

Halil İbrahim Genç

KUR'AN'DA İNSAN

3

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-7-1 (Tk)

978-625-92028-0-8 (3.c)

Haziran 2026

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletisim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

<https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7>

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

Kur'an'da insan

3

İçindekiler

<i>Ra'd suresi...</i>	5
<i>İbrahim suresi...</i>	29
<i>Hicr suresi...</i>	47
<i>Nahl suresi...</i>	75
<i>İsra suresi...</i>	93
<i>Kehf suresi...</i>	113
<i>Meryem suresi...</i>	135
<i>Ta Ha suresi...</i>	153
<i>Enbiya suresi...</i>	181
<i>Hac suresi...</i>	201
<i>Müminun suresi...</i>	221
<i>Nur suresi...</i>	239

Ra'd suresi...

Ra'd suresinde hep yeniden kurulan varlık âleminin ve insanlık âleminin Allah tarafından kurulduğu net olarak belirtilir. Elif, Lam, Mim, Ra harfleri ile sure başlar iken surenin; yaratıma, yapısal belirlenime, belirliliğe ve rahmet oluşu içinde ucu açık yaratıma dair gerçekleştiği ifade edilmiş olur.

Sure; görüş yani basiret ve eylem varlığı olarak yaratıma katılması gereken insanın suresiydi. Yusuf suresinde sınavını bir hikâye oluşu içinde bulan ve yönetmesi gereken insan, görüş sahibi olarak Allah'a iman ve güzel ahlak sahibi olmakta varlık sahnesinde yerini alması gerekendi. Surenin 1. ayetinde "Elif. Lam. Mim, Ra. Bunlar, kitabın ayetleridir. Sana rabbinden indirilen gerçektir. Fakat insanların çoğu bilmezler" denilir. Peyderpey inzal edilir iken bitmemiş olsa da Allah katında bitmiş olan Kur'an'ın ayetleriydi. Ayrıca sure kendi başına kitap içeriği taşıyan surelerdendi. Rabbinden indirilen gerçektir denilirken de sadece vahiy edilenin gerçek olduğu veya gerçeğe dair olduğu kastedilmez, nebi emsalinde, gerçeğe maruz kalarak var olduğumuz da anlamlı kılınmış olmaktadır. Gerçekten habersiz olmak, gerçeğe maruz kalmış olarak var olduğundan da habersiz olmak, genel bir durumdu. Dil dolayımında gerçeğin ifade ediliyor olmasına bağlı olarak gerçeğin ifade ediliyor olduğu da kast edilmiş olmaktadır.

Surenin 2. ayeti ile de "Görebileceğiniz bir direk olmaksızın gökleri yükselten, sonra arşa istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. Her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allah düzenliyor. Ayetleri de açıklıyor ki rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız" denilir iken Allah'ın iktidar alanında var olduğumuz hatırlatılır. Her olay ve olgunun Allah'ın yaratımı dolayımında gerçekleştiği de hatırlatılmış olur... ki doğada olan biten, Allah'ı haber veren oluş içinde bilmeye açık gerçekleşir iken iman edenler için, sonuçta Allah'a kavuşulacağını da haberini taşımaktaydı. Surede muhatap, Muhammed Mustafa (s.a.v.) emsalinde -dolayımında- iman eden her kişiydi.

Surenin 4. ayeti ile beraber ara töz -madde- anlamında su ile beraber biyolojik yaşamın rahmet olarak gerçekleştirildiği vurgulanır. Yaratımın, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleştiğine bu ayet ile de tanık olmuştuk. 5. ayette geçen, nebiliği yalanlamalarından daha çok yeniden yaratılacak olmayı inkâr ediyor olmalarına şaşmak gerektiği vurgulanır. Çünkü, doğadaki yaratım, hep yeniden tekrara dair benzerlik ve farklılık belirleniminde gerçekleşir iken neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yeniden yaratımın olanaklı olduğunun gerçeğini taşımaktaydı. İnsan ise gerçeği düşünmek yerine inkârı tercih etmek ile kalmayıp, hak edişe dair gerçekleşecek olan azabı, bir delil olarak acele ile istemekteydi. Doğada gerçekleşenler gerçeği görmeye eylemesi gereken iken insan, hayatı ile kumar oynayacak biçimde gerçeğe tanık olmak istemekteydi.

Allah'ın iktidar alanında gerçekleşenler, var olmak kimsenin elinde gerçekleşmiyor iken gerçekliğe dair otoritenin Allah olduğunu göstermek ile beraber, gerçeklikte öncelenenin rahmet olduğunu da göstermekteydi. Rahmete dair varoluş içinde inkâr kabul edilir olan değildi.

Surenin 8. 9. Ve 10. ayetlerinde de yaratıcı olduğundan sebebiyet yarattıklarını bilen ve yaratım dolayımında bildiklerine göre Allah'ın iş gördüğü ve söz konusu yaratım ise ne yaptığını/ yapacağını biliyor iken Allah'ın ne yapılacağına dair akıl verilmeye ihtiyacı olmadığı ifade edilir. Dolayısıyla da doğa alanında Allah, iktidar ve yönetim sahibiydi. Özellikle 8. ayette "Allah her dışının karnında neyi taşıdığını, rahimlerin neyi eksiltip neyi artıracığını bilir. O'nun katında her şey ölçüyledir" denilir iken sadece anne karnında yaratımın Allah'ın iktidar, güç, us, yeterlilik, anlam alanında söz hakkı sahibi olarak gerçekleştiği ifade edilmiş olunmaz... yaratımda belirleyici olanın Allah olduğu vurgulanmak ile beraber doğadaki yeryüzü yaratım alanının da bir rahim benzeri olduğuna dikkat çekilmiş olarak, yaratımda söz sahibi otorite olanın Allah olduğu vurgulanır.

Yani kafir veya müşriklerin, nebiden veya Allah'tan haksızca ve aymazca istedikleri azap, mucize ve benzeri beklentiler; genel plan, ölçü (uyumluluk, denge, bütünlük, erek, sonuç belirlenimli belirli kılınmış olarak gerçekleşen) vb. belirlenimli gerçekleşen yaratımda gerçekleşecek değildi. Doğada gerçekleşenler gerçeği görmekten yana yeterli gelmekte değil ise insanın, beşerî anlamda anne karnında yaratılıyor olduğu aşamalarda gerçekleşen kendi yaratımına dair söz hakkı sahibi olmaması yani var olmak kendi elinde gerçekleşmiyor iken tine (anlam-değer yüklüme öznelliğe) dair yaratım oluşunda haksızca ve aymazca istekler, yaratıma müdahil olmanın istekleriydi ki Allah tarafından kabul edilir değildi.

Her şeyi yaratıyor olabilmeye güç yetiren Allah, sevdiklerini veya yarattığını korumaktan yana aciz değildi. Yaratım oluşu mümkün varlık olma belirleniminde mümkün olay ve olgu bağıntısında gerçekleşir iken değişime açık gerçekleşmekteydi ki kişi veya toplumlar değiştikleri yönde, Allah'ta değiştikleri yönden onlara misilleme veya muamele belirlenimli olarak aynalaşmaya dair yaratımda dönmüş olmaktadır. 11. ayete bakıldığında bunun açıkça anlaşılması gerekir. 11. ayet: "Onun -kişinin- önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu kayıt ve koruma altına alan takipçiler vardır. Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez. Allah herhangi bir toplumun başına bir kötülük gelmesini diledi mi, artık onun geri çevrilmesi mümkün değildir." Allah'ın toplumlara yönelik dilediği de adalet ilkesini gözetiyor olarak hak ediş belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Doğa sahnesinde gerçekleşenlerin, insan tininde korku ve umut bağıntısında yani kendilik korunumu ve beklenti belirlenimli karşılık bulduğu da surenin 12. ayetinde anlamlı kılınır. 13. ayette de doğada gerçekleşenlerin bir anlama haiz olarak canlılık ve idrak belirlenimli gerçekleştiği vurgulanır. Yani canlılık sadece su temelli gerçekleşmekte değil, Allah'ın canlılığından ve kendilik idrakinden paye alındığı ölçüde her varlığın nasibi kadar bulmuş olduğuydu.

Söz konusu yaratım ise elbette Allah'ın güç yetirmesi ve iktidar alanında gerçekleşmekteydi. Bu anlamda, haksızca ve aymazca istekler dışında kişilerin varoluşa dair talepleri var ise taleplerini karşılayacak olan tek yeterlilik mercisi Allah'tı. Kendi olmaya dair yeterlilik göstermekten yana aciz olanlardan bir şey istiyor olmak da boş bir çaba içinde bulunmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Surenin 14. ayetinde bu net olarak anlamlı kılınmış olmaktadır. 14. ayet: "Dua edilmeye lâıyk olan O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri şeyler, onların hiçbir isteğini karşılayamazlar. Onlar ancak, ağzına gelsin diye iki avucunu suya doğru açıp yalvaran kimse gibidir. Halbuki bu yoldan su asla onun ağzına gelecek değildir."

Surenin devamında, gerçekte karşılığı olmayan batıl görüşlerin, hak olanın görünüş bulmasının tortusu gibi oldukları vurgulanmak ile beraber sonuçta kaybolup gidecekleri ifade edilir. İnsanlık tininin tarih sahnesinde de hep hak olan ile tarih yeniden biçimlenir iken hak olana dair her belirlenimin, genele yaygın tesis edilmesinde de batıl, hep geriye atılmış olmaktadır. Batıl doğada değil, insanlık tininde çıkan bir olguydu... ki bu bağlamda aşılması gereken araçsallığa haiz gerçekleşendi. Batılı, hak olan ile aşması gereken ise insanlık tininde yine insanın kendisiydi.

Surenin 18. ayeti ile de yaratım ve sonuçları bağıntısından bakıldığında Allah'ın mutlak iktidar sahibi olduğu görülmekteydi. 18. Ayet: "Rablerinin emrine uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tamamı ve ek olarak bir misli daha onların olsa (kurtuluş için) onu mutlaka feda ederlerdi. Onlar var ya, hesabın en kötüsü işte onları bekliyor; varacakları yer de cehennemdir."

18. ayet bağıntısında ardı sıra ifade edilen ayetlere dikkat edildiğinde:

- 1) Gerçek görüş sahibi olmanın hak olan ile gerçekleştiği vurgulanır.
- 2) Allah'a yönelik ahde vefa -sadakat-, öncelenmesi gerekendi.

- 3) Allah'a, hak olana ve olması gerekene göre öncelenmesi gereken anlam ve değerlere dikkat etmek gerekmektedir.
- 4) Allah'ı değer biliyor olarak kendisinden sakınmak -takva- da olması gerekendi.
- 5) Hak edişe bağlı gerçekleşen sonuç bilgisi dolayımında sonuçtan korkuyor olarak temkinli olmak da iman ediyor olmanın gerekenleriydi.
- 6) Böyle olmak ile beraber duygusal öncelikli olarak işlerinde ve ilişkilerinde Allah'ın rızasını yani razı olmaya sebep hakkaniyeti önceliyor olmak önemliydi.
- 7) Allah ilkesinde tutarlı ve kararlı olmak anlamında maruz kalınanlara karşı sabırlı olmak olması gerekendi.
- 8) Allah ile olmak anlamında salata gözetmek de anlam-değer yitimi olmaması adına önemliydi.
- 9) Diğerkâmlık gereği özveri ve fedakârlıklarda -paylaşımlarda- bulunmak da olması gerekendi.
- 10) Bütünlüğü koruyacak ve Allah'a yükselmeyi olanaklı kılacak anlamında kötülüğü iyilikle savmak da olması gerekendi.
- 11) Söz konusu ahiret anlamında sonuca dair kazanımlar ise yukarıdaki olması gerekenlerin gerçekleşmesi gerektiğinin idrakinde olmak da olması gerekendi.

Bunların haricinde, imandan sonra hainlik yapıp da inkâra dönmek, Allah'ın emrettiği anlam-değer öncelikli olması gerekenleri terk etmek ve bunun ile kalmayıp varlığa -insana- zarar verecek biçimde fesadı öncelemek, sonuçta küçük beklentiler karşılığında kısacık bir ömürde, yaşamın sürekliliğinin vurgulanmış olduğu habere rağmen, geleceğini satmış olmaktan öte gerçekleşen değildi. Surenin esaslarından birisi de yaşamın; dünya hayatı ve su temeli canlılık ile sınırlı olmadığı ve âlem kuşağı bağıntısında sürekli gerçekleştiğiydi... ki bu anlamda yaşam -varoluş- merkezli olarak hak olana ve ilke gereği ahlak biçimsel olarak olması gerekene dikkat edilmesi gerektiği vurgulanır. Bundan uzak olanlar sapkınlık içinde, gerçek ile bütünlükten kopuk bir varoluştaydı.

Hak olandan idrak ve olması gerekenden de ahlaki anlamda uzak olmayanlar ise gerçek ve tanrısalların gerçekleştiği olması gerekenler ile bütünlüğün korunduğu kendi olmaktan yana mutmain oldukları bir varoluştaydı.

Gerçek, kişiyi kani kılar, gerçek dolayımında güzel ahlaka dair gerçekleşenler ise tanrısalların da gerçekleşiyor olması dolayımında kişiyi kendi olmaktan yana mutmain kılar... ki bu gerçek, olması gerekenin öznelde karşılanış biçimiydi. Kendiliğe dair kazanımlar evla iken haksızca ve aymazca gerçekleşen her beklenti kişinin sonuçta zararınaydı. Bu dahi iman eden bizler için ibret olması dolayımında olması gerekenlere ciddiyet ile dikkat etmemiz gerektiğinin dersini açık eder.

Hak ve batıl oluşu içinde yaşam, bir sel gibi maruz kaldığımız gerçeklik belirlenimlerinde deneyimlediğimiz iken hak olanı her tercih ettiğimizde, batıl olanı atmış veya aşmış olarak geleceğe doğru yürürüz... ki bu anlamda surede hak ve batıl sadece betimlenmiş bir ifade ile anlatılmakta değil, varoluşumuza dair bir gerçeklik belirlenimi olarak da ifade edilmiş olmaktadır. Sonuçta hak olanın idraki ve hak olanın tesis edilmesine bağlı olarak mutmain olacağımız bir varoluş, fitrata haizdik.

Surenin 30. ayetinde “La ilahe illallah-a” davet, Kur'an anlam akışı dizgesinde yenilenir. Olan biten içinde maruz kalınanlar dolayımında Allah'a tevekkülün öncelenmesi gerektiği vurgulanır. Her türlü zorluk karşısında Allah'a tevekkül de Allah'a güvenmiş olarak ümidi yitirmemenin olması gerekiyordu. Dönüş O'nadır denilir iken her iş hak ediş belirlenimli karşılanır iken tanrısallar ile aynalaşılan oluş içinde Allah'a dönmenin kaçınılmazlığına dikkat çekilir. Allah'ın kullarına hak ediş belirlenimli her dönüşünde de kullar hak ediş belirlenimli olarak işleri dolayımında Allah'a dönmüş olur.

Surenin 31. ayetinde de verili olan vahiy bilgisinin, sihir nesnesi gibi kullanıma açık olması gerektiğine dair beklenti ifade edilir iken işlerin Allah'ın yaratımına dair (ölçü ve erek bağıntısında hikmet belirlenimli)

gerçekleştiği vurgulanarak, bizler için olmaz işler peşinde koşmak eleştirilir. Başka bir deyişle de varlığa ve varoluşa dair anlam-değer yüklü gerçekleşen büyük resmi görmek yerine, dar açıdan ve sığılık belirlenimi olan ucuz beklentilerden hareket ile kör bakmışlığın eleştirildiğini görürüz. Allah dilerse elbette sözün; dağları yerinden oynatması, doğa olaylarına müdahil etkileşimler göstermesi, mümkün varlık oluşu içinde neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak gerçekleşebilir. Ancak, varoluşa dair asıl mesele bu değil, olan biten içinde gerçeği görme duyarlılığı göstermekti. Olan bitene dair gerçekleşen zorluklar dolayımında da Allah'a hak ediş belirlenimli dönebilmektir.

Surenin 33. ayeti ile de her kişinin kazandığını gözeten Allah ile kendi olmaya dahi güç yetiremeyen, nedenleri kendi olmayan ve Allah'a ortak koşulanların Allah ile bir olmadığı eleştirilir. Yaptıkları kendilerine güzel ve doğru gelenler başka bir deyişle de yaratım gereği bakıldığında yaptıkları kendilerine güzel ve doğru gösterilmiş olanlar, sonuçta hak ve olması gerekenden sapmış olanlar veya sapkın kılınmış olanlardı. Bu ayet ile bakıldığında hak ediş bağı yaratım oluşunda da Allah'ın "Ol" emrinin dışında gerçekleşen hiçbir şey yoktu. Diyalektik oluş içinde her kişi, kendi sonucunu kendi belirliyor olmanın yaratım oluşunda hak ediş göre değerlendirilmiş olduğu yeni bir yaratım düzeyine geçmiş olmaktadır.

Bu durumda dikkat edilmesi gereken ubudiyet gereği Allah için olmak, olan biteni hakkı dışında nitelenebilen ve Allah'a da ortak koşmuş olmayan idrak sahibi olmak ve hak ediş bağı dönüşlerde Allah'ın kendisine dönüyor olduğu her belirlenimde Allah'a dönüyor olduğunun idrakinde eylem sahibi olmak öncelenmesi gerekirdi... ki surenin 36. ayetinin sonunda bu açık edilmekteydi. Surenin 37. ayetinde de hak ve olması gerekene dair bilgi bağıntısından bakıldığında da Allah'tan vahiy ile gelmiş ilmin dışında, gerçekleşmesi beklenen arzulara uyulmaması gerektiği net olarak ifade edilir. 38. ayet dolayımında da nebilerin beşerî yönüne dikkat çekilmiş olmak ile beraber, Allah'ın izni dışına mucize göstermelerinin olanaklı olmadığı

ifade edilir iken öncelikli olanın mucize veya mucize göstermek değil, hak olanı anlamak, anlamaya bağlı olarak da olması gerekenleri hakkı gereği yaşamak olduğuna dikkat çekilmiş olur.

Varlık ve varoluşa dair gerçeklik yaratımı, Allah'ın iktidar alanında Allah tarafından gerçekleştirilmekteydi. Gerçekliğe dair hükümlerin giderilmesi söz konusu olacak ise bu, haksızca ve aymazca arzulara dair beklentiler sebebi ile değil, yaratıcısı olan tarafından gerçekleştirilecek olandı. Nebilerin deneyimi hak olanı, olması gerekeni gösterdiği kadar önemliydi ve teklifi iletme ile mesul kılınmış olmaktadır. Yani olan bitene dair anlamadıkları durumlar var ise anlama çabası içinde olabilirlerdi... inzal olan bilgiye -ilme- dair anlamadıkları var ise gelen kendilerine ait değil, sahibi olan Allah'a aidiyette gerçekleşir iken üzerinde yargı sahibi değillerdi. Ancak bu, anladıkları yönde gelen ilmi yorumlamayacakları anlamını taşımakta değildi.

Bütün işlerin amiri, yöneticisi, iktidar sahibi Allah'tı, sonuçta hükme bağlayacak yargı mercisi de Allah'tı. Bu anlamda, 41. ayette, yeryüzüne gelenler dolayımında insanlık âleminde -tarihinde- yer tutmaya, mülkten paye almaya dair gerçekleştirenler, Allah'ın iktidarına, güç yetirmesine bağlı yaratım oluşunda hükme bağlanmış olarak gerçekleştiği vurgulanır. Bu ayetten; yeryüzünün etrafından eksiltildiğinden daha çok, insanın mülkten paye alma irade ve çabasında olarak diğerinin sahiplendiği yerden paye alma çabası ifade edilir. Çünkü, yeryüzüne gelmekten bahsedilmektedir. Allah ise yeryüzüne gelmeden, yaratım hep iç âlemden hareket ile gerçekleşir iken yeryüzünü fiziksel olarak küçültmeye güç yetirendir. Bu ayetle yeryüzüne gelenlerin, insan temsilinde, Allah'ın izni ile iş gören ruhaniler veya melekut olduğu anlaşılması gerektir. Kanaatim o ki kutup düzeyinde olup da Allah'ın işlerine dışardan müdahil değil de özden kaynaklı olarak Allah'ın izni ile müdahil olan ve iş gören veliullah veya melekut bu ayetin mertebe sahipleridir.

Surenin 41. ayeti, ayet çifti olan 26. ayet ile daha net anlaşılır. 26. ayet: "Allah dilediğine rızkı bollastırır, dilediğine de daraltır. Fakat inkârcılar,

bu gerçeğin farkında olmadıkları için dünya hayatı ile sevinip şımarırlar. Oysa ahiretin sonsuz nimetleri yanında dünya hayatı azıcık, değersiz ve geçici bir geçimlikten ibarettir.” Bu ayette de görüldüğü gibi yeryüzünde kendine alan açan insanın, yeryüzündeki olanaklarının bolllaştırıldığı veya azaltıldığı ifade edilir. Azalan olanaklar dolayımında insanın kendine açtığı alandan yana eksiltmiş olması da gerçekleşir. Bunun gerçekleşmesi ister melekut isterse ruhani veliler dolayımında gerçekleşsin fark etmez, yaratımda fail olan Allah tarafından bunun sonuca bağlanmış olduğu bu iki ayet üzerinden anlaşılmalıydı.

Surenin 42. ayetinde de herkesin kendine göre planları olsa da işler Allah'a ait gerçekleşir iken Allah'ın erek bağıntısında maksat üzeri yaratımının dışında gerçekleşmiyor olduğu ve sonuçta da Allah'ın planına göre gerçekleştiği içindi ki insanlık tininde gerçekleşenlerin, Allah'ın yaratımı dahilinde hükme bağlanmış olarak gerçekleştiği vurgulanır. 41. ayet: “Bizim, yere gelip onu etrafından nasıl eksiltip durduğumuzu görmüyorlar mı? Allah hükmünü verir; O'nun hükmünü denetleyecek ve tatbikini engelleyecek hiçbir güç yoktur. Allah, hesabı çok çabuk bitirendir.” 42.ayet: “Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı; oysa bütün tuzaklar Allah'a aittir. O, herkesin neyi hak ve elde ettiğini bilir. İnkâr edenler, sonun kimin olduğunu yakında anlayacaklardır.”

Surenin 42. ayetinde “Sonun kimin olduğunu yakında anlayacaklardır” denilir iken insanın halifetullah olması temsilinde ve gerçeğinde, içkin olduğu Allah ile farklı başkası olmakta kendi olması dolayımında çift yönlü gerçekleşme belirleniminde hak ettiği sonuca doğru gittiği görülür. Söz konusu ayetin indiği zaman olduğunda, müşriklerin iktidar olduğu zamandan sonra, yere dair tuttıkları alanı ve iktidarlarını sonuçta müminler eliyle yitirmiş olmalarından da anlaşılmalıydı ki insanlık tininde de Allah'ın hükmü dışında bir şey gerçekleşmekte değildi. Halifesi dolayımında yeryüzünde iş gören Allah'tı. İnsanın dikkat etmesi gereken gerçek ise halkın haksızca gerçekleşmesini talep ettikleri beklentilere göre değil, Allah'a göre yaşaması gerektiğiydi.

Surenin son ayeti olan 43. ayeti ile de “İnkâr edenler: Sen peygamber değilsin, diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi olan/ olanlar yeter” denilir iken artık yalanlamış olmak ile değil, vazife ile ilgilenmek gerektiği mesajı verilmiş olur. Her kişi ilkesi gereği bulunduğu alan içinde, yalanlanmak gibi olumsuz durumlar ile karşılaşmakta ise hak ve olması gerekeni öncelikle olarak vazifesine, hak olandan yana kararlı ve olması gerekenden yana tutarlı olarak devam etmeliydi.

Sureye dikkat edildiğinde doğada gerçekleşenler salt mekanik değil, nesnellığe haiz öznellik içermiş olmakta gerçekleşmekteydi. İnsanlık tininde gerçekleşenler de nesnellik zemininde öznelliğe dair belirlenimlerde gerçekleşmiş olmaktadır. Gerçekliğin iki yönü olan nesnellik ve öznellik, en temelde Allah'ta, nur olmasının nesnellüğünde öznelliği de içeriyor olmasının gerçeğinde, nesnellüğüne aşkınsal öznellikte gerçekleşir iken doğada gerçekleşenler de nesnellik zemininde öznelliği açık edecek neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım belirleniminde gerçekleşmekteydi... ki bu anlamda özde niceliğe haiz gerçekleşme olanağında, hangi nitelikler yüklemde gerçekleşmeler olmakta ise yaratımda neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak aynı niteliklerin kısmi belirlenimlerde açık ediliyor olduğu gerçeğine tanık olmaktadır. Yani batında olanın zahirde bilfiil gerçekleşiyor olması dolayımında görünüş bulduğuna tanıklık.

Böyle olmak ile beraber, insanlık tininde gerçekleşenlerin de Allah'ın yaratımına dair gerçekleştiğini görmüş olmaktadır. Yaratım dışında hiçbir gerçekleşmenin olmadığını anlamamız gerekirdi. Bu surede gerçek; ister doğada gerçekleşiyor olanlar dolayımında ister doğa zemininde gerçekleşiyor olan insanlık tininde gerçekleşiyor olarak beliren olsun fark etmez, var olmaya dair maruz kalınmış olandı. Var olmak hep maruz kalmış olmakta gerçekleşti.

Gerçek maruz kalındı ama gerçek var olmanın gereği olarak maruz kaldığımızdı. Var olmanın kimsenin elinde gerçekleşmiyor olmasından

da bunu anlayabilmeliydik. Yani yaratılmış olan, kendi olmanın yeterliliğine güç yetirmekten yoksun olandı... ki en temelde kendisinden paye aldığı gerçek olan ne ise O'nun ile gerçek olmayı bulmuş olmaktadır.

Böyle olmak kaydı ile her varlık kendi olmayı süreksizliğe rağmen tekrar eden belirlenimlerde başkası ve farklı olmakta kendi olmayı bulmaktaydı. Başkası ve farklı olmanın belirleniminde kendi olmak hep bir anlam içeriğinde kendi olmak anlamında gerçekleşmekteydi.

Söz konusu yaratıma haiz olarak Allah'la var olmak ve diğerleri ile bütün içinde ilişkilerde var olmak ise gerçeğe göre seçim, eylem ve ilişkileri belirli kılıyor olarak yaşamak elzemdi. Allah ve diğerinin varlığı bu anlamda ahlaki olmayı gerekli kılmaktaydı... ki bu anlamda gerçeğe, anlam belirlenimli olarak idrak sahibi olmakta uyanmış görüş sahibi olmak ve Allah'a aidiyette, ahlaki anlamda olması gerekenleri hakkı gereği yapmanın sorumluluğunda, yaşamı veya varoluşu nasıl yaşamak gerektiğine dair değerlendirmek ayrıca bu yönde çaba içinde olmak gerekirdi.

Ra'd suresinde; doğada yasa ve tümel belirlenimli gerçekleşenlerin Allah'ın yönetiminde gerçekleştiği, dolayısıyla da bütünlüğe dair gerçekleşenlerin yönetime dair gerçekleştiği ifade edilir. Gerçeğe maruz kalıyor olarak var olmanın olanağında neye göre nasıl yaşamamız gerektiğinin idraki verilir. Söz konusu kafir olanlar ise istek ve eylemlerinden yana sonuçsuz kalacakları vurgulanır. Söz konusu olan kötü ve batıl olanlar ise gerçek gerçekleşir iken gerçekten yana sonuçsuz oldukları gibi gerçeğin açık olmasının belirlenimi olarak gerçekleştiği surede vurgulanır. Nefsi emmarenin kötücül doğasına ve onun toplumsal karşılığı olan batıl belirlenimlere de toplum, miras ve ekin -kültür- varlığı olduğumuz için maruz kalmış olmaktadır. Önemli olan ise kötü olanı iyilikle ve batıl olanı da hak olan ile savma veya aşma olanağını değerlendirmemiz gerektiğiydi... ki nefsi emmareye dair gerçekleşen maruz kalmayı aşmış olabilelim.

Surede; yaşamın, beden ve yeryüzü ile sınırlı olmadığı dolayımında sürekliliğine dikkat çekilmek ile beraber, hak edişe bağlı sonuçlar bağıntısında gerçekleşen yaratımın sürekliliğine de dikkat çekilmiş olunmaktaydı. Yaşamın ve yaratımın sürekli oluşunun gerçekliğine - ilmine- bağlı olarak dikkat edilmesi gereken ise Allah'a göre güzel ahlak belirlenimlerinde rahmeti tesis ediyor olabilmekte yaşayabilmektir.

Gerçek; varoluşa, kendi olmaya maruz kalıyor olarak var olmanın olanağı olandı. Gerçekleşiyor olduğunda açık olandı. Kendisinden sonuç alabiliyor olarak varlık olma niteliği gösterendi... ki kendisi zemininde var olur iken özne olmanın doğası gereği anlam-değer yüklemeleri almaya açık oluş içinde ve diğeri ile var olmanın olanağında, ahlak biçimsel olmaya dair yaratıma dikkat etmek gerekmekteydi. Sureden bakıldığında, ahlak biçimsel varoluş sadece itibari olup da öznel gerçekleşen bir gerçeklik belirlenimi değil, sonuç bağıntısından bakıldığında nesnel gerçeklik zeminini etkiliyor olmak ile beraber nesnel gerçeklik zemininde yaratılmış dünya oluşunu da doğrudan etkilemekteydi. Yani ahlaki olan ile gerçek olana yükselmek ve kendisinden sonuç almak olanaklı olduğu gibi, yaratılmış dünya sahibi olarak geleceği de etkiliyor olmak, geleceği miras almak olanaklıydı.

Sure; yeryüzünde nimetler içinde var olmuş insanın yeryüzünün geçici menfaatlerini miras almasından ve batıla dair geçmişi miras almasından öte, Allah ile hak olan ile ilke gereği ahlak biçimsel olarak gerçekleşmesi gereken ile geleceği miras alıyor olması gerektiğini işaret etmekteydi. Surenin insanı, geleceği miras alması gereken insandı. Mülkün sahibi Allah'tı ki insan mülkten paye almanın olanağında mülkün kendisinin olduğunun zannını yaşar iken sonuçta mülkün, kendisinin değil, Allah'ın olduğunu görecekti. Böyle olmak ile beraber geleceği, Allah için olabildiklerinde miras alabilecek potansiyeli olandı.

Yusuf suresinde, şimdi ve burada olmanın koşullandırmasında kişiliği, ilişkileri, beklentileri yönetebilen insan betimlenir iken Ra'd suresinde, gerçeklik idrakine bağlı olarak gerçeklik zemininde gerçekleşmesi

gerekenleri gerçekleştirmek ile geleceği miras alması gereken insan betimlenmekteydi. Bunun için gerekli olan ise hak olana açık kılan iman, sevgi, rıza duyarlılığı ve hak olana bağlı olarak ilke gereği ahlak biçimsel düzeyde olması gerekenlere dikkat etmek gerektiği idi.

Yusuf suresinde, insanlık tininde yönetici olan Allah'a ve Allah'ı temsil eden yönetici insana tanıktık. Ra'd suresinde de doğada yönetici olan Allah'a tanıktık. Ahirette de iktidar ve yönetiminde mutlak hüküm sahibi olduğu, surede vurgulanmaktaydı. İnsanlık tininde de hüküm sahibi olduğu, surede vurgulanmış olmaktadır.

Doğadaki yöneticiliğinde Allah'ın, herkese ve her şeye bilfiil Rahman olarak belirlediğini görmekteydik. Allah varlığını herkes için kılar iken varoluşa dair herkese rahmet olmakta Rahman olardı. Varlık alanındaki mümkün kılınmış olmanın zorunlulukları ve mümkün kılınmış olmanın tümele dair belirlenimleri; nicele haiz mümkün kılınmış olmakta ölçü, uyum, bütünlük içeriğinde gerçekleşir iken Allah'ın yaratım ve yönetiminde gerçekleşmekteydi. Söz konusu yaratım ve gerçeklik ise surede yaratım ve gerçekliğin yönetilebilir olması belirlenimlerinde gerçekleştiği vurgulanır. Yaratım ve gerçeklik, ölçüye haiz ussallıkta ve enformasyona içkin olarak gerçekleşmekteydi... ki gerçeklik; bilgi biçimsel olarak gerçekleşen ve açık olardı.

Doğada nicelik zemininde var olmak, nicelik zemininde ölçülendirilmiş olarak var olmak, zamansal varoluş eşiklerinde var olmak, uyumluluk ve bütünlük korunumunda var olmak, tümel belirlenimli yüklemeler olarak mümkün kılınmış olmakta var olmak, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci var olmak vb. ussallığa ve yönetiliyor olmaya haiz olarak gerçekleşmekteydi. Ölçülendirilmiş olmaya haiz uyumluluk ussallığa ve bütünlük korunumu da yönetime işaret etmekteydi... ki surede ussallığa haiz yönetilebiliyor olarak gerçekleşen varlık alanı dolayımında Allah'ın, bilfiil gerçekleştirdikleri üzerinden kendisini görünüşe taşıdığına dikkat çekilmekteydi. Bütünlük sadece ussal olup da kavramsal (anlama dair) deneyimlenen değildi. Nicelik zemininde

nicelliğe aşkınsal tümel belirlenimli var olmak söz konusu iken var olmak, bütünlüğün deneyimiymi. Sure bağlamında doğadaki yaratıma ve yönetime, gerçeklik ve yönetime dikkat edildiğinde bütünlük, ussal olmaya için varoluşun gereği olarak gerçekleşendi ki varoluşsal anlamda deneyimin konusuydu.

Surede, doğa alanında kendisini herkes için kılan, herkesi de birbiri için ve kendisi için kılan Allah, Rahman ismi ile hatırlatılmaktaydı. Doğada genel rahmet, Rahman isminin belirleniminde gerçekleşmekteydi ki yaratım-gerçeklik-yönetim bağıntısı, rahmet öncelikli olarak gerçekleşir iken rahmetin inkârı, Rahman olan Allah'ın inkâr edilmiş olması anlamını taşımaktaydı. Rahman, karakter içerikli kimlik belirlenimli tanrısalardan da anlaşılmalıydı ki bütün varlık alanı; nesnellığe için öznelliğe, nicellik zemininde nicelliğe aşkınsal tümel belirlenimli varoluş biçimlerinde görünüş bulmakta gerçekleşmekteydi.

Gerçeklikte, doğaya dair mutlak zorunluluk değil, mümkün zorunluluk vardı... ki fizikten fizik kimyaya, fizik kimyadan kimyaya, kimyadan biyokimyaya, biyokimyadan biyolojiye, biyolojiden tine/ öznelliğe, tinden dünya yaratımına kadar gerçekleşen bütün âlemler, alanlar, zamanlar ve mekânlar, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak nicellik/ nesnellik zemininde nicelliğe/ nesnellığe aşkınsal tümel belirlenimlerde, mümkün kılınmış gerçeklik belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. İndirgenebilir olmanın olanağında yaratım, gerçeklik ve yönetilebilirlik, tümel belirlenimli oluş içinde mümkün varlık oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Mümkün varlık olma olanağı; nicelliğe haiz olup da hareket, harekete haiz olup da gerçekleşmeye, gerçekleşmeye haiz olup da yaratıma, yaratıma haiz olup da yaratmaya ve yarattıklarını yönetebilir olarak yaratımı sürekli kılmaya dair gerçekleşir iken yüklem almaya açık yaratma ve hep yeniden yeni bir yüklem bağlamında varoluş gösterebilme olanağıydı.

Rahmet, hak edişe göre kategorize etmeye bağlı olarak adaletin tesisi, hak ilkeleri de mümkün varlık olmanın olanağında ilke belirlenimli

anlam-değer yüklemeleri olarak gerçekleşmekteydi... ki salt nesnel değil, nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal tinsel yüklemelerde gerçekleşen varoluşa uygun yaşamaya davet edilen insan, surenin konusu olmaktaydı. Varlık âleminde gerçekleşen varlıklar, aslı ile uyumlu var olmakta iken insana, aslı ile uyumlu varlık olması surede hatırlatılmaktaydı. Surenin ilk ayetine gidildiğinde, Allah'tan indirilen kitabın hak olduğu ifade edilir iken gerçek ile bağıntıda kitabın gerçek olduğu ifade edilir. Adalet gereği de gerçek hatırlatılıyor ve hak edişe dair sonuçların gerçekleştiği bir evren oluşunda var olduğu da hatırlatılıyordu... ki bu surede, gerçeğe dair olup da gerçeklik belirlenimi olan olması bağıntısında gerçek olan Kur'an veya ilahi söz ve ilahi sözün temsilcisi olarak gerçekliği olan nübüvvet, yalanlanıyor olmasına bağlı olarak yaratım-gerçeklik-yönetim bağıntısında konu edilmekteydi.

Yaratım-gerçeklik-yönetim bağıntısından sureye bakıldığında, yaratım-gerçeklik-yönetim ilke olarak bir plan çerçevesinde gerçekleşenlerdi. Herkesin kendince planları vardı. Herkesin planı Allah'ın planına dahil olarak gerçekleşir iken sonuçta Allah'ın hükme bağlamış olduğu er ya da geç gerçekleşecekti... ki bu anlamda öngörülü olarak ve kati iman sahibi olarak Allah ile kim aynı hükmü vermekte ise o er ya da geç gerçekleşecek olandı. Gerçekleşecek olan ise olumlu anlamda miras alınması gereken cenneti, gelecekti.

Surenin 10. ayeti Allah'ın her şeyi bildiğini, 11. ayeti insanlık tinine hak ediş belirlenimli müdahil olduğu, 12. ve 13. ayeti mümkün varlık olma olanağında nesnellik ve öznel bağıntısında, bağıntısal indirgemeci gerçekleşen gerçeklik ve yönetimine işaret etmekteydi. Surenin 18. Ayeti varlık âleminde sonuç belirlenimli olarak mutlak iktidar sahibinin Allah olduğu vurgulanmış olur. Surenin 28. ayetinde de iman edenlerin zorluk içinde kalplerinde huzur bulmaya dair mutmain olmayı Allah ile buldukları ifade edilmek ile beraber tanrısalların bilfiil gerçekleşmesi bağıntısında kendi olmaktan yana mutmain olunacağı, kalplerin sükûn bulacağı ifade edilmiş olur. Surede

Allah ile uyumlu olarak kendi olmanın olanağında var olanların Allah için olmakta oldukları da hatırlatılır.

Yerdekilerin, göktekilerin ve gölgelerinin Allah'a secde ettiği de surenin 15. ayetinde ifade edilir iken teşbihe dair bir ifadede bulunulmakta değil, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen mümkün kılınmış zorunlu her belirleniminin nedeni ve ereğinin Allah olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Her varlık ve varoluş belirlenimleri, Allah ile var olmanın uyumluluğunda Allah'ın planına uygun, secde belirlenimli var olmaktadır. Kendi yaratıcısından yani Allah'tan da haberdar ve Allah'a yönelmiş olarak var olmaktadır... ki insanın Allah'ı inkârı kabul edilebilir değildi.

Varlık âleminde var olanların Allah'a yönelik durumu surede hatırlatılır iken var olanlar ve gölgeleri, başka bir deyişle de asıl ve temsil içerikli var olan her ne var ise Allah için olmakta kendi olmayı bulmakta oldukları da hatırlatılmış olmaktadır. Asıl ve gölgelerin, isteyerek veya istemeyerek Allah'a secde ediyor olmaları, gerçeklik olarak deneyimlenene maruz kalınmış olunduğu ve gerçekliğin deneyime açık olduğunun da anlamını taşımaktaydı. Gerçeğe maruz kalmış olarak var olmak ise rahmet belirlenimli gerçekleşmekteydi.

İnsana, aslı olan Allah'ın temsili olduğu gerçeği de hatırlatılır iken asıl şaşılacak şeyin, insanın asli gerçeğine gafil var olmak ve yaratım-gerçeklik-yönetim bağıntısında, süreksizliğe rağmen sürekli olarak bütünlüğü deneyimleyen insanın, yeniden yaratılabileceğinin gerçeğine inanmıyor olmasıydı. Surede, doğada her daim tekrar eden yaratım, yeniden yaratımın ayeti -delili- olarak gösterilir iken yeniden yaratılıyor olmaya inanmıyor olmanın, ussallıktan uzaklaşıyor olarak şaşılacak şey olduğu ifade edilmiş olur. Doğadaki yaratıma dair gerçeklik, Allah'ın vadinin de gerçek olduğunun belirlenimi -ayeti- iken insana, yalanladığı gerçeği ussallıktan uzak değerlendirdiği ifade edilir.

Sure; varlık âleminde gerçekleşenlerin, yaratıcıdan haberdar ve yaratıcısına yönelimli olarak uyumlu bir varoluşa haiz olduklarının ve

yaratıcısı için olabildiklerinin belirleniminde hem doğal olarak mümkün kılınmış var olmaları gereği hem de tinsel anlamda secde edebiliyor olma durumunda var olduklarının mesajını taşır. Surede, insanın bu durumdan gafil olduğu gerçeğine de dikkat çekilir. İnsandan beklenen, irade ediyor olarak yaratıcısı için olmasıydı... ki fitri anlamda ne için yaratılmış ise yaratılmış olduğu neden ile uyumlu olacak insan, varoluş nedeni ile bütünlüklü olarak gerçekte kendi olabilmek olanağı bulacaktı. Gerçekten kopuk, inanılmış dünyaların esiri olmaya razı olan insana, inandığı dünyanın yalan olduğu hatırlatılarak, gerçekte şüphe edilmesi gereken gerçekte kopuk inanılmış dünyalar olduğu da hatırlatılır. Bu durum bir sonraki İbrahim suresinde daha net olarak ifade edilir.

Sure; gelgitler içinde tercih ve eylem belirlenimlerinde anlam-değer yüklü olarak gerçekleşen insanın; iç dünyasında yani kalben huzuru, sükûnu ve kendi olmaktan yana mutmain olmayı, Allah ile var olmanın gerçeğini kabullenmiş olarak Allah'a yönelimli ve Allah için olmakta ilke gereği gerçekleşmesi gereken tanrısallar dolayımında bulabileceğinin mesajını taşır. Varlık âleminde mutlak iktidar Allah'tı... kişi Allah ile var olduğunun idraki ve Allah'a göre yaşamakla ne için olduğunun gerçeğini açık etmekte olarak gerçekte kendi olabilecekti. Allah'ın gerçeğinden ve rahmetinden kopuk, inanılmış/ inandırılmış dünyaların esiri olmaması gereken insana, gerçek hatırlatılmaktaydı.

Gerçek:

- 1) Allah'ın varlık olarak gerçek olduğu gerçeği,
- 2) Allah ile var olduğu gerçeği
- 3) Yaratılmış olarak var olduğu gerçeği,
- 4) Anlam yüklü olarak temsil ve değer niteliğinde var olduğu gerçeği,
- 5) Yaratım ve gerçeklik, enformasyon bağıntısında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Gerçekliğin, enformasyon bağıntısal indirgemecilikte yaratım belirlenimli açık olması gerçeği,

- 6) Neden ve erek bağıntısında gerçeğe/ gerçekliğe, anlama/ anlamlılığa maruz olarak var olduğu gerçeği,
- 7) Maruz kalınmış olan gerçekliğin; anlam-biçim belirlenimli deneyimleniyor olması gerçekleşmek ile beraber sezgi ve duyu algısal, us ve dil yargısal, ayrıca irade ve duyguda, anlam ve değer yargılarında karşılanıyor olmakta deneyimleniyor olarak gerçeklik niteliğinde beliriyor olması gerçeği,
- 8) Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratımda mümkün varlık olduğu... ve mümkün varlık olarak yeni bir yaratım oluşunda yeni bir olgusal durumun yaratım nesnesi veya yaratım fazlası olarak var olunması gerçeği,
- 9) Mümkün varlık olma bağıntısında yüklem almaya açık olarak yaratıma açık olmakta var olduğu gerçeği,
- 10) Tekrar eden yaratımda yaşamın sürekli olduğu, hak edişe bağlı sonuçlar ile var olunacağı gerçeği,
- 11) Nesnellik zeminden nesnelliğe aşkınsal öznelliğe haiz - metafizik- var olduğu gerçeği,
- 12) Kendinden fazla olarak metafizik varlık olduğu gerçeği,
- 13) Kendinden fazla vererek ve kendinden fazla verdiği fazladan belirmiş olgular ve alanlar dolayımında metafizik varlık olmanın sürekli olduğu gerçeği,
- 14) Anlam-değer yüklemelerinde kendiliğin oldu kılındığı karakter ve kimlik belirlenimlerinde varlıkta tinsel alan açmış olarak erek belirlenimli var olduğu gerçeği,
- 15) Yasa zemininde ilke belirlenimli tümele için var olduğu gerçeği,
- 16) Niceliğe haiz tümel var olduğu gerçeği,
- 17) Varlık olarak kendi olmanın gerçeğini kendi olmanın anlamı olarak bularak anlama haiz var olduğu gerçeği,

- 18) Birbirini karşılayan, etkileşen âlemler ve alanlar bağıntısında var olduğu gerçeği,
- 19) Zamansal ve mekânsal var olmaya haiz var olduğu gerçeği,
- 20) Tümele haiz mümkün kılınmış kategorik belirlenimlerde türe dair var olduğu gerçeği,
- 21) Amaca, ereğe, sonuca bağlı nedenlerin belirlenmiş olduğu oluş içinde var olduğu gerçeği,
- 22) Diyalektik oluş içinde karşılıklarda, anlama dair çelişki, değere dair çatışmaya haiz değişen yüklemeler almada var olduğu gerçeği,
- 23) Gerçek olanın, talime açık tahkik edilebilir ve sonuçlar alınabilir olarak yöntem belirlenimli bilmeye açık olduğu gerçeği,
- 24) Sonuç alınabilir olarak gerçeğin, bağıntısal indirgeme olanağında genele yaygın kullanılabilir kılınabildiği gerçeği,
- 25) Yaşama dair gerçekleştirenlerin hak edişe bağlı sonuçlara göre değerlendiriliyor olduğu gerçeği,
- 26) Anlamın yargısal olmasına bağlı olarak öznelde inanılmış gerçeklik belirlenimi olması dolayımında inanılmış gerçekliklerde var olduğu gerçeği,
- 27) Allah'ın rahmete, hak olana, adalete, karakter içerikli kimlik belirlenimlerine dair ahlakı ve geleceğe dair vaadi her ne ise talime ve tahkike dair gerçek olduğu gerçeği,
- 28) Gerçek; yasa ve ilke yüklem belirlenimli kayıtlanmış olup da kayıtlılık dolayımında kayıtlılığa aşkınsal belirlenimlerinde doğada ve gerçeğe ait olanın dil yüklem özdeşliğinde de tine dair kılınmış olmasında açıklandı. 1. ayette "Sana indirilen gerçektir" denilirken doğa ve tinde olanın yüklem belirlenimli kayıtlanmışlıkta kayıtlanmışlığa aşkınsal öznellikte karşılık gördüğü, başka bir deyişle de metafizik varoluşta karşılık gördüğü veya gerçekleştirdiği

ifade edilmekteydi. Gerçeğin, hep kayıt alınmış yüklemeler dolayımında kayıtlılığa aşkınsal deneyimlenen olarak görünüş bulunduğu gerçeği,

- 29) Surenin 38. ayetinde “...Her ecelin -sürenin- kitabı vardır” ve surenin 39 ayetinde “Allah dilediğini siler veya sabit bırakır (yani silmez). Kitabın anası yanındadır” denilir iken her gerçekteşenin yazgısal anlamda gerçekteştiği ve yazgısal olanın da bir plan çerçevesinde gerçekteştiği vurgulanır ki varoluşa dair gerçeğin, yazgısal olarak gerçekteştiği gerçeği,
- 30) Yazgısal olanın, önsel bir yazgı olduğu gerçeğinden hareket ile de anlamak gerekmektedir ki gerçekte belirlenmişlikte deneyimlenendi. Özellikle moleküler bağlar, genetik bağıntılılık, zamansal varoluş eşiği bağıntıları ve mekânsal bağıntılılıktan bakıldığında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekteşen yaratımda belirlenmişlikte gerçekteşiyor olmanın gerçeği,
- 31) Yazgıya dair olan da büyük plana haiz var olunmaktaydı ama surenin 35. ayetinde “Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır” denilirken anlamaktaydık ki kati bir yazgı, belirlenmişlik değil, mümkün bir yazgı oluşu içinde değişime açık gerçekteşen mümkün yazgı, yani gerçekteşlik deneyimi vardı. Metafizik çerçeve (rahmet, adalet, hak, tevhid, fazladan belirmiş olgular anlamında türler ve alanlar vb. olmak kaydıyla ayrıca sure içeriğinden bakıldığında, Allah ile insan merkezli bir dünya yaratımı) sabit kalmak kaydı ile gerçekteşenlere müdahil olabilme gerçekteşliği,
- 32) Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekteşen her ne var ise yeni neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekteşen yaratım belirleniminde yeni varlık, yeni alan, yeni zaman, yeni mekân vb. oluşu içine

taşınabilir olması gerçeği... ki silinebilir olabilen yeni bir bağıntıda yeniden yeni bir oluşun nedeni olarak gerçekleşir.

- 33) Dünyaya dair varoluşa varlık âlemi sınav alanı olarak kurulmakta olup, yaşamın zorlukları, acıları, gelgitleri içinde var olmak tinsel var olmanın gerçeğiydi.

Kur'an içeriğinden bakıldığında, yukarıda gerçeğe dair belirtilenlerden fazlasını çıkarmak olanaklıdır. Dileyen bunun üzerine özellikle çalışabilir. Böyle olmak kaydı ile surede gerçek ile var olup da gerçekliği olan her ne ise yaratıcısı ile uyumlu bir varoluş sergiler iken insanın aslen büyük bir planın parçası olarak var olduğu da ifade edilmiş olur. Surede, büyük planın parçası olarak gerçekleşenler içinde insanın yaratıcısına yönelmiş olarak var olması gerektiğine dikkat çekilir. Büyük plan, Allah'ın kendi hikâyesi olarak bütün varlık alanında gerçekleşti. Allah'ın hikâyesi içinde Allah'a yönelmiş olarak Allah'a katılıyor olmak surede teklif edildi.

Gerçek olan Allah'ı inkâr ederek aslına örtük idrakte var olmak, diğerini dışarda bırakarak kendini bütünden koparmak, kötü olarak bütünlüğü bozmak, hak edişe bağlı gerçekleşen sonuca bağlı olarak karanlığa, cehenneme kendini mahkûm etmektir. Gelgiteler içinde gerçekleşen iç dünyada, değişime gebe gerçekleşen her yeni bir durumda, zorluklar ve acizyetler içinde insanın en temelde ihtiyacı olan; tükettikleri değil, tüketemediği anlam kaynağı olan Allah'tı ve Allah ile kendi olabilmenin olanağında bulacağı huzur ve sükûndü.

Surenin insanı; varlık âleminde yaratım, gerçeklik, yönetim, uyum ve bütünlük, belirlenimli olarak gerçekleştirdikleri dolayımında amir vasfı ile görünüş bulan Allah'ı ussal olarak idrak etmiş ve iman ile O'na yönelmiş olan insandı. Rahmete dair gerçekleştirdikleri ile tanrısalları hakkı gereği zikri ilahi olarak bilfiil gerçekleştiriyor olmakta kendini Allah için kılmış olup da kalben sükûn ve huzur bulmuş olan insandı. O Allah'taydı, Allah'ta ondaydı. O Allah içindi ve Allah da O'nun içindi. Karşılıklı birbiri için olanlar, birbiri için değerli olup da değerli kılınanlar

iken birbiri için anlamlı ve değerli olarak varlık alanını doldurmakta ve paylaşmaktalardı. Birbiri için olanlar, birbirini tüketmiş değil, birbirini hak etmiş olmanın olanağında huzur, sükûn ve kendi olmaktan yana mutmain olmayı bulmuş olanlardı. Varlık âlemi, birbiri için olmakta anlamlı ve değerli olarak gerçekleşmekteydi.

Ra'd suresi; Allah ile kendi olduğunun idrakinde olup da kendini Allah için kılmaması gereken ve kılan insanın suresiydi. Sonuçta huzur, sükûn ve mutmain olmak; gurbeti, ihaneti, zorlukları, acıları, hüznü, hasreti vb. Yusuf suresinde betimlenen insan olmanın deneyimleri sürecinde aranandı ve sonunda öznelde tesis edilmesi gerekendi... ki insan deneyimlerine aşkınsal olarak sonuçta kendi olmaya yitik kalmadan ve varlık âleminde kaybolmadan, kendi olmanın tadına varabilirdi. Allah ile kendi olmanın tadına varanlar, kendine yitik değil, kaybolacak da değillerdi. Gerçeği temsil edenler; yanındakiler, takipçileri ile beraber sonuç alacakları geleceğe doğru yürümektedirlerdi.

Sure; yaratılışı gereği her varlığın tanrısallara haiz gerçekleşme olanağında Allah ile var iken Allah'a yönelmiş olarak var olduklarını özetler. Yaratım, gerçeklik, yönetim, bütünlük, yönelim ve gerçekten sonuç alınacağı bağıntısında modellenir. Gerçeğe cahil olup da inkâr edenler körlük ile nitelenir iken onlar dolayımında gerçeğe iman edip de bilenlerin gerçeği gördükleri de ifade edilmiş olur. Bilmek ve görmek, cehalet ve körlük özdeş içerikte kullanılır. Gerçek olanın, ilahi sözü yalanlamaya karşı da doğada olan biten dolayımında hak olanın bilgisi gösterilmekte iken Allah'a yönelmek, katılmak gerektiği ifade edilir. Allah'a yönelmiş olarak katılmak (yani secde ediyor olmak) ile Allah için olanlar, Allah'ı da kendileri için olduğunu görecekleri sonuçta bulmuş olacaktı. Allah'ın gerçekliği ve Allah'a yönelmiş olarak Allah ile uyumlu yaşamak, Allah ile kendi olmak surede insana teklif edildi.

Yusuf suresinde, hikâyeye dair yazgı içinde bir planın parçası olarak olan bitenin gerçekleştiği ifade edilmekteydi. Ra'd suresinde de insan, büyük planın bir parçası olarak gerçekleşenler içinde, yaratıcısına yönelmiş olması gerekendi. Kişiliğe dair ben olmak, yüklemelerde

gerçekleşir iken insanın yaratıcısına yönelmiş olarak O'nun ile kendi olma olanağını idrak etmiş olması ve O'nun ile kendi olma olanağını değerlendirmiş olması gerektiği surede betimlenir. Söz konusu Allah'a hizmet ise, karşılık beklemeden yapılacak hizmette tek başına yalnız kalmış olursa dahi hizmete devam etmek gerekmekteydi. Surenin son ayetinde de inkâr sebebi ile yalnızlaşan insana, Allah ve kitabın bilgisi yanında olan vahiy meleği veya inananların varoluşsal olarak yeterli olduğu hatırlatılır.

*

İbrahim suresi...

İbrahim suresi "Elif. Lam. Ra. Bu, rablerinin izniyle insanları karanlıklardan nura, Aziz ve Hamid olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır" ayeti ile başlar. Karanlık, kötülüğe ve batıla dair gerçekleşen olmak ile beraber duyu algısal olarak yetersiz kaldıklarımızı göremediğimiz oluş içinde bulunduğumuz yeryüzü mertebesiydi. Nur ise özneliği içeren varlık olma bakımından Allah'ın öz niteliğiydi. Karanlıklar dolayımında nura yükselmenin olanağında Allah'a yükselten araçsallıkta Kur'an, bizi Allah'a ulaştıran yönemselliği göstermekteydi. Yönemselliğinde de gerçek olana dair ifade ettikleri ile herkese açık talim ve tahkik yöntemini içermekteydi.

Surenin 2. ayetinde, göklerde ve yerde ne var ise hepsinin O'nun olduğu ifade edilir. Böyle olduğu içindir ki mülkün Allah'ın olduğundan habersiz sahiplenenler, mülkten paye almanın olanağına sahip olunsada mülkün kendilerine ait olmadığını ölüm, helak, gazap sonucunda görmüş olmaktadır. Surenin 13. ayetinde "Kafir olanlar nebilerine dediler ki: Ya bizim dinimize dönersiniz ya da sizi memleketimizden çıkarırız" denir. Surenin 14. ayetinde de Allah iman edenlere "Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. Bu, makamımdan korkan ve tehdidimden korunanlar -sakınanlar içindir" denir. Mülkün sahibi yalnızca Allah iken mülkten paye verilmiş olsa da haksızca sahiplenmiş olanların sonu surede net olarak ifade edilmiş olmaktadır. Eskiler; "Büyük lokma ye ama büyük söz söyleme" demişlerdi... ki surede bu, içeriğinde hak olmayan sözün, gerçekleşme karşılığı olmadığı gibi hesabı verilmesi gereken olarak değerlendirildiği, konu kılınmış olmaktadır.

Sure genelinde bakıldığında; var olmak rahmetti ve var olmaya dair bütün olanaklar nimetti. Var olmak rahmetti ve her varlık diğeri için nimetti. Var olmak rahmetti ve nimet dolayımında var olma olanağının uygun olduğu şartlar içinde var olunmaktaydı... ki Allah'ın mülkünde Allah'a ait olanlar ve Allah'a ait olmakta var olmakta iken var olmanın nimet oluşu içinde ya şükredenlerden ya da nankör olanlardan

olmaktaydık. Surenin ana başlıklarından birisi varoluşun rahmet olmasına bağlı olarak nankörlerden değil, şükredenlerden olunması gerektiğidir. Musa nebinin kavmine olan nasihatinde buna tanıktık. Kendilerine gelen nebileri şüphe ile karşılayıp da inkâr edenler anlatısında da var olma nimetine ve Allah'ın diğer verdiklerine nankörlük edip de helak edilen kavimler dolayımında da buna tanıktık.

İnsandan beklenen; iman edip iyi işler yapmasıydı. Yaratıcı çaba içinde var olmaktı. Nankörlük yerine şükür de beklenendi... ki şükür hem verilmiş olanı paylaşmak hem de dilde, verilmiş olan dolayımında veren Allah'ı idrak etmiş olarak O'na yönelik kendisini borçlu hissederken yani minnet duyarken minnet göstergesi olarak teşekkür etmektir. Allah ile ilişki kurmak nimet dolayımında şükür ile olabilmekteydi... ki insandan beklenen her ne kadar şükür olsa da Allah ile ilişki kurabilmenin hakkını vermiş olmasaydı. Varoluşun, verili dünyanın nimet olduğunu idrak etmek dahi büyük bir nimetti. Surenin bağlayıcı ilkelerinden birisi nimet kavramı olmak ile beraber nimete bağlı olarak şükür ehli olup, nankörlerden olmamak gerektiği tavsiye edilmekteydi... ki bu anlamda İbrahim nebi duası ile örnek verilmiş olmaktaydı. Onun için geçmiş anlamında ana ve babası nimetti ki onlar için bağışlanma dilemekteydi. Günde olanlar da nimetti ki verili olanlar dolayımında Allah için olmayı olanaklı kılacak emniyet, eylem ve ibadetlerde bulunmak talep edilmekteydi. Gelecek de nimetti ki gelecek olarak verili olan ve geleceği temsil eden evlat olarak hatırlatılmış olan İsmail ile İshak dolayımında Allah'a hamd edilmekteydi. Soyundan gelecekler için hayra dair taleplerde bulunulmaktaydı.

Surenin 31. ayetinde Allah'ın verdiği rızıklardan paylaşılması farz kılınır iken 32. 33. ve 34. ayetlerde, doğada gerçekleşenlerin nimet olarak bahşedilmiş olduğu vurgulanmaktaydı. İnsana istediklerinin verildiği de ifade edilir iken nimetin nihayetsizliği de belirtilir. Buna rağmen insanın zalim ve nankör olduğu da ifade edilir. Nimet kaygısı ve hırsı insanı diğerine karşı zalim yapmak ile kalmayıp, zalimliği dolayısıyla Allah'a nankör de kılmaktaydı. 46. ayette de tuzak kuracak kadar ileri gidebilen

insanın, hilesi sebebi ile dağları oynatamayacağı yani gerçeğe karşı başarıya ulaşamayacağı ifade edilmekteydi. Dağ; karakterdeki sağlamlık anlamında yorumlanır ise iman ile Allah'a tutunmuş olup da sabır ve şükür ile Allah'a tutunmuşlara karşı hilelerin sonuç vermeyeceği ifade edilir. Surenin 19. ayeti ile de Allah'ın gökleri ve yeri hak üzere yaratmış olduğu ifade edilir. Gökleri ve yeri yaratan için bizleri gidermiş olarak başkalarını getirmiş olmayı dilemesi ve buna güç yetirmesi olanak dahilindeydi.

Yani yaratmaya kadir olan için, hiç kimse vazgeçilmez değildi. Tanrısallara/ tanrısallığa içkin var olana dair beklenti, tanrısalların hakkı gereği ile Allah'a iman, hak, hakkaniyet, rahmet skalasına göre genele yaygın gerçekleştirilmesiydi. İnsan tanrısalların gerçekleştirilmesine dair beklentiye karşılıdığı kadar var olmayı hak etmekteydi. Var olmayı hak edenler, vazgeçilmezdi... ki insanın kötücül doğası olan nefsi emmareye rağmen iyi, doğru, ahlaki anlamda güzel olabileceği düşünüldüğünde kolay vazgeçilen olmadığını da görmekteyiz. Tevbe yani özür kapısının hep açık olması da insandan kolayca vazgeçmemek gerektiğinin göstergesiydi. Musa nebi kavmine geçmiş ve gelecek bağıntısında nasihati ve İbrahim nebini geleceğe dair duasından da görmekteydik ki insandan yana umutsuzluğa yani anlamsızlığa düşmeden, insandan vazgeçmemek gerekmekteydi. İnsan vazgeçilmez değildi ama vazgeçmemek için her türlü gerekçe değerlendirilmeliydi. Sonuç, insanın dönmeyecek kadar kötülüğe batmış olması ise insan, insan olmaktan aşağı şeytanlaşır iken artık vazgeçilmez değildi. Eskilerin kavimler helaki de bunu net göstermekteydi.

İnsanlık Allah'ın halifetullah projesiydi. Bu projeden kolayca vazgeçen olmadığı gibi Allah için insan, anlamını yitirmiş değildi. İbrahim, Musa ve Muhammed Mustafa nebi emsalinde insandan vazgeçilmediğini de görmekteydik. Söz konusu olan surede Allah'ın model olması ise, her şeye rağmen insan da insandan vazgeçmemeli, insanlık anlamını yitirmemeliydi. İnsan, vazgeçilecek kadar şeytanlaşmış ise artık vazgeçilmek kaderiydi. Vazgeçilmez veya vazgeçilebilir gibi kesin

çizgilerimiz olmadan rahmeti ve özü önceleyerek vazgeçmemeyi önelemek Kur'an'dan öğrendiğimiz derslerdendi. Kötülüğü iyilikle savmak gerektiğinin dersini de bütünlüğü korumak anlamında ve kolayca insan olmaktan vazgeçmemek anlamında okumak gerekirdi. İnsandan kolayca vazgeçmemek, insan olmaktan kolayca vazgeçmemek, her türlü olumsuzluğa veya kötülüğe rağmen olması gerekendi.

Sonuç Allah'a iman edip de salih ameller yapanlarındı ki bu anlamda yeryüzü insan ile anlamlı kılınmış olmaktaydı. İnsan ile anlamlı kılınmış olan dünya, insan için kılınmış olmakta anlam kazanmaktaydı... ki nimet; insan için veya genel anlamda varoluş için kılınmış olup da her varlığın ne için olduğunu açık etmesini olanaklı kılan varoluş nesnesiydi. Önemli olan ise nimete takılı kalmadan gerçekte ne için olduğunun anlamına bağlı olarak kendini gerçekleştirebilmektir. Yoksa kimse vazgeçilmez değildi.

Surenin 4. ayetinde her bir nebinin kendi kavminin dili üzere gönderildiği ifade edilir. Anlamak, bilmek ve iletişim dil dolayımında gerçekleşmekteydi... ki dil; gerçeği bilmenin, ifade edebilmenin, olması gerekenleri ifade edebilmenin de uzlaşmış aracıydı. Böyle olmak ile beraber surede dil, Allah ile iletişimin aracı olduğu gibi anlam-değer yüklü olarak yaratım nesnesiydi. Yusuf suresinde dil iletişimin, anlamanın -bilmenin- nesnesiydi. İbrahim suresinde dilin bu olanağına ek olarak dilin yaratıcı nesneliliğine, tanrısallığına dikkat çekilmiş olur. Öznellik ve nesnellik, dilin indirgemeci doğasında anlam-değer yüklü buluşur iken her yeni bağlamda yeni bir anlam, her yeni bağlamda yeni bir değer oluşunda dil; bir ağaç misali köklenen, gövde verirken dallanan, yapraklar misali ayrıntılanan ve sonuçta toplam anlamın taşıyıcısı olan meyvesi ile yeni bir oluşa taşınabilen yaratıcı etkinliğin inşaya dair nesnel belirlenimiydi.

Anlamın yargısal olmasına bağlı olarak gerçekleşen inandırıcı doğası da değer içeriğinde gerçekleşmesine sebep verir iken özneliği anlam-değer yüklü olarak biçimlendirmekteydi. İnsan inandığını gerçek

bilir ki duyu algısal olarak gerçekliği, doğada bulduklarına indirgemiş olarak deneyimler iken doğanın gerçek olduğu inancına saplanabilmektedir.

Bir misal ile belirtir isek görmek inandırır ama gördüğümüz her ne kadar gerçek olsa da onun nedeni olan bir gerçeklikle var olduğuna açık olmak gerekirdi. İnsan hakkı dışında anlam-değer yüklediği nesnelere (putlaştırdıklarına) de anlam yüklü olarak inanır. Gerçekte onların nitelediğinden uzak karşılığı olmayanlar olduğuna da kör kalır. Bunun ile kalmaz, gerçek kendisine bilgi -ilim- olarak geldiğinde gerçekten şüphelenir ve gerçeğe kör bakar. İdrak düzeyinde her körlük; zulmete tabi görmekten uzak, zanda veya batıl olanda kaybolmaktı. Gerçek olandan ilk başta şüphelenmek elbette olması gerekendi ama içinde bulunulan yalana, zanna, batıla dair dünyadan şüphelenmek elbette daha önce gerçekleşmesi gerekendi.

Surenin 18. ayetinde “Rablerini inkâr edenlerin durumu şuna benzer: Onların bütün yaptıkları, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir kül yığını gibidir. Böylece onlar, kazandıkları hiçbir şeyin faydasını göremezler. İşte bu, doğru yoldan tamamen uzak ve derin sapıklığın ta kendisidir” denilir. Gerçekliğin yegâne sahibi olan Allah’a iman etmeyi de zanda veya batılda kalanların sonuçsuz kaldığı, gerçekte karşılığı olmayanların sonuçsuz bırakmış olduğu, bu ayetle anlaşılması gerekendi. Dünyevi kazanımların fayda vermeyeceği, rüşvetin geçmeyi de hak edişlerin tesis edildiği bir gelecekte gerçek olanı bilenler, iman edenler ve yaşamını bu bağlamda anlamlı kılarak olması gerekenlerini yapanlar sonuç almış olacaktı.

Genel anlamı ile sure; varoluşu neye göre anlamlı kılmak gerektiğini ve bu bağlamda değer oluşu içinde yaşamak gerektiğinin anlamını taşır. Dil ve anlam bağıntısında gerçek olana göre anlamlı ve değer oluşu içinde yaşamak gerektiği vurgulanır. Surenin 24. ve 25. Ayetleri: “Görmüyor musun, Allah nasıl bir misal veriyor: O, güzel sözü, köklerini sağlam bir şekilde yerin derinliklerine salmış ve dalları göklere uzanmış güzel bir ağaca benzetiyor. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman

meyvesini verir durur. İşte Allah, düşünüp ders almaları için insanlara böyle misaller getirmektedir. Surenin 26. ayeti: “Kötü sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan bir ağaca benzer. Surenin 27. ayetinde de “Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapa sağlam kılar. Zalimleri ise şaşırır. Allah dilediğini yapar” denilir.

İbrahim nebi emsalinden bakıldığında, güzel söz ve ağaç benzetmesi; varlık sahnesinde olan biten dolayımında Allah’a, kendilik dünyasına yükselmeye, hak olana dair geçmişin mirası dolayımında geleceğe uzanmaya işaret etmekteydi. Söz konusu Muhammed Mustafa olduğunda ise kökleri göklere kök salmış olup da dalları ile yere uzanmış ağaç misali akla gelmesi gerekendi. Çünkü o ümmice öğrenen olarak iç göklerden hareket ile öğrendiklerini yere uzanmış olmakta meyve veriyor olarak sözün gerçekleştiği insanlık mahaliydi. İbrahim nebi kesretten vahdete doğru, Muhammed Mustafa da vahdetten kesrete doğru uzanan düşünce yapısallığına yani usa haizdi.

24, 25, 26 ve 27. ayetlere dikkat edildiğinde; sözün/ dilin yaratıcı doğasına, nesne oluşuna dikkat çekildiği gibi, varoluşu gerçekliği olan söze göre temellendirerek anlamlı kılmak ve değer oluşu içinde yaşamak gerektiği vurgulanır. Söz, inandırıcı doğası gereği öznelliği, ilişkileri yaratıma dair biçimlemekteydi. Sözü yüklem alıp, hakikate kök salıp ağaç misali göklere uzanmak ve hep yeni bağlamlarda yeni anlam içeriklerinde dirimsel kılan meyve misali anlamlar vermek de vardı... sözü yüklem alıp, gerçekten kopuk köksüz ağaç misali sadece yere yığılmış sığ bir dünyada yaşamak da vardı. Gerçek ve gerçeğin dil dolayımında karşılanıyor olması, dilin yaratıcı nesnellikten bakıldığında ve yaşananların sonuç belirlenimli değerlendirildiği bir varoluştan bakıldığında hayatiydi. Eskiler bunun için olsa gerek ki söze, tekrar tekrar dikkat etmek gerektiğine dikkat çekerlerdi.

Sure sözün -dil- yaratıcı nesnellige dikkat çeker iken anlamlı ve değerli bir yaşam veya varoluş için, hak olanı karşılayıp da hak olma niteliği gösteren söze dikkat gerektiğine göre biçimlenir. Anlamlı ve

değerli bir yaşam için; Allah ile var olduğunun/ olunduğunun idraki ile beraber, diğerinin de anlam yüklü ve değerli olduğunun idrakine bağlı olarak yaşamak gerektiğini önceler. Anlamlı ve değerli olan bir yaşam için; üzerimizde varlık hakkı, emek hakkı ve bahsettiği nimetler hakkı olan Allah'a göre yaşamak gerektiğinin idrakini verir. Anlamlı ve değerli bir yaşam için; yaşananların hak edişe bağlı olarak sonuçları olduğu gerçeğinden hareket ile hak edilmiş olanlar ile kendi olmak gerektiğinin, böylece kişi aslı olan Allah'a ve kendi olmaya yitik kalmadan Allah ile anlamlı ve değerli bir yaşamda yaşamış olacaktır.

“Görmüyor musun, Allah nasıl bir misal veriyor: O, güzel sözü, köklerini sağlam bir şekilde yerin derinliklerine salmış ve dalları göklere uzanmış güzel bir ağaca benzetiyor. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir durur” denilir iken güzel olan, hak olan söz ile anlamlı ve değerli bir yaşamın, bilfiil sözü gerçekleştirmek ile gerçekleştiği de vurgulanmış olur. Sözü anlamaya dair bereketi, hak olup olmadığına, hak olmasına bağlı olarak da gönüllere dokunacak kadar güzel biçimde ifade ediliyor olmasına bağlıydı. Bu anlamda Kur'an hem hakka dair sözü hem de güzelliği içeren şiirsel ve musikiye dair üslubu ile gönüllere dokunacak kadar güzeldi.

Sözü yaratıcı nesnellığıne bağlı olarak değişen anlam-değer yüklemelerinde, varlık alanının sadece nesnellik zemininde veya ihtiyaç ve fayda belirlenimli gerçekleşmediğini görmek ile beraber, nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal öznel gerçekliğin de görüldüğüne tanık olunabileceği ifade edilir. Surenin 48. ayetinde “O gün, yer başka yere değiştirilir gökler de, Vahid ve Kahhar olan Allah'a gelirler” denilir. Gerçeğin bilgisi gerçeğe duyarlı olmakta içselleştirildiğinin de kişinin görüşünü de etkiler ki dünyaya mülkiyet alanı olarak bakan da vardı, faydacı olarak bakanda vardı, nimet alanı olarak bakan da vardı ama hak olanın bilgisi doğrultusunda hak olanın bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil görünüş bulduğuna tanık olmak da vardı... ki bu durumda, duyu algısal bakılan dünyaya aşkınsal bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil olmakta vahid olarak görünüş bulan ve diğer görüşleri kahretmiş olarak galip olmakta kahhar olarak

beliren Allah'a tanık olmak da vardı. Yani söz sadece bilmenin, iletişimin aracı değil, görüş sahibi olmanın, hak olanı görebilmenin de olanağıydı.

Söz/ dil; varlığın sadece nesnellikten ibaret olmadığı, anlam-değer yüklü olarak metafizik anlamda kendinden fazlası olduğunu göstermekteydi. Söz konusu Allah ise kendisinden fazla verdikleri dolayımında metafizik oluşunu koruduğunu ve hak edişe bağlı olarak yarattıklarına her döndüğünde, yarattıkları dolayımında yarattıklarından fazlası olarak da metafizik varlık olduğunu görünür kılmaktaydı.

Söz konusu aşık kul ise Allah ile anlamlı ve değerli öznel dünyasında, doğada gerçekleştirenler dolayımında görünüşe gelen Allah'a bilfiil oluşunda tanık olabilmekteydi... ki Allah bilfiil olarak Vahid ve kulu üzerinde aşk ile kahhar iken Allah isminin -sözünün- karşılığı olan belirlenimde görünür olmaktadır. Her kişi günahlarını, kendisine zincirlenmiş yük olarak bulduğu yerdedi. Söz konusu aşık ise, nefsi emmaresine, bilfiil Vahid olan Allah ile kahhar, galip olduğu mertebededeydi. Söz konusu kafir ise günahı kendisine yük, katran misali kendiliği karartmış elbise -gömlek- misaliydi. Yüzler ise ateş misali pişmanlık yüklenmiş olacaktı... ki artık, kişi hangi anlama bağlı olarak yaşadı ise anlamın suret kazanmış olduğu hak ediş mertebesinde vücut bulmuş -kazanmış- olmaktadır. Söz konusu herkesin hak edişinin tesis edilmesi ise herkes gerçeğe dair anlam yüklü olarak dirileceği hak ediş mertebesinde Allah'a gelmiş olmaktadır. Bu durum, yeryüzünde aşık kul tarafından deneyimlenir iken ahiret söz konusu ise diğer herkes için deneyimlenecek olandı.

Ayetin, Allah'a aşık kula dair gerçekleşiyor olmasından bakıldığında artık yer ve gök nesnel anlamda aynıydı ama öznelliğe dair karşılıklı varoluşta hak olan görünüş bulur iken yere ve göğe aşkınsal, Allah'ın kendilik dünyasında Allah'ı müşahade etmekte vardı. Böyle olsa da günahlar yük, pişmanlık ateş, kişinin karanlıkta kalan yönü kendisine utanç olarak açık olmaktadır... ki utanç, Allah'ı değer biliyor olarak

günahı aşmış olmanın kazanımıydı. Yerin başka bir yere, göğün de başka bir göğe döndüğü, anlam içerikli gerçekleşen olay belirleniminde her kişi, hak edişine bağlı olarak galip olan Allah'ın huzurunda bulunmuş olacaktı.

Böyle olsa da Âdem nebi; Allah'ın kendilik dünyasından yere, nesnelere dünyasına indirilmiş olandı. İbrahim nebi ise Allah ile olan ilişkisinde ve sonuç alabilme olanağında, Allah'ın kendilik dünyasına, yeryüzünde yeniden yükselmiş olandı... ki surede, Âdem nebiye yer vermeden İbrahim nebi konu emsali verilmiş olmaktadır. İsmail nebi; Allah'ı duyan anlam yurdu olarak özde Allah'ı bulan ve gönül yurdunda Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olandı. İshak nebi; kendiliğe dışsal olarak yeryüzünün nesneliliğine aşkınsal Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olandı. Musa nebi de Allah'ın kendisi ile konuşması dolayımında Allah'ın mülkiyet alanında Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olanlardandı... ki surede bu dört nebiye özellikle yer verilmişti.

Önemli olan, sözün eyler oluşuna bağlı olarak kendilik dünyasına yükselmiş olmaktı. Bunun için ihtiyaç olan ise iman, salih amel, takva vb. ile beraber duyguda Allah'a duyarlılığı yitirmeden Allah'a yükselmiş olmaktı. Allah'ı görmeye eyleyen anlam içeriğine bağlı olarak söz ve Allah'a duyarlı kılan iman ve muhabbetullah düzeyinde duygu, Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olmayı olanaklı kılmaktaydı. İnsan artık bir söz misali, kökleri gerçeğe tutunan, dalları Allah'a uzanıp da Allah'ın anlam dünyasından besleniyor olarak söze dair anlam meyveleri verendi.

Sure artık, anlam-değer dünyası olarak biçimlenen dünya oluşunda sözün görüşe ve yaratıma eyleyen nesneliliği dolayımında gerçekliği, anlam-değer yüklü olarak deneyimlediğimizi açık etmekteydi. Söz ya gerçekten koparıcı ya da gerçeği deneyimlemeyi olanaklı kılan anlam-değer yüklemelerinde varoluşu biçimlemekteydi. Varoluş; söze içkin, anlam-değer yüklemelerinde sözün eyler olduğu görüş ve yaratım oluşunda deneyimlenmekteydi... ki sure ile bakıldığında sadece söz

değil, söz dolayımında gerçekleşen duygu, eylem ve hak edişler bağıntısında Allah'a yükselmenin, Allah'ın kendilik dünyasında var olduğunun idrakine gelmenin olanaklı olduğu görülür.

Surenin insanı, Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş idrak, duygu ve eylem sahibi insandı. Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olmayı da hak etmiş olmak da bulandı. Ra'd suresinin insanı geleceği miras alması gereken insan iken İbrahim suresinin insanı, Allah'ın kendilik dünyasında yani anlam-değer dünyasında var olduğunun idraki ile Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş ve geleceği miras alabilmenin olanağına sahip olan insandı. Musa nebi ve İbrahim nebi emsalinde gelecek, miras bırakılanlar ile miras alındı. Geleceği miras alanlar, Allah'ın kendilik dünyasında var olduğunun idrakinde geleceği örnekleyen gelecek insanıydı. İbrahim nebinin; İsmail, İshak, Musa ve Muhammed Mustafa emsalinde devamlılığı, olup bitmiş değil, hep olmakta olarak devamlılığını göstermekteydi.

Ra'd suresinde geleceği miras alması gereken insan; İbrahim suresinde, gelecek insanı olarak mirasın ta kendi olması ile beraber geleceği miras almanın olanağını göstermekteydi. Gelecek miras alınacak ise, tarihsel deneyim ışığında insan olması -gerçekleşmesi- gerekenlerini yapıyor olarak geleceğe doğru yürümeliydi. Geçmişe takılı kalan değil, geleceğe doğru yürüyen insan olunmalıydı.

Gelecek; hakikat bağıntısında kimin ile şekillenmekte ise o gelecek insanıydı. O, mirasın ta kendisiydi. Yusuf suresinde işaret edilen, bir hikâye oluşu içinde şimdi ve burada ideal insan olmaktan farklı olarak, kendi zamanın ilerisinde bulunan insan, gelecek insanıydı... ki bu yönü ile farklı bir ideal insan tipi surede gösterilmektedir.

Demek ki her bir nebi, temsil ettiği tanrısal ve bir hikâye oluşunda onu gerçekleştirmesine bağlı olarak, ideal insanın tek bir formunun olmadığını göstermekteydi. Kanaatim o ki her insan, ideal insan olma potansiyelini taşımaktaydı. Kur'an'da anlatıları ile tanık olduğumuz nebilere de varlık sahnesinde temsil ettiği Allah'ı görünüşe taşıdığı hikâye oluşu içinde ideal insan olmayı farklı karakterlerde gösterir iken

ideal insanın tektip bir form olmadığını göstermekteydi. Ancak bazı nebiler Yusuf suresinde Yusuf nebi emsalinde gördüğümüz gibi ideal - üst- düzeyde ideal insanın betimlendiği bir hikâye oluşu içinde varlık sahnesinde görünüş bulmaktaydı. Bazı nebilerin bazı nebilere üstün kılınmış olmasından da bunun anlaşılması gerekirdi. Nebiler; temsil ettikleri hakikat sebebiyle ve nübüvve dair ortak söylemleri sebebi ile aynı anlam-değer niteliğinde görünseler de aynı insan değil, farklı başkası olmanın yaratımı dolayımında özgün yaratıma haizlerdi. Her ideal insan tipinde, varlık sahnesi yeniden kurulur iken yeni bir hikâye oluşu içinde özgünlüğe tanıktık.

Yusuf suresinde Yusuf nebi emsalinde şimdi ve burada ideal insan olmanın olanağını görmekteydik. İbrahim suresinde ise her bir nebinin, kendi kavmine yönelik ideal insan tipinde görünüş bulduğunu anlamaktaydık. Özellikle Musa nebi, ilkeyi genele yaygın uygulama biçiminde ideal insana tipini göstermekteydi. İnsanlık tinine dair geleceğin biçimlenmesi ve uygulamada yönetilebilir olması gerektiğini kendi şahsında gösteriyor olmak ile beraber, geçmişin olumsuz tecrübeleri ve Allah'ın vergilerini surede ifade eder iken şimdi ne olması gerektiğinin dersini vermekteydi. Surede; İbrahim nebinin duası dolayımında ise şimdi ve burada olmaya aşkınsal gelecek insan tipi belirleniminde ideal insana tanık olmaktaydık. Metafizik görüşü ile temsil ettiği gerçeklik, gelecekte genele yaygın tesis edildiğinde o, artık gelecek insanı olmuştu.

Gelecek insanı, kendisi ile değişen dünyaların insanıydı. Surede İbrahim nebinin duaya dair gerçekleşen talebine bakıldığında, bir gelecek ideali olmak ile beraber değişmesi gereken bir dünyaya bakıyor olduğunu görmekteydik. Değişmesi gereken dünyayı geride bırakarak yeni dünyayı kucaklayacak imam -önder- olarak surede yerini almış olmaktaydı. Değişimi önceleyen metafizik bir görüşü vardı. Bu görüşü taşıyacak olanlar İsmail ve İshak nebilerdi. Uygulamada, anlam-değer yüklü bir dünya olarak hayata geçirecek olanlar da Musa nebi ve Muhammed Mustafa (s.a.v.) nebiydi. Sözü; anlam yüklü olarak yaratım nesnesi olması ile beraber gerçekleşecek olan değişim ve

dönüşüm ise gerçekleşmeye dair zaman istemekte ve süreç belirlenimli gerçekleşecek olandı. Musa nebi geçmişin acı tecrübeleri dolayımında yeni bir dünya kurulumunda var olmak gerektiğinin mesajını vermektedir. Uygulamada hayata geçmesi gereken dünya, yeni dünya olacaktır.

İbrahim nebi; bilmeye ve anlamaya çalışan, düşünür ve gözlemci olan insan tipiydi. Anlama haiz metafizik dünya görüşü de sadece düşünür olmakta hayata geçecek değildi. Ardılı olarak İsmail ve İshak, uygulamada ise Musa ve Muhammed Mustafa (s.a.v.) -metafizik- bir görüşün süreç belirlenimli olarak nasıl hayata geçtiğini göstermekteydi. Sadece görüş yeterli değil, görüşü taşıyan halefler ve görüşü hayata geçirecek yöntemsellğe haiz uygulayıcılar da gerekliydi. Artık kurumların gölgesi altında kurulan ve işlevsel olarak gerçekleşen bir dünyada bulunduğu da düşünülduğünde, metafizik görüş, gerçekle uyumlu olmak kaydı ile genele yaygın tesis edilmesini olanaklı kılacak kurumsal yapılanmada da karşılığı olması gerekendi. Varlık sahnesine çıkan insan artık insanlık tininde pozisyon almaktaydı.

Ra'd suresinde gelecek miras alınması gerekendi. İbrahim suresinde de dünya değişmeliydi ve gelecek yeni bir dünya olmalıydı. Ra'd suresinde nimete dair olanaklar, geçmişte kalmanın değil, geleceğe uzanmanın olanaklarıydı. İbrahim suresinde, değişecek dünyanın dolayımında gelecek artık bütün olanaklar ile kurulması gerekendi. Kişinin talebi ilke gereği tanrısal genele yaygın tesis etmek ise elbet Allah yardımcısıydı. Talebi de gerçekleşmeye dair kabul görmüş olmaktadır.

Ra'd suresinde kötü veya batıl olanın, hak olanın gerçekleşmesinin tortusu misali araçsallığına dikkat çekilmekteydi. İbrahim suresinde de kötü ve batıl olanın, Allah'tan/ hakikatten yana sonuçsuz bırakması dolayımında sonuçsuz bir geleceğe eylediği de ifade edilmiş olmaktadır. Bu da şeytanın yalana çağrısı ve yalan -vesvese- ile manipüle ettiklerinin, rahmetten ve yakinden sonuçsuz kaldıkları dolayımında anlamlı kılınır. Ra'd suresinde kafirlerin isteklerinin Allah nezdinde karşılık görmediği, İbrahim suresinde de kötü ve batıl

olanların Allah nezdinde rahmete dair sonuçsuz bırakacağı vurgulanır. Doğru söz, doğru olmak, doğru olanın gerçekleşmesi de rahmetten, selametten, yakinden yana sonuç alınabileceğinin ve sonuç alınabilecek bir geleceğin habercisiydi.

Geçmişin tarihsel deneyimleri, ilkesel pozisyon olarak güne dönmenin ve geleceğe uzanmanın olanağıydı. Kaygılar, varoluşa -kendiliğe- ve geleceğe tutunmanın olanağıydı. Umutlar, geleceğe tutunmanın ve biçimlemenin olanağıydı. Yöntemsel uygulama, yönetilebilir olarak geleceği biçimlemenin ve gerçeği deneyimsel açık etmenin olanağıydı. Eylem, geleceğe doğru yürümenin olanağıydı. Anlam ise değere dair canlılığı korumanın olanağıydı. Olması gereken ise gerçek olan Allah'a iman ile tutunarak geleceğin de yaratıcısı olan Allah'a göre yaşamaktı. Gelecek doğru sözlülerin geleceği olup, Allah'ı inkâr ediyor olmakta yalanlayanların ve batıl olanın sonuçsuz kalacağı, dolayısıyla da gerçeğin hep açık olarak tesis edileceği de sureden anlaşılması gerekendi. Kurulacak dünya, gerçeklik zemininde yaratılması gerekendi.

Her gerçekleşen, hak edişe bağlı olarak değerlendirilmiş olduğu sonuca eylemekteydi. Sure; münkirlerin ve batılın gelecektekine yana sonuçsuz olduğu dolayımında, müminlerin hak ve doğru olana bağlı olarak rahmetten yana sonuçsuz kalmadıklarını betimlemekteydi. Mülk Allah'ındı, Allah'ın olan mülkü sahiplenenler, geçici bir menfaatle oyalanıyor olarak er ya da geç mülkün Allah'ın olduğunun sonucu ile karşılaşacaktı. Ölüm, mülkün sadece Allah'a ait olduğunun gerçeğini aşikâr etmekteydi. Önemli olan, mülkten paye alır iken Allah için olmayı göz ardı etmeden diğeri için de olabilmenin olanağında Allah nezdinde iyi ve doğru bir insan olarak nitelenmiş olmaktı. Sözün inandırıcı olup da yönlendirici ve yaratıcı nesnellğine de öncelikli olarak dikkat etmek gerekmekteydi.

Gelecek; sözün yaratıcı nesnellği zemininde sözün ekin olup da sonuçta hasat edileceği mirastı. Öyle ise geçmişin deneyimlerinden ibret almak ve dersler çıkarmak ile geleceği miras almanın olanaklarını

değerlendirmek germekteydi. Gelecek ideali, gerçek ve ilke gereği gerçekleşmesi gereken doğru olanlar zemininde hayata geçirebilecek olandı. Sözün yaratıcı nesnelliği, ortak anlam-değer yüklemelerinde ortak ruh alanı inşa ettiğinde gelecek kültürel olarak biçimlenmekteydi. Söz, ilke gereği kurumsal düzeyde genele yaygın tesis edildiğinde, devlet sözün anlamına uygun işlevsel olduğunda artık gelecek medeniyet belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi. İbrahim suresinde de sözün yaratıcı etkinliğine bağlı olarak bir dünya görüşü anlamında metafizik bir çerçeve sunuyor, insanlığa anlam-değer yüklü metafizik bir gelecek teklif ediyor olmasına bağlı olarak insanın büyük bir sözünün olması gerektiğine dikkat çekilir.

Büyük söz; büyük bir ağaç misali, tarihsel anlamda gerçekleşecek olandı. İbrahim nebi gibi geleceğe dair umutların, beklentilerin gerçekleşeceği bir dünya, büyük bir söze sahip olup da gerçekleşmesi istenen dünyaydı. İbrahim nebinin duasında da görmekteydik ki insan ve Allah merkezli bir dünya yaratımı anlamında büyük bir söze sahip olunmaktaydı. Büyük söz, büyük teklifti. Teklif edilen ise Yusuf suresinde işaret edilen bireysel hikâyenin büyük söz anlamında sözün gerçekleşeceği büyük hikâyeye katılıyor olarak deneyimlenmesiydi. Ra'd suresinde büyük planın bir parçası olan insana, Allah'a yönelmesi ve katılması gerektiği teklif edilir iken İbrahim suresinde büyük hikâyenin parçası olması teklif edilmekteydi. Teklif, aidiyet duyularak katılacak olup, sorumluluk idrakinde olarak tinde pozisyon almış olmakta gerçekleşecek olandı. Allah ile insan merkezli olarak gerçekleşecek gelecek ideali teklif edildi. Sadece insanın veya çıkarların merkeze alınmış olduğu bir dünyada, gerçek olup da asıl ihtiyaç duyduğumuz Allah'tı ki Allah ve insan merkezli bir dünya kurulumu, en temelde ihtiyaç duyduğumuzdu.

Bu olmadığında ne olur? Allah ile uyumluluğun yitirilmiş olduğu toplumsal oluş içinde varlıksal anlamda bütünlüğün ve öz ile bütünlüğün genele yaygın tesis edilmediği, inanılmış gerçeklik değil de inanılmış gaflete dair gerçekleşen bir dünya oluşu içinde parçalanmış ve parçaya indirgenmiş bir durumda var olunurdu. Toplumsal anlamda

bütünlük için insanın, özgün ve özgüllüğünü yitirmeden yani öznesi ve nesnesi olduklarının sadece nesnesi olmadan kendi olmayı koruyacağı gibi diğeri için de olabileceği üst bir ilkeye ihtiyaç vardı... ki Allah ve insan merkezli bir varoluşta, insan özünü ve ne için olduğunu yitirmeden yaratılışı ile uyumlu olarak Allah için iken toplumsal anlamda da Allah için olmayı tanrısalları gerçekleştirir iken ilişkilerde bütünlüğü koruduğu bir yaratım oluşu içinde bulunmaktaydı. Toplumsal bütünlük aidiyet ile tesis edilebilirdi ki bu, Allah ve insan merkezli bir dünya söz konusu ise İslam kimliğinde gerçekleşendi/gerçekleşmesi gerekendi.

Eski dünya, dinlere dair büyük sözler dünyasıydı. Modern dünya ise büyük sözlerin (hümanizm, komünizm, sosyalizm, kapitalizm vb.) dünyasıydı ama postmodern dünya (birey ve hikâye bağıntısında) büyük sözlerin yıkıldığı değilse de büyük sözlerin gerçekliğinin eleştirildiği, bazılarının vaadini yitirdiği ve tarihten silinmeye yüz tuttuğu bir dünyaydı. Büyük sözler, siyasi anlamda ve sermaye sahipleri tarafından çıkarlar doğrultusunda manipüle edilebilir ve kullanılabilir olmaya da açıldı... ki modern dünyada buna da tanık olmaktaydık.

Böyle olsa da Kur'an ile Allah; insana büyük söz sahibi olarak bir dünya kurulumu içinde gelecek vaat etmekteydi. Büyük sözün, büyük hikâyenin parçası olarak insan, hikâyesini yaşamalıydı. Allah ile insan merkezli bir dünya kurabilme olanağı büyük bir sözdü. İbrahim nebini geleceğe dair duasına bakıldığında, geleceğe dair umutlar, beklentiler dolayımında görmekteydik ki Allah ile insan merkezli bir dünya kurulumuna dair metafizik bir talep vardı. İnsanlık tininde kendinden fazla verilmiş olup da fazladan belirmiş bir olgu olarak beliren gelecek ideali, geleceğe dair bir sözü olan insanın idealiydi. Sure bu anlamda da büyük bir sözü yani gelecek ideali olan insanı modellemekteydi.

İnsan gelecek yönelimli oluşu içinde anlam-değer yüklü dünya yaratımında bulunmaktaydı. Özne olmanın doğası gereği; gerçekleşme erki yani gerçekleşme iradesi göstermek ve bakış sahibi olmak gelecek yönelimli kılmaktaydı. Nesnelere bağlı gerçekleşen tercih belirlenimli

istencin gelecek yönelimli gerçekleşiyor olması da gelecek yönelimli olmanın kaçınılmazlığını göstermekteydi. Her yönelim veya tercih, gelecek yönelimi veya tercihi olarak, geleceğe adım atmak, gelecek olanağı içinde gelecek varlığı olarak var olmak anlamını taşıyarak gerçekleşmekteydi. Gelecek, tercih edilmiş olarak hep yaşamsal anlamda deneyimlediğimizdi. Her tercih, gelecek tercihi olarak gerçekleşmekteydi. Özne olmak; gelecek varlığı olarak günü ve geçmişini kendi için belirli kılıyor olmakta zamansal var olmak anlamını taşımaktaydı. Özne olmak; gelecek dolayımında anlam-değer yüklemeleri almakta kayıtlanmış olarak, kayıtlanmışlığa aşkınsal gerçekleşir iken gelecek özne olmanın kaçınılmazı olarak hep önünde bulduğuydu.

Gelecek; idrake dair ussal olduğu kadar varoluşsal gerçekleşti. Geçmiş geride bırakılmış veya miras olarak günde yaşanandı. Gün hep bitecek olandı ama gelecek hep yeni bir oluş içinde adım attığımızdı ki bu bağlamdan dahi bakıldığında özne olmanın doğası gereği olanın, varoluşu belirli kıldığı gerçeğine tanıktık. Hak edişe göre tesis edilen gelecek söz konusu olduğunda ise gerçek karşısında aciz kalınmış olunan ve korkuya/ korkulara mahkûm kılacak bir gelecek oluşunda değil, selametın tesis edildiği, nimetin sürekli kılınmış olduğu, gerçeğin açık olmasından korkulmayan bir geleceğe doğru yürümek olması gerekendi.

Surenin insanı, özneliğin doğası gereği gelecek belirlenimli olarak varoluş sergileyen, varoluşunu belirli kılan insan iken sure, gelecek ve insan bağıntısını odağa almış olarak modellenmekteydi. Geleceğin odağa alınmış olmasına bağlı olarak neye göre nasıl var olmak gerektiği telkin edilmiş olmaktadır.

Genel anlamda sureyi özetlersek: Surenin 3. ayeti ile görmekteydik ki ahiret yerine dünyayı tercih edenler sapıkla nitelenmekteydi. Yani gelecek yerine günü veya anı tercih edenler eleştirilmekteydi. Sure konu akışına dikkat edildiğinde, insanın -okuyucunun- gelecek odaklı olarak muhatap alındığı ve gelecek odaklı hitap edildiği görülür. 1. ve

5. ayetlerde, karanlıktan nura çıkılması için vahiy bilgisi verilmiş olduğunu anlarken de sure genelinde karanlıktan nura yükselmekten kastın; Allah'a iman etmek, bedensel ölüme aşkın yaşamın sürekliliğine göre gelecek odaklı yaşamak ve Allah ile var iken Allah'tan sonuç almış olarak var olmanın gerekli olduğu görülür. Rahmete haiz var olmakta iken nankör değil, şükredenlerden olmak gerektiği hatırlatılır.

Karanlıktan aydınlığa; hakikate dair karşılığı olup da talim ve tahkik edilebilir hak olandan sonuç almaya haiz büyük bir sözümüz var ise çıkabiliriz... ki Allah'ın Kur'an ile beraber insanlığa teklif ettiği büyük bir sözü vardı. Sözünün garantörü olarak vaat ettiği dünyalar vardı. İşte bu bağlamda; söz, vaat ve gelecek bağıntısında ve başlıklarında da sure modellenmekteydi.

Ra'd suresinde hikâye anlatısından daha çok gerçeklik betimlenmekteydi. İbrahim suresinde de gerçeklik zeminin de hikâyenin nasıl olması gerektiği betimlenmiş olmaktadır. Ra'd suresinde, daha çok şimdi ve burada olmak merkezde iken İbrahim suresinde, gelecekte karşılaşılabilecek olaylara dikkat çekilir iken gelecek merkezdedir. Ra'd suresinde büyük planın parçası olarak gerçeklik zemininde gerçekleşenler içinde insanın Allah'a yönelmiş olarak yaşaması teklif edilmekteydi. İbrahim suresinde de büyük sözü olması gereken insan, inanmış olarak büyük sözü gerçekleştirme idealinde gelecek ideali olması gereken insandı... ki insan, gelecek merkezli olarak ilahi büyük plana konu alınmış olmak ile beraber, ilahi büyük planın idrakinde yaşaması gerekendi. Bilinmeyi isteyen Allah'a yönelmeli, halifetullah olduğu için de halifetullah olmanın tanrısalları güzel ahlak ve genele dair rahmet olarak tesis ederken gerçekleştirmek ile hakkını vermesi gerekmekteydi.

Geleceğe dair insan için Allah'ın büyük bir sözü yani teklifi vardı. Surede de insan gelecek merkezli olarak konu edilmiş olmaktadır. Geçmişlerin helake dair ibretlik durumları dolayımında da sonuç hatırlatılır iken gelecek merkeze alınmıştır. Sözün gerçek olanı ile bir gelecek kurulumu içinde olmak gerektiği ifade edilir. Geleceğe dair söz ise teklifti, teklifin

kimden geldiği ve içeriğinin ne olduğuna bakmaksızın şüphe etmenin ussal olmadığı vurgulanmış olur. Geçmişten dersler çıkarmak, ibretler almak gelecek adına hayati öneme haizdi. Geleceğe dair haberler, yaşananların sonuçları olduğu bir evren oluşu içinde var olduğunu net olarak göstermekteydi. Bencilce geleceği öncelemiş olarak yaşamak değil, geçmişin tecrübeleri izleğinde günde olanları da dikkate alarak gelecek öncelikli yaşamak gerektiği surede betimlenmekteydi. Gerçek olan ile karanlıktan veya karanlığın körlüğünden kurtulunacağı surede genel anlamda ifade edilmiş olmaktadır.

Nebilerin emsalinde de her türlü zorluğa rağmen Allah'a tevekkül ederek, geleceğe dair belirsizlik yönetilmek ile beraber Allah'ın teklifi olan büyük söze inanmışlık gösterilmiş olmaktadır. Varlığı yaratan Allah'tı... ve nimet oluşu içinde var olan insan yaratıcısına söze inanmış olarak dönebilmeliydi. Allah'ın yaratıma dair gerçekleştirdikleri, ilahi sözün doğruluğunun senedi idi. Allah'ın gerçekleştirdikleri, gerçekleşeceklerin/ gerçekleştireceklerinin teminatıydı. Geçmişin helake dair dersleri de sözün gerçek olduğunun deliliydi. Söz ile teklif edilen ise bir ağaç misali, genele yaygın büyümeli ve gerçek olduğuna dair sonuç alma düzeyinde meyveler vermeliydi. Gelecektekenden yana hakikatten sonuçsuz bırakan, dayanaksız olarak gerekçelendirilmeyen yalan, zan veya batıl olanlar ya öngörülemez karanlığa, cehenneme sebep verecekti ya da nura yükselmemizin acı deneyimleri olarak geride bırakılmış zulmet nesnelere olacaktı.

Sure, zanna dair yaratılmış inanılmış yalan dünyalardan, gerçeğe dair inanılmış ve yaratılmış olması gereken gerçek bir dünya kurulumunu önceler. Allah'ın gerçekliğine inanmayan münkirleri sonuçsuz bir gelecek beklemekteydi. Gerçekten kopuk olarak çıkara dair kurulmuş olup da yalan, batıl olanın da sonuçsuz olduğu işaret edilmiş olur. Şeytan dahi surenin 22. Ayetinde "sonuçsuz bir gelecek vaat etmiş olduğunu ifade eder. Yaşamın sürekli olduğu ve yaşananların sonuçları olan bir evren oluşu içinde gelecek, hayati anlamda dikkat edilmesi gereken, önümüzdeki gerçeklik yaratımıydı.

Hicr suresi...

Hicr suresi de Elif. Lam. Ra harfleri ile başlamakta. Allah'ın iktidar alanın da Allah ile Allah'a göre olan bitenin ilke belirlenimli gerçekleştiği böylece belirtilmiş olur. 1. ayette "... apaçık Kur'an'ın ayetleridir" denilirken de Kur'an'ın anlaşılabilir olduğu vurgulanmış olur. Anlayalım diye her kavmin dilinde vahiy indiren Allah, anlaşılabilir olduğunu ifade ederek, Kur'an'ın anlaşılması gerektiğine dikkat çeker.

Surenin 2. ayetinde "Kafirler zaman zaman, keşke bizde Müslüman olsaydık, diye arzu ederler" denilir iken gerçek olana dair olanın vicdanda belirleyici olduğu ifade edilmiş olmak ile beraber, toplumsal etki sebebi ile anlam-değer dünyalarından çıkmanın kolay olmadığı ifade edilmiş olur. Ardı sıra gelen ayetler ile de dünya yaşamının avuntusu içinde sonuçsuz umutlar ile insanın oyalandığı ifade edilir. Her ümmetin yani anlam-değer yüklü dünya sahibi olanların, belli bir zamana dair varlık sahnesine çıktıkları ve tarih sahnesi içinde yer aldıkları belirtilmiş olur. Tarih de bunun kanıtıydı. Anlam-değer yüklü gerçekleşen her ümmet ve tinsel alan anlamında dünya, yine anlam-değer belirlenimli gerçekleşen yeni bir ümmetin veya dünya belirleniminin galip gelmesi ile tarih sahnesinden çekilir.

Söz konusu anlam-değer dünyalarında millet veya ümmet olmak ise her yeni dünya teklifi ilk başta şüphe ile karşılanmaktaydı. İnkâr söz konusu ise itibarsızlaştırma ilk görüldü. Nebilerin teklifinin gerçekliğine dair talep edilenlerin içinde meleklerin getirilmiş olması dahi vardı. Surenin 8. ayetinde de meleklerin, fevri olan keyfi beklentiler sebebi ile değil, hak yani gerçek bir nedene bağlı olarak indirilecekleri bildirilir. Yani kişilerin taleplerine göre değil, hak olana göre işler görülmekteydi. Böylesi yaklaşımlara yönelik de "Zikri" yani varlıkta ve varoluşta karşılığı olup da hatırlatan Kur'an'ın korunmuş olduğu ifade edilir. Kim gönderdi ise koruyucusu da oydu. Ayette "Biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız" denilirken de biz çoğul ifadesi ile bütün nurların varlık olma niteliği göstermiş olarak

kendilerini ifade ettiklerine tanık oluruz. Kur'an'da "Biz" hatırlatılır iken varlıksal karşılığı olan nurlar hatırlatılmış olmaktadır.

Böyle olsa da tanrısalların gerçekleşme odağı olan melekler ve ruhaniler de biz olma seviyesinde görünüş bulanlardı. İbrahim nebiye gelen iki melek, melek olmak ile beraber tanrısalların gerçekleştiği mahal olmakta Kur'an'da, resul olarak hatırlatılır iken aidiyette "Biz" nitelemesi ile de zikredilmektelerdi. Resul olmak; biz olabilmenin olanağı olarak nebilik ile sınırlı olmayan velayet mertebesi idi. Allah'ın velileri, melekler gibi; Allah'a aidiyette, amaç birliğinde, Allah'tan besleniyor olmanın özelliğinde, birbiri ile ilişkilerinde, bir bütünün parçası olmakta iken "Biz" olabilmenin olanağını göstermektelerdi.

Allah'ın melekleri de doğadaki kuvvetler, nura dair kuvvet etkileşimi gösteren varlıklar ve tanrısalların (ilahi sıfat, karakter ve kimlik belirlenimleri) gerçekleşme mahali olan varlık biçimleri iken "Biz" olma olanağında gerçekleşmektelerdi. Tanrısalların gerçekleştiği, tanrısalları temsilen varoluş biçimleri olan melekler; görünen varlık âlemindeki varlıkların asılları olan tür olmak ile beraber, meleke olarak gerçekleşen tanrısalların asli olarak gerçekleştiği mertebenin türü olan varlıklardı. Varoluş onlar için biricik olmakta tek tek var olmakta gerçekleşir iken özde aynı kaynaktan besleniyor olarak vahidiyete için var olmakta, amaç birliğinde ve ilişki bütünlüğünde "Biz" olmakta var olmaktadır.

En temelde "Biz" olmak; Allah'ın nuru ile nurda var olanların birbiri ile bağıntıda birbirini temsilen var olabildikleri gerçeklik, varoluş düzeyiydi. Bu açıdan bakıldığında Kur'an'da "Biz" ifadesi varlık biçimsel içeriğe haiz olup, aidiyeti içeren kimlik biçimsel bir varoluş biçimi olarak ifade edilmekteydi. Böyle olmak ile beraber surenin 8. ayetine dikkat edildiğinde "Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez" denilir iken tanrısalların temsili biçimleri olarak karakterize edilen melek türünün de ilerisinde, meleklerle aşkınsal olan nurların, ahadiyete için vahidiyet belirlenimli "Biz" ifadesini kullanıyor

olarak öznel anlamda kendilerini Kur'an'da görünüşe taşıdıklarını görmekteydik.

Surede, insana gelen hakikat haberinin ise alaycı olarak karşılandığı ifade edilir iken yaratılmış dünyaların ve çevrenin, insan üzerinde ne kadar etkileyici olduğu da anlatılmış olmaktadır. Öncekilerin hakikat haberi ile ilgili deneyimlerine dair yazgısından yani tarihsel bilgiden de bakıldığında tarih, hakikat ile sınanmış olmanın ve sonuçlarının da tarihiydi. Söz konusu inkârda inat etmek veya zanna dair inandığını aşmamak olduğunda, tarih ikna etmedi ise hakikate dair deneyimlerin de inkâr edileceğine dikkat çekilir. Surenin 14 ve 15. ayetlerinde “Şayet, onlara gökten bir kapı açsak, oradan yukarı çıksalar, yine de ‘Gözlerimiz döndürüldü, doğrusu biz büyülenmiş bir topluluğuz’ derler” denir iken gerçeğe ait deneyimlerin dahi yoruma açık olarak zanna dair okunabildiği gösterilir.

İnsanın bilmeye açık ve kendinde kılan güzellikte yaratılmış bir dünya içinde yaratılmış olduğu da surede ifade edilir. Dünya göğünün korunduğu da ifade edilir. Gök hareketleri ve etkileşimlerinden dolayı etkilenen dünyada olabileceklerin haberini almaya çalışanların da olduğu ifade edilir. Yeryüzünün insanın varoluşu için yaratılmış olduğuna da dikkat çekilir.

Sure “Biz” ifadesi ile doğada olan bitene dair gerçekleşenlerin faili olan bütün nurlar, ahadiyete için vahidiyet belirlenimli olarak kendilerini ifade etmekteydi. Olan bitene dair gerçekleşenler, iliyun denilen, eskilerin de noktayı kibriya dedikleri, günümüzde de kuantum tanecikler denilen nurların gerçekleştiriyor olarak açık ettiği fazladan belirmiş olgular olarak gerçekleşenlerdi. Yani yaratımın en temelinde çokluğu içeren vahidiyet vardı... ki “Biz” olma olanağında yekvücut iş görmeklerdi. Sure varlıkta gerçekleşen bir merteye durumunu hatırlatmakta iken zikir niteliği taşıyan Kur'an'ın hak olduğunun bir daha hatırlatılışydı. Nurlar ahadiyete için kendilik durumunda “Ben” olmakta iş gören iken türev nurlar dolayımında vahidiyete için çokluğa haiz olmakta “Biz” olarak iş görenlerdi. Ölüm ve canlılık, var olmak ve

yok olmak, vücuda getirilmiş olmak hep onların gerçeklik zemininden hareket ile fazladan belirmiş olgusalılıkta, farklı başkası olmakta gerçekleşmekteydi.

Bütün nurlar, öz nitelik olarak aynı olmak ile beraber türev nur belirlenimli ve iş yapabilme olanağına göre farklılıklar göstermekte iken bütünlüklerine zeval gelmeden iş görmekte oldukları için vahidiyete içkin “Biz” olmakta var olmaktadır. Bu çok tanrıcılık değil, özde aynı niteliğe haiz olan varlığın çok belirlenimli, çok yapı ve çok işlevli olarak kendini gerçekleştiribilme olanağının sonucuydu.

Cinleri nüfuz eden ateşten, insanı topraktan yarattıklarını ifade etmek ile beraber insanın yaratımına “Ben” ve “Biz” içeriğinde yeniden dikkat çekilir. Ben içeriğinde ifade etme yeterliliği ise bütün nurlar üzerinden hüküm sahibi olan Allah’a aitti... ve bütün nurlar; yaratıma bilfiil katılıyor olarak yaratımda yaratımın hem nesnesi hem de öznesi olma niteliğinde iş görmekteydi. Allah kimliğine, çoklu niteliklerine aşkınsal ben olmakta katılıyor olmak ile beraber, farklı işlerde kuvvet etkileşim biçimleri, kuvvet yapı belirlenimleri, türev belirlenimleri vb. farklılıklar gösteriyor olarak iş görürler iken biz olma kimlik niteliğinde kendilerini niteliyor olarak tanımlıyorlardı. Bu, aynı ve farklı olmanın olanağında yaratımın gerçekleştiği varlıksal zemini anlayabilmek için önemliydi.

Daha önceki surelerde “Ben yeryüzüne halife yaratacağım” denilmek ile beraber, surede de bu 28 ve 29. ayetlerde “Hani Rabbin meleklere şöyle demişti: Ben pişmemiş kuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. Yaratılışını tamamlayıp onu insan olarak düzenlediğim, kendi ruhumdan üflediğimde, ona secdeye kapanın” ifadesi ile karşılaşılır. Ancak bu ifadede insanın, ara töz olarak nedeninin, toprak olduğu ifade edilmiştir. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen yaratımda, fazladan belirmiş olgu bu defa insandı.

İnsana itiraz ise İblis kılınmış bir cinden gelmekteydi. İnsan beşerî anlamda yaratıldıktan hemen sonra diyalektik oluşa bağlı varoluş içinde anlam-değer yüklü olarak tinsel düzeyde de yaratıma tabi

kılınmış olmaktadır. Meleklerin secde etmesi ve iblisin secde etmemesi dolayımında insan beşerî yönü ile değersiz gibi görünen ama tanrısal niteliklere haiz olarak da tanrısallığa dair değerli olan varlıktı. Böylece surede insanın farklı yönlerden çok anlamlı ve çok değer belirlenimli varoluşuna da dikkat çekilmiş olmaktadır. Surenin başında, nebi ile beraber melek bekleyenlere ise meleklerin secde ettiği varlık olarak önemli olanın insan olduğu hatırlatılır. İnsanın varlık âleminde kiminle yani Allah ile değerli ve anlamlı olduğuna dikkat çekilir. Böylece teklifin; insandan uzak bir hakikate dair olmadığı, insanın fitraten ve talim belirlenimli olarak deneyimlediği hakikat bağlntısında anlamlı ve değerli olduğu hatırlatılır.

Böyle olmasına rağmen, söz konusu olan, yaratım ile beraber diyalektik oluş içinde tinsel anlamda yaratımın devamlılığı ise insan; karşıt dolayımında gelgitlere, çelişkiye, çatışmaya dair bir oluş içinde de var olacaktı. İşte şeytan! “Yeryüzünde onlara süsleyeceğim” der iken nesnelere nesnesi olan insanı veya nesnelere nesnesi olacak olan insanı betimlemekteydi. Arzu ve haz nesnelere, günah ve kötülük nesnelere zulme dair gerçekleşir iken insan, varoluş nesnelere, süslü bir dünyanın cazibesi içinde aslına kayıptı.

Kayıp insana teklif, sadece hakikat değil, hakikate göre yaşaması ve kendi haberi idi. Haberinden yoksun her yaşam biçimi, süslenmiş yani gerçeği unutturmuş biçimi ile güzel olsa da sonuçta hak ediş bağl gerçekleşme belirlenimli kapıları olan cehenneme girmeye sebebi. Yani insan, yeryüzünde gerçekleştirdikleri dolayımında hak etmiş olarak kapısından geçmiş olduğu cehenneme doğru yürümekteydi. İnsan, yeryüzünde gerçekleştirdikleri dolayımında hak etmiş olarak bulacağı cennette doğru yürümekteydi.

Böyle olmak ile beraber İbrahim nebi ve melekler anlatısı ile sıradanlaşma içinde anlamını yitirmiş insana, yeniden anlam bulması gerektiğinin mesajı verilir. Ümitsizlik ise Allah'ı inkâr etmek anlamında küfür ile eş değer olarak nitelenmek ile beraber, ümit, her daim kendi olmaya dair anlamın canlı tutulmasını sağlayan olanaktı. Ümitsizlik;

zorluklar, acılar, sınanmalar içinde geleceğin belirsizliğine bağlı kaygıya, yeise mahkûm olmakta dünyevi ümit hep anlamın uhrevi olmasına bağlı olarak iman ile bakılan gelecek bağıntısında uhrevi karaktere haiz gerçekleşmekteydi. Söz konusu Allah'ı ve ilkeye dair gerçekleşen ahlakını bilmek ise vahiy ilmi ile bilmekteydik ki ilim, öngörülü bir geleceğe bakmayı olanaklı kılmak ile kalmayıp, ümit etmekten ileri geleceğe özgüven ile yürümeyle olanaklı kılmaktaydı.

Çünkü Allah'ın, yaratma, iş yapma, ahlak bilgisi neyin nasıl gerçekleşeceğine dair öngörü ve özgüven veriyor olarak iman eden de gerçekleşmekteydi. Allah'a dair ilke bağıntısında öngörülerin gerçekleşme belirleniminde gelecek deneyimi arttıkça kişinin özgüveni de iman belirlenimi olarak artmış olmaktadır. Hiç kimsenin yarına dair elbette garantisi yoktu... ancak batıl dolayımında hak olanın her daim galip gerçekleştiğini, kötülüğün dünyevi olduğunu, her kişinin gerçekleştirdiklerinin hak edişe bağlı sonuçları ile karşı karşıya kalacağını, her daim rahmet ve hak olan ile tekâmül edildiğini, Esmayı Hüsna'yı vb. deneyimsel olarak bilmekte isek gelecek, tanrısalların nasıl gerçekleştiğinin ilmine bağlı olarak öngörü ve özgüven ile baktığımız olur.

Bu bağıntıdan bakıldığında vahiy, gerçekliğin deneyimlenebildiğinin belirlenimi olarak dikkat edilmesi gerekendi. Kur'an surelerinde, Kur'an'a dair ifade edilenlere dikkat edilecek olunur ise vahiy yani ilahi sözün hak bilgiye dair ifade edilen olduğu, bu doğrultuda da şüphe ve inkâr etmeden talime ve tahkike açık yöntemsellığe haiz olduğu genel anlamı ile ifade edilir.

Lut kavminin melekler tarafından helak edilmesi de surenin başında melek bekleyenler için ders niteliğinde verilmekteydi. Lut nebinin karısı dahi olsa hak edilen ne ise hak kılınmış olarak gerçekleşecekti. Böyle olduğunda geçmiş anlamında geriye dönüp bakmak bile yasak edilmişti. Dönüp bakmadan yürüyüşe devam etmek ise olması gerekendi. Diğer helak edilen kavimler de lanetlenmiş gibi izler bırakmış olarak yeryüzünün kalıcı olmadığını hatırlatmaktaydı. Surenin

85. ayetinde de “Biz, gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları ancak hak ile yarattık. Saat de mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et” denilir iken gerçeklik bağintısında varoluş gerçekleşir iken herkesin hak edişine dair vaktin elbet geleceğı de ifade edilmiş olur. Umulur ki güzel muamele onların hakikate yönelik gönüllerini yumuşatır diye de güzel muamele tavsiye edilir. Kötülük, hep iyilikle sav düsturu ile karşılanması gerekendi.

Sure genelinde diyalektik oluşa haiz tinselliğe dair yaratım ifade edilir iken surenin sonuna doğru da artık inkâr edenlerin yaptıkları ile değil, hizmet edeninin kendi yanında olanlar ile ilgilenmesi gerektiğı ve Allah'tan sonuç almaya dair eylemlerde bulunulması gerektiğı hatırlatılır. Yakın gelene kadar ibadet etmek hem Allah için olmak hem de Allah'tan sonuç almanın olanağı olduğu için farz (yani ereğine bağlı olarak gerçekleşmesi zorunlu olan) kılınmış olmaktadır. Sonuçta Allah, kullarına yeter olardı.

Surede; hakikati, var oluşun anlamını, başka bir deyişle de ne için olduğunu kendi dışında arayan insana, aradığının aslında kendinde olduğu hatırlatılır. İnsan olmanın anlam ve değerini Allah'ta bulmak olması gerekendi. Allah da uzak değil, yaratımın sahibi olmak ile beraber, bizlere üflediğı ruh yani kendi olma olanağı ve tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında bize bizden daha yakın olardı. Hayatın anlamını yitirdiğimiz durumlar elbet olabilir. İbrahim nebi misali yeniden tutunmamız gereken anlam yeni bir insandı. Muhammed Mustafa emsalinde kendi adımıza, tutunmamız gereken anlam Allah'tı, Allah yanında değerli olan Kur'an, Fatıha ve yanımızda iman ile duran insanlardı.

Yani âlemler içinde ve cinlerden sonra, üst düzeyde anlam-değer yüklemine var edilmiş olan bir türdük. Eksiklerimiz, tamlığa doğru giden yolculukta aleyhimize değil lehimize olan bir olanaktı. Bu da kendimizi değersiz ve anlamsız görmekten yana sebep kabul edilemezdi. Gerçekte ne için isek onun ile anlam ve değer oluşumuzu korumak gerekmekteydi. Böyle olmak ile beraber surede, gerçekte

değerin referansı Allah gösterilir iken Allah nezdinde değer olanlar ile değerli olmayı korumak ve yükseltmek gerektiği ifade edilmiş olur.

Surenin son ayeti ile de “Yakin gelene kadar ibadet et” denilir iken başka surede “İnsanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım” denilir iken Allah için kılan eylemlerde Allah ile anlam ve değerini bulmak anlamlı kılınmış olmaktadır. Böyle olmak ile beraber bu ayet ile kişiye gerçek anlam ve değer sahibinin Allah olduğu hatırlatılır... teklif ise sadece Allah'ı bilmek, Allah'a göre yaşamak ve kendi anlam ve değerini bilmek değil, Allah'ın kendisini teklif etmiş olmasına bağlı olarak biz olabilmenin anlam ve değerinde var olabilmektir. Yani surede “Biz”, tefsir anlamı ile her ne kadar türev nurlara ve çokluğa içkin vahidiyet düzeyinde yaratım sahibinin özneliğine dair ifade ediliyor olsa da insana teklif edilen bir makam olarak da ifade edilmiş olmaktadır. Allah'ın nuruna/ nurlarına varmış olmak ile beşeriyete aşkınsal tanrısal belirlenimlerde var olabilmekte ise bizliğe adım atmışız demektir... ki bu sure ile insana; beşer yaratılmış olmasına rağmen, gerçekte anlam ve değerini hangi düzeyde bulması gerektiği de hatırlatılmış olur.

Geçmişin helak edilen kavimleri ise gerçek anlamından, insan olmanın haysiyetinden yani gerçek değerinden yoksun/ yitik kalmış olup da kendisi için kılınmış dünyayı dahi hak etmeyenlerdi. Ne için olduğunu yitiren herkes için yeniden dönüş olanaklıydı. Ancak, gerçek ile anlamlı olmak, kendi ile anlamlı olmak, diğeri ile anlamlı olmaktan kopuk her yaşam, gerçeğe ihanet etmiş olmakta kendine zulmetmiş olarak hak edilmeyen bir yaşamı yaşamış olmak anlamını taşımaktaydı. Gerçek anlam ve değerinde hak edilmemiş olarak yaşanan her hayat, gerçekte yaşanmış değildi. Çünkü gerçekten ve kendi olmanın tadından kopuk bir yaşamdı.

Surenin insanı; bütün eksik ve hatalarına rağmen gerçekte önemli olanın insan olmak olduğunun idrakinde olan insandı. Gerçekte önemli olanın, Allah ile insan olmak olduğunun idrakinde olan insan olmaktadır. Gerçekleşmeye dair ne kadar farklı mertebelerde çok varlıklı, çok

gerçekli, çok katmanlı var olunuyor olsa da önemli olan hangi anlam ve değer de yaratılmış olduğu ve hangi anlam ve değer düzeyine taşınması gerektiği idi. Yeryüzünde insan olmak değerdi. Cennette insan olmak da değerdi. Allah ile var olduğunun idrakinde olmak da değerdi. Allah nezdinde değer olanlar ile değerli bir yaşam sahibi olmak da değerdi. Allah'a yükselmiş, yakın bulmuş bir kişi olarak "Biz" olabilmenin olanağında var olmak ise sonuçta olması gereken gerçek değerdi.

Bu anlamda kendi olmaktan yana anlam ve değerine yitip kalmadan, kaybolmuş olmadan var olmaya dikkat etmek gerekmekteydi. Süslenmiş olup da bize cazibeli gelen, güzellik ilkesine bağlı olarak anlam-değer yüklü her ne gerçekleşmekte ise değerinde belki güzeldi ama Allah'ı, kendi gerçeğimizi hatırlatmak da değil ise aldattıcıydı. Dikkat edilmesi gerekendi. Zulüm ve günah karşısında, Allah'ın müstesna kıldığı ihlaslı kullardan olmak; kendi değerini yani insan olmanın haysiyetini (anlam ve değerini) korumak açısından bakıldığında, en büyük değerlendendi.

İbrahim suresinde insan haysiyetinin korunduğu bir geleceği miras almak, o geleceğe yürümek işaret edilir. Hicr suresi ile de şimdi ve buraya dönmüş olarak Allah nezdinde değer olup da gerçek değer; kim ve neler ile hangi düzeyde bulması gereken insana tanıktık. İnsan değerdi... değer olmayı "Biz" olmakta mı yoksa dünya menfaatlerinde mi bulması gerektiğine karar vermesi gereken ve bu doğrultuda yaşaması gerekendi. Surede, fıtratı ile beşerî yönüne dikkat çekilen insanın, kendinden fazlası olduğu, kendinden fazla verdikleri dolayımında da kendinden fazlası olabileceğin teklifinde bulunulmaktaydı. Biz olmak ile de kendinden fazlası olarak Allah'ta kendi olabilmenin olanağını değerlendirmiş olarak, kendisi gibi olanlar ile ilişki bütünlüğünde var olabilmiş olmakta kendi olabilmeyi de koruyarak var olabilmenin olanağı, insana teklif edilmekteydi.

Biz olmak; öz niteliğini yitirmeden kendi olmayı koruyarak farklılıklara rağmen, özde, amaçta, eylemde birlik olabilmektir. Biz olmakta en

temelde aranması gereken; öz nitelikte aynı ve kendi olmanın farklılıklarına rağmen aynı değil ama ayrı da değil olmakta özsel birliğin korunmuş olmasına bağlı olarak ilişki ve eylem birliğinde var olunabilmesiydi. Biz olma teklifinde, aynı olmak teklif edilmekte değil, ayrı olmadan var olmak teklif edilmekteydi. Söz konusu öznellik ise özde ben olmanın korunuyor olarak ilişki, aidiyette biz olmak olması gerekendi... ki Resul mertebesinde gerçekleşen de bu durumdu ki surenin insanı, bir yönü ile de resul olan insandı. Yani biz olma düzeyinde birliği deneyimleyen insandı.

Surenin sonuna doğru Muhammed Mustafa emsalinde ona "Yanıdayız" denilir iken katmanlı yaratım bağıntısında birbirini kapsayıcı olmakta gerçekleşen varlıksal yakınlığı anlamak ile beraber "Biz" olmaya kabul edilmiş olduğunu da anlamaktaydık. Zaten Resulullah sıfatı ile de bunu anlamak gerekir. Surede geçen melek resuller dolayımında da biz olmanın olanağı ifade edilmekteydi. Onlar surede hem melek misafirler olarak nitelenmekteydi hem kendileri biz olmakta kendilerini ifade etmekteydi hem de Kur'an tabiri ile belirtir isek İliyyun olan, eskilerin noktayı kibriya nurları da dediği, Allah'ın türev ve katmanlı olmakta kendisinden açık ettiği nurlarının "Biz" olma aidiyetinde gerçekleştirdikleri helakin, kendileri dolayımında gerçekleşen resullerdi.

Surede müşrikler dahi taraf oldukları yönde biz ifadesini "Bize melekleri getirmeliydin" ifadesinde kullanmaktaydı. İblis dahi, biz olma aidiyetinde bulunduğu alandan kovulmuş olarak işaret edilen iken biz olmanın yitirilebileceğinin örneği olması adına dikkate değerdi. Benliğini öne çıkararak insana karşı duran isyankârı temsil ederken biz olmaktan ötelenmiş olduğunu net olarak anlamaktaydık. Lut nebinin gönderilmiş olduğu sapkın kavim dahi aynı taraf olarak biz olma niteliğinde Lut nebiyi kendilerince uyardı. İbrahim nebi, karısını da kast ederek, meleklerden korktuklarını biz olmakta ifade etmekteydi. Resul melekler de kendilerini biz olarak ifade etmiş olmaktadır. Cennet ehli de kalplerinden kin ve nefretin -kötülüğün- alınmış olmasına bağlı olarak kardeşlik düzeyinde biz olma olanağını

deneyimledikleri gelecek zaman kuşağında surenin konusu kılınmaktaydı. Cennet, biz olmanın deneyimlendiği gelecekti.

Biz olmak; birbirine aidiyette, bir üst ilkede bütünlenmekte, birbiri için olabilmekte vb. gerçekleşmesi olanaklı olan cumhur olma düzeyiydi. Cumhur olabildiğinde ortak anlam-değer oluşu içinde yeni bir ruh kazanmış olmanın alanına haiz var olabilmekteydik... ki bu anlamda surede Kur'an yeni bir anlam-değer içeriğinde gerçekleşen ortak ruh - tinsel/ öznel- alan edinmenin olanağı olarak işaret edilmekteydi. Ortak aidiyet ve kimlik olanağı da sunuyor iken İslam olmakta biz olmak aynı ilkede yani Allah'ta buluşmuş olarak kimlik sahibi olmakta biz olma olanağı halen deneyimlediğimiz, yüklem belirlenimli kendi olabilme olanağımızdı. Biz olabildiklerimiz ile bütünlük ve nüfuz alanı bulmuş olarak kendimize alan açmakta, anlam-değer dünyaları kuruyor olarak tine dair nefes açmaktaydık. Biz olduğumuz kadar ve biz olduklarımız ile varlık alanı, nüfuz alanı bulmuş olmaktaydık. Söz konusu Allah ise Biz olmak, nihayetsizliğe uzanıyor olarak varoluşsal alan ve nüfuz sahibi olmak anlamını taşımaktaydı.

Biz olmak; aynı dünyanın varlığı olabilmektir. Biz olmak; aynı dünyanın varlığı olabilmenin ilke belirlenimli olanağıydı. Diğeri için de olabilmek, diğeri için aidiyet belirlenimli yüklem alabilmek, diğeri için değer oluşunda kendilik alanına katabilmek, diğeri olmaya aşkınsal biz olabilme olanağıydı. Biz olmak; aynı olmak değil, kendi olmanın korunduğu farklılıklarda sadece kendi için değil, diğeri için de olabilmenin olanağında, çokluk ve çeşitlilik zemininde çokluk ve çeşitliliğe aşkınsal birlik olabilmenin olanağıydı, ilkesiydi.

Söz konusu Allah'ın varlık nurları ise türev nurları ve katmanlı varoluştaki gerçekleşen her nurani alan, ben olmaya içkin biz olmanın olanağında gerçekleşmekteydi. Allah'ta bizlik; niceliğe ve dolayısıyla da çokluğa haiz nur olma olanağının öznel bir belirlenimi idi. Nicel nesnellik belirleniminde çokluğa haiz olup da çokluğa aşkınsal yekvücut kendi olabilmenin bir belirlenimi idi.

Bu anlamda Yahudi inanisında Elohim ifadesi; tanrılar anlam içeriği ile değil, çokluğa haiz Tanrı anlam içeriği ile değerlendirildiğinde, geçmişin izlerinde dahi aynı kaynaktan hareket ile “Biz” olmanın gerçeğine dikkat çekilmiş olduğu görülürdü. Yahudilerin bu gerçekten haberdar olmadıklarını da salt tenzih görüşüne bağlı uygulamalı yaşamlarından anlamaktaydık. Elohim ismini; tanrılık veya sadece Tanrı nitelemesinde kullandıklarından dolayı da anlamaktaydık. Elohim ismini; yüceliğin veya ihtişamın fazlalığına yorumlamış olmalarından, başka bir deyişle de Tanrı'nın bir nitelik durumu değil de Tanrı'ya yönelik nezaketi içeren hitapta ahlaki bir ifade biçimi olarak değerlendiriliyor olmalarından da anlamaktaydık. Tanrı'nın ismini dahi kullanmaktan çekinir iken hakkı gereği üstüne düşünmekten beri olduklarından dolayı da anlamaktaydık... ki Yahudilik, özde Allah'ın nasıl olduğundan habersiz, salt tenzih yaklaşımı içeren bir itikat biçimiydi. Aynı durum, klasik kelimeler izleğinde oluşmuş teorik Tanrı bakışımına ve kültürel yaşamına haiz Selefi, Maturidi, Eşari vb. itikadi çevrede de görülmekteydi. Şia vb. grupların da bu duruma dair teorik anlamda ifade edebildikleri hiçbir şey yoktu.

Allah'ta “Biz”; çok tanrıcılık değil, özünde ahadiyeti içeren öz nitelik belirleniminde çokluğa haiz olursa da çokluğa aşkınsal vahidiyet ifadesi olarak kullanılmaktaydı. Çok tanrılı değil de çok olanaklı varlık olma niteliğinde kendi olabilmenin ifade biçimiydi. Her tanrısal yapıya içkin ve tanrısal yapı üzerinde galip Tanrı olan, her tanrısal belirlenimde bilfiil Tanrı olmakta görünüş bulan tanrı Allah'tı. Her rabb belirlenimi üzerinde Rabb olan Allah'tı. Eş deyişle her alim üzerinde alim olan, her hâkim üzerinde hâkim olan Allah'tı. Varlık âleminde görülen her rabb belirlenimi üzerinde rabb olan, eski tabir ile belirtir isek Rabb-ül Erbab olan Allah'tı. Öz niteliğinde (nur olmakta) çokluğa haiz ve çokluğa aşkınsal olmakta iken özde ben olup da kendini ben olarak çokluğa aşkınsal ahadiyet belirleniminde niteleyen ve öz niteliğindeki çokluğa aşkınsal vahidiyet belirleniminde biz olarak da kendini niteleyen Allah'tı.

Sureye dikkat edildiğinde resul meleklerle ve secde eden meleklerle, türev nurların yani İliyyun'un, "Biz" olanların aşkınsal olduğunu 8 ve 30. ayetlerde görmekteydik. Allah'ın kendine has öz niteliği olan nur durumu veya mertebesi ile Biz olan İliyyun'a aşkınsal olduğunu da Allah'ın birinci tekil şahıs olması içeriğinde ifade edildiği veya "Rabbin..." ifadesi ile işaret edildiği ayetlerden anlamak gerekirdi.

Demek ki Allah çokluğu içeren varlık oluşunda gerçekleşme ve yaratabilme olanağını kendinde bulabilmekteydi. Varlık olma düzeyinde biz olmayı da içeren ben olma niteliğine veya özde ben olmayı içeren varlık olma niteliğinde biz olmaya da açık -haiz- olmakta varoluş gösterebilmekteydi. Aynı değil aynı da değil yaratım bağıntısında her varlık artı bir olarak Allah'a katılmaktaydı. Önemli olan ise biz olabilme niteliğinde Allah'a katılmaktı... ki kişi Allah'ın nuru ile var ve potansiyellerin istidat artışında yakın bulmuş olarak nurda Allah ile var olmayı olanaklı bulur ise işte gerçekten biz olma olanağında var olmuş olur. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) "Beni refiki aladan eyle" duasında da bu istek yatar. İsrâ suresinde Makamı Mahmud makamında da aslen biz olmak gerçekleşir... ki öze varan için artık hangi nur mertebesinde var olmakta ise o nur mertebesinin insan formunda -suretinde- görünüşe geldiği nurani mertebenin temsili olarak biz olması gerçek olur.

Nurda var olduğunda ise zamanlara bakan, dokunabilen olma yeterliliğinde bulunmak söz konusu olduğunda, gelecekte hareket ile varlık alanı ve tarihsel akışa müdahil olmak dahi gerçekleşebilir. Söz konusu cennet insanı olarak nurani olmakta vücut bulmuş olan büyük veliler ise "Biz" artık, yeryüzünde kutup denilen mekân ve zaman pirlерinin, insanlık tını -dünyası pirlерinin kendisidir. İliyyun onlarda görünüşe gelmekte ve iş görmekte olarak varlık âlemine dokunur ve gelişim sürecini belirli kılar. Başka bir deyişle de yüceler meclisi olarak cumhur olanlar, gelecekte hareket ile zamanda kendilerini temsil edenler dolayımında iş görürler. Gelecek ve geçmiş, aynı değil aynı da değil yaratım bağıntısında onlarda, biz olabilmeyenin olanağında, birbirini kapsayan gerçeklik belirlenimi olarak gerçekleşir.

Saffat suresi 8. ayette “Mele-i Ala’yı dinleyemezler...”, Sad suresi 69. ayette “Mele-i Ala topluluğu tartışırken, benim (onlara veya olan bitene dair) bir bilgi yoktu” ve Saffat suresi 165. ayette de “Elbet biziz, biz saf saf dizilenleriz” denilir iken Mele-i Ala olarak kast edilen “Biz” olanların kendisiydi... ki İliyyun veya noktayı kibriya nurlarının en yakın düzeyde kendilerine katmış oldukları melekler konseyi de varlık âleminde yaratıma katılıyor olarak iş görenlerdi. Resul melekler dolayımında Lut kavminin helak edilmesini, bilfiil kendilerinin gerçekleştirdiğini ifade ederlerken de melekutun en yakın düzeyde İliyyun’a katılıyor olduklarını görmüş olmuştuk. Bu da göstermekteydi ki yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise mertebe mertebe, makam makam gerçekleşir iken Allah’ın varlığından ayrı değil ama aynı da değil olan belirlenimler dolayımında gerçekleşmekteydi.

Varlık âleminde gerçekleşenler, Mele-i Ala tarafından gerçekleştirilir iken melekutun temsil ve yapı belirlenimli olarak tanrısallara için gerçekleşme olanağında anlam ve biçim, içerik ve temsil, tanrısallar ve yapı, indirgeme ve bağıntısallık belirlenimli gerçekleşme olanağında gerçekleşmekteydi. Mele-i Ala, Allah’ın yaratımı temsil ve yapı belirlenimli varlıklar dolayımında gerçekleştiğinin belirlenimiydi... ki her bir Mele-i Ala üzerinde iş bölümünde bağıntısal indirgemeci olarak iş gören elbette noktayı kibriya nurlarıydı... ki bu anlamda katmanlı olarak birbirini kapsayıcı olma bağıntısında varlık âleminde işler, temsil ve yapı belirlenimli varlık mertebeleri tarafından gerçekleştirilmekteydi. Noktayı kibriya nurları anlamında İliyyun da hem doğada yasa belirlenimli hem de Mele-i Ala dolayımında yaratımın faili olmakta iş görmek ve yönetimde bulunmaktalardı. Yaratım ve yönetim hep katmanlı yaratım bağıntısında neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak mertebe mertebe ve makam makam gerçekleşmiş olmuştuktu. Bugünün bilim insanlarının veya kelamcılarının, melekut, mertebe ve makam bağıntısında katmanlı yaratım oluşu içinde bütün varlık âleminin hak üzere gerçekleştiğine dair bir fikirleri dahi yoktu.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi Mele-i Ala ve insanlığın gelecek belirlenimli ulaştığı ve yeryüzünde temsilcileri olan kutuplar meclisi olmak üzere iki meclisten bahsetmiş olmaktadır. Mele-i Ala ve kutuplar meclisi iki ayrı meclis gibi değerlendirilmemeli, aynı özden hareket ile olan biten üzerinde iş görenlerdi... ve kendileri dolayımında bilfiil tanrısalları ile iş gören, kendisini bilfiil tanrısal belirlenimleri ile görünüşe taşıyan Allah'tı. Yaratılmış olanlar için "Biz" olmanın olanakları da makama, mertebeye ve vazifeye göre belirli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. "Biz saf saf dizilenleriz" ifadesinden veya bir topluluk -cumhur- olmalarından da bunun anlaşılması gerekir. Mertebe ve makama bağlı gerçekleşen vazife farklılıkları "Biz" olarak iş görmelerine engel değildi. Hiyerarşik koordinasyon ve entegrasyon "Biz" olabilmenin gerekenlerindendi.

Bizler için biz olmak ise özgün ve özgül olarak fazladan verdiklerimiz kadar biz olmaya dair kattıklarımız ile rahmet sahibi olmakta gerçekleşebilmekteydi. Bencillığe, nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen aidiyet ve sorumlu hissettiklerimize özveri, fedakârlık yaptığımız kadar biz olabildiğimiz alan açabilmekteydik. Biz olabilmek; çocukça şımarıklıkta, bencillikte değil, yetişkin olabilmenin aidiyet ve sorumluluklarında gerçekleşmesi olanaklı oldu ki sure ile bize teklif edilen biz olmakta istenen de yetişkin olabilmemizdi. Yetişkinler olarak biz olabilmenin anlam ve değerini idrak etmiş olmakta biz olmayı sürekli kılabilirdik. Çünkü biz olmak sonradan edinilen yüklem belirlenimli olanak iken İblis gibi yitirilebilir, Lut kavmi gibi de biz olmaya yitik kalınabilir. İbrahim Halilullah yani Allah ile biz olabilmenin ilk örneği olan insan gibi de biz olmanın değerini unutulabilirdi veya biz olmak sıradanlaşabilirdi.

Görülen o ki üst bir varlık mertebesinin alt bir varlık mertebesi olarak varlık âleminde var olmaktadır. Katmanlı yaratım bağıntısı sebebi ile de ayrı değil, aynı da değil oluşu içinde birbirini kapsayan ve birbirine açık olan gerçeklikler belirleniminde var olmaktadır. Katmanlı yaratım bağıntısında üst bir gerçekliğin temsil edildiği alt varlık âleminin

varlıklarıydık. Asıllar ve gölgeler misali her varlık, görünen âlemde aslı olan gerçeği temsil etmekteydi.

Söz konusu yeryüzünde iş görmek ise insan ruhunun fazileti ve meleklerinin secdesi de düşünülduğünde insanlık tinine dair kararlarda kutuplar meclisinin öncelikli olduğu göz ardı edilmemelidir. Elbette her yargı sahibinin üstünde bir üst merteye olarak yargı sahibi olan/ olanlar vardı... ama her yargı sahibi üzerinde yargı sahibi olarak bilfiil iş gören Allah'tı. Hem içkin neden hem de aşkınsal neden olmakta Allah, her yarattığı üzerinde Rabb belirlenimli tanrısal nitelikleri ile tam otorite sahibiydi.

Yaratılmış olan melekler, resuller dolayımında da görmekteydik ki yakın olmak söz konusu olduğunda Allah'a, biz olmakta katılıyor olabilmek gerçektir. Böyle olmak ile beraber varlık olmak; salt tekil değil, özde ben olup da çokluğa haiz ama çokluğa aşkınsal olmanın olanağı olan öz niteliğin değişmemesi ve sınırsız hareket bağıntısında vahidiyette biz olmakta da gerçekleşmekteydi... ki bu, tek tanrıçılığa zeval getirmekte değil, çok tanrıçılığa aşkınsal, kendinde yekvücut tek tanrı olabilmenin nasıl gerçekleştiğinin belirlenimiydi. Varlık olabilme olanağı, ayrı değil aynı da değil olmanın belirlenimlerinde, ben olmanın ayrınlığında, biz olabilmenin farklılıklarında merteye belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Kur'an'da "Biz", Allah'ın; kendinde salt basit olarak sadece tümel belirlenimli varlık değil, niceliğe, öz nitelik belirleniminde çokluğa haiz olup da çokluğa içkin ahadiyet zemininde, öz nitelik ve hareket bağıntısında vahidiyet sahibi olarak merteye belirlenimlerinde ve merteye belirlenimlerine aşkınsal gerçekleşen sonuç belirlenimli kimlik sahibi olmakta gerçekleştiğini göstermesi adına önemliydi. Başka bir deyişle de Allah, sadece ilk neden olarak ve sadece tümel bir varlık olarak nitelenmeyecek kadar erek neden olmakta kendini açık eden tümel belirlenimli kimlik sahibi ve öz niteliğinde yani nurda çokluğa içkin olup da çokluğa aşkınsal tümel belirlenimli varlık olmakta kendi olan/ olabilen varlıktı. Yarattıkları da hiyerarşik bir düzende,

kendisinden ayrı olmamak kaydı ile kendisi ile var olmakta iken farklı başkası olma belirlenimlerinde fazladan belirmiş olgular olarak hep artı bir olmakta O'nun varlık alanına katılmış olmaktadır.

Allah'ın varlık alanında, "Biz" olma niteliğinde özsel anlamda gerçekleşen hiyerarşik merteye belirlenimleri vardı. İnsan gibi yaratılmış olanlar da bu hiyerarşik olan, "Biz" olunan kendilik alanına katılabilme olanağına haizdi. Yeter ki biz olabilmenin olması gerekenleri yerine getirilmiş olunsun. Allah'a kati iman etmiş olmak, rahmet sahibi olmak, adaleti gözetmek, hak olanı öncelemek, zulümden -kötülükten- uzak durmak, geçici dünya hayatı önemliydi ama öncelikli olan gerçekleri değer olarak öncelemek biz olmanın gerçekleşmesi gerekenleriydi. Fıtrat ile uyumsuz ilişkilerden uzak durmak, Lut kavmi ile işaret edilmekteydi. Yeni anlamlara açık olmak da İbrahim nebinin kocamış haline rağmen oğul müjdesi dolayımında işaret edilmekteydi. Yakın gelene kadar ibadet ile meşgul olmak da Muhammed Mustafa ile işaret edilmekteydi... ki var olma anlamını yitirmeden, fıtratı ile de barışık olarak, yakınlığe sebep eylemler ile Allah'a yani öz varlığımız olan aslına ermenin olanağında biz olmak olanaklıydı.

"Yakın gelene kadar" denilir iken biz olmaya yükselene kadar da denilmiş olmaktadır... ki "Biz sana yeteriz" "Biz senin yanındayız veya Biz canın sıkıldığını -üzüldüğünü- biliyoruz" denilir iken bizliğe kabul edilmiş olunduğu da işaret edilmiş olmaktadır. Sure ile anlamaktaydık ki nedeni kendimiz olmadığımız varoluş ve varlık alanında, biz olmak ile neden belirleniminde bulunabilme olanağına kadar çıkabileceğimiz, surede teklif olarak ifade edilmiş olmaktadır. Bilim ile neden belirleniminde bulunabilmeyi kısmi olarak gerçekleştiresek de biz olmak ile nihayetsizliğe uzanan bir yolculuğun parçası olmak söz konusu olmaktadır.

Hicr suresinde insan, fıtratı ve tür olarak konu kılınır iken fıtratı ile uyumlu yaşaması gerekendi. Beşer yaratılmış olsa da bizliğe erebilme olanağına haiz olarak varlık âleminde kendi olmayı diğeri ile olanaklı

olduğunun idrakine erebilirdi. İnsan, doğada -tür- karakter olarak Allah'ı temsil ediyor iken varlık olma anlamını ve temsil ettiği karakter olma anlamını, sıradanlaşma ve zorluklar sebebi ile yitirmemesi gerekendi. Hazlar elbette varlığa tutunabilme biçimi ve varlığı tadabilmenin bir olanağı olarak gerekendi. Ancak suretler ve hazlar, varlık âleminde kaybolmanın, surete düşkün olarak sığ bir dünyaya hapsolmanın nesnesi olmaması gerekenlerdi. Dünya hayatı geçici ve idrak düzeyinde gerçeğe örtük kılan aldatıcı niteliğe haizdi. Güzel elbet güzeldi ama söz konusu gerçeklik ise güzel olana kurban edilmemesi gerekendi. Söz konusu şeytanlık ise bizlikten koparıcı, biz olmaktan yana düşürücü niteliğe haiz olup uzak durulması gerekendi.

Söz konusu olan vahiy ise Kur'an haktı. Kim indirmekte ise koruyacak olan da onlardı. Kur'an'a yönelik haksızca eleştiriler de inkârın bir biçimi olarak sorgulanacak, değerlendirilecek olandı. Muhammed Mustafa emsalinde Allah'a hizmet etmekten yana alay edilmekte, haksızca ithamlara maruz kalınmakta ise Allah'ın yeter olduğunun idraki ile hizmete devam etmek gerekemekteydi. Dünyaya dair varoluş nesnelere meyil etmekten ve varoluş nesnelere daha önemlisi, Kur'an ve Kur'an'da Fatiha idi... ki neyin öncelikli değer olduğuna göre yaşamak gerekemekteydi. Allah'a yönelmiş kul olarak yakın bulmak esasına göre yapılan ibadetler sonucunda da "Biz" olmaya adım atılabilmekte ise beşeriyete aşkınsal uluhiyetin görünüş bulduğu rûbubiyet belirleniminde var olmak olanaklıydı.

Topraktan yaratılmış olmak, aciz olmak, zorluklar içinde var olmak, acılara gebe ilişkilerde var olmak bir eksiklik değil, uluhiyete dair potansiyelin açılması olanaklarıydı. Hakikat yolculuğunda birçok zorluğu göğüslemek zorunda kalmak ve yakın bulacak çaba içinde bulunmak da uluhiyeti talime açık görünüşe taşır iken kendinde fazlası olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Zorluklar, aciziyet, aşağılanma vb. olaylarda Allah elbette bilen ve kullarına yeterli olandı. Hangi düzeyde yeterli olduğunu da surede görmekteydik. Yakinen yardım ettiğine tanık olduğunda veya "Biz" olabilme olanağında Allah ile var iken Allah'ın kuluna yeter olduğuna tanık olabilmekteydik. Allah'ın

yeter olduğunu “Biz” olabildiğimizde en yüksek biçimde deneyimlemiş olacaktık.

Surede dolaylı ve dolaysız olmak üzere elliye yakın “Biz” ifadesi kullanılmaktaydı. Sure; özellikle mertebe ve makam sahibi olup da kendinden var edebilme olanağında asli töz neden olan, yaratıcı olmakta fail -etken- neden olan, kendilerinde kimlik belirlenimli ve teklif belirlenimli erek -nihai- neden olan ayrıca yine kimlik belirlenimli olarak form neden olan gerçeklik sahibi “Biz” olan nurların, güç sahibi olarak yaratıma güç yetirebilen kuvvetler olmaları anlamında kendilerini tanıttığı sure olması sebebi ile önemliydi. Biz olabilmenin olanağından, biz olabilmenin gözünden -bakışımından- da olan bitene bakabilmeyi, değerlendirebilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Surede; üst bir gerçeklik bakışından hareket ile doğada olan bitenin ve tinde yaşananların değerlendirildiğini görmekteydik.

Özellikle 72. ayette “Ömrün hakkı için, onlar gerçekten sarhoşluk içinde bocalıyorlardı” denilir iken Resulullah'ın değer olarak kabul görüp de Biz olmaya kabul edildiğini ve dünya yaşamında insanlığın gerçekten sapmış olarak hazlara gömüldüğünü, Biz olmanın gözünden görebilme olanağına sahip olmaktadır... ki hikmet; bir veçhesi ile de gerçeklik bağintısında Allah'ın gözünden bakabilmektir. Bu anlamda sure, üst gerçeklik bağintısında, olan bitenin nasıl değerlendirilmiş olduğunu görmek adına önemliydi. Bu bakışımı diğer sureler dolayımında da uygulamalı olarak talim edebilmekteydik.

Surede insan, sınındığı olay-ilişki bağintılarında kendi olmanın değerinin ölçüldüğü bir varoluşu deneyimlemekteydi. Kendi olmanın değerini ne ile açık etmiş olduğuna da dikkat etmesi gerektiği surede hatırlatılmaktaydı. Surenin 92 ve 93. ayetlerinde “Rabbin hakkı için, yaptıklarından dolayı mutlaka onları sorguya -hesaba- çekeceğiz” denilirken yaşananların sonuçta değerlendirilmiş olduğu bir varoluşu deneyimlediğimiz hatırlatılmaktaydı. Kişinin kibre düşmüş olarak değil, kendi olarak değerini koruması ve ne ile hangi değeri yüklenmiş olarak kendini var ettiği, sonuçta sorgulanacak olduğundan önemliydi. Kişi

sorgulanmadan önce kendi hesabını kendisi görmesi gerekendi. Başka bir deyişle de kendi varlık değerini, yüklem aldıklarına bağlı olarak ve gerçekleştirdikleri dolayımında kendi/ kendine açık ediyor olarak, varlık değerini kendisinin değerlendirdiği idrak düzeyinde bulunabilmeliydi. Sokrates'in dediği gibi "Sorgulanmamış bir yaşam yaşanmış değildi." Yaşamı veya varoluşu sorgulamayanlar, sorgulanacakları bir yaşam ile karşı karşıya kalacaklardı.

Surede "Biz" olmak teklif edilmekteydi ama "Biz" olmak hak edilmesi gerekendi. Hak edişlerimize bağlı olarak değerlendirilmiş olarak nitelendiğimiz bir varoluşu yaşamaktaydık. Toplumlar ve kişiler, hak ettiklerine göre değerlendirilmiş oldukları sonuçlar ile er ya da geç karşılaşacaklardı.

Sure, değer oluşu içinde biçimlenen yaşamı, varoluşu da konu alması adına önemliydi. Varoluş; anlam-değer yüklemelerinde değer oluşu içinde gerçekleştirdiklerimiz, deneyimlediklerimiz ile biçimlenen anlama haiz olarak hep gerçekleşmekteydi. Gerçekleşenler de hangi anlam-değer yüklemine bağlı gerçekleşmekte ise sonuçta ona göre değerlendirilmekteydi. Surenin 97. ayetinde "Onların söyledikleri şeyler sebebi ile senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz" denilirken de karşılıklı ilişkilerde birbirimizi anlam-duygu oluşu içinde değerlendirdiğimiz işaret edilmekteydi. Bu ayet ile bizim dahi anlam-duygu oluşu içinde değerlendirildiğimizi de anlamış olmaktaydık. Son ayetler ile de canını sıkınlarda, odağını dağıtanlarda değil, Allah'ta değerini buluyor olarak Allah'tan sonuç almanın pratiklerinde ve değer oluşu içinde bulunmak gerektiği hatırlatılır.

Surede geçen insanın yaratılış anlatısına dikkat edildiğinde, söz konusu öznellik ise varoluşa dair bütün ilişkiler değer yargısal biçimlenmekteydi. Hud suresinde İbrahim nebinin karısı Sare dolayımında evlat verme müjdesi, yeniden anlam bulma içeriğinde konu edilir. Hicr suresinde de resul meleklerin müjde verme hadisesi, İbrahim nebi dolayımında konu edilir iken İbrahim nebi emsalinde, değer yitimine maruz kalındığında, yeniden değerli olmanın veya

varoluşu yeniden değerli bulmanın olanağına dikkat çekilir. Yani insan, ilişkilerinde anlam-değer yüklemeleri alıyor olarak varoluşu anlamlı ve değerli bulmaktaydı. Yüklemeler değiştiğinde ve yitirildiğinde, anlam-değer yargıları da değişebilmekteydi. Lut nebi emsaliinde de ilişkilerin değer yargısal biçimlendiğini ve tarafların bu doğrultuda ilişkide pozisyon aldıklarını görmekteydik. Sonuçta biz olmak ise esas, ortak anlam-değer yüklemelerinde buluşuyor olmak gerekmekteydi.

Surede: İblis, biz olunan alandan kovulandı. İbrahim nebi, karısı Sare ile yeniden biz olabilmeyi deneme veya deneyimleme olanağına haizdi. Lut'un kavmi, hakiki anlamda biz olmaktan uzak haz sarhoşu kayıp sapkınlardı. Resul melekler, öz kaynak olan Allah'tan hareket ile Allah'a yakın oldukları kadar ve mensubu oldukları melekuta aidiyet ile beraber bizliği hakiki anlamda deneyimleyenlerdi. Cennet ehli kardeşler misali biz olabilmenin olanağını deneyimleyenlerdi. Muhammed Mustafa emsaliinde de insanlık biz olmaya davet edilmekteydi.

Biz olmak da anlam-değer yüklemesinde gerçekleşmekteydi. Tek ve yalnız değil, parçalarını ve gerçeğinden koparıcı, çarpıtıcı olmadan biz olmaya dair yollar bulmalıydık. Biz olmak aynı olmak anlamına gelmekte değildi. Aynılaşılan durumlarda zaten biz değil aynı olmaktaydık... ki biz olmak, farklılıklara rağmen özgün, özgül belirlenimlerde, birbirini rahmete dair tamamlıyor olmakta gerçekleşmesi gerekendi. Kendi olmanın değerini; dünya malında değil, vahiy bilgisi ile beraber Allah'ta aramak gerektiği ve alay edenlerin bu değeri anlamadıkları gibi bu değeri edinecek idrake de sahip olmadıkları surede vurgulanır.

Biz olmanın, emeğe bağlı hak edilmiş değerde hak edilmesi gerektiği de "Sen şimdi Rabbinini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! Sana yakın gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" denilen, surenin 98 ve 99. ayetlerinden anlaşılması gerekendi. Emek yaratıcı çaba içinde yaratıcı etkinliğe katılıyor olmak iken her hak edilen değer, aidiyet duyulan olarak gerçekleşmekteydi... Sonuçta ibadete, kulluğa dair emeğin Allah

nezdinde kabulü söz konusu olur ise Allah kuluna elbet yakın gelmiş olarak tanrısalların istidat artışında gerçekleşmesi dolayımında açık olacaktı. En yüksek düzeyde özde “Ben” olmak, farklılıklara rağmen ilişkilerde, hemhâl olmakta, ortak anlam-değer yüklemine, aynı dünyaya aidiyette ve bakabilmekte “Biz” olabilmek, en yüksek düzeyde kendi olabilmenin makamıydı. Özde “Ben” ve ilişkilerde “Biz” sonuçtan bakıldığında sadece kendi olma belirlenimleri değil, yüklem almaya açık mümkün varlık olmanın değişmeyen varlık makamlarıydı.

Allah'tan paye almanın olanağı dahilinde yaratılmış olanların kendi olmaya dair ben olmalarından ve diğeriyle ilişkilerinde biz olabilmekten yana istidadı elbette vardı. Ancak, varlık alanındaki mertebe ve makam farklılıklarından dolayı, eş deyişle de hiyerarşik varlık belirlenimleri sebebiyle Allah ile “Biz” olmak/ olabilmek her varlık için gerçekleşen/ gerçekleşecek olan değildi. İnsan, biz olmaya dair kendisine sunulmuş teklifi, nihayeti bilinemeyen varlıklar, yaşamlar içinde nadide görmeli ve bu doğrultuda ciddiyet ile değerlendirmeliydi.

Biz olmak; Allah'ın yarattıklarından ayrı olmadan ve aynı da olmadan gerçekleşen yaratım bağıntısında olanaklı olardı. Ancak, sadece Allah'ın yarattıklarına ayrı olmadan yakın olması sebebi ile gerçekleşen değil, yarattıklarının da Allah'ı yakın bulmuş olmalarına bağlı olarak yükselmiş oldukları tanrısal idrak ve yeterlilik düzeyinde gerçekleşebilecek olardı.

Surenin 28. ayetinde “Bir vakit, Rabbin meleklere demişti ki kuru bir çamurdan, şekillenebilir balçıktan, Ben bir beşer -insan- yaratacağım demişti” denilir. Bu ayete Aristoteles'in dört neden (Fail neden, maddi neden, erek neden ve form neden) bakımından bakar isek maddi nedenin ara töz olarak şekillenebilir balçık veya toprak olduğu, fail nedenin Allah olduğu, erek veya nihai nedenin tür olarak beşer yaratımı olduğu ve erek neden bağıntısında suret veya formel nedenin de tür belirlenimli insan olduğu görülür.

Sureye dikkat edildiğinde, söz konusu Allah ise Kur'an'da Allah'ın, Aristoteles'in harekete neden olup da varlık âleminin dışında duran Allah görüşü ile örtüşmediği de görülür. Kaldı ki görülen varlık âleminde, erekte beliren tümel belirlenimli suretler maddi anlamda ara tözler zemininde görünüş bulmuş olsa da özde yaratıcı fail her daim Allah olmak ile beraber, niceliğe haiz olmanın sonucunda neden bağıntılarından bağıntısız indirgemeci olarak her ne gerçekleşmekte ise mümkün varlık olmakta ve mümkün kılınmış varoluş belirlenimlerinde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı... ki bu, sabit özcü yaklaşımı olan Aristoteles'in bakışımı ile örtüşmekte değildi.

Özcülük; mutlak olan belirlenimler dünyası değil, mümkün kılınmış belirlenimler dünyası olarak değerlendirilmiş olsaydı, doğru bir tespitte bulunulmuş olacaktı. Aristoteles'in bilmeye dair yaklaşımı yalınkat doğrusal olup, katmanlı yaratımdan, yaratıcı failin her daim fail olarak yaratıyor olduğundan, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısından, niceliğe haiz gerçekleşiyor ve yaratıyor olmaktan, yüklem almaya açık değişebilen dolayısıyla da yaratıma açık olan mümkün varlık olmaktan vb. uzak bir düşünceydi. Katmanlı olarak birbirini içkin ve dışsal kapsayıcı olup da çift yönlü ve çok yönlü varlık olmaktan, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında fazladan belirilmiş her olgunun artı bir olarak varlık alanına katıldığından habersiz bir düşünce biçimde formel mantık da yetersiz kalmaktaydı.

Formel mantık ile Ben ve Biz olgusallığı da anlaşılmazdı. Formel mantık ile bakıldığında ya teksindir ya da çoksundur. Özde, öz niteliğine bağlı olarak tekliğe haiz çoklukta ve çokluğa aşkınsal bütünlükte varlık olmak gerçekleşmekteydi. Yaratım ile beraber katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmakta her varlık alanına hep artı bir olarak katılır iken bütünün içinde kendine yer edinmiş olarak var olmaktaydı. Aynı değil, yüklem alınmış olarak fazladan belirilmiş olgu olmakta farklı başkası olmakta kendi olmakta gerçekleşmekteydi. Sure Biz olmaya bir çağrı iken varlık alanında biz olunmayan mertebe belirlenimlerinin olduğu içindi ki biz olma idraki ve yeterliliğine çağrı vardı. Halilullah

anlamında İbrahim nebide biz olmanın olanağını taşıyıcı surede yer edinmiş olması dikkate değerdi.

Tarihsel anlamda İslam kelimacıları ve filozofları da nurun niceliksel belirlenimli olup da Allah'ın öz niteliği olduğunu idrak etmiş olarak Allah'ın niceliğe haiz gerçekleşme ve yaratımda bulunabilme olanağını gerçekte bilmiş olsalardı... hâlen Aristoteles veya Kant izleğinde bir tanrı düşüncesine hapsolmazlardı. Hicr suresi ile de görmekteydik ki kendinde öz niteliği gereği niceliğe haiz olduğu için kendinde gerçekleşme olanağı buluyor olarak ve kendinden yaratabiliyor olup da çokluğa rağmen Ben olabilen yani kendi olabilen ve çokluğa aşkınsal Biz olabilen bir Allah vardı.

Demek istediğim; Allah'ın gerçekte ne ve nasıl olduğunun sorgulamasını yapmış olmadığımızdı. Allah gerçekte ne idi ve nasıldı sorusunu sormamız gerektiği idi... ki nur ayeti ve Hicr suresi, Allah'ın gerçekte ne olduğunu, nasıl kendi olduğunu sorgulamamız gerektiğinin içeriğine haizdi. Nur ayetinde nurun kendisi inci tanesine benzetilir iken niceliğe haiz varlık olunduğu, Hicr suresinde de "Biz" olma niteliği ile çokluğa haiz ama çokluğa aşkınsal varlık olunduğu açıkça ifade edilir iken yani nurun ne olduğu ve Biz gibi bir kavrama sahip iken halen bunun üzerinde düşünmüyor olmak, üzücüydü.

Bunlara rağmen, dört neden teorisini Kur'an açısından bakarak revize etme olanağımız da vardı. Varlıkta fail neden her daim Allah'tı. Yaratıcı olarak özsel anlamda yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olarak hem maddi nedeni hem de fail nedeniydi. Ara tözler anlamında toprak, su, hava, ateş, plazma vb. de yaratımın ara tözleri olan maddi nedenlerdi. Varlıkların erek yolculuğu da sadece kendi olmaya yükseliyor olmaları değil, Allah'a yöneliyor olarak var olmalarında da gerçekleşmekteydi. Allah hem neden Tanrı hem de erek Tanrı olarak Kur'an'da ifade edilmekteydi. Böyle olmak ile beraber madde-suret bağıntısından bakıldığında, varlıklar tanrısallara haiz olarak tanrısalların gerçekleşmesi ereğine bağlı olarak kendi olma olanağı bulmaktalardı... ki bu anlamda da özde neden olarak bulunanın, erekte

gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak da her varlık, tanrısallar ereğinde Allah'a dönmekteydi. Başka bir deyişle de tanrısallar dolayımında kendileri üzerinden bilfiil Allah görünüş bulmaktaydı. Özde olan ile ara madde ve suret belirleniminde görünüş bulanlar özde ayrı olmadığı gibi varlık olma bakımından aynı da değil olmakta çift yönlü var olabilmekteydi.

Özde varlık olarak Allah; şahıs olma niteliği ile formel hiçbir şeye benzemiyor olup da sadece kendine benzer olması, nurun ara maddi nedenlere benzemiyor olması, varlık olarak nihayetsizliği sebebi ile benzersiz olması, öz niteliğini yitirmeden yaratıyor olarak var olması vb. sebeplerden dolayı kendi olma niteliği ile sadece kendine benzer olan suret nedene haizdi. Yüklem almaya açık yaratım oluşunda da yarattıkları dolayımında potansiyel-sıfat, anlam-duygu ve karakter-kimlik içerikli olarak varlıkta biricik gerçekleşen tanrısallara haiz bilfiil vücut bulmuş olduğu belirlenimlerde formel anlamda kendini oldu kıldığı tinsel belirlenimlere sahipti... ki tanrısallar Allah'a ait, bağıntısal indirgemecilikte yaratılmış olanlara dair kılınmış olmakta gerçekleşir iken yaratılmış varlıklar, tanrısallar belirleniminde yaratıcısına benzer niteliklerde var olmaktaydı. Özde biricik olup da benzemez olan, yarattıkları dolayımında benzerliği açık ettiği içindi ki varlıkta aynalaşma olanağı da gerçekleşebilmekteydi.

Demek istediğim; fail neden, maddi neden, formel neden ve erek neden hem yaratıcıya ait nedenlerdi hem öz nitelik olarak mümkünlüğün neden olması zemininde gerçekleşmekteydi hem katmanlı neden bağıntısında varlık alanında gerçekleşmekteydi hem de ayrı değil aynı da değil neden bağıntısında bağıntısal neden oluşunda gerçekleşmekteydi. Bu dört maddi nedeni de katmanlı nedensellik, yüklem belirlenimli nedensellik, yüklem almaya açık mümkün nedensellik, bağıntısal nedensellik ve indirgemeci nedensellik belirlenimlerine bağlı olarak okumak yerinde olur. Bu bağlamda varlık yüklem almaya açık yaratım oluşunda neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen mümkün varlıktı ve yaratılıyor olmaya bağlı gerçekleşen mümkün bir varoluş vardı.

Elbette özde öz niteliğini yitirmeden yaratıyor olabilen Allah vardı ki bu nedenler gerçekleşiyor olsun. Bu nedenleri salt nesnellığe indiriyor yani Allah'ı dışlamış olarak fizik, kimya, biyoloji, evrim (tekâmül demek daha doğru olur), sosyoloji vb. alanlarda sadece yasalılığa, kendiliğinden oluyora indirgeyerek okumak en büyük yanlış olur. Varlığa dair gerçekleşen alanlar Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı gerçekleşir iken sadece bilme eyleminde Allah'ı dışlayarak okumalar yapmak, büyük bir kibir belirtisi ve psikolojik inanmışlık olarak kendini kandırmış olmaktan öte gerçekleşen değildi. Varlık alanında gerçekleşen yaratıma rağmen, salt mekanik gerçekleşen bir evren oluşuna, Allah tanımaz olarak bakmak da kişiye günah olarak yeter.

Elbette özcü yaklaşımdaki gibi sabit bir evren görüşü yanlıştı ama sadece niceliğe haiz hareket bağıntısında gerçekleşen ve Allah tanımaz olan bir dünya görüşü de yanlıştı. Niceliğe haiz hareket bağıntısında gerçekleşme olanağı bulan, gerçekleşmeyi de gerçekleşme erki gösterir iken her gerçekleşme erkini irade belirlenimli bulan ve niceliğe haiz olma olanağını yaratma olanağı olarak da bulur iken mümkün varlık olma belirleniminde neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci yaratım da bulunan Allah vardı. Yani hem kendi varlığının nesnesi ve öznesi olan hem yarattıklarının nesnesi ve öznesi olan hem öz niteliğinde kendi olma niteliğini koruyan ve yaratılmış olanlar için olması zorunlu olan hem de mümkün varlık oluştta yaratabilen ve yaratıma açık olan Allah vardı. Yükleme almaya açık, değişen yüklem almalarda ve değişen neden bağıntılarında değişen/ değişebilen bir varlık alanı vardı.

İlkesel sonuçlardan, talim edilebilir hakikatten, sonuç alınabilir hakikatten, yaşananların sonuçları olan adalet içerikli sistemsel varoluştan ve herkese açık yöntemsel tekliften vb. bahsedilen bir Kur'an'dan bakıldığında, bilimsel niteliğe haiz olup da talim ve tahkike açık bir teklifle karşı karşıya olduğumuzu görmemek körlüktü. Söz konusu ilahi metin anlamında Kur'an ise Allah, varlık, insan ve varoluş üzerine yeniden düşünmek gerekir.

Hicr suresi ile görmekteyiz ki artık Allah'ı yeniden düşünmek gerek. Düşüncede, aynılığı veya aynılaştırmayı merkeze alan klasik vahdeti vücud görüşlerinden bağımsız olarak katmanlı, çift yönlü ve ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşen yaratım oluşunda, yeniden yeni bir vahdeti vücud anlayışına sahip olmak gerekir. Geçmişin felsefi hatalarına düşmeden, doğrular ile düşünemilmeyi ve gerçeğe dair olanı yeniden kavramlaştırarak apaçık görünür kılmak gerekir. Kur'an'ı anlamaya çalışacak ise Allah'ın sözünü, Allah nasıl bakıyor anlamında da okumak gerekir. İlkeselliği içermek kaydı ile Allah gibi düşünmeye, Allah gibi görmeye, Allah'ı ve varoluşu anlayabilmek için ihtiyaçlıydık.

*

Nahl suresi...

Nahl suresi; hak edişle bağılı hükmün Allah tarafından verilmiş olduğu ve artık -azabı- istemekte acele edilmemesi, beklenmesi gerektiği ile başlar. Acele istenen, emre bağlandığı için artık gerçekleşmesi beklenen olmaktadır. Ayet, Allah ve ilahlığa dair hiçbir karşılığı olmayanların kıyaslanıyor olmasının eleştirisi ile biter. 1. ayet: “Allah’ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştuıkları ortaklardan münezzehtir ve yücedir” denilir. Hicr suresinde mutlaka gerçekleşecek olan saat, eskilerin tabiri ile gerçeğin açık olduğu “Eşref vakti”, Allah’ın emrine bağlanmış olarak artık gerçekleşecek olandı. Gerçek uyandırıcıydı... uyanmak ile idrakinde kıyam eden kişi için saat; gerçeğin açık olduğu ve hak edişin sonuca bağlanmış olduğu vakitti.

Surenin genelinde Allah’a şirk koşulanların ilah olma yeterliliğinde olmadıkları vurgulanır. Şirk koşanların, haksızca ve varlıksal anlamda karşılığı olmayan zanna inanmış oldukları ifade edilir. Şirk koşulanların yetersizliği de misaller ile gösterilir. Hak edişle bağılı olarak hidayet ve delaletin Allah istemesi ile gerçekleşeceği vurgulanır iken Allah bahşetmedikten sonra hidayet ve delaletin gerçekleşmeyeceği de vurgulanır. Sure bu bağıntıdan bakıldığında tenzih ilkesi gereği Allah’a yönelmek gerektiğinin aklını taşır. Surenin sonuna doğru da İbrahim nebi gibi müşriklerden olmamak gerektiği vurgulanır.

Muhammed Mustafa emsalinde, inkâra gerekçe olarak acem yani yabancı birinin Kur’an’ı öğrettiği ifade edilirken de bu gerekçe de eleştirilir. Kur’an’ın açık ve net Arapça ifadeye sahip olduğu ve acem dili sahibinin bundan yoksun olduğu da ifade edilmiştir. Allah dilediği kuluna melekleri indirerek kendisinden başka ilah olmadığını ve kendisinden sakınılması gerektiğini yani güzel ahlak sahibi olması gerekildiğini vahiy ile bildirdiği de surede ifade edilir. Vahyin sadece insana değil, arı emsalinde hayvanlara da indirilmiş olduğu ifade edilir.

İnsanın gölgesinin dahi Allah’a secde ettiği ifade edilir iken Allah’ın emri dışında varlıkta varoluşa dair bir şeyin gerçekleşmediği

vurgulanmış olur. Emir; olması gerekenin olması gerektiği gibi mümkün kılınmış olmakta gerçekleşmesidir. Emir; yasa, ilke, tür vb. belirlenimli olarak yaratımda görünüş bulur.

Surenin ilerleyen ayetlerinde, yeryüzünde doğada gerçekleşenlerin sonuç ilke olarak insan için kılınmış olmakta gerçekleştiği de vurgulanır. İnsan için kılınmış olmakta olan biten her şey bir nimet olarak gerçekleşmiş olmaktadır... ki nimetin yani varoluşa nesne kılınmış olan her ne varsa, nihayetsiz bir oluş içinde nimet kılınmış olarak gerçekleştirildiği vurgulanır. Yeryüzünde var olmak için bütün şartların, insanı işaret ediyor olarak yaratılmış olduğu surede açıkça ifade edilmekteydi. Biyolojik yaşama, ara töz olarak suya özellikle dikkat çekilmek ile beraber bütün varlık âlemi insan için anlamlı kılınmış olmaktadır... ki varoluşa nesne olarak insan olmanın gereği olmakta ne yaratılmış ise ya beslenme zincirinde insan olmaya katılmaktaydı ya da insanlık tininin bir parçası olarak insanlık tinine katılmış olmaktadır.

Arıya insan için olması gerektiği vahyedilir iken insana da Allah için olması gerektiği vahyedilmekteydi. Yani yerkürede ve bağıntısında gerçekleşen ne var ise insan için olmasının ölçü ve ölçeklerinde - oranlarında- halk edilmiş olmak ile beraber insan da Allah için olmasının ölçü ve ölçeğinde yaratılmıştı. Halen dünya dışı, biyolojik yaşam anlamında su ara tözlü gerçekleşen yaşam arayışında, bilgi bulguları kayda değer değil iken dünya yaşamının varoluşsal anlamda olanağının eksiksizliği ve eşsizliği bizi şaşırtmıyor ise hayretten ve hayranlıktan yoksun isek nebilerin vahye dair ifade edeceklerini inkâr ediliyor olunmasına şaşmamak gerekir. Canlılığın açık olmasının zamansal varoluş eşikleri ve biyolojik yapıların açık olması; abartısız olarak söylemek gerekir ise milyar kere milyar ve daha fazlası yani sınırsızca faktör içinde rastlantısal olmaktan uzak, Allah'ın sınırsız zamansal genişliğinde ussal, yönetsel, bütünlük, uyum, alan, düzey, tür, erek bağıntısında nedenlerin belirlenmiş olması dolayımında vb. kendinden yaratıyor olarak gerçekleşmekteydi.

Dünya yaşamı benzersiz ve eksiksiz iken zamansal anlamda

süreksizlikte fani olmanın kaçınılmazlığı surede hatırlatılır. Atılmış bir damla meniden halk edilen insan, varoluşun kendi elinde olmadan gerçekleştiğini ve tanrısallar ile var olduğunu görmekte değil iken nihayeti gelemeyen nimet oluşu içinde dünyaya aldanmıştır. Bunun ile kalmayıp, nasıl gerçekleştiğinden, varoluşun kendi elinde olmadan gerçekleştiğinden habersiz, Allah'a düşman (hasım) olmaktaydı. Böyle olsa da insan, nimetin tükenen doğasına aldanmadan, Allah ile tüketilemeyecek olan nimete davet edilir. Kendi emeği olmayıp da bahşedilmiş olan varoluşta, kendi emeği olmayıp da kendisine sunulan nimet oluşu içinde insan, emeği ile katılacağı tüketilemeyecek nimete davet edilmekteydi. İnsanın elinde gerçekleşmeyen varoluş -gerçeklik-artık bahşedilmiş nimetti. Bu nimetin en yüksek biçimde değerlendirilmesi gerekmekteydi. Surede Allah; insanı, kendisinden sonuç alarak, tüketilemez nimet oluşu içinde yaşamaya davet eder... ki bu anlamda ideal gelecek anlamında cennet teklif edilir. Nimete aldanmış ve inkâra soyunmuş insan ise kendisi için kılınmış olan dünyevi emeğe ihanet ettiği gibi, Allah için olması gereken kendine de gelecek belirlenimli olarak ihanet etmiştir... ki bu anlamda varacağı yer cehennemdir.

Elbette dünyevi nimetler insan içindi ama arkasında yatan; milyarlarca zamanı içeren bilgi ve emek, nankörlük edilmesi gereken değildi. Var olmak rahmetti ve varlık alanı rahmete dair nimet oluşu içinde kurulmuştu. Buna rağmen şirk ve nankörlük kabul görecekti değildi. Nahl suresinde rahmet kılınmış bir varoluştan bahsedilir iken merkezde insanın cehalet ve nankörlüğü ifade edilmekteydi. Cehalet sahibi olduğu için şirk koşmakta, gerçekten kopuk yaşamaktaydı. Cehalet sahibi olduğu için nankörlük yapmaktaydı. Nankörlüğü de elinde gerçekleşmeyen yaratılışına bakmayacak kadar cahil olmakta Allah'a hasım yani düşman olacak kadar ileri götürebilmekteydi. Surenin merkezinde yaratım, insan, rahmet, nimet olmak ile beraber insan, cehalet ve nankörlük merkeze alınmış olarak eleştirilmekteydi.

Allah bizi doğruya, güzele, iyiye, hak olana, rahmete, adalete, nihayeti gelmeyen nimete davet eder. Bizler ise Allah'a ve teklifine sırt

dönmüşüz. Kısa bir yaşam için aslımıza ihanet etmişiz. Bununla da kalmamış, nebilerine tuzaklar kurmuş ve vahyi inkâr etmek için gerekçeler uydurmuşuz. Sonuç elbette ölüm ve hüsrandı. Varoluşun, var olunan âlemin rahmete haiz nimet olduğunun idrakinde isek tehvid ve şükür de ahlakımız ise sonuç nihayetsizliğe uzanan nimetin sürekliliği idi. Hicr suresinde ve Nahl suresinde ölümsüzlüğün; dünya nimetlerinde değil, Allah'ta, Allah ile Biz olabilmekte bulunabileceği gerçeğine de dikkat çekilir. Nurda var olup da asli ile gerçek olmayı bulanlar, nihayetsiz bir yaşamın öznesi olmayı da hak edenlerdi. Veliullahlar da bilgelik bakımından, tarihlerinde nihayetsizliğe uzanmış olmanın olanağını, tarih olgusal olarak göstermişlerdi.

Sure genel anlamı ile doğada olan bitenin insan için kılınmış olduğunu ifade eder. İnsanın da Allah için olması gerektiğini açıklar. Allah da insana, varlık hakkını hiçe saymadan sadece öğüt ve telkinde bulunur. Böyle olması ile beraber var olmanın sadece var olmak değil, hep kendinden fazla veriyor olarak fazladan belirmiş olgusalılıkta emek ve değer içeriğinde gerçekleştiği ifade edilmiş olur. Ere her daim kendisi için olanların kendisi için olduğu kadar değer niteliğinde var olduklarının belirlenimiydi... ki doğada olan biteni ne için olduğuna dair hakkı gereği anladığımızda, insanın da Allah için iken Allah için olması gerektiğini anladığımızda ereğine bağlı ne için isek onun ile değerli bir varoluştaydık.

Sure, insanın sadece hakikatten paye almış olmakta var olduğunu değil, mülkten de paye almış olmakta varlık sahnesine çıktığının anlamını verir. Varlık âlemi ise Allah'ın mülkiyet alanıdır ki insanın, Allah'ın mülkiyet alanında dikkatli yaşaması gerektiği surede açıkça vurgulanır. Varlık âleminde gerçekleşen ne var ise Allah'ın bilfiil yaratıyor olarak gerçekleştirdiği iken insan nankör, kibirli ve gerçeği inkâr etmekten yana inatçıydı. İman edip de yalnızca Allah'a tevekkül edenler ise nefsi emmarenin kötücül doğasından sıyrılmış olarak Allah'ın nezdindeydiler. Artık önemli olan Allah'ın mülkiyet alanında Allah'a göre yaşamayı öğrenmekti. Allah'a iman ederek takva ehli olanlar, kararlılık ve tutarlılıkla Allah'ın emirlerini yerine getirenler,

cahillikten dolayı yanlış yapmış ise tevbe -özür- ile geri dönenler hep kabul edilenlerdi. Şükür ise Allah'ın varlık hakkı, mülkiyet hakkı ve emek hakkı olarak beklediğiydi.

Sure "Kâinatı insan için insanı kendi için halk ettim" hadisi kutsisinin bir nevi tevili yani açıklamasıydı. İnsan merkezli olarak dünyanın, insan ile uyumlu ve insan faydasına yönelik gerçekleşen âlemler kuşağı olduğu gösterilmekteydi. Gökteki yıldızların hem süs misali göğü estetik kıldığı hem de yol bulmanın aracı kılındıkları ifade edilir iken elbette yıldızların nesnel anlamda ne veya nasıl oldukları ifade edilmekte değildi. Dünya göğünde algılanabilir olma belirlenimine göre nasıl kılınmış oldukları surede konu alınır iken insan merkezli olarak da insanlık tininde nasıl karşılık bulduğuna göre surede konu alınmış olmaktadır. Hicr suresinde doğada olan bitenler dolayımında, "Biz" olanlar, mertebe düzey ve yeterlilik belirlenimlerine göre kendini tanıtmaktaydı. Nahl suresinde ise doğada olan bitenin insancıl ilke gereği olduğu ifade edilmekteydi. Varlık alanı varlık sahnesi olarak insan sahne alsın diye nimet oluşuna bağlı olarak hep yeniden kurulmaktaydı. Varoluşa nesne kılınanlar, nimet olma anlamı içeriğinde insana sunulmaktaydı.

Nimet; üst bir erek bağıntısında varoluşa nesne kılınanlardı/ kılınmaktı. Rahmet oluşu içinde, varlık âleminin ve var olmanın nimet kılınmış olduğunun idrakinde olmak gerekirdi. Surede, varlık âleminin fayda esasına göre insanlık sahnesinin açık olması için belirli kılınmış biçimde gerçekleştiği ifade edilmekteydi. Dünyada olan bitenler beslenme zincirine göre de ifade edilir iken insanın beslenme zinciri içinde, çeşitliliğin gözetildiği nimet oluşuna bağlı yaratılmış olduğu da ifade edilmekteydi. Sadece beslenme zinciri değil, dünyanın estetik yaratılıyor olması da ifade edilir iken hem seyir açısından estetik yargısal gerçekleşen hem de kendini daha iyi hissetmek için güzelleşme olanakları verilen bir dünya, ruhsal açıdan da yaşanabilir bir dünya olarak insana verilmiş olmaktadır. Yeryüzü zemininde dünya hem bedensel beslenme hem de ruhsal beslenmeye açık estetik yargısal olarak yaşanabilir olan dünyaydı. Yeryüzü sadece beslenme alanı değil, ruhsal anlamda içinde olabilmemizi sağlayacak rengarenk çeşitlilikte

estetik yargısal olarak da gerçekleşen dünyaydı. Hem bedensel hem de ruhsal kazanımların olanaklı olduğu dünya, insan için nimet olarak bahşedilmiş olandı.

Varlık âlemindeki çeşitlilik; aynı ara tözlerden fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşir iken Allah'ın ayetlerindendi. Kur'an genelinde birçok surede buna da dikkat çekilmesi ussal anlamda ve iman adına önemliydi. Ussallığa konu olmak, ussallık ve dil, zekâ, anlayış, sezgi, görme, duyma, dirilik vb. diğer tanrısallarda Allah'a ait, yaratılmış olana dair kılınır iken çeşitlilikte nimet kılınmış olanlardı.

Nimet; kayıtlılık dolayımında gerçekleşendi... ki neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak her ne gerçekleşmekte ise kayıtlılık dolayımında gerçekleşmekteydi. Neden bağıntılarında kayıtlı oldukları dolayımında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen kendi olmakta, kayıtlılığa aşkınsal fazladan belirmiş olgu olmakta gerçekleşmekteydi... ki fazladan belirmiş olgu olmasının neden bağıntıları, kayıtlılığı, bağıntısal indirgemeci oluş biçimi de dolayımılığı içermekte iken fazladan belirmiş olgu olmasının nimet belirlenimli gerçekleştiğinin de belirlenimi olmaktadır.

Nimet; kayıtlılık dolayımında kayıtlılığa aşkınsal kendi olmanın, bütün olanaklarıydı... ki nihayetsizliğe uzanan neden bağıntılarında yani kayıt almada ve sınır belirlenimli gerçekleşen bağıntısal indirgemecilikte sınırsızca gerçekleşen dolayımılı kılınmış olan her yaratım belirlenimi, nihayetsizliğe uzanan çeşitlilikte kendinden fazla verir iken her fazla verdiği fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşmesinde bütüne dair nimet oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Sonuç bağıntısından bakıldığında nimet; var olma ve bütün içinde ereğine bağlı olarak nimet kılınmış olma.

Surede; insanın cansız olarak nitelediklerinden canlılığın açık edilmiş olduğu yani neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen bir yaratımın olduğu da ifade edilmekteydi. Aslen özde canlılığın olması sebebi ile yani özde nur olup da yaratıcı olan Allah'ın nur olma niteliğinde El- Hayy olması sebebi ile yeryüzünde canlılığın açık edilmiş

olduğunu da bağıntısal indirgemecilikten anlamaktaydık. Cansız gördüklerimiz ve cansız gördüklerimiz dolayımında açık edilen canlı gördüklerimiz hep nimet oluşu içinde insan için kılınmış olmaktadır. Cansızlık-canlılık, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeciliğe bağlı gerçekleşen yaratım, beslenme zinciri, ruhsal ihtiyaçların da karşılanma olanağı, potansiyelin açık olmasına bağlı olarak kazanımların gerçekleştiği ve sonuçta hak edişe göre değerlendirilmeyi, nitelenmeyi olanaklı kılan yaşam surenin konusu olarak insanın, varoluşu çevresine bağlı olarak sorgulaması gerektiğinin ana fikrine de haizdi. Nimet oluşu içinde nimete aldanmak, yaratıcının varlığına kör ve nankör olmak değil, nimet dolayımında sadece Allah'a minnet duyuyor olarak nihayetsizliğe tutunmak ve şükür ediyor olarak da nihayetsizliğe uzanmak, insana teklif mahiyetinde hatırlatılmaktaydı.

Nimet; Allah'tan olduğunun idraki ile varoluşa dair verili olanların idrak edilmesinde açık olan anlama haiz tevhid içerikli kavramdı. Kavram olması sebebi ile anlamını taşıyan nesnelere -olgular- bağıntısında varlığa sadece nesnel değil, sonuç karşılığına göre bakabilmenin olanaklı olduğunu, farklı perspektiflerden olan biteni görmeyi de olanaklı olduğunu açık eden anlam içeriğine haizdi. İdrak edildiğinde ise nankörlüğü geride bırakmanın olanağı olarak, nimetin faili olana yani Allah'a mihnet etmenin duygusunu uyandıran anlam içeriğine haizdi. Mihnet etmek, nankörlükten kurtulmanın başlangıcı olup iman ile beraber Allah'a -nihayetsizliğe- tutunmanın olanağıydı. Şükür de nankörlüğü geride bırakmış olarak nimeti nihayetsiz kılmanın olanağı olarak surede yönetsel anlamda teklif edilmiş olardı.

Doğada olup bitenler elimizde gerçekleşmediği gibi yani nedeni biz olmadığımız gibi varoluşumuza da anlam-değer yüklü indirgenir iken de indirgenebilir olmanın olanağı da elimizde gerçekleşmekte değildi. Yeryüzüne dair varlık alanı; insan olmanın gerçeğini deneyimlemek, insan olmanın olanağını/ olanaklarını açıklamak için insan fitratı ile uyumlu ve insan faydasına yönelik, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemecilikte gerçekleşen yaratım -gerçeklik alanıydı.

Yeryüzünde olan bitenin insan için, insanın açık olması için, insanın insan olma olanağını gerçekleştirmesi için, insanın aslı olan Allah'a bağlı olarak halifetullah olması için olduğundan hareket ile bakıldığında, varlık alanını, insanın bencilce deneyimleyeceği ve kendini bencilce gerçekleştireceği mülkiyet alanı olarak değerlendirilmemeliydi... ki surede varlık alanının; insan için olduğu ifade edilmek ile beraber, insanın bencil, şımarık, nankör, zalim, güvenilmez ve cahil olarak kötücül yönleri ile deneyimleyeceği yer olmadığı, net olarak ifade edilmektedir.

Kur'an ve vahiy ile ne için olduğunun bilgisi kendisine gelmiş iken kendi varlık anlamına insanın inkâr, hainlik, hile, yalan, nankörlük vb. ile sırt dönüyor olması kabul edilemezdi. Gerçeği haber vermek, teklif ve sonuçta adalet ile hükmetmek ilke gereği Allah'ın ahlakıydı. Hicr suresinde Kur'an'ın inkârı Nahl suresinde de şirk, nankörlük anlam içeriği ile beraber eleştirinin konusu olmaktaydı. İnsanın dünyaya, nimet kılınmış olanlara aldanmışlığı, Allah'ın hakikatini ve teklifi ret etmesi, gerçekten kopuk zulümde yaşıyor olması kabul edilir değildi. Bunlara rağmen insan, kendisinden yana umudun yitirildiği de değildi... ki tükenen yaşam nesnelere aldanmadan ve verilmiş süre veya süreç belirlenimli yaşam tüketilmeden, nihayetsiz olan Allah ile nihayetsizliğe uzanması gerekendi. Tükenebilir olanlara aldanmak ile değil, tükenebilir olanları ilke gereği kullanabilir kılarak, nihayetsizliğe uzanmak insanın olması gerekeniydi.

Doğa alanı, güzellik ve fayda alanı olarak gerçeğe yönelmiş olmanın idrakinden uzak, aldanmaya sebep verebilmekteydi. Elbette güzel olana rağbet ve fayda olandan istifade etmek önemliydi ama Allah'ın gerçekliğine kör olacak biçimde dünya nesnelere kaybolmak olmaması gerekendi. Nefsi emmarenin (Tağut'un) kötücül doğası sebebi ile insanlık tininde görülen kötülük ile mücadele de surenin ana başlıklarındandı... ki surede; merhamet öncelikli olarak ilişkilerde bulunmak, adaleti gözetiyor olarak eylemler dolayımında kişileri yargılamak, hak edişe bağlı misillemede bulunuyor olmak adalet öncelikli bir varoluşa dikkat çekilmekteydi. Tenzih ve adalet yani Allah'ı

hakkı gereği bilmek ve ilişkilerde adaleti gözetiyor olmak insan tininde yerleşik olarak gerçekleşmesi beklenendi. Kur'an ile tavsiye edilenler ve telkin edilenler de hak ve irfan, tenzih ve tevhid, rahmet ve adalet bağıntısında cehaletin veya batıl olanın ve kötü olanın aşılması belirlenimleriydi. Cehalet veya batıl olan ve kötülük aşılmadığında, hak olanın da gerçekleşmemesi durumunda öncelik; Allah'a takva ile yaklaşanların, tutarlı ve kararlı olarak yani sabırlı olarak mücadeleyi bırakmayanlarındı... ki nihayetsiz nimet oluşu içinde nihayeti gelmeyen rahmete dair nihayetsizlik -bereket- sonuçta onlarındı.

Surede Kur'an, vahiy bilgisi olarak insanlığa rahmet niteliğinde indirilmiş olan ilahi sözdü. İlahi sözde de tutarsızlık değil, varlık mertebe ve makam belirlenimlerine göre hitap-muhatap bağıntısında ifade biçimlenmekteydi. İlahi söz; görünen dünyanın üstünde gizil duran gerçekliği gösteren söze/ dile haiz gerçeklik belirlenimiydi. Teklifi ile herkese açık olsa da icabet edene açık olup, inkâr edenlerin istifade etmesinden mahrum bırakılmış olduğu bilgiye haizdi. Var olmak insanın elinde gerçekleşmemekteydi. İçinde bulunduğu varlık alanı ve dünya da kendi elinde gerçekleşmekte değildi. Var olmak ve verili dünya, bahşedilmiş nimet olarak deneyimlenendi... ki nimete rağmen insanın inkârda ısrarı kabul edilmediği gibi, inkârda inat edenler için çaba göstermek de hak değildi. Herkesin hak ettiği ölçüde değerlendirildiği varoluşta, hak edenlere yönelmiş olarak hizmetin yapılıyor olması öncelenmesi gerekendi. Hak edişe bağlı değerlendirildiğimiz varoluşta, hak ettiğimizin dışında bir şey bulacak değildik. Sonuç, hep hak ettiğimiz olarak bulacağımızdı.

Söz konusu yaratım ve yaratıcının yarattıklarına içkin gizil kalmış olması ise Nahl suresi, doğada yani varoluşa dair zorunluluk alanında gerçekleşenler dolayımında yaratıcı olanın bilfiil gerçekleştirdikleri üzerinden kendisini aşikâr ettiğinin gerçeğini de anlatır. Doğada gerçekleşenler, sadece nimet oluşu içinde anlatmakta değil, doğada gerçekleşenleri, nimet niteliğinde anlatır iken salt nesnel değil, fayda, sonuç, gerekçe, uygunluk bağıntısında gerçekleştiği de ifade edilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de insan; tesadüfe dair rastlantısal

gerçekleşen bir varlık alanında ve varoluşta değil, erek, sonuç, amaç bağıntısında gerçekleşen bir varlık alanında varoluşu deneyimlemekteydi. Varlık olma zemininde varoluşsal olarak deneyime ve bilmeye açık olgusalığa haiz yaratılmıştı. Bu dahi Allah'ın yaratıcı olduğuna iman edecek vicdan ve us ehli için yeterliydi. Yaratım, ölçülülük, uygunluk, fayda ve faydanın olanaklı kılınmış olması, Allah'a iman için yeterliydi. Halen iman edilmemekte ise her kişi yaşadığı hayatın sonuçları ile hak edişe bağlı olarak zaten karşılaşacaktı.

Söz konusu yaratım ise doğadaki yaratıcılığın, hep nesnellik zemininde fazla verilmiş olan fazladan belirmiş olgu düzeyinde gerçekleştiğini sureden anlamaktaydık. Suya, toprağa bağlı yaratım, atılan bir meniden tekrar tekrar yaratılan insan vb. hep fazla verilmiş olup da varlık âleminde fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşmekteydi. Yaratılmış olanların ara töz, yapı, fayda, uyumluluk, ölçü, bağıntı, tür vb. belirlenimlerde neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleştiğini de sureden anlamış olmaktadır... ki sure; varlık âleminin, salt nesnel değil, nesnellik zemininde metafizik anlamda varlık olma belirlenimlerinde gerçekleştiğini görmek adına da önemliydi. Yaratım; kendinden fazla verip de fazladan verilmiş olgular belirleniminde metafizik gerçekleşmekteydi. Yaratım dolayımında her varlık farklı başkası olmakta kendi olma olanağı bulmak ile beraber, varoluş kendi elinde gerçekleşmiyor yani varlık nedeni kendi olmadan gerçekleşiyor iken yaratıcı olan üst ve evrensel gerçeği, var olması dolayımında görünüşe taşımış olmaktadır. İşte sure; yaratıcı olan Allah'ın yarattıkları dolayımında kendisini ifade eder iken gerçekte olan biteni dil dolayımında bize aktarılmasının modellenmesiydi.

Surenin insanı; Allah için olduğunun idrakinde olup da yeryüzü nimetlerini hakkı gereği deneyimleyen, yaşayandı. İnsan, doğada ve insanlık tarihindeki işleri sebebi ile Allah'a hayretini canlı tutması ve müşahede edebildiği düzeyde Allah'a hayran olması gerekendi. Varoluş sebebi Allah iken kendisi için oldu kıldığı nimet oluşu içinde de şükürü kendisine borç bilmeliydi. Yeryüzü kendisi içindi, kendisi de Allah içindi. Allah dahi kendisini, yaratım ve tanrısallar belirleniminde insan

için kılıyor iken en büyük nimetti. İnsan; Allah'ın üzerindeki varlık hakkının, varlık âlemindeki mülkiyet ve emek hakkının idrakinde yaşaması gerekendi. Kendisini sadece dünyevi nimetler sınırlamış değil, nihayetsiz nimet oluşu içinde ulvi olan nimetlere de ererek yürüyüşüne devam etmesi gerekendi. Görünen âlem ile sınırlanmayacak olan insana, nihayeti gelmez potansiyele sahip Allah için olur iken Allah'ın nihayetsizliği teklif edilmekteydi. Allah'ın yanında olanın tükenmeyeceği ifade edilir iken insana, nihayetsiz bir varoluşa uzanabileceği gerçeği hatırlatılmaktaydı.

Surenin insanı; dünya ile gerçeğe kanacak veya onunla sınırlanacak, kâinat ile gerçeğe kanacak ve onunla sınırlanacak, cennet ile gerçeğe kanacak ve onunla sınırlanacak olan insan değildi. Surenin insanı, süreç belirlenimli düzeylerde hep Allah'a yükseliyor olan insandı. Saymak ile tüketilemeyecek nimet seyrinde, nimet dolayımında nimete aşkınsal, Allah ile var olmanın olanağına taşınandı. Surede Allah, yarattıklarına uzak değil, onlara vahiy verecek kadar yakındı. Özde yakın olana varıldığında, nihayeti gelmeyen nimet oluşunda, nihayeti olmayan Allah ile var olunmaktaydı. İnsana, insan haysiyetini yani insan olmanın anlam ve değerini koruyarak rahmet olmak düzeyinde hizmet etmek de sure insanının arı misali ahlakıydı. Arı, rahmete yönelik bir olabilmenin olanağını temsil ediyor olması sebebi ile önemli olduğu gibi, vahye ve keşfe açık olmanın olanağını da göstermesi adına önemliydi. Hak ve irfan, tevhid ve tenzih, rahmed ve adalet, iman ve mücadele sure insanının varoluşsal karakteristik çizgileriydi.

Tevhid; tek olan Allah'a iman etmek olduğu gibi, müşriklikten, paganlıktan, panteizmden, inkârdan uzak olarak doğada ve tinde olan bitenler dolayımında tanrısalları ile bilfiil görünen Allah'a tanık olabilmenin ilmiydi. Tenzih de tevhidin, müşriklik, paganlık, panteizm vb. olmadığına, yaratırken dahi kendi olmayı yitirmeden var olan Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde hakkı gereği ile bilmek anlamını da taşımaktaydı... ki yarattıkları ile ayrı değil, aynı da değil olmanın bağintısında Allah yarattıklarından öte değil, yarattıklarına aşkınsal kendi olmayı hep koruyan nihayetsizliğe haiz olan varlıktı.

Hak olan aslen Allah idi. Yarattılmış her varlık da Allah'tan aldığı paye kadarı ile pay sahibi olmakta hak olma belirleniminde O'nun varlık alanında görünüş bulmaktaydı. Farklı başkası olma belirlenimlerinde, fazladan belirmiş olgu olarak O'nun varlığına içkinlikte hep artı bir olarak katılır iken kendi olmanın gerçeğinde var olmaktaydı. Gerçeğe duyarlı anlayış yani irfan sahibi olmak da insandan beklenendi... ki elinde gerçekleşmeden atılmış bir meniden var olan, elinde gerçekleşmeyen varlık alanında her şeyin kendi için nimet kılınmış veya var kılınmış olması dolayımında var olan insandan beklenen anlayıştı.

Var olmak rahmetti ve varlık alanı rahmetin sürekli kılındığı alandı ki var olmak, var olma hakkına binaen adalete içkindi. Var olma hakkına binaen rahmet öncelenmekteydi. Var olma hakkına binaen insana, gerçek ve adalet hatırlatılmak ile kalmayıp teklif edilmekteydi. Çünkü teklif, var olma hakkına binaen, varlık hakkının gözetiliyor olarak teklifte bulunulmanın muhatap alınması gerektiğinin anlamına içkin gerçekleşendi/ gerçekleşmesi gerekendi.

Böyle olmak ile beraber var olmak hakkına binaen adalet; diğeri ile var olmakta iken diğerin hak ve had belirlenimleri bağıntısında ilişki belirlenimli olarak bilfiil gerçekleşmesi gereken ve gerçekleştiğinde olgusal olan değer içerikli ilkeydi. Diğeri ile varoluştaki kendi varlığının ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenme idrakinde gerçekleşendi.

Böyle olmak ile beraber adalet; bahşedilmiş varoluştaki hak edilmiş olarak edinilen kazanımların da Allah vergisi olduğunun idrakıyla diğeri ile paylaşımı da koşullayandı. Yani iktisadi adalet de şükrün bir belirlenimi olarak, hak edişler arasında açılmış aralığın kapanabilir olması için ilişkilerde tesis edilmesi gereken adalet belirlenimiydi.

Böyle olmak ile beraber adalet; zan, batıl ve kötü olup da sürekliliği olmayanlarda değil, hak, tevhid ve rahmet üzeri olanlar bağıntısında meşruiyet zemini kazanmış olarak genele yaygın tesis edilmesi gerekendi. Yani adaletin meşruiyete dair zemini; hak, tevhid ve rahmet bağıntısında olması gerekendi ki gerçekte adalet, adalet niteliği kazanmış olarak gerçekleşmiş olsun. Gerçekten koparacak olan zan,

batıl ve kötü olan her ne var ise insan ilişkilerinde dahi sürekliliği ve bütünlüğü bozan olmak ile beraber Allah'tan yana da sonuçsuz bırakanlardı.

Böyle olmak ile beraber sonuçta ise adalet; hak edişle bağı olarak her hak edişin karşılıklarının tesis edildiği sonuç belirlenimli görünüş bulan ilkeydi. Ceza, misilleme ve muamele belirlenimli olarak adalet, hak edişlerin tesis edilmesi olanağı -kıyas- olarak gerçekleşmesi gerekendi. Bu bağlamda ceza ve mahkûmiyet, selamet ve özgürlük, adalet zemininde gerçekleşen olgular ki adaletin tesis edilmediği yerde selamet ve özgürlüğün tesis edildiğinden bahsedilemezdi. Surede adalet başlığına -esasına- dikkat edildiğinde, her kişiye veya topluma hak ettiğinin dışında misilleme veya muamele yapılmadığı ve yapılmaması gerektiği dersi verilir. Adalete bağlı hak edişin onanması için şahitliğin öncelendiği de ifade edilir. Şahitlik, hak edişin onanması ve yargıya bağlanmasıydı.

Böyle olmak ile beraber adalet; kişinin var olma hakkına binaen, var olmanın hak kılınmış kutsiyet olduğunun anlamını içermesi gerekendi. Bu bağlamda fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetlenebilirlik, hesap verebilir olmak, hak edişlerin tesisini gibi evrensel hukuk esaslarını içeriyor olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Böyle olmak ile beraber adalet; kişinin var olma hakkına binaen rızasını gözeterek teklifte bulunmayı koşullamaktaydı... ki bu anlamda Kur'an evrensel bir teklif olarak insan haysiyetini yani anlam ve değerini koruyor olarak nasıl yaşanması gerektiğine dair insanlığa sunulmuştu.

Sonuçta, tüketilen bir dünyanın tükenen yaşamında özgür olacak isek hak olana göre iş gören, işlerinde rahmet ve adaleti önceleyen, kendisine tenzih ve tevhid ile yönelinmesini isteyen Allah'ın ahlaki üzere iman ve mücadele içinde rahmeti ve adaleti önceleyerek hak etmemiz gereken bir varoluş ve hak etmemiz gereken bir gelecek vardı. Bir sonraki İsrâ suresinde de hak etmemiz gerekenlere özellikle dikkat çekilecekti. Özellikle Nahl suresinde hak edene hak ettiği kadar değer vermek gerektiği ve hak edilmesi gereken bir geleceğin olduğu

hatırlatılır.

Hicr suresinde; değer olarak var olan insanın, gerçek değerini Allah'ta bulacağı teklif ve ifade edilmekteydi. İnsana Allah ile nurda var olmanın olanağında "Biz" olunabileceği teklif edilmekteydi. Nahl suresinde de Allah için olan insanın; kötülüğe, şeytana, cehalete vb. muhalif olarak, her türlü zorluğa ve acıya rağmen, tanrısalları deneyimlemekten yana sınırlarını zorlayarak Allah için olmasında, nihayetsizliğe uzanması teklif edilmekteydi... ki nihayetsizliğe uzanmak ile sonuçta edinilecek olan biz olmaktı. Bu bağlamda surede, zorluklara ve nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen biz olmayı kolaylaştıracak emir ve yasaklar, tavsiye ve uygulamalar da belirtilmekteydi. Nimet oluşu içinde nelerin hak kılınmış, nelerin yasak kılınmış olduğuna kadar ifade edilir iken insana insan haysiyetini yitirmeden nasıl yaşaması gerektiği de teklif edilmekteydi.

Hicr ve Nahl sureleri ile bakıldığında, insana teklifin sınırlarının genişletildiğini görmekteydik. Ra'd suresinde insana; Allah'a yönelmesi, katılması ile beraber Allah ile ne için olduğuna dair uyumlu olunan bir yaşam teklif edilmekteydi. İbrahim suresinde insana; büyük hikâyeye, gelecek insanı olarak katılması teklif edilmekteydi. Hicr suresinde insana biz olmak teklif edilmekteydi. Nahl suresinde ise bahşedilmiş varoluştaki nihayetsizliğe uzanmak teklif edilmekteydi... ki Hicr suresinde teklif edilen biz olmanın, nihayetsizliğe uzanmak anlamında Nahl suresinde önümüze geldiğini görmekteydik. Nahl suresi ile de her türlü olumsuzluğa rağmen biz olabilmenin olanaklı olduğunu hatırlamaktaydık.

Nahl suresi ile görmekteydik ki yeryüzüne dair varlık alanı Allah'ın emeği ile biçimlenmiş varlık sahnesiydi. Sahne alan insandan beklenen de şirke bulaşmadan tenzih ve tevhid ilmine sahip olması, cehalet ve zulme karşı ilim ve adalet sahibi olması, kibirli ve nankör olmadan tevazu ve şükürde bulunmasıydı... ki İbrahim nebi emsalinde bu belirtilmiş olmaktadır. Biz olmanın olanağı ise "Ol" denilenin olduğu makama yani nihayetsizliğe uzanmaktaydı. Söz konusu insan ve

geleceği ise varlığı bahşedilmiş insana, geleceğe dair hiçbir güvencesinin olmadığı da surede hatırlatılmaktaydı. Geleceği hak edenler ise Allah'a kati iman edip de şirk koşmayanlar, Allah için olup da hicret etmek zorunda kalanlar, zorluğa uğramış olup da sabır ile tevekkül edenler, kibir taslamadan Allah için olanlar, mümin olup da salih amel işleyenler, şükür edip de nankörlükten uzak duranlar, yaşanabilir güzel bir geleceği hak ediyolar olanlardı.

Varlık sahnesi insan için kurulmuş, tanrısallar insana dair kılınmış iken insandan beklenen şükürdü. Bahşedilmiş varlık alanında bahşedilmiş varoluşuna dair şükür etmesiydi.

İnsan, tevhid gereği şükürü:

- 1) Kendisine verilmiş olanların ve hak edişlerinin Allah tarafından verilmiş olduğunun idrakinde olarak şükürü evvela idrakinde vicdan sahibi olarak bulmalıydı,
- 2) Mihnet duygusu ile hâlinde yaşayabilmeliydi,
- 3) Allah'a dil ile teşekkür edebilmekte göstermeliydi,
- 4) Nankör olmaktan öte, içselleştirilmiş ahlaki bir tutum olarak gösterebilmeliydi,
- 5) Kanaat ve rıza gösterebilmekte, ilişkilerinde deneyimleyebilmeliydi,
- 6) Verilenlerden verebilmeye dair şükür edebilmekte yaşayabilmeliydi,
- 7) Nihayetsiz nimet oluşu içinde Allah hep veren iken şükür etmekten yana hep aciz kalmış olduğunun idrakinde olarak, derinliğine deneyimleyebilmeliydi.

Şükür edebilmekte ise kişi; şükre karşılık hep yeniden karşılık verilmesinden dolayı, şükür yöntem bulmuş olarak nihayetsizliğe uzanmanın yolunu bulmuş olmaktadır. Şükür edebilmekte ise kişi; gelecek onundu. Varlık sahnesi fırsat eşitliğine haiz kurulmuştu. Nihayetsizliğe uzanma teklifi ise iktisadi adaleti gözeterek şükür edebildiklerimiz dolayımında olanaklıydı.

Varlık alanı yaratıma dair emek ile biçimlenir iken Allah'ın emeğine karşı nankör değil, Allah'ın emeğine, kazanımların paylaşımı ile şükür ediyor olmakta katılıyor olmak olması gerekendi. Şükür; kişiye yapılmış iyiliğin, verilmiş olanağın vb. karşılığını ziyadesiyle hizmet, himmet, vergi, paylaşım olarak verebiliyor olması anlamını taşır iken bizden beklenen nihayetsiz nimet oluşuna şükür olanağı ile döngüsel bir oluş içinde katılmamızdı... ki şükre karşılık hep şükür ile muamele göreceğimiz bir oluş içinde, nihayetsizliğe ulaşmanın yönetimi de surede verilmekteydi. Şükre dair hak edişin, muameleye bağlı adalet içeriğinde tesis edilmesi dolayımında nihayetsizliğe uzanabilmek, gösterilmiş olmaktadır.

Allah'a erme çabası, biz olabilme çabasıydı ki nihayetsizliğe uzanmanın bir belirlenimiydi. Yöntemsel anlamda ilişkide nihayetsizliğe uzanılacak ise şükür, hak ediş ve muameleye dair adalet bağıntısında yöntem olarak teklif edildi. Yöntemsel yaşam, yaşam biçimi olarak gelişir iken sure, bir yaşam biçimi teklif ediyor olması sebebi ile de önemliydi. Hicr suresinde de "Biz" olabilmenin olanakları bir yöntem olarak teklif edilmekteydi. Hak, rahmet ve adalet ile ubudiyeti gözeten yöntemsel oluşu ile Hicr suresi de yaşam biçimi teklif etmekteydi. Hicr ve Nahl sureleri ile teklifin alanı genişletilir iken yaşam biçiminin içeriği hem çeşitlendirilmekte hem de kendilik ve potansiyel alanına çekilerek derinlik kazanacak yapısallığa haiz kılınmış olmaktadır.

Surenin 71. ayetinde "Allah kiminize kiminizden daha fazla rızık verdi. Ama kendilerine fazla verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilerle paylaşıp da onları bu hususta kendileriyle eşit hale getirmeye yanaşmıyorlar" denir. Surenin 96. ayetinde "Sizde bulunanlar tükenip gider, ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Asla kuşkunuz olmasın ki, güçlülere göğüs gerenlerin ecirlerini, yapmış olduklarının daha da güzeliyle vereceğiz" denir. Bu iki ayet surede insana neyin teklif edildiği net olarak anlamlı kılar.

Görülen o ki artık insana; iman, salih amel ve ahirete/ akıbete göre yaşamak teklif ediliyor olmak ile beraber teklifin alanı, Ra'd suresinde

Allah ile uyumlu bir yaşam ve İbrahim suresinde de büyük hikâyenin parçası olmak ile genişletilmekteydi. Hicr suresinde “Biz” olmak ve Nahl suresinde de nihayetsizliğe uzanmak, nihayetsiz nimet oluşuna uzanmak teklifi ile genişletilmekteydi. Beşer olarak ifade edilen insanın, özünde “Biz” olmaya ve nihayetsizliğe uzanabilecek potansiyel vardı. Gerçekle özgürleşme olanağı ve Allah ile ölümsüzlüğe uzanabilme olanağı, her iki surede hatırlatılmış olmaktadır. Yeter ki insan; bu olanağı hak ediş düzeyinde kazanıma çevirebilsin. Surede, nankör olmamak gerektiği telkin edilmekte iken nihayetsizliğe uzanmak teklif edilmekteydi.

*

İsra suresi...

Sure, Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) Mescidi Haramdan Mescidi Aksa çevresine götürüldüğü olay gecesini konu alarak başlar. Yakın olandan mescitten, uzak olan mescide doğru gerçekleşen yolculuğu konu alarak başlamış olur. Günde hazır olan mirastan, geçmişe uzanan mirasa doğru yolculuğu konu almış olmakta başlar. İçinde bulunan durumun dışına çıkmış olarak, kayıplar ve kazanımlar, kendilik durumu ve olunması gereken durumu değerlendirme olanağına dikkat çekilmiş de olunur. İçinde olup da fark etmediğimiz gerçekleri, bazen içinde bulunulan durumların dışına çıktığımızda anlamış olmaktadır. Hüzün senesinde İsra olayının gerçekleşmesinden de bunu anlamak gerekir.

Surenin 1. ayetinden, Allah'ın noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu öğrenirken de nasıl bilmesi gerektiğini idrak etmekteydik. Acziyeti, uykuyu, biyolojik beslenmeyi, faniliği, tanrısalları kısmi deneyimlemeyi vb. yaratmış olup da kendisi bunlardan münezzehe olan Allah'ı kendi varlık hakkı gereği tenzihi gözeterek bilmek olması gerekendi. 1. ayette İsra olayına ve Allah'ın noksan sıfatlardan münezzehe olduğuna dikkat çekilmek ile beraber, "O işiten ve görendir" denilir iken yaşadığımız acılar, zulümler vb. gerçekleştirenlerden de haberdar olduğu ifade edilmekteydi. Acılar içinde olan insanların genel bir yaklaşımı olan "Allah görseydi, duysaydı" gibi yanlış yaklaşımları bu anlamda eleştirilmiş olmaktadır.

Musa nebiye, toplum ve dünya kurucu nesne olması anlamında içeriğe haiz kitap vermek ile beraber, tevhitte uzaklaşmamaları gerektiğinin telkin edildiği, ifade edilerek sure devam eder. Nuh nebi veya yanındakiler ile beraber devamlılığı olan insanlık nesline, Nuh nebini şükredenlerden olduğu nasihat olarak hatırlatılır. İsrailoğullarının, haddi aşmaları sebebi ile yeryüzünde iki defa helake maruz kalacakları ifade edilerek sure devam eder. İsrailoğulları dolayımında, yaşadıkları olaylardan, kendini hesaba çekmemiş olarak ders çıkarmayanların sonu ifade ediliyor olmak ile beraber, hak etmedikleri ne var ise ellerinden alınıyor olduklarına da dikkat çekilmiş olmaktadır.

Kişinin iyilik yaparsa kendisine, kötülük yaparsa da kendisine yapmış olduğu ifade edilir. Hak edişle bağılı geri dönüşler sebebi ile her kişi ne yaparsa aslında hak edişle dair sonuç gereği ile kendisine yapmış olmaktadır. Surenin 12. ayetinde de gece ve gündüzün faydaya dair ayetler olarak gerçekleştiği de ifade edilir. İnsanın, verili olan alan - dünya- içinde araştırmacı ve zamansal varoluşun idrakinde olarak yaşamasının öncelenmiş olduğuna da dikkat çekilir... ki. İnsanın araştırmacı ve sorgulayıcı yönü ile de bu ayetin gerçekliğine tanıklık.

Surede, her insanın yaptıklarına dair anılarının, bir kuş misali, geçmişe dair haberci olarak boynuna asıldığı da ifade edilmiş olduğunu da görmekteydik. Herkes kendi amellerini -gerçekleştirdiklerini- yüklenmiş olarak kayıt belirlenimli bir varoluşu deneyimlemekteydi. Hak olan ile yüzleşme ve geçmişe dair gerçekleşenler içinde her kişinin kendi vicdanında kendisi ile hesaplaşacağı bir vaktinin, gerçeğe uyanacağı bir eşref vaktinin olduğu da hatırlatılır. Yaşam, kişinin evvela kendisine hesap verebileceği idrak düzeyinde anlam ve değerinden yana sorgulanması gerekendi. Herkesin yaptıklarından sorumlu tutulmuş olduğu ve hak edişine bağılı olarak diğerinin günahından sorumlu tutulmayacağı da surede hatırlatılır... ki adalet ve genele yaygın tesis edildiği hukuk, zaten en temelde mesul kılınmış olunan varoluşu diğeri ile hakkı gereği anlam ve değerinde yaşayabilmenin olanağıydı.

Surede Nuh nebi sonrası nice topluluğun helak edildiği ifade edilir. Ahirete bağılı olarak yaşamın sürekliliği içinde dünyanın geçiciliğine dikkat çekilir. Her kişinin isteği doğrultusunda değerlendirildiği ve yönelimlerine bağılı olarak hak edeceği sonuca doğru yürüdüğü de vurgulanmış olur. İnsanın farklı yeterlilikler ve hak edişle bağılı olarak birbirinden üstün kılınmış olduğuna da dikkat çekilir. Emek sahibi olan ana ve babaya hizmet, bir hak olarak gerçekleşmesi beklenendir. Emeğe dair olanın israf edilmemesi de tavsiye edilir. Allah'ın verdiklerinden ihtiyaçlıya verilmesi ise bir gereklilik olarak ifade edilir. Ne cimri ne de müsrif olunmaması gerektiği ifade edilir iken orta yol olarak cömert olmak gerektiği ifade edilmiş olur. Geçimlilik kaygısı yani

gelecek kaygısı sebebi ile çocuklarını öldürmek yasak edilir iken toplumsal aidiyeti lekeleyen zina yasak edilir. Haksız yere cana kıyılmaması gerektiği de net olarak ifade edilir. Yetimin hakkı olana dikkat etmek gerektiği, verilen sözlerin tutulması gerektiği, ticarete hile yapmamak gerektiği yani ölçüye, diğerinin hakkına dikkat etmek gerektiği de vurgulanır. Kibir de varoluşu hakkı gereği değerlendirmekten öte, haddi aşmaya döndüğü için yasak edilir.

Surede Allah'ın uluhiyetine dikkat çekilir iken Allah'ın çocuk edinmekten münezzehe olduğu ifade edilir. Yeniden yaratımın hak olduğu da inkâr edenler dolayımında anlatılır. İlişkileri sürekli kılmak için sözün güzeline, başka bir deyişle de hatır naz olmaya dikkat etmek gerektiği de ifade edilir. Yasa anlamında Tevrat Musa'ya verilmişti. Övgüler, methiye içeren Zebur da Davud nebiye verilmişti. İnsanlık tinine dair görünüş bulan bütün toplumların helak edileceği de bir plana bağlı olarak gerçekleşmekteydi... ki değişen yaratılmış dünyalar yani anlam-değer yüklümlü değişen dünya oluşu içinde insan hakikat idrakine doğru yürümekteydi.

Mucize niteliğinde ayetler -deliller- göndermemenin/ göstermemenin temel sebebi ise insanın inkâra dair inadı ve zalim olan yönü olduğu da vurgulanır. İnsanın olan-biten içinde hakikati görmesi beklenmektedir. Âdem'e, dolayısıyla da insana secde etme anlatısı, bir daha hatırlatılır. Allah'ın halis kulları müstesna, şeytanın bütün insanlığın yoluna kurulmuş olduğu, varoluş nesnelere ortak olduğu ifade edilir iken insanın doğasında şeytanlaşmanın da olduğu hatırlatılır. Allah için olup Allah'a yükselmek olduğu gibi, şeytanlaşarak uluhiyetten uzak düşkün olmak da vardı. Doğada olanlar nimet olarak insana bahşedilmiş iken insanın nankör olduğu hatırlatılır. Var olmaya dair hiçbir güvencenin olmadığı da hatırlatılır. Hak olana, rahmete, doğruluğa, emeğe dair hak ettiklerimiz, geleceğe dair güvencemizdi. Hak edişle bağlı olarak kitabı, önceki ayetlerde kuşu olarak ifade edilen geçmişini yani anıları, belleği kişiye hak ettiği yönde verilir.

Söz konusu nübüvvet ise kafirlere uymamak gerektiği, müşriklerden

olmamak gerektiği net olarak ifade edilir. Nebinin dahi Allah'ın verdiği sebat, kararlılık ile hataya düşmekten kurtarılmış olduğu ifade edilir. Yanlışlar kınanmaya, doğru ve iyi olmak övülmeye dair hak edişe sebepti. Allah'tan başka ilah edinmiş olmak, kafir veya müşriklere uymak kınanmış olmanın sebebiydi. Cimri veya müsrif olmak, kibirli veya şırmarmış olmak da düşkün kılınmış olmanın belirlenimiydi. Hak edişler ise dünyada hak edilir iken dünyada kör olanın ahirette de kör olduğu ifade edilmekteydi. Hak edişler dünyada hak edilir iken farz kılınmışlar ve nafil kılınmış olanlar ile pratikte Allah'a yükselmeye, övülmüş bir makama yollar edinmek gerektiği de surede hatırlatılmaktaydı. Dürüstlük öncelenir iken hak olan karşısında batıl olanın her daim zayı olacağı da net olarak ifade edilir.

Her kişinin kendi özsel karakterine göre hareket ettiği ve kimin daha doğru olduğunu da Allah'ın bildiği ifade edilir. Ruhun ne olduğuna dair insana az bir bilgi verilmiş olduğu belirtilir. Bu ifade edilir iken ruhun bilinemez olduğu değil, bilinenler dolayımında bilmeye açık varlık olduğu ifade edilmiş olur. Hak edilmediği durumda dilenir ise vahye dair verilenlerin kaldırılacağı ifade edilmek ile beraber, insanın, Habibullah'ın Allah nezdindeki değerine dikkat çekilir. İnsanın somut delil olarak talep ettiklerinin (kaynak su fışkırtılması, hurma bahçesi olması gerektiği, altından bir ev sahibi olunması vb.) saçmalığına dikkat çekilir iken insanlığa insan içinden yani kendisi gibi olan dolayımında el uzatıldığı ifade edilir. Yeryüzünde melekler olmuş olsaydı, gökten melek bir nebi indirilmiş olacağı bu açıdan ifade edilmiş olur.

Musa nebinin dokuz mucize ile desteklenmiş olmasına rağmen Firavun tarafından inkâr edildiği gerçeği de mucizeler dolayımında değil, düşünce ve talime dair olarak nübüvvet ile bildirilmiş bilginin gerçek olduğuna açık olmak gerektiği ifade edilir. Ayrıca surenin anlam bağintısında dokuz mucize, Firavun ve hanedanlığının dokuz biçimde uyarılmış olduğunun anlamını da taşımaktaydı. Firavun ve hanedanlığı dokuz biçimde uyarılmış olmalarına rağmen özeleştirme yapmaktan uzaktı. Sonuçta da kendilerine verilen iktidar nimeti, ellerinden alınmıştı.

Surede ister Allah ister ise Rahman diyerek ama sadece Allah'ı nitelemiş olarak Allah'a yönelmiş olmak gerektiği de ifade edilir. Allah'a ortak koşmamak gerektiği ve tanrısalları hak etmiş olarak karakteri ve kimlik belirlenimi kıldığını da bu ayetten anlamak gerekirdi.

Doğurmaktan, ortağı olmaktan, ihtiyaçlı olarak başka birinin desteğinden, eş deyişle de ihtiyaçlı olmak anlamında dostu olmaktan, Allah'ın münezzehe olduğu son ayette ifade edilir. Yani kendi olmaya güç yetiren olduğu gibi kendisi ile var olanları yaratmaya ve olan biteni yönetmeye dair güç yetirebilecek olan sadece Allah'tı.

Surede; keşfe açık yaratılmış insanın, keşfe açık olmayı koruyor olarak Allah'tan sonuçlar alması gerektiği betimlenir. Yaşamda olan bitenler dolayımında Allah'a tanık olunması gerektiğini betimler. Rutinlere bağlı gerçekleşen normal oluş içinde sıradanlaşanlara dikkat çekilerek, öznelliğe bağlı gerçekleşen sıradanlığa/ sıradanlaşmaya rağmen, sıradanlığa/ sıradanlaşmaya aşkın bakışım kazanmış olarak, işlerinde hayran olunması gereken Allah'a tanık olmak gerektiği hatırlatılır. Sure ile normal veya sıradan gördüklerimiz dolayımında gizil duran gerçeğin araştırılması, gerçeğin bilinmesi ve görülmesi gerektiğine çağrı vardır. Batıl hep hak ile zayı olmakta iken hak olan dolayımında hep Allah'a tanık olmak gerektiği de işaret edilir.

Gerçeği yakın buldukça, onun dahi sıradanlaştığına, yakın olan mescitten uzak olan mescide doğru seyir ve İsrailoğulları dolayımında tanık kılınılmaktaydık. Bazen yakın olmaktan uzak olana doğru çekildiğinde, verili olanları daha doğru değerlendirebilmekteydik. Bazen de gerçeğe dair yeni bir şey deneyimlendiğinde, sıradanlaşmaya aşkın, gerçeğe dair yeniden heyecan duyabiliyorduk. Kafir olanların yani Allah'ın idrakinden uzak olan ve inkârda duranların normali, normallerine bağlı talepleri, biz müminlerin normali veya talepleri olmalı değildi. Kati iman eden için varoluş, yaratım mucize iken mucize veya keramet beklemek ve gerekçelendirilmeyen/ gerekçelendirilemeyen zanlar peşinden koşmak, olmaması gerekendi.

Gerçeğe dair yeni bilgide yeniden yaşam sevinci bularak, bilmenin heyecanını taşıyarak bilmeyi hak ediyor olmak, her mümin olanın hakkı olarak deneyimlemesi gerekiyordu.

Surede; yeryüzü anlamında dünyanın gelip geçici bir yerleşke olduğu bildirilmiş olsa da hak edişe dair kazanımların yeryüzünde gerçekleştiği hatırlatılmış olarak dünya yaşamına dikkat edilmesi gerektiği hatırlatılır. Hak ediş bağlamında kişinin kendi üzerinde emeği olanlara, kendisinin emeği olarak kazandıklarına dair hakkaniyet ilkesi gereği dikkat etmesi gerektiği de ifade edilir. Her kişi kendinden sorumlu tutulmak ile beraber, diğerinden de sorumlu kılınmış olmakta olarak diğerinin varlık haklarına, hak edişlerine dikkat etmeliydi. Mucize beklemek yerine, düşünmeye ve keşfe açık olarak Allah'ı anlamaya çalışmak da surede betimlenir.

Bilmeye yönelimli insanın, bilmediklerini bilmeye çalışması elbet olması gerekendi ama gerçekten koparıcı zannın (gerekçelendirilemeyen/ gerekçesiz olanın) peşinden koşmak, Allah'a imanına zarar verecek vesveseye açık olmak veya bildiklerine dair odağı yitirmeye sebep olacak biçimde bilgi kirliliği, bilgi çokluğu içinde kaybolmak, sureden de anlamaktaydık ki istenen değildi. İnsanın her şeyi bilmesi gerektiğine dair bir kaide yoktu ama ahlaki olmayı bilecek kadar ahlak sahibi olmaya da dikkat etmeliydi. Çünkü hak edilmesi gereken bir varoluşta, hak edilmesi gerekenler, ancak güzel ahlak ile hak edebilirdi.

Hak edilmesi gerekenler; emek vermek ve özveri ile de hak edilmesi gerekenlerdi. Samimi olarak hakiki olmayı koruduğumuz ölçüde hak etmemiz gerekenleri hak etmenin olanaklı olduğunu da unutmamak gerekirdi.

Doğruluğun gözetiliyor olmasına bağlı olarak hesabı verilebilir bir yaşam olanaklıydı. Doğruluğun gözetiliyor olmasına bağlı olarak hakiki insan olmak olanaklı olmak ile beraber hak edilmesi gerekenleri hak etmek olanaklıydı. Doğruluk ile beraber iyiliğin gözetiliyor olmasına bağlı olarak da hak ediliyor olan bir yaşam ve ilişkiler gerçekleşebilirdi.

Doğruluğun gözetilmesi zor olduğundan, surede Allah'ın yardımını, desteğini istiyor olarak, girdiği yere doğrulukla ve çıktığı yerden de doğrulukla çıkmak dua ile istenmekteydi. İyiliğin gözetilmesi de ifade edilenlerdendi.

Kitabı sağdan ve soldan verilenler Hakka suresinde göreceğimiz bir konu iken bu surede sadece kitabı sağdan verilenlerin konu edinilmesi surenin anlam içeriği ile ilgiliydi. Hesabı verilebilir ve hak edilmiş bir yaşam ve ilişkiler surede konu edilir iken kitabı sağdan verilenler, hesabı verilebilir bir geçmiş ve hak etmiş oldukları bir varoluşun, geleceğin sahibi olmaktadır. Surenin modellenmiş içeriğine bağlı olarak ayetlerin surelerde yer edinmiş olduğunu unutmamak gerekir.

Nahl suresinde nimete dair anlatıda nankörlerden değil, şükredenlerden olmamız belirtilir iken nimet dolayımında nelerin yenilmesi veya yenilmemesi gerektiği ifade edilmek ile beraber, nelerin yapılması ve nelerin yapılmaması gerektiği ifade edilmiş olmaktadır. İsra suresinde de hak edilmesi gereken yaşam ve ilişkilerde, nelerin yapılması gerektiği ve nelerin yapılmaması gerektiği öncelikli olarak surede konu edilmekteydi.

Surede; yaşamın sürekliliğine dikkat çekilir iken ruh konusu da surede dikkat çekilmekteydi. İnsanın ölümsüzlüğü ruhun ölümsüz olması ile bağıntılı bir durum olup, tekrar tekrar yaratıyor kılmak Allah için kolaydı. Tekrar tekrar yaratıyor olmaktan da anlamaktaydık ki ölümsüz, bitimsiz, daim bir diri olan vardı ki ölümsüzlük de O'nun ile olanaklıydı. Bedenen ölen insan, ilk yaratılmış olduğu durum olan nurani nitelikte gerçekleşen anlam-değer yüklü karakter içerikli varoluş biçimi olan ruhen varoluştaki Allah'a yeniden dönmekteydi. Allah yarattığı surece de ölümsüzlüğü deneyimlemekteydi... ki ölüm eşiği deneyimleri, İsra olayında olduğu gibi bedenden bağımsız ruhani yolculuklar ve yeniden bedenlenerek dünyaya gelebilme olanağı, ruhun ölümsüzlüğünün deneyimlendiği olaylar olarak dikkat edilmesi gerekenlerdi.

Surede; dünya ve ahiret arasında, ahiret veya Allah için dünyayı hakkı gereği yaşamak gerektiği betimlenir. Cimrilik ve müsriflik arasında

kalarak değil, ne o ne de o diyerek cömertliğin öncelenmesi gerektiğini vurgular. Ne müşriklik ne de batıla aldanmak denilmiş olarak kati iman öncelenir. Ne mucize ne de haksız ve aymazca talepler denilerek düşünmek ve keşfe açık olmak belirtilir. Ne nankörlük ne de yeise - umutsuzluğa- veya karamsarlığa kapılmak anlamında küfre düşmeden şükrün ve umudun öncelenmesi gerektiği betimlenir. Bu bağıntıdan bakıldığında sure, negatif veya olumsuz varoluşsal yaklaşım dolayımında olumlu -pozitif- varoluşsal yaklaşımı önceleyen içeriğe haizdir.

Kur'an şifa ve rahmettir denilir iken bütünlüğü koruyucu, devamlı kılıcı içeriğe, yaşam biçimsel olup da yönlemselliğe haizdi. İnsana bir önceki surelerde teklif edileni nasıl yaşaması gerektiği İsrâ suresi ile telkin edilmekteydi. Demek ki bir önceki dört surede teklif edilen metafizik dünya yaklaşımı, nasıl hayata geçirilmesi gerektiğine dair inceliklere haizdi... ki İsrâ suresinde, yaşamsal anlamda bu incelikler telkin edilmiş olmaktadır. Bu anlamda İslam ne o ne o denilenlerin olumsuzlanması dolayımında hem o hem de o diyebileceğimiz Allah'a iman, hak olana dair ilim, keşfe açık olmak ve keşfe açık olmanın korunması, yakınlığı sağlayacak pratiklerin yapılması, ilkelerin güzel ahlak belirlenimli gerçekleştirilmesi vb. olanları önceleyen din olarak uygulamada gerçekleşmesi gerekendi.

Surede işaret edilen ibadetler artık Allah için olmaktan daha çok kişinin ruhsal gelişimi için telkin edilenlerdi. Rahmete dair yapılması gerekenler de ilişkileri sürekli kılmanın, hakkı gereği yaşamanın, bütünlüğü koruyabilmenin ve kişinin kendisi için olmayı diğeri için olmakta bulmasının gereği olarak telkin edilmekteydi. Surenin yedinci ayeti dolayımında "Eğer bir iyilik ederseniz kendinize etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, kendinize etmiş olursunuz..." ayeti ve İsrailoğulları yani gece yürüyen Yakup soyunun, Kitaba rağmen yani hakikat ve olması gerekenlerin bilgisine rağmen haddi aşmış olmaları sebebi ile cezayı hak etmiş olmaları, haksızca ve hadsizce yaptıklarının sonucunu yıkım olarak bulmaları dolayımında hak edişe bağlı misillemenin gerçekleştiği kısasa dikkat çekilir. İyilikler ise iyilikle muameleye dair

kıyası içermiş olmakta gerçekleşmekteydi. Kıyasın evrensel adalet biçimi olduğunu anlamış isek yaptıklarımızın -gerçekleştirdiklerimizin- sonuçları ile karşılaşacağımız bir evren oluşunda her ne yapıyorsak sadece diğerine yapmakta değil, kendimize yapıyorduk... ki böylesi oluş içinde Allah'ı yasa uygulayıcı olmakta bulmuş olmuştuk.

Surenin 8. ayetinde de "Belki Rabbiniz size merhamet eder. Fakat siz eğer yine dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi bir hapisane kıldık" denilir ki insana fırsat verildiğinde fırsatı değerlendirmesi gerektiği yoksa kısas gereği aynı sonuç ile karşılaşacağı ifade edilir. Sonuç ise ebedi hapisanedir. Bu ayet, İsrailoğulları nezdinde değerlendirildiğinde; ilk iki yıkımdan sonra ve gazap edilenlerden olmalarından, ders çıkarmamış olduklarından dolayı tekrar tekrar Allah'ın gazabına/ gadabına uğradıklarını tarihsel olarak bilmekteydik. Yani geçmişe dair yaşananlardan tarihsel anlamda ders çıkarma yöntemi, adalet ilkesi dolayımında Allah'ı talime açık buluyor olmak anlamını taşımaktaydı. Ders çıkarmakta değil, tersleşiyor olarak yeniden gazaba sebep işler yapmakta isek sonuç yeniden misilleme biçiminde gerçekleşen kısas ile karşılaşmak olmuştuk.

Bu durumda fesatçı olarak bozguncu değil, iyilikle bütünü/ bütünlüğü korumak olması gerekendi. Nankör değil, şükredenlerden olmak berekete nail olmanın gereği idi. Cahil değil, hamd edenlerden olmak ilimde derinleşmiş olmanın gereği idi. İnatçı zorba değil, diğerine duyarlı müşfik kul olmak da olması gerekendi... ki bu oluş içinde kişinin; iyi olmak, şükredenlerden olmak, hamd eden olmak, duyarlı olarak müşfik olmak, kendisine rahmet ediyor olmakta gerçekleşti. Geçmişin idrakinde olan için ise hesap görücü olarak kendisi -vicdanı-yeterdi.

Surede kısas hatırlatılıyor olarak yöntemsel kılınmış bir varoluş içinde nelere dikkat edilmesi gerektiği de net olarak ifade edilir. Sure bu bağlamda bir yaşam kılavuzu olarak modellenir iken surenin insanı, bir rehber misali, mürşit olandır. Olan bitenler dolayımında olacağı

öngören olmakta keşfe açık bilge kişidir. Varoluşa dair yöntemliliğin idrakinde olan, yöntemsel varoluşta dikkat edilmesi gerekenlere göre yaşar. Bu sadece bilmek düzeyinde ussal değil, ussal olduğu kadar eylemi veya özneliği kritik etme düzeyinde vicdan belirlenimli gerçekleşir. Sure eylemlerine dikkat edilmesi gerektiğinin telkinini içermek ile beraber telkin edilenin yöntemsel anlamda içerilmiş gerçekliğe bağlı gerçekleşmesi gerektiğinin usunu taşır. Bir sistem içinde var olan insana, sistemin özneliğe dair gerçekleşme biçimi anlatılır iken sistem içinde olmaması ve olması gerekenlere dikkat çekilir. Hazreti Muhammed Mustafa emsalinde ihtarlar ve telkinler verilirken de hak edişe dair değerlendirmeden taviz verilmediği net olarak anlaşılmalıdır.

Surede de görülmekteydi ki insan, tercihlere dair çatallanmış oluş içinde gelgitlere gebe var olmaktadır. Gelgitler içinde diğerinin hakkına, emek hakkına dikkat etmek gerektiği vurgulanmaktaydı. Dünya yaşantısını öncelik kılarak tercih etmek, ahireti kaybetmeye sebep olmaktadır. Dünyada iken rahmet, adalet, hak üzeri yaşamak ise Allah'ı ve ahireti öncelemiş olarak ahiretini yani geleceğini ve sonuçta ne olacağını kazanmaya sebep olmaktadır. Zorluklara, acılara, gelgitlere, nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen; hak üzeri olmak, doğruluğu gözeterek yaşamak, ibadetler dolayımında Allah'a yönelmiş olmak, diğerinin haklarını gözeterek yaşamak, diğeri için de olabilmek, diğeri için iken kendi için olmayı da unutmadan yaşamak, mucize yerine varoluşun mucize olduğunun idraki ile gerçeğe tanık olmak vb. orta yol olarak İslam olmanın olanağını vermekteydi.

Kur'an'da ilahi söz; varlıkta ve varoluşta karşılığı olup da talime ve tahkike açık yöntemlilikte hem ussal hem de deneyimsel olması gereği üzerinde düşünülmesi gereken gerçekliğe haizdi... ki mucize beklemek yerine, ussal ve deneyimsel anlamda gerçeğe dair olana yönelmek olması gerekendi.

İnsan neye yönelimli ise ona göre algı önceliği, gerçekleşme olanağı ve sonuca doğru gelişme olanağı olan varlıktı. Bu anlamda yönelimlerine,

isteklerine göre değerlendirildiği oluş içinde yönelimlerine, isteklerine ve bu doğrultuda nereye doğru gittiğine dikkat etmeliydi. Gerçeğe dair açık olana duyarlı olması gerektiği de Kur'an ve kati iman edenler dolayımında anlatılmaktaydı.

Allah'ı karakter/ kimlik belirlenimli idrak etmiş olarak O'na Rahman, Allah vb. olmasına dair dönmek ve salatta dahi ne çok yüksek sesli ne de çok kısık sesli dua etmemek gerektiği de surede vurgulanır. Yani Allah'ı çağırırken dahi orta yola dikkat etmek gerekmekteydi. Surede Allah, insana varlığında nasıl yaşaması gerektiğine dair çağrıda bulunmakta ve rehberlik yapmaktaydı. İnsan da Allah'a yönelmiş olarak Allah'ı çağırması gerekendi... ki karşılıklı varoluşta keşf ve yakın elde edilebilirdi.

Surenin geneline bakıldığında da hak edişle bağlı değerlendirilen öznenin varoluşu hak etmesinin yolu gösterilmekteydi. Var olmaktan yana sadece sorumlu değil, var olmayı hak etmemiz gerekmekteydi. Hak edilecek varoluşun nasıl hak edilebileceği de surede ifade edilmekteydi. Var olmak, hak edilmesi gerekendi ki buna şükrü ahlak edinmiş Nuh nebi misal verilmekteydi. Bahşedilenleri hak edecek ise Davut nebi bize emsal gösterilmekteydi. İktidar ve mülk alanı hak edilmesi gerekendi ki adalet ve emek belirlenimli olarak Davut nebi buna emsal gösterilmiş olmaktaydı. Surenin 55. Ayetinde nebilerin kimisinin kimisine üstün kılınmış olduğundan bahsederken de yeterlilik ve hak edişle bağlı üstünlük dereceleri kastedilmekteydi. Elbette nebiler; nübüvve dair ortak söylemleri ve nebi olmaları sebebi ile aynı sınıfın insanı olarak Allah nezdinde anlam bakımından birdiler. Kur'an'da nebilerin Allah nezdinde bir olduğunu ifade eden ayetler de vardı. Ancak söz konusu donanıma bağlı yeterlilik ve hak ediş ise her bir nebinin değer olarak aynı derecede değerlendirilmesi söz konusu olamaz. Yeterlilik ve hak edişler, kişiyi tümel veya tür belirlenimli anlamına aşkınsal değer niteliğinde faziletli kılmış olmaktaydı.

Yaşam hak edilmesi gerekendi ki bu, ilahi kitaba uygun olarak ilişkilerin düzenlendiği emir ve yasaklar doğrultusunda yaşamak ile olanaklı

olandı. Surede ilişkilere dair yasak kılınmış olanlar, karakter oluşumu, gelişimi ile ilgili olup hak edilmesi gereken karakterin hak edilmesi olanağı olarak gerçekleşmesi gerekenlerdi. Herkese özsel karakter yüklemine bağlı işler görür iken kişi, hak etmesi gereken, bahşedilmiş bir varoluşa olduğunu bilmeliydi.

Surede; gelecek, emek ile hak edilmesi gerekendi ki buna Makamı Mahmud'u hak etmesi gereken hazreti Muhammed Mustafa emsal gösterilmekteydi. Diğerleri hak edilmesi gerekenlerdi ki buna ana-baba ve diğerleri ile olan ilişkilerde güzel ahlaka, güzel muamelede bulunmaya dikkat etmek gerektiği dolayımında örnekler verilmekteydi. Allah hak edilmesi gerekendi ki bu, müşriklikten, zandan, inkârdan uzak olarak tenzih, tevhid, hamd, ibadetler, nafîle ibadetler ve güzel ahlak ile olanaklı olandı. Sonuçta biz olmak hak edilmesi gerekendi. Diğerleri ile varoluşa diğerleri ve varoluş hak edilmesi gerekendi. Güzel ahlak, hak etmenin gereği ve ölçüsüydü. Vahiy - Kur'an- dahi hak ediyor olarak dinlenmesine, anlaşılmasına müsaade edilen ilahi sözdü ki surenin 45. 46. 47. ve 48. ayetlerinden bunu anlamak gerekir.

Surede Âdem ve İblis mitine yeniden tanık iken insandan daha çok İblisin merkeze alınmış olduğu biçimde mitin anlatıldığı ve insanın uyarılmış olduğuna tanıklık. İblisten bahsedilirken dahi şeytan karakterini her açıdan hak eden bir karaktere tanıklık. Diğer surelerden bildiğimiz, bulunduğu varlık mertebesinde ve mekânından uzaklaştırılmış, indirilmiş olmasından da anlamaktaydık ki hak etmediği alandan kovulmuştu. Surede görmekteydik ki kavimler -toplumlar-, varlık alanında olmayı hak etmeyecek düzeye geldiğinde helakleri, tarihten silinip gitmeleri kaçınılmazdı. Helak edilen kavimler, hak edilmeyen insanlığı, hak edilmeyen yaşamı betimlemekteydiler. İnsanın, varoluşa dair olanları hak etmemeye dair kötücül doğası vardı. Hak etmeyenlerin ise sonuçta kaybedecekleri bir gelecek vardı. Firavun hak etmediği iktidardan olmuştu. İsrailoğulları da hak etmedikleri yerleşkeden ve yakın gelinmiş olunan maneviyattan olmuşlardı.

İnsana istedikleri verilmekteydi ve nihayetsiz nimet oluşunda üstünlük de verilmişti. Buna rağmen, bencil, kötücül ve gaflete müptela olması sebebi ile düşkün bir bilinçte hak etmemeyi ahlak olarak gösterebilmekteydi. Bu durumda hak edilmeyen her ne ise sonuçta hak etmeyenlerden alınacak olandı. İblisin düşmesi, kavimler helaki, İsrailoğulları, Firavun, vahyi dinlemeye dahi nasipsiz bırakılanlar, dünyalığa gömülüp de sonuçta cezaya -acı azaba- yakalanacak olanlar, surede hak etmeyenlerin sonu olarak işaret edilmekteydi. Bu dünyada gerçeğe kör olanların ahirette kör olacakları ve körler, sağırlar olarak halk edileceklerinin ifade ediliyor olmalarından da anlamaktaydık ki hak edilmeyen tanrısalardan veya nimetten mahrum kalınması kaçınılmaz sondu. Mahrum kalmak, mahrum kaldıklarımızın gerçek değerini anlamamızın olanağı olmaktadır. Hak edilmiş ceza da fesadın, günahın, kötülüğün meşru olmadığı ve olmaması gerektiğinin belirlenimi olarak sonuçta gerçekleşecek olan karara bağlanmış hükümdü.

Sure neleri nasıl hak etmemiz gerektiğinin ve hak etmediklerimizin elimizden alınacağını da betimlemekteydi. Bazen yaşadığımız değerlerin, gerçekte değer olduğunu kaybettiğimizde anlamaktaydık... ki kaybettiğimizde dahi değer olduklarını eleştirel olarak anlamakta değilsek yani kendimizi sorgulamış olarak hesap vermiş değil isek gerçekte hak etmiş değildik ki elimizden alınmış olmasını ve varsa bir cezası cezasına mahkûm olmayı sonuçta hak etmiş olarak bulmaktaydık.

Surenin insanı; öz eleştirisini yapıp da ilke gereği hak ettikleri dolayımında kitabını anlam-değer yüklemli olarak bulup da hesap vermekten kurtulan insandı. Hak edilmesi gerekenleri hakkı gereği ile hak etmek için emek veren ve hak edilmesi gerekenler için duruş sahibi olup da ilkesinde taviz vermeyen kararlı, sebatkâr insandı.

Hak etmenin olmadığı durumda hesap vermek, kaçınılmaz olarak insanın sonuçta bulacağıydı. Her kişi kendinden sorumlu olarak hesabı evvela kendisine vermesi gerekendi. Yani öz eleştirisini yapması

gerekendi. Çünkü hak etmediği veya hak ettiği varoluşta, her ne yaptı ise kendisine yapmış olarak bulmuş olmaktadır. Hak etmek için ise sorumlu olduklarına daha dikkat etmeli ve olması gerekenlerini hakkı gereği gerçekleştirmeliydi. Kişi; niyetinde, muamelesinde daha latif olmalı ve insan ilişkilerinde değer oluşu gözeterek daha dikkatli olmalıydı.

Sure; olay, ilişki ve kişilerin, hak edişe göre değerlendirildiğinin, hak edişe göre değerlendirdiğimizin anlam içeriğine göre modellenmekteydi. Surede; hak edip etmemeye göre yaşanan deneyimler ve yaşanacak olan sonuçlar konu kılınmaktaydı.

Surede; bahşedilmiş varoluşta, nimetin dahi hak edilmiş olması gerektiği yönde israf ve cimriliğe kaçmadan cömert, nankörlüğe veya umutsuzluğa kaçmadan şükür, tevekkül ve kanaat ile umutsuzluğa düşmeden hak edilmesi gerektiği ifade vurgulanır. Cimrilik, müsriflik, çocuklarının canına kıymak, zina, haksız yere cana kıymak, yetim malını haksızca gasp etmek, sözünü tutmamak, gerekçesiz bilginin peşinden gitmek, kibir, ana babanın -emek- hakkını gözetmemek, fukarayı kırmak, gerçekten uzak kılan haksızca taleplerde bulunmak vb. surede yasak kılınmış olanlardı. Hak edilmesi gereken yaşam, günah ile kirletilmeli değildi. Böyle olsa da varoluşa dair herkes kendi özsel karakterine, kişiliğine uygun yönelimlerde ve tavırlarda bulunur iken yönelim ve isteğine göre biçimlenen olay-ilişki örüntüsü sonucunda, hep bir hak ediş belirleniminde bulunmaktaydı. Ancak, öncelikli olarak hak etmemiz gerekenlere göre yaşamak, hak edilmesi gereken bir varoluş ve gelecek için elzemdi.

Surede; ruhun bilgisinden pek az verildiği söylenirken dahi ruhun bilinmeyeceği değil, az olanı takiben bilinebileceği ifade edilir ki surenin ana fikri dolayımından bundan kasıt, bilmenin de bilme çabası içinde hak edilmesi gerektiğiydi. Ayrıca, ruhun bilgisinin Allah'ta olduğu düşünüldüğünde, Allah ile bilmenin olanağında ruhun bilinebileceğini de ifade etmek gerekir. Bilmediklerimizi bilmek için dahi bilmeye dair emek gösteriyor olmak şarttı. Geçmişte bilinmeyen bugün

bildiklerimizdi, bugün bilmiyor olduklarımız da yarın bileceklerimizdi. Yeter ki bilmeye dair emek göstermek ile bilmeyi hak edelim. Vahi bilgisinin dahi kaldırılabilceği ifade edilir iken bilmeye ve uygulamaya dair bilginin, bilmeye yönelik emek -yaratıcı çaba- verilir iken hak edilmesi gerektiği yönde gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmiş olmaktadır. Surenin başında İsrailoğulları dolayımında anlatılan tarihsel yıkım da geçmişten veya tarihten ders çıkarmıyor olup gerçeğe aymaz olanların, gerçeği hak etmiyor olmanın sonucunda gerçekleşen, gerçeğe yitik kalma durumu ve sonuçlarıydı.

Yusuf suresinde hak edilmesi karakterler ve alanlar vardı. İsrâ suresinden önce gelen Nahl, Hicr, İbrahim ve Ra'd sureleri ile görmekteydik ki teklif alanı genişletilmekteydi. İsrâ suresi ile de görmekteydik ki hak edilmesi gereken varlık, iktidar ve mülkiyet, gelecek, şimdi burada olmak ve diğerleri vardı. En yüksek düzeyde hak edilmesi gereken ise Allah'tı. Hak edilmesi gerekenler dolayımında sure telkin üslubuna haiz olarak biçimlenmiş olmaktadır. İslam olmanın gerekeni olan tenzih, tevhid, tesbih, emir ve yasaklar, ayrıntıları ile ifade edilir iken sure İslam'ı betimlemekteydi... İslam olmanın nasıl olması gerektiğinin bildirisi misali modellenmişti.

Surede Muhammed Mustafa emsalinde işaret edilen vadedilen "Makamı Mahmud" dahi "Umulur" ki ifadesi ile hak edilmesi gereken makam, gelecek, sonuç olarak hatırlatılmaktaydı. Hak etmek için yapılması gerekenler de surede genel anlamda betimlenmiş olmaktadır. Mucize beklemek değil, hazırta konmak değil, hak ediyor olarak yaşamamız gereken sonuçlara surede dikkat çekilmekteydi. Sonuçta her kişi gerçekleştirdiklerinin sonuçlarını hak ettiği bir varoluştaydı ki hak edilmesi gereken öncelikli olanlar surede insana, nasıl hak etmesi gerektiği ile beraber hatırlatılmaktaydı.

Söz konusu gelecek ise gelecek vizyonuna sahip olmak da gerekirdi. Geçici dünya yaşamının menfaatleri; temel ihtiyaçlar, sorumluluklar ve nimetten yana kolaylık elde etmek için elbette olmalıydı... ancak, beşer olmasına ve kötücül doğasına rağmen, potansiyelinde nihayetsizliğe

uzanmak olan insanın, Allah'tan yana geleceğe dair talepleri var ise bu, basit dünya menfaatleri gibi olmamalıydı. Derler ki duası kabul olan bir kişi, bir kumsaldan geçer iken kumsalın kumlarının altın olmasını istemiş. Kumlar altına döndüğünde "Ya Rabbi, sende az isteyenin göz kör olsun" demiş. Duası kabul olan zatın o an gözleri kör olmuş. Demek istediğim; nihayeti olmayan bir varlıktan, sığ isteklerde bulunmak; O'nu tanımamak anlamını taşıyan saygısızlık yapmış olduğumuz anlamını da taşımak ile beraber, vizyon sahibi olmadığımızı da göstermekteydi. Yaşama dair umduklarımız ve talep ettiklerimiz için, hak etmeye dair verilecek bedel var ise onu da hak etmiş olarak aşmak gerekirdi. Surenin böylesi bir anlamı da başlık olarak içerdiğini hatırlatmak isterim.

Söz konusu ilişkiler ise tek taraflı değil, karşılıklı olarak hak edilmesi gerekenler dolayımında hak edilmesi, gerçekleşmesi gerekendi. İlişkiler değer biçimsel gerçekleşir iken hak etmek için gereken özveriye, değeri hak etmekteydi. İlişkileri ve kişileri değer yargısal değerlendirir iken hak edişe göre sürekli kılmanın veya bitirmenin yargısına varmaktaydık. Diğerini, diğeri ile ilişkiyi hak edecek isek ilişkinin bencilce ve tek taraflı gerçekleşmemesi gerektiğini evvela öğrenmek gerekmektedir.

Surenin genel anlatısından anlamaktaydık ki olay ve olguları veya geçmiş, sonuçta keşkeler yani pişmanlıklarla değerlendirmek değil, hak edişe bağlı olarak değerlendirip, hak edişe dair eksiklerini görerek, olması gerekene dair dersler almak gerekmektedir. Olay ve olgular içinde iken akli veya duygusal çıkmazlar içinde bulunuyor olmak da söz konusu olduğunda, bazen yakın çevreden veya mevcut durumdan uzaklaşarak nefes almaya ihtiyaç vardı... ki olan biteni daha doğru değerlendirmiş olalım, hak edişe bağlı olarak da hakkı gereği kritik etmiş olalım. İsrâ suresi, varoluşa dair sıradanlık içinde insanın önceliklerine dikkat çekerek, hak edişe bağlı sonuçlardan haber de vermiş olarak hak ediyor olmakta yaşanması gereken varoluşa dikkat çeker.

Varlığını uluhiyeti gereği hak eden, Allah olmanın yeterliliğini kendinde bulan bir Allah vardı... ki surenin 42. ayetinde "...Başka ilahlar olmuş olsaydı, kendisine yükselmek için yollar ararlardı" denilerek, Allah'ın uluhiyeti ve Allah olma yeterliliği hatırlatılır. Esmayı Hüsna ile kendi varlığını, kendini oldu kılmış olduğu anlam-değer yüklü karakter/kimlik belirlenimlerini yani varlık belirlenimlerini, varoluş biçimlerini hak etmiş olarak yaşayan da Allah'tı... ki bizden de haksızca ve boş beklentilerde bulunmak yerine hak ediyor olarak yaşamamızı telkin etmekteydi. Övülmüş makam ve övülmüş gelecek bir teklifti ama telkini de içeren hak edilmesi gereken bir teklifti.

Teklif edileni hak etmek için ise tavsiye edilen yönlemsellik, fazladan ibadet yapılmasıydı. Bundan da anlamaktaydık ki emek verdiklerimizi hak etmekteydik. Emek verdiklerimiz bize ait kılınmaktaydı. Emek verdiklerimiz; şırmadığımız ve nankörlük yapmadığımız sürece elimizden alınacak değildi.

Eskiler, haksızca hazırdan tüketmeye çalışanlara, emek göstermeden söz ile beklentide olanlara, tembelce tutum sergileyenlere yönelik, süreç belirlenimli var olan ve hak edilmiş olarak gerçekleşmesi gerekenlere dair eleştirel tutum ile "Armut piş ağzıma düş yok" derlerdi. Bu atasözü ile haksızca ve avuntu içinde beklentilerde bulunmamak gerektiğini ifade ederlerdi. İşte İsrâ suresinde de ifade edilen buydu. İsrâ hadisesinin dahi acılar içinde sabır ile geçen ambargo senelerinin sonucunda hüznün senesi denilen yılda gerçekleşiyor olduğuna dikkat ettiğimizde, hak edilmiş olup da keşfe açık bir seyre tanıklık. Dünya dahi hak edilmesi gerekendi ama ilke gereği önceliklerini yitirmiş olarak değil, ilke gereği önceliklerini hak etmenin nesnesi kılınmış olarak hak edilmesi gerekendi.

Hicr suresinde, Sokrates'in de dediği gibi sorgulanması gereken bir yaşam vardı. Sorgulanması gereken varlık ve varoluş, anlamlı bir yaşam için olması gerekendi. İsrâ suresinde hesabı verilebilir bir hayatı yaşamak gerektiği vurgulanır. Kişinin önce kendine olmak kaydı ile hesabı verilebilir bir yaşamda hak edişlerine göre kendini sorgulaması,

varoluşunu değerlendirmiş olarak varoluşu adına yargı sahibi olması, olması gerekendi. Var olma hakkı, gerçekleştirdikleri dolayımında varoluşu adına yargıda bulabilme hakkına yükselmiş olmaktaydı. Sorgulanması gereken, hesabı verilebilir olan ve hak edilmesi gereken bir yaşam -varoluş- vardı.

Surenin insanı; kendi dışında yargısal anlamda belirli kılınan değil, kendini yargısal anlamda değerlendirecek, sorgulayacak, niteleyecek özeleştiriyeye sahip olan yetişkin insandı. Böyle olmak ile beraber İsrâ suresinde, hak edilmesi gereken bir yaşam ve hak edilmesi gerekenler vardı. Hak edilenler dolayımında değerli olduğu kadar anlamlı olanlar ile varoluş daha anlamlı ve değerli olarak yaşanabilmeliydi. İlkeye bağlı değer önceliklerine göre yaşayan için, hak edeceği gelecek elbette itibar kazanmış olduğu değer oluşu içinde anlamlı bir gelecekti.

Araştırılması, sorgulanması, hesabı verilmesi ve hak edilmesi gerekenler vardı. Araştırılması, sorgulanması ve hak edilmesi gereken bir varoluş vardı. Bildiğinden sorumlu olan insan, zan değil, gerçeğin peşinden koşması gerekendi. Surede cehalet sahibi olmamak telkin edilir iken araştırmacı ve sorgulayan olarak hak edilmesi gerekenler teklif edilmekteydi. Hak edilecek bir yaşam, sorgulanması gereken ve hesabı verilebilir olan yaşamdı.

Kendini sorgulayıp da özeleştirisini yapmayan topluluk (İsrailoğulları emsalinde işaret edilen), özeleştirisini yapmayan iktidar (Firavun emsalinde işaret edilen), özeleştirisini yapmayan makam sahibi (İblis emsalinde işaret edilmekteydi), özeleştirisini yapmayan kişi (kitabı verilmiş olup da hesabını kendisi görmesi gereken kişi emsalinde işaret edilmişti), vb. bakıldığında, özeleştiriyeyi yapmanın hak etmeye dair hayati bir başlangıç olduğu görülür. Çünkü hak etmediklerimiz sonuçta kaybedeceklerimizdi.

Surede insan; âlemlerde var olanların çoğundan üstün kılınmış olup da olanlardan fazlası olandı (70. ayet). İnsanlar içinde de insan birbirinden üstün yaratılmış olduğu yönleri ile birbirinden fazlası olandı (21. ayet). Nebiler gibi Allah'tan fazilet sahibi olanlar içinde dahi birbirinden üstün

kılınmış olup da diğerlerinden fazlası olan nebiler vardı (55. ayet). Surede; meleklerin insana secde ile emredilmiş oldukları hatırlatılır iken insanın üstünlüğüne de dikkat çekilmiş olmaktadır (61. ayet)... ki atmış birinci ayet dolayımında, melek haberci isteyenlere yönelik (95. ayet), önce insanın ne olduğu üzerine düşünmeleri gerektiği de böylece surede hatırlatılmış olmaktadır. İnsan elbette beşerdi ama beşer olmaktan fazlası olduğu yönleri ile beşerliğe aşkınsal insan olmakta kendi olmayı deneyimlemekteydi.

İnsan; beşerliğe aşkınsal, tarih varlığı olarak varlık sahnesinde yerini almaktaydı. Beşerliğe aşkınsal, Allah'a yükselme -erme- olanağı olandı. Beşerliğe aşkınsal, tanrısalları öznel, kurumsal ve alan belirlenimli talim eder iken gerçekleştiren ve görünüşe taşıyan halifetullah olandı. İnsanın üstünlüğü, kendisinden fazlası olarak varlık sahnesini, yaratıcı etkinlikte dolduruyor olmasında da görülmekteydi.

İnsan üstün yaratılmış olduğu yönleri ile diğerleri ve beşeriyet belirlenimine göre kendinden fazlası olan varlıktı... ki içinde bulunduğu varlık ortamını ve kendisini sorgulaması gereken, verilmiş olan bahşedilenleri hak etmesi gereken ve hak etmek için kendisini gerçekleştirdikleri dolayımında eleştirmesi, sorgulaması gereken varlıktı. Surenin son ayeti ile de "...Tekbir getir" denilir iken nihayeti gelmez ve tükenmeyen varlık olma niteliği, yaratıyor olması ve tanrısalları ile yarattıkları üzerinde galip olması sebebi ile her varlık üzerinde -üstünde- üstün olan Allah'ın anılması veya hatırlatılması/hatırlanması ifade edilmekteydi.

Yaratılanlar arası üstünlük hem yaratılışa -fıtrata- dair yetenek ve yeterlilik üstünlüğü idi hem de hak edişe dair kazanım belirlenimli idi. Üstünlüklerimiz, farklılığımız olmak ile beraber tanrısallar zemininde Allah ile bulmuş olduğumuz varoluş gerçeklerimizdi. Surede ise üstünlüklerine bağlı olarak birbirini rahmet oluşu içinde tamamlamak gerektiği ifade edilmek ile beraber, rahmete dair emeğin hakkını gözetmek gerektiği de hatırlatılmaktaydı. Üstünlüklerimiz; kibirlenerek kendimizi bütünden ayırdığımız varoluş nesnelere olmalı değil, rahmete

dair emek vererek ilişkilerde diğerine inerken diğerini ve ilişkileri hak edebilmemizin ve hak ederken de üstün olduğumuz yönleri de hak etmemizin olanağı olarak değerlendirilmesi gerekenlerdi.

Bu bağtıntıdan sureye bakıldığında; kibre dair ayrıştırıcı yönü ve hak etmediğı varlık niteliğini öne çıkararak insana düşman kesilmiş olan İblisin, surenin anlam bağtıntısında, surede konu alınıyor olması dikkate değerdı. Emek ve duyarlılığı ile İsra hadisesini hak eden ve Makamı Mahmud gibi hak edilmesi gerekenlere emek vermesi gereken ve hizmet ettiğı canların gönüllerine dokunarak hak edilmesi gereken ilişkiler kurabilen, Hazreti Muhammed Mustafa emsalinden de anlamaktaydık ki üstünlük; soyda, ırkta, sınıfsal ayrıcılıkta vb. değil, hak ettiklerimizde açık olması gerekendi. Üstünlük konusu önemliydi ve surenin modelleniş esaslarından biri olarak sureyi biçimlemekteydi. Sonuçta Allah nezdinde üstün olanlar; takva sahipleriydi, emek verdikleri ile hak ediş sahibi olan salihlerdi, Allah'ın sevdikleriydi. Böylesi üstün olanların, üstünlüğü ise hak, adalet, rahmet, tevhid belirlenimlerinde, diğeri için de olabilmelerinde görünüş bulmaktaydı. Diğeri için de olabilenler, Allah nezdinde değer olarak üstündüler.

Kendi olmanın idrakine, özeleştiri yaptıklarımız dolayımında yetişkin olarak varabilirdik. İnsan, yüklem almaya açık olup da yaratıma açık varlık iken her daim yüklemlerine bağılı olarak özeleştirisini yapması ve özeleştiriye bağılı olarak da olması gerekenleri yapması gereken varlıktı. Yüklem almaya açık varlık olarak yüklem aldıklarına dikkat etmeliydi... ki yolunu kaybetmesin, bahşedilenler elinden alınmasın, hak ettiklerini de kaybetmesin.

*

Kehf suresi...

Kehf suresi; Allah'a hamd ve Kur'an'ın gerçeğe dair ilmi içeriğe haiz bir kitap olduğunun ifadesi ile başlar. Allah'ın evlat edinmiş olmaktan münezzehe olduğu ifade edilmesi ile devam eder. İsrâ suresinin sonunda Allah'ın çocuk edinmekten münezzehe olduğu ifade edilir iken Kehf suresinde de bu konu yeniden ifade edilmiş olarak, konu merkezine alınır. İsrâ suresinde, hakkında bilgi sahibi olunmayan şeylerin peşinden koşulmaması gerektiği ifade edilir iken hakikatte karşılığı olmayan zannın peşinden koşulmaması gerektiği ifade edilmiştir olur. Kehf suresinde de batıla dair kötü zannın yalandan ibaret olduğu ifade edilir. Dolayısıyla insanın Allah'ın varlığına dair ve yaratıma dair cahil olduğu ifade edilmiştir olur.

Varlığı gereği nihayeti olmayanın başka bir varlık tarafından edilgenliğe maruz bırakılması olanaksız olduğu gibi, kendinden yaratırken doğuran değil, farklı başkası olmakta fazladan belirilmiş bir olgu olarak yarattığını açık etmesi de doğurmak içeriğinde gerçekleşmekte değildi. Müşriklerin melekleri Allah'ın kızı zannetmeleri, Nasranilerin İsa nebiyi Allah'ın oğlu zannetmeleri ve yaratılmış olan insanları Allah'ın çocuğu gibi görmeleri, Yahudilerin Üzeyir nebiyi Allah'ın oğlu zannetmeleri bu anlamda insanlığın bilmediğine dair zan ile yaklaşımda bulunduğu ve isabetli olmayan su-i zan sebebi ile hak olandan uzak cehalet sahibi bulunduğu görülmekteydi.

Surede insanın Kitaba, Kur'an'a yani hak olana dair olup da yeni olana inanmadıkları ifade edilmek ile beraber, bunun için üzülen nebiye dikkat çekilir. Yeryüzü varlık âleminin bir imtihan yani sınanma alanı, sahnesi olduğu yeniden hatırlatılır. Yeryüzündeki her şeyin dünya süsü olarak aldanmanın bir parçası olduğu da ifade edilir ki süs, kendi için güzel olana yönelmiş olarak kendi dışında olana aldanmış olmanın belirlenimiydi. Önemli olan süse aldanmadan arkasında yatan gerçekliğe veya onu var edip de gizlenmiş olan gerçeğe tanık olmaktır. Sonuçta dünyanın süsüne dair güzelliği fani ve kimseye kalıcı değildi.

Sure; Ashabı Kehf ve Ashabı Rakim'in ifade ediliyor olması ile devam

eder. Surede Ashabı Kehf, üç yüz dokuz sene bir mağara da uyuya bırakılan imanlı gençlerdi. Ashabı Rakîm'in ise yüksek bir mağarada mahsur kalıp da daha önce yaptıkları bir iyilik ile Allah'a müracaat edip de kurtulmayı isteyen gençler olduklarına dair rivayetler vardı. Eshabı Kehf anlamında, putperestlikten kaçan imanlı gençlere dikkat edildiğinde, bunlar İsevi idiler ama İsa nebiyi Allah'a ortak koşmakta değillerdi ki Kur'an'da yer edinmişlerdi. Saltanat içinde yaşasalar da imanı tercih etmiş olarak Allah'ı tercih etmiş gençlerdi. Genç olmanın verdiği anlama tutunmanın cesareti ile idealist oldukları kadar, imanlarını korumak için zulümden kaçmış oldukları da bir gerçektir. Surenin 20. ayetinde buna dikkat çekilmiş olmaktadır.

Surenin 20. ayetinde "Çünkü onlar sizi ellerine geçirirler ise taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki o vakit ebediyen -asla- iflah olmazsınız" denilir iken Ashabı Kehf'in ölümden daha çok imanlarını yitirmekten korktuklarını görmekteyiz. Yani inanılmış olan anlama adanmış ruhlar olarak onlar, gerçekten Allah için olup da Allah'ın sınıdığı kişilerdi. İbrahim nebi misali, tenzih ilkesi gereği tevhidin ocağı olmuş insanlık yurdu olanlar, görülen o ki hep gençlerdi. Onların Allah'tan talebi, Allah'a imanın genele yaygın gerçekleşmesiydi ki uyandıklarında, söz ve iman genele yaygın gerçekleşmişti. İnsanlar yeryüzünde dünya süslerine aldanmış uykudaydı, yeniden uyanmaya ve dirilmeye de emsal, Ashabı Kehf'ti. Onların kaç kişi olduğu önemli değildi, önemli olan neyi temsil ettikleriydi ki onlar iyiliği, doğruluğu, güzelliği, hak olanı, imanı, adaleti, cömertliği ve sadakati temsil eden yiğitlerdi. Mağara olan bilinçte, gerçeğe dair bilmek ve gerçek olana bağlı olarak değer biçimsel olmak ile beraber ahlak biçimsel var olmak onlar ile temsil edilmekteydi.

Ashabı Rakîm de surede ifade edilse de kendilerine dair bilgi verilmekte değildi. Kendilerine dair rivayeti dikkate alır isek onlar mağaradan nasıl çıkılabileceğinin ilmine haizlerdi. Her biri iyilikleri ile Allah'a müracaat eder iken Allah tarafından kabul görmeyen rahmet üzeri olacağı ifade edilmekteydi. Demek ki bilmek, bilmenin ahlak biçimsel olarak yaşamsal kılınmış olması ve değer önceliklerine göre kendiliğinden ve

değerlerin muhafaza edilmesi Allah tarafından da muhafaza edilmeyi olanaklı kılmaktaydı ama bu dünya uykusundan uyanmak için yeterli değildi ki Ashabı Rakım de surede hatırlatılmaktaydı. Dünyanın temsil edildiği bilinçten uyanmak için ihtiyaç olan, rahmete dair yapılanlar ile Allah nezdinde kabul görmektir... ki mağaradan kurtulmuş olmak gerçekte olanaklı olmuş olsun. Elbette Ashabı Kehf uyanışın değer olduğunun da emsaliydiler... dünya uykusundan hakikate uyanmış olmanın, hakikat ile kıyam etmiş olmanın olanağını da göstermekteydi. Ancak, onlar yine dünyaya inmiş olarak dualarının karşılığı olan, anlamın gerçekleştiği dünyaya bakmaktalardı. Ashabı Rakım ise mağaradan çıktıklarında Allah'a uyanmış olarak artık dünyaya aşkınsal Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş İbrahimiydiler.

Gerçekliğin kurulumu ve sahibi Allah'tı ki onları bir mağarada gizlemiş olarak uyutmuştu. Mağarada uyuyor olmak dahi gerçekliğin sahibinin Allah olduğunu göstermekteydi. Gerçeklikte otorite Allah olduğu içindi ki kişi işlerine -geleceğe- dair ne yapacak ise inşaallah demiş olarak sözü Allah'a bağlamalıydı ki sözün mesuliyetini taşımış olmasın. Unutmak söz konusu olduğunda ise hep daha doğru olana doğru Allah'ın kendisini götürüleceğine dair umudunu yitirmeden kişinin, yolculuğunda devam etmesi gerekmekteydi.

Nahl suresinde, estetik yargısal yaratılmış varlık âlemi kendisinde kılacak, kendisine katılacak kadar güzel olmakta yaratılmıştı. Âlemde güzellik, Allah'ın bir ayeti olarak gerçekleşmekteydi. Kehf suresinde de dünya artık bir süstü ve süsün Allah tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna bağlı olarak Allah'ın mülkiyetine ait gerçekleştiğinin idrakinde takdir etmek anlamında ve istenç bakımının kirletmemesi anlamında maşallah demek de haktı. İstencin bakışta sahipleniyor olarak gerçekleşmesi, gerçekte hak sahibi Allah iken hakkı olmadan gerçekleşmekte olduğundan ve bakılan her ne ise ona kişiden yana zarar gelmesin diye maşallah demek haktı. İnşallah ve maşallah kelimeleri "La ilahe illallah" ifadesinin en yalın biçimde betimlenmiş olarak ifade edilmiş olmasıydı. İnşallah, gelecek belirlenimli olarak gerçekleşecek olanın bilfiil Allah'ın yaratımına bağlı olarak Allah'ın izni

ile gerçekleşeceğini anlamını taşımaktaydı. Maşallah da olanın veya olan bitenin, Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı olarak Allah ile gerçekleştiğinin idrakinde olmak ile beraber Allah'a aidiyetinin tasdik edilmesi ve Allah'a hamdi içeriyor olması anlamında ifade edilmesi gerekendi.

Bir daha belirtmek gerekir ise surede dünya, süsler ile donatılmış hazlar alanıydı. Aldanıldığında iki bahçe sahibi yani gönül sahibi ile insana ders verilmekteydi. Birisi elindekiler ile kibirlenen ve şımarandı. Ebediyen öyle yaşayacağını zannında sahiplendiği bir dünyaya bakmaktaydı. Diğeri ise daha öncesinde var olunmadığının idraki ile yaratıma dair ara töz olan toprak ve yaratım sürecinde nutfeden adam olmaya doğru yaratılmış olduğunun idraki ile arkadaşını gerçekliğe dair uyardı. Olan bitenin Allah ile gerçekleştiği ve ona ortak koşmadan olan biten dolayımında Allah'ın tenzih edilmiş olarak takdir edilmesi gerektiğine yani maşallah demeye dikkat çeker. Mümkün varlık olma ve mümkün varoluş içinde yaşanan sahnenin tam tersi olarak değişebileceği gerçeğine de dikkat çeker. Güç bakımından kendisinin daha üstün olduğu bir dünyanın da olanaklı olduğunu ifade edişinden de bunun anlaşılması gerekir. Sonuçta ise haklı çıkar. Mal ve benliği ile Allah'a karşı duran bahçe sahibinin bütün olanakları yok kılınır. Sonunda acı pişmanlık, gönül bahçesinde de yıkıma uğradığının göstergesiydi.

İlim sahibi bahçe sahibi süreç ve mümkün varoluş bilgisinden ve sonuç ilminden bakar iken yeniden kurulabilecek bir dünyanın -bahçenin- olanağından bakmaktaydı... ki Allah'ın zatını değilse de Allah'ın nasıl iş gördüğünü doğru bildiğinden olabileceklere hazır da hareket etmekteydi. Varlık âlemi sadece nesnel değil, nesnellığe içkin özneliği de içeriyor olarak gerçekleşmekteydi... ki insan varlık âlemi ile olan ilişkisinde hak edişe bağlı sonuçlar ile karşılaşmak, yüzleşmek ve hesaplaşmak zorunda kalmaktaydı. Yaratımda, başka bir deyişle de gerçeklik kurulumunda otorite Allah iken Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir dost da bulacak değildi. Dünya hayatının geçiciliği surede açıkça ifade edilir iken 45. ayette bu net olarak görülür. Dünya

hayatı; gökten indirilen su ile biten bitkilerin sarmış olduğu ve biten bitkilerin sonunda çöp kırıntısı gibi rüzgâr ile savrulmuş olacağına dair betimlenmekteydi. Gerçeklik üzerinde yaratıcı olarak tek iktidar - otorite- olan Allah'tı.

Surenin 46. ayetinde "Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyi davranışlar ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha layıktır" denilir. Ashabı Rakîm'in bu ayet ile emsal gösterilmiş muhataplar olduğunu da görmekteydik. Surede dünya aldanışa işaret eden süs ile betimlenmekte ve dünya nesnelere aldanmadan kişinin kalıcı olan iyi işlere dayanarak daha iyi bir geleceğe veya Allah nezdinde kabul edileceğini umut etmesi tavsiye edilmekteydi.

Âdemin yani insanın yaratılışı ve iblisin secde etmemesi bir daha hatırlatılır iken insanın iblis ahlakı taşıyanları dost edinmemesi gerektiği yani kendisine, geleceğinin hayırına düşman olanları dost edinmemesi gerektiği vurgulanır. Bunun dolayımında da Allah'ın gerçekte ne için olduğundan uzaklaşmış olanları yani ereğinden sapsmış olanları amacının gerçekleşmesinin yardımcıları -nesnesi-kılmayacağı ifade edilir. Sonuç ceza ise kurtuluşun olmadığı hak edişe doğru yürüyenler dünyayı ahirete, sonuca tercih etmiş olarak şimdi ve burada olmanın gerçeğine aldanmış olanlardı.

Allah'ı inkâr eden, ayetlerini ve nübüvveti inkâr edenlerin de hak edişe dair olarak anlamaktan, keşfetmekten mahrum kılınmış oldukları da surede net olarak ifade edilir. Allah'ın geniş rahmet sahibi olmasına rağmen inkâr edenlerin ve bir sapkınlık içinde bulunanların kendilerine tanınan ecel, süreç içinde rahmet edilmiş olmayı tükettikleri de surede vurgulanır. Rahmete dair her türlü olanak kendilerine sunulmuş iken rahmet edilmiş olmayı tüketmek sonuçta hüsrandan yüklem belirlenimli kendiliğın tüketilmiş olmasından başka bir şey değildi.

Musa nebi ve Hızır nebi olduğuna dair kanaatlerin daha fazla olduğu ilmi ledün sahibi kişinin anlatısında da görmekteydik ki neden-sonuç bağıntısında öncüllere bağlı bakışım -nazar- sahibi olmak ile ereğe,

sonuca veya amaca bağılı olarak nedenlerin belirli kılınmış olduğu anlam ve değer y¼klemlerle ger¼ekleřen oluş i¼inde bakışım sahibi olmak, farklı a¼ıllardan olan biteni değerlendirmek gerektiğinin anlayışını vermektedir. Çoklu ger¼eklik/ anlamlılık i¼inde tek bir a¼ıllardan bakıyor olmak, bildiğinin k¼r¼ olmak anlamını taşıyordu... ki Musa nebi emsalinde tek bir a¼ıllardan olan biteni değerlendirmemek gerektiğini ¼ęrenmiř olmaktadır. İnsan, bildiğini ¼nc¼llerine bağlı olarak ve uygulamaya dair olarak değer yargısal biliyor iken yeni bir bilgiye a¼ık olmaktan yana diren¼ gösterebilmekteydi ki bunu Musa nebi emsalinde surede g¼rebilmekteydik.

Eğitimin talime dair aynalaşma i¼inde ger¼eklięe katılıyor olarak nasıl ger¼ekleřmesi gerektiğini de Musa ve Hızır anlatısından ¼ęrenmekteydik. Hızır her olayda hem Musa nebinin ¼nceden deneyimlediği bir olaya işaret etmekteydi hem Hızır olmanın nasıl ger¼ekleřtięi ger¼eęini g¼stermekteydi hem ne i¼in bulunduğunun anlamının, ilminin sonu¼ta a¼ık olacağını g¼stermiř olmaktadır hem de ilişkilerinde Allah'ın, aynalaşmaya dair oluş i¼inde insanı ger¼eklięe farklı a¼ıllardan bakıyor olarak nasıl katılımcı kıldığının ger¼eęini g¼stermiř olmaktadır.

Gemiye zarar verme olayında; Musa su ile Firavun sarayına bir sepette gelmiş olarak alınmiş iken Hızır, Allah'ın varlık deryasında fakr ile hızır olduğunu belirtmiş olmaktadır. Bir ¼ocuęu ¼ld¼rme olayında; Musa daha ¼nce birine yardım i¼in birini ¼ld¼rm¼ř olduğu ile aynalaştırılmaktaydı, Hızır da nefsi emmaresi olan k¼t¼c¼l doğasını daha ¼ocukken ¼ld¼rm¼ř olarak Allah'tan iyilik sahibi olarak sonu¼ almış olduğunu g¼stermiř olmaktadır. Duvar yapma olayında da Musa şuayb'ın kızlarına karşılık beklemeden yardım etmiş olduğu ile aynalaşmaktaydı, Hızır da emek sahibi olarak Allah'a karşılık beklemeden hizmet etmesi dolayımında ¼z¼nden ¼ęrenmeyi yani ilmi led¼n edinmiş olduğunu g¼stermiř olmaktadır. Olayın sebebi olan kişiler de Allah i¼in olup da muhafaza edilen kişiler olarak k¼t¼l¼ę¼n kendilerinden giderilmiş olduğu sonuca doğru g¼t¼r¼lm¼ř olanlardı. Her kişiye k¼t¼ olana dair hak ettiği ¼zeri misilleme yapılmakta veya

hak ettiği üzeri kendisine muamele yapılmaktaydı.

Hızır ve Musa kıyasından ayrıca görmekteydik ki Cenabı Mevla'm, kendisine iman eden salih kullarını dünyada korumaktaydı. Korumasını görmeseler de farkına varmasalar da gerçekte mümin olanlar; varlık deryasında kendilerine zulüm edecek olanlardan, zararı dokunacak gelecek hadiselerden, faydasına olacıklardan mahrum kalmaktan yana korunmaktalardı. Zülkarneyn nebi ile geride kalmış insanlığa dönüyor olarak onları yaratıma, gelişime açık kılmak ve doğayı yaratım alanı olarak kullanabilir kılmak ile resulü üzerinden himmet eden Allah'tı. Eskiler, "Allah kuluna hakkını kulu eli ile verir, bunu bilmeyen cahil kuldand bilir" demişlerdi. Hızır ve Zülkarneyn nebi ile görmekteydik ki himmet kullar dolayımında gerçekleşendi.

Eshabı Kehf ve Eshabı Rakîm anlatılarından da Allah'ın adanmış yoldaşlarına himmet edici olduğunu net olarak görmekteydik. Kulun sıkıştığı, daraldığı yerde, Allah'ın himmeti haktı. Eskilerin kelamı kibar olarak ifade ettikleri "Çaresiz kalınan yerde, çaresiz açılır perde" sözünden de anlamaktaydık ki her çaresizliğimizde bize himmet edip de himmet ettikleri dolayımında bilfiil görünüyor olan Allah'tı. Surenin 30. ayetinde de "Şüphesiz onlar ki iman edip, iyi işlerde bulundular. Biz, güzel işler yapanların ecrini asla zayı edici değiliz" denilirken de güzele dair hak edişlerin zayı edilmediği net olarak ifade edilir. Gelecek; iman ve emeğe bağlı kazanımlar dolayımında Allah'ın muhafazası, himmeti ile güvence altına alınmış olmaktadır.

Öyle ise tevhid gereği, sebebe vazifeli olanı görmek değil, vazifeli olan üzerinden bilfiil gerçekleştirdiği himmet ile görülen Allah'ı görmek olması gerekendi. Elbette vazifeli sebebi de görecektik ama bu, Allah'ı görmemize mâni olması gereken değildi.

Surede Zülkarneyn nebi emsalinde de hak edişe bağlı olarak yargıda bulunmak dolayımında halifetullah olan insana dikkat çekilir. Güneşin battığı yerde bulunduğu azgın -barbar- kavme dair haksızlık edene hak ettiği yönde misilleme, iyilik edene ise iyilikle muamele etmesinden de bunu anlamaktaydık. Zalimlerin güneşin battığı yerde bulunuyor

olması, temsil ettiği anlam içeriği ile önemliydi. Dil bilmeyen kavim; iletişimden yoksun olmak anlamını taşısa da ilimden ve ilme dair yüklem almalarda öznelliğe dair yaratımdan yoksun olduğu anlamını da taşımaktaydı. Dil ve ilim bağıntısından bakıldığında, ilimden, dolayısıyla da anlam yüklü dilden yoksun olanlar, tinsel anlamda yaratıma açık değildi. Dil öğrenmeleri ile beraber ilişkide; ilim, iletişim ve öznel yaratım bağıntısında gerçekleşme olanağı bulmaktalardı... ki bu anlamda Zülkarneyn nebi emsalinde, insanlık tininde ilerlemenin ilk adımlarından birine yani dilin önemine tanıklık.

Güneşin doğduğu yerde çıplak kavme rast gelmesinden de anlamaktaydık ki elbise, güneşten korunmanın, doğadan korunmanın olanağı gibi görülse de anlam-değer, irade-duygu yüklü içsel gerçekleşenin gösterilme biçimiydi. Elbise; doğada olanın, ilkel anlamda insanlık tinine kullanım nesnesi olarak katıldığı ilk nesnelereydi. Özsel olanı açık etmenin nesnesi kılınıyor olsa da diğerinin varlığına yönelik kendini gizlemenin de aracı olarak kullanılabilirdi... ki ussal anlamda doğayı doğaya karşı kullanım nesnesi kılmak ile beraber, ilişkileri yönetebilme sezgisi ve usunu edinmiş olmak anlamını da taşımaktaydı. Doğadan korunmak için kullanılıyor olmak ile beraber, varlığını değer kılmamanın, diğerinin bakışlarına maruz bırakmamanın olanağıydı. İnsan elbise giyinendi.

Elbise; utanan insanın, doğadaki canlılardan farklı olarak insanlaşan beşerin, insan olmanın nişanıydı. İnsanın acizyet durumunu aşabilme olanağına haiz olduğunun belirlenimiydi. Kendi üzerinde yaratıcı olanağını deneyimler iken estetik yargısal olarak da kendini/ kendiliği güzel kılmamanın olanağıydı. Elbise; tekniğe dair gelişimin ilk belirlenimlerinden, doğadan korunmanın ilk olanaklarından, ahlaki yargısal görünüş bulmanın ilk nesnelere ve estetik yargısal olmanın ilk belirlenimlerindendi. Elbise; anlam-değer yüklü üst varlık yani tinsel anlamda metafizik varlık olmanın ilk belirlenimlerinden olarak Zülkarneyn nebi anlatısında yerini almaktaydı. Zülkarneyn nebi anlatısı dolayımında, insanlık tininde ilerlemenin farklı bir gelişim nesnesine yani metafizik nesneye tanıklık.

Kendisinden savunmaya dair yardım isteyen kavme gelince; doğanın, insanlık tininde ilişkileri yönetecek, geleceği inşa edecek kadar kullanım nesnesi kılınabileceğine tanıklık. İktidar ve yönetim, iktidar ve savaş, iktidar ve hukuk, iktidar ve teknoloji, iktidar ve gelecek bağıntıları üzerinden bakıldığında, Zülkarneyn'in gerçekleştirdiği şey yalnızca savunma amaçlı gerçekleşen değil, arkasında yatan medeniyet ve bilginin, yaratıma dair ve gelecek inşasında nasıl gerçekleştiği idi. Bu doğrultuda Zülkarneyn nebi emsalinde medeniyet ve bilgi bağıntısında gerçekleşen yaratım ile beraber insanlığın; doğaya ait değil, doğaya dair kılınmış olduğunu, doğa zemininde doğadan fazlası olan metafizik varlık olarak, tin varlığı yani anlam varlığı olan özne olabildiğini görmekteydik. Tin varlığı olarak insan artık anlam yüklem almaya açık olduğu yönde yaratıma ve yaratıyor olabilmeye açık olduğu kadar gelişime, tekâmül etmeye açık olan bir varlıktı.

Elbette insan beşer yönü ile doğaya dairdi ama Zülkarneyn nebi emsalinde görmekteydik ki insan; doğaya ait değil, Allah'a aidiyette, gerçekte kendi olmanın kimin ile gerçekleştiğini idrak edebilecekti. Kehf suresinde Ashabı Kehf, Ashabı Rakım, bahçe sahipleri, Hızır ile Musa nebilere ve Zülkarneyn nebiyle görmekteydik ki insan, yaratıma dair gerçeklik belirleniminde Allah'ı tanımalı, Allah'a göre yaşamayı öğrenmeli, Allah ile yaratım etkinliğinde -varlık sahnesinde- halifesi olmalıydı.

Zülkarneyn nebi anlatısına yeniden dönersek: Zülkarneyn nebinin, güneşin doğduğu yerde çıplak bir kavme rast gelmesinden de anlamaktaydık ki o Allah'ın huzurunda en yalın biçimi ile görüldüğünün, hep huzuru ilahide olduğunun idrakinde olan bakışım sahibiydi. Cenabı Allah da sure genelinde hem kendisine us, iktidar, yargı bahşetmiş olduğunu hem kendisine verilenden haberdar olduğunu hem de anlatıyı anlatır iken her şeyin kendisine açık beyan gerçekleştiğini ifade etmiş olmaktadır. Görüldüğünü gören, duyulduğunu duyan, bilindiğinin bilen ve rahmete nail olduğunun idrakinde olan melik -kral- bir nebi olarak Zülkarneyn, melekeleri üzerinde melik olduğu gibi doğa nesnelere üzerinde de melik olarak iş

görebilen olanak ile donatılmış insandı. Yusuf nebi meleklerinin kendisine katılmış olduğu yönetici olmak ile beraber olay ve sonuç ilmine vakıf iken o melekeleri üzerinde tam hâkim olan otorite ve inisiyatif sahibi olan nebi olmak ile beraber doğada gerçekleşenleri olgusal anlamda değerlendiren ve kullanıma dair sonuç alan nebiydi. Güneşin doğduğu yerde rast gelinen çıplak kavim ile anlamaktaydık ki gün ile beraber en yalın biçimde yeni başlangıçlar başlamaktaydı.

Yolculuğunda Güneşin ifade edilmediği, dil bilmeyen bir kavime rast gelmesinden de anlamaktaydık ki bu kavme gecenin karanlığında rast gelinmişti. Çünkü dil, âlemleri kendimiz için aydınlattığımız bilme ve görme nesnesi olduğu gibi âlemleri karakter belirlenimlerine göre yorumlar iken yeniden yaratıma tabi tuttuğumuz anlam-değer olanağıydı.

Ye'cüc ve Me'cüc tarafından zulme maruz uğrayan kavimden de anlamaktaydık ki onlar karanlıkta olan bir kavimdi. Ye'cüc ve Me'cüc der iken bozguncu, anlaşma zemini olmayan barbar, kargaşa ve yıkımdan faydalanan fırsatçı, geleceğe dair belirsizlikte bırakan güvensiz, hayati tehdit oluşturan katiller, caniler güruhu anlaşılması gerekendi.

Zülkarneyn nebinin Ye'cüc ve Me'cüc denilen kavimleri hapsedme biçimden de anlamaktaydık ki sonuca bağlı olarak nedenleri belirli kılınmış olmakta mühendisliğe dair ürün verebilmekteydi. Doğa nesnelerini olgusal değerlendirip sonuca bağlı olarak kullanabilmekte, yeni bir yaratım nesnesini olanaklı kılabilecek biçimde değerlendirebilmekteydi. İnsanın önünde doğa, potansiyellerini geliştirmenin araçsallığına haiz uygunlukta bulduğuydu. Yeniden yaratabilmenin olanağına haiz uygunlukta değerlendirebildiği idi.

Ye'cüc ve Me'cüc dolayımında belirtir isek bizler için vahdetten koparıcı olup da yine bizler için belirsizlik sebebi ile kaotik olan yani öngörülemez olana karşı önemler alarak öngörülebilir kılmanın ilmine, ussallığına haiz düşünebilen hikmet sahibi bir kral nebiye tanıktık... ve Kur'an'da bize sadece hikâyesi ile değil, hikâyesinin taşıdığı anlam ve

kendisinin dilinden ifade edilenler ile konu edilir iken kral nebi olduğunu anladığımız bir nebiye tanıktık. Mertebesi gereği bakıldığında Yusuf nebiden ileri bir düzeyde bulunduğunu görmekteydik. Çünkü Yusuf nebi hem melekeleri üzerinde iktidar sahibiydi hem de olay-sonuç ilmine vakıf olarak anlama göre yargısal olmakta ve olacağa göre önlemler alarak geleceğe doğru yürümekteydi. Ancak bulunduğu alanın tam otoritesi kendisinde olmamak ile beraber sınırlanmış yargısalılıkta hareket edebilmekteydi. Zülkarneyn nebi ise kendi melekelerinin tam anlamı ile secde ettiği yani melekeleri üzerinde tam otorite sahibi olmak ile beraber olgusalılığın ilmini biliyor olarak yeniden şekillendirilebilecek olan bir dünyayı yaratabilme olanağına, inisiyatifine sahipti. Sanki bugün bilimsel olmaktan yana ne yapılmaya çalışılmakta ise onun emsali olarak Kur'an'da yer almaktaydı.

Bilimsel olmak, doğa kıyasen ilerleme, doğada gerçekleşenleri araçsal kılıp insanlık tinine katmaktan bakıldığında modern dünyanın öncüllerini Zülkarneyn nebi anlatısında görmekteydik. Ayrıca sadece teknik açıdan ilerleme değil, Allah'a tekâmül etmiş olarak ilke gereği gelişimi ve ilkesel olanı geneli kucaklayacak biçimde yaygın kılmayı da insanlık tinindeki gelişim açısından değerlendirdiğimizde Zülkarneyn nebide görmekteydik.

Zülkarneyn nebiye otorite ve yargıdan yana tam inisiyatif verilmiş olduğundan da anlamış olmaktadır ki o kral nebi veya resul olarak sadece yönetici değil, iktidara dair olanakları içinde geleceği de kendisi ile şekillendirebilmekteydi. Yusuf nebi, olacağa doğru kısmi inisiyatif sahibi olarak yürür iken Zülkarneyn nebi olacağı, tam inisiyatif sahibi olarak biçimlendirebilme olanağına haizdi. Gelecek onun ellerinde biçimlenmekteydi. Fevri olarak keyfi değil, ilke bağintısında otoritesini inisiyatif sahibi olarak kullandığından da anlamaktaydık ki özgün olduğu kadar özgül ve Allah ile özgür olmayı bulmuş bir kişiydi.

Zülkarneyn nebi ile görmekteydik ki varlık âlemi bilgi, dil, yeniden yaratım ve kullanım ile beraber insanlık tinine katılmaktaydı. Hep daha

ileriye gitmeyi önceleyen yolculuğundan ve anlatısından da anlamaktaydık ki Zülkarneyn nebi ileriye gitmeyi hedefleyen olarak ilerlemeyi de temsil etmekteydi. Zorba topluluğa adalet uygular iken ilkeyi tesis etmekteydi. Çıplak kavme elbise giymeyi göstermiş olmaktadır. Dil bilmeyen topluluğun kendini ifade etmesinden anlamaktaydık ki dil öğretmekteydi... ki medeniyet olanak kullanımına bağlı olarak tanrısalları genele yaygın gerçekleştirmeyi gerekli kılan ilerlemeyi temsil etmekteydi. Bu anlamda Zülkarneyn nebi medeniyeti de temsil eden nebiydi.

Surede Ashabı Kehf, ilim sahibi olan bahçe sahibi, Hızır ve Zülkarneyn nebi emsalinde görmektedir ki aracı olmaksızın bilfiil yaratıcı olan ile yaratıcı etkinliğe katılmak da anlaşılmalıydı. "Allah ile kulu arasına girilmez" kelamı kibarından da anlamaktaydık ki aracsız veya vasitasız değil de araçlara veya vasitalara aşkınsal olarak Allah ile var olma olanağına surede dikkat çekilmiş olmaktadır. Surede özellikle Hızır ve Zülkarneyn nebi emsalinde bu gerçeğe de dikkat etmek gerekirdi. Hicr suresinde teklif edilen biz olmak, Kehf suresinde Hızır ve Zülkarneyn nebi emsalinde net olarak açıklanmış olmaktadır.

Surede anlatılan kişilerin çoğunun ismi dahi zikredilmemektedir... ismi zikredilenlerden Zülkarneyn nebinin ise tam anlamı ile kim olduğu bilinmemektedir. Demek istediğim; surenin anlam bağintısında önemli olan, onların kim olduğu değil, neyi temsil ediyor olduklarına bağlı olarak surede neyin anlatılıyor olduğuydu.

Surede genel olarak bilmenin olanağı, bilmede yönemsel anlamda dikkat edilmesi gerekenler ve bilginin nasıl kullanılması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Gerekçelendirilmemiş veya gerekçelendirilmeyen sözün peşinden gitmemek gerektiği İsrâ da ifade ediliyor iken Kehf suresinde bahçe sahiplerinden ilim sahibi olan bahçe sahibi dolayımında ilahi bilginin vesveseye ve zanna meyil vermeden nasıl yaşamsal kılınmış olduğuna tanık kılınmaktaydık. Ashabı Kehf ve Ashabı Rakîm ile gerçeğe dair olanı değer yargısal olarak nasıl bilmemiz ve yaşama taşımamız gerektiğini öğrenmekteydik. Hızır ve

Musa kıyası ile gerçeğe dair hep yeniden nasıl açık olmak gerektiğini görmekteydik. Zülkarneyn nebi anlatısı ile de varlık âleminde olan biteni gerçek ile bağıntıda adalet, hak ve rahmed ilkelerine göre nasıl değerlendirmemiz gerektiği ayrıca gerçeklik bilgisini sonuç, amaç veya erek bağıntısında nasıl ve ne için kullanmamız gerektiğini öğrenmekteydik.

Surenin sonuna doğru Allah'a kavuşmayı ve ayetlerini inkâr eden kafirlerin, değer olmayı yitirmiş oldukları sonuçta, sonuçsuz kaldıkları hüsrana mahkûm cehennem ehli oldukları ifade edilir. İsrâ suresinde insana, geleceğe dair güvencesi olmadığı hatırlatılır iken selamete dair geleceğin güvencesinin nasıl gerçekleşmesi gerektiği de teklif edilmiş olmaktadır. Kehf suresinde de batıl olanın hakikatten yana sonuçsuz bırakmak ile kalmayıp, cezası olan hak edişine dikkat çekilir iken batıl değil, hak olan ilim telkin edilmiş ve teklif edilmiş olmaktadır. Bu anlamda Kur'an, ilmi anlamda hak olduğu içindi ki surede konu edilmekteydi.

İsrâ suresinde yaşama dair güvencesi olmayan insanın, Kehf suresinde işaret edilen cahil bahçe sahibinin sonuçta yıkıma dair yaşadıkları ile betimlendiğini de görmekteydik. İsrâ suresinde sorgulanması gereken varlık ve yaşam, eleştirilmesi gereken geçmiş, hak edilmesi gerekenler ve üstün yaratılmış insan konu alınır iken Kehf suresinde kendinden fazlası olan insanın, kendinden fazlası olmayı, ilim-yargı-yaratım-gelişim belirlenimli olarak sürekli kılması gerektiği konu alınır.

Surede, iman edip salih ameller yapanların da cennet ehli oldukları vurgulanır. Allah'ın ilminin sınırsızlığı 109. ayette "De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa, bir o kadar daha getirmiş olsak, Rabbimin sözleri bitmeden önce tükenirdi" betimlemesinde ifade edilmekteydi. Bu ayetle de görmekteydik ki sure, ilmi konu merkezine alarak modellenmekteydi.

Surenin 110. ayetinde de Resulün de yaratılmış olduğu ifade edilmek ile beraber, Allah'tan başka ilah olmadığı telkin edilmekteydi. Rabbine kavuşmak isteyen de salih amellerde yani tanrısalların diğeri için de

olmakta gerekleŖtiđi iyi eylemlerde bulunması koŖullanmaktaydı... ki diğeri için de olmakta gerekleŖen her tanrısal dolayımında Allah'a yukselmiŖ olmak gerekleŖmekteydi. Rabbini yakın bulmanın vasıtası olan ibadetti de sadece Allah için yapmıŖ olmakta gerekleŖtirmiŖ olmak koŖul kılınmıŖ olmaktaydı... ki gerçekten Allah'tan sonuç almıŖ olmanın olması gereken vasıtası olmuŖ olsun.

Sureye son ayetinden hareket ile dikkat edildiğinde, olay-olgu-kiŖi-ilifki örüntüsünde insanın yüklem almaya açık olarak ucu açık yaratım oluŖunda gerekleŖen bir varoluŖa haiz olduğu görülür. İŖra suresinde gelgitler içinde yaratılıyor olan insana tanık iken Kehf suresinde, mümkün varoluŖa haiz ucu açık yaratım oluŖunda deđiŖen anlam-değer yklemlerinde yaratılan insana tanık olmaktaydık... ki böyle olsa da insanın hak olana bağlı olarak deđiŖmezleri olması gerektiği ve olay akıŖında gerekleŖenleri bu doğrultuda karŖılaması gerektiğine dikkat çekilir... ki surede geçen bütün anlatılarda olayın nasıl karŖılanması gerektiği veya nasıl karŖılanmaması gerektiğine tanık olmaktaydık. İŖra suresinde öznel kritik olarak kendini değerlendirmesi (kritik etmesi) gereken insan, Kehf suresinde ilme bağlı olarak doğru biçimde olay ve olgu değerlendirmesi yapması gereken insandı.

İlkesinde tutarlı yiğit gençlerden yani Ashabı Kehf ile de anlamaktaydık ki bilmenin olanağını hak, iyi, doğru, güzel ilkeleri ile öznelde olanaklı bulmaktaydık. Hak, adalet, rahmet, tevhid ilkelerine bağlı olarak da ahlak biçimsel var olmak ve değer oluŖa bağlı olarak Allah'tan sonuç alabilmek, muhafaza ediliyor olmak olanaklıydı. İlim sahibi bahçe sahibinden anlamaktaydık ki olgular olay bağıntısında mümkün varoluŖa bağlı olarak deđiŖen yerindelikte gerekleŖebilmektedirlerdi.

Hızır ile Musa anlatısından anlamaktaydık ki öncüllere bağlı bildiklerimiz yeni olan bir ilme gözümüzü kr kıldığında yeni öncüllere açık olarak dŖenebilmeliydik... ki yeniye açık olmayı da korumuŖ olarak farklı perspektiflerden olan biteni hakkı gereği deđerlendirmiŖ olabilelim. Tek perspektifli her bakıŖımda gerekleŖene kr kalmıŖ olduğumuza, sonuçta tanık olmaktaydık. Hızır ve Musa nebi ile

görmekteydik ki olayın ne için olduğunun ilmi erek, sonuç, amaç bağıntısında bakabilmekte anlaşılabilir olardı. Zülkarneyn anlatısı ile de görmekteydik ki olguların ilmini bildiğimizde, mümkün varlık olmaya bağlı olarak olguları kullanabiliyor olmakta sonuçları değiştiriyor olmak olanaklıydı.

Surede güneş, ilmin tanrısal olduğunu ve bu bağlamda herkes için olduğunu temsil etmekteydi. İlimden uzaklaşmak güneşin batışı ile işaret edilir iken ilim sahibi olmak güneş ile temsil edilmiş olmaktadır. İsrâ suresinde gece baskın bir ifade olarak surede yerini alır iken Kehf suresinde güneş baskın bir karakter olarak surede Allah'ı, nuru, ilmi, yargısallığı, ilim sahibi olan alim olan insanı temsil etmekteydi.

Surenin en önemli başlıklarından -esaslarından- biri ilimdi. Yukarıda ifade edildiği gibi, 109. ayet ile beraber surenin geneline bakıldığında hak olan ilmin konu alınmış olarak surenin modellendiğini görmekteydik. İlme göre anlam-değer yüklemelerinde özsel olarak biçimlenen, yaratılan insan perspektifinden de surenin modellendiğini hatırlatmak isterim.

İlim; varlığa haiz potansiyel sıfat olup varlığın yaratıma dair biçimlendiği bilfiil gerçekleşme olanaklarındandı. Öznelde yüklem almaya bağlı gerçekleşirken de anlamın yargısal doğası gereği inanç nesnesi olmak ile beraber değer biçimsel olarak gerçekleşir iken insanın anlam-değer yüklü yaratılıyor olmasının olanağıydı. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yüklem belirlenimli gerçekleştiğinden dolayı da değişen veya olumsuzlanabilen olması olanağında yaratım belirlenimli değişen özneliğin değişim nesnesi olabilmekteydi. Değişebilen, olumsuzlanabilen ve mümkün kılınmış olan olmasından da anlamak gerekmekteydi ki yüklem olduğu için, zati gereği şahıs varlık değil, sıfat olarak yüklem belirlenimli gerçekleşmekteydi. Sure geneline bağlı olarak bakıldığında, ilim konusu ve özneliğin yaratımı konusu surenin konu merkezinde yer edinmekteydi.

İlim; bir sıfat olarak insanın kendisi değilse de insan ilme haiz yapısal

kılınmış olmakta, ilime haiz bilfiil gerçekleşen varlık âlemi ile yaratım oluşu içinde ve yine ilme açık olarak anlam-değer yüklemelerinde yaratıma açık olmakta ilimden fazlası olarak beliren öznelliğe haiz gerçekleşti. İlim zemininde ilimden fazlası olarak kendi olmayı olanaklı bulan varoluş sahibiydi. İlim ve yaratıcılık dolayımında fazla verdikleri ile de kendini kendinden fazlası kılan varlıktı. Elbette insanın ilme dair bir zemini vardı ama ilim, öznesi ile olanaklı olup, özne ilmin de öznesi iken hep ilimden fazlası olmakta, ilme aşkınsal kendi olmaktaydı. İnsan, ilmin varoluşa nesne nesnel kılınmış olması zemininde, tanrısalların gerçekleşmesi olanağında ilimden ve beşerî varlık olmasından da fazlası olarak Allah'ın halifesi olan varlıktı. Bu da Zülkarneyn nebi emsalinde bize anlatılmış olmaktaydı. İnsan, ilim ile vücut bulan olsa da ilimden fazlası olarak varlık sahnesinde kendi olmakta görünüş bulmaktaydı. İlme açık olmayı koruduğu kadar yaratıma açık ve yaratabiliyor olabilmeye de açık olduğu yönde, kendinden fazlası olmayı sürekli kılabilirdi.

Surenin 68. ayetinde Hızır nebinin soru sorarak belirttiği gibi, insan kavrayamadığı, gerekçesini bilmediği bilgiye sabredemezdi. Bilmediğinin yabancı olan insan hangi öncüllerden hareket ile bakışım sahibi ise öncüllerine bağlı olarak anlamaya çalıştığı, değerlendirdiği dünyaya bakmaktaydı ki öncüllerinde olmayı anlamadığında, anlamadığına dair gerçekleşene ahlaki veya psikolojik anlamda tavır gösterebilmekteydi. Hızır ile Musa anlatısından da anlamaktaydık ki öncüllerimizde karşılığı olmayı anlayabilmek için öncüllerimizi değiştirmek gerekiyor ise öncüllerin değişmesi anlayabilmenin olmazsa olmazıydı... ki yeni bildiklerimiz ile kendinden fazlası olmayı yaratıma da açık oluyor olmakta koruyabilelim.

Kehf suresinin 110. ayetinde de “De ki: Ben de sadece sizin gibi bir beşerim -insanım-. Bana sizin tanrınızın tek bir Tanrı olduğu vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmak isterse iyi amel yapsın ve kullukta -ibadette- hiçbir kimseyi Rabbine ortak koşmasın” denilir iken insanın yaratılmış varlık olduğu, yaratıma açık oluş içinde değişmezinin Allah olması gerektiği, salih amel ve sadece Allah için olduğu ameller

ile yaratıma açık olarak Allah'tan sonuç alması gerektiği, Kur'an anlam dünyası içeriğine göre ifade edilmiş olmaktaydı.

Surenin genelinden bakıldığında başka bir deyişle de insan ilim varlığıydı ama ilmin kendisi değil, Allah ile var olmanın olanağında ve özde şahıs olmanın olanağında ilmi yüklem alabilen varlık olarak, insan olma niteliğinde özneliğin yaratımı olanağında, ilmi tanrısal bir sıfat olmakta varoluşunun nesnesi bulmaktaydı. Diğer tanrısal olanaklar, özde şahıs olması ve insan olarak özneliğin yaratım olanağında insan; fitrat olarak yaratılmış olmakta ilme haiz ve özne olarak da ilmi yüklem alıyor olmakta ilim ile var olsa da ilimden fazlası olarak varlık sahnesinde bulunan ve varlık sahnesini kendisi ile dolduran varlıktı.

Surede bahsi geçen, ilim sahibi olan bahçe sahibinden, erek, sonuç, amaç bilgisinden haberdar olarak olay akışını değiştirebilen ilmi ledün sahibinden ve olgusal olanın ilmine bağlı olarak yeniden yaratıma tabi tutabilen Zülkarneyn'den yani olgusalılığın ilmine sahip olandan da anlamaktaydık ki insan sadece ilim sahibi değil, ilim ile yargı ve yaratım sahibi olarak Allah'a katılan ve böylesi katıldıkça Allah'ı yeryüzünde görünüşe taşıyıp da halifesi olan, kendin fazlası olan bir varlıktı... ki İsrâ suresinde, hak edişine bağlı olarak iblis olarak nitelenen Azazil'in insana secde etmiyor olmasından da anlamaktaydık ki iblis, niceliksel durum değerlendirmesinde surette kalmış olup, potansiyeline bağlı olarak insanın, kendinden fazla vererek gerçekleştirdikleri dolayımında ne olacağından, ne için olduğundan habersiz iken insanı anlamış değildi.

Topraktan, sudan, havadan vb. yaratılıyor olmak onlar olduğumuz anlamına gelmekte değildi. İlim ile özneliğin yaratım olanağında var olmak da ilim olduğumuz anlamını taşımakta değildi. İnsan, nesnesi olanlara aşkınsal, kendinden fazlası olduğu yönde Allah'ı görünüşe taşıyan varlıktı. Kendisinden fazlası olamadığı/ olamayacağı tek varlık, varlık olarak hem öznesi ve hem de nesnesi olan Allah'tı... ki Cenabı Allah Allah'u Ekber olarak, her yarattığı üzerinde galip varlık olmayı hem öz niteliği olan nur ile hem de kendisine ait gerçekleşen tanrısal

belirlenimleri ile koruyandı.

İsra suresinin son ayetinde “... Tekbir getir” denilir iken yarattıkları dolayımında yarattıklarına aşkınsal karakter/ kimlik belirlenimli tanrısallarında yarattıkları üzerinde galip ve hep üstün olan Allah'tı ki kendisine Allah'ı Ekber demektedir. Kehf suresinde de Allah ile üstün olmayı bulan insanın; ilme, yaratıma ve yaratıyor olmaya açık olduğu kadar üstünlüğünü geliştiren, sürekli kılabilen ve paylaşan olduğu kadar varlık sahnesinde kendisinden fazlası olan varlık olarak görünüş bulduğunu görmekteyiz.

Elbette surenin son ayeti ile Muhammed Mustafa emsalinde beşer olduğumuz ifade edilmekteydi. Ancak, son ayette “Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın” denilir iken insan olmanın potansiyelinin nihayetsiz olan Allah'a uzandığı işaret edilmekteydi. Beşerdik ama potansiyelinde Allah olup da Allah'ı yakın bulduracak eylemler doğrultusunda nihayetsizliğe uzanan olanağa haizdik. İlim edindikçe ve ilme bağlı gerçekleşme, yaratım oluşunda ve tanrısalları deneyimler iken beşeriyete aşkınsal olarak Allah'ın görünüş bulduğu mahal olabilmekteyiz. Hızır ve Zülkarneyn nebi ile de bu net olarak anlamlı kılınmaktaydı.

Hicr suresinde teklif edilen “Biz olmak”, Kehf suresinde Hızır ve özellikle Zülkarneyn nebi dolayımında bize gösterilmiş olmaktadır. Bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım oluşunda, doğaya dair olanların insanlık tinine/ öznelliğe güzellik, mülkiyet ve kullanım değerine bağlı olarak anlam-değer yüklü katıldığına da surede tanıklık. Dünyanın aldatıcı nesnelliğini Allah ile aşma olanağı var iken ilime dair hak ediş yolculuğunda, ilim ve güzel ahlak ile yaratıcı yargısalılıkta Allah'a, yine Allah'a ait tanrısallar ile yükselme olanağı bulabilmekteyiz.

Surenin insanı; gerçeğe duyarlı olup da olan biteni gerçeklik bağıntısında değerlendirebilen, gerçeğe göre değer yargısal yaşayabilen idealisti. Neden-sonuç bağıntısından nesnel anlamda

bakabilen olduğu gibi, erek-neden bağıntısından gerekçeye bağlı okuma yapabildi. Hak, adalet ve rahmet üzere olmak kaydı ile bilgiyi hakkı gereği kullanabilme yeterliliği de gösterebilirdi. O, düşüncede yolculuk yapan ilim insanıydı. O, bildiklerini sahada izleyen, deneyime açık bulan ve gerçekleştirebilme olanağı bulan bilim insanıydı. Durum niteliğine göre beşer olup, potansiyeli gereği gelişime açık olmak ile beraber ilim, yargı, yaratım ve tanrısalların talim edilmesi olanağında nihayetsiz bir oluş içinde beşeriyete aşkınsal kendinden fazlası olan varlıktı.

Surenin son ayetinde “De ki: “Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. Şu var ki bana, ilahınızın sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın” denilir iken kendi olma durumunda beşer anlamında nitelenen insan, üzerinde Rabbi olan Allah ile kendinden fazlası olan olmak ile beraber Allah’a kavuşma olanağı ile de kendinden fazlası olan varlıktı. Surede insan, varlık âlemindeki durumu ve kendinden fazlası olduğu varlıksal olanak ve varoluşsal yeterlilik belirlenimleri dolayımında metafizik niteliği ile de değerlendirilmiş olmaktadır.

Surede ilme açık olmak gerektiği telkin edilir. Her türlü zorluğa rağmen, iman ve ilim sahibi olmak teklif edilmekteydi. İnsana kendinden fazlası olabileceği doğrultuda kendinden fazlası olmak teklif edilmekteydi... ki Allah ile insanın kendinden fazlası olması sürekli kılınmış olabilirdi. Musa'nın Hızır'ı talim etmeye çalışması da kendinden fazlası olacağı yeni bir yüklemde var olma çabasıydı. Zülkarneyn nebi ile de kendinden fazlası olmanın Allah ile sürekli kılınabileceğine tanıktık. Ashabı Kehf ve ilim sahibi olan bahçe sahibi de kendinden fazla olmanın Allah ile olanaklı olduğunun gerçeğini göstermekteydi.

Beşeriyete, fani olup da gelip geçici olan nimetlere kendilerini mahkûm edenlerin sonu ise hüsrân olan bir gelecekti. Surede ifade edilen, ilimden gafil olan bahçe sahibi buna örnekti. Zülkarneyn'in yolculuğunda tanık olduğu topluluklar da ilim ve yenilenmeden,

medeniyet ve gelişimden uzak olan (dil bilmez, elbise bilmez, yeniden yaratabilme olanaklarını bilmez) toplumlar iken kendinden fazlası olmaya gafil, beşeriyete kalmış olanlardı. Zülkarneyn'in onlara ayna olduğu ve dolayısıyla da bizlere de ayna olduğunu düşünür isek insan, kendinden fazlası olabilme potansiyelini değerlendirmesi gereken varlıktı. Surede Musa nebi de bizim için hak ve rahmete dair yeni ve ileride olana açık olabilme için öncüllerimizi değiştirmek gerekiyor ise değiştirmek gerektiğinin emsali olmaktadır.

Surenin insanı; beşeriye aşkınsal, Allah ile kendinden fazlası olan/olabilen insandı. Kendinden fazlası olmayı da durum, ihtiyaç ve koşullar karşısında değişen oluş içinde sürekli kılması gereken insandı. Özellikle İsrâ suresinde; üstün yaratılmış olduğu yönleri ile insanın, birçok yaratılmış olana ve insanlar içinde diğer insanlara üstün kılınmış olduğuna dikkat çekilir iken insanın kendisinden fazlası olduğu konu alınmış olmaktadır. Kendinden fazlası olmayı, hak edişe bağlı sürekli kılması gerektiği de teklif edilmekteydi. Kehf suresi ile de insanın kendinden fazlası olmayı, ilim-yargı-yaratım-gelişim bağintısında sürekli kılmasının olanağına dikkat çekilmekteydi.

İsrâ suresi ve Kehf suresinde insanın kendinden fazlası olduğu/olabileceği ortak konu olarak değerlendirilse de farklı açılardan değerlendirilmiş olmaktadır. İsrâ suresinde kendini sorgulaması, eleştirmesi gereken ve hak edilmesi gerekenler dolayımında insan, yeterlilik ve hak ediş belirlenimli olarak kendinden fazlası olan/olabilendi. Kehf suresinde de insan; insanlık âlemindeki diyalektik oluş içinde kendinden fazlası olan/olabilendi. Suredeki diyalektik oluşa dikkat edildiğinde, eleştirel olmanın korunması gerektiğini görmekteydik. İsrâ suresinde özsel eleştiri yapması gereken insan, Kehf suresinde söz konusu ilim ve ilişkiler ise eleştirel olmayı korumalıydı. İsrâ suresinde yeterlilik düzeyinde ve hak ediş düzeyinde üstünlük ifade edilir iken Kehf suresinde ilim-yargı-yaratım-gelişim düzeyinde değişime açık insanın üstünlük belirlenimleri beşeriyetine aşkınsal olarak ifade edilmiş olmaktadır.

Surede insanın, hakkı gereği eleştirel olmaktan daha çok üzerine konuşulandan yana tartışmaya açık olduğu da ifade edilir iken hak olanı temsil eden bahçe sahibinin eleştirel olduğunu, batıda duran bahçe sahibinin ise hak olandan uzak tartıştığını görmekteydik. Musa nebi de her ne kadar bulunduğu pozisyondan, açıdan yana hak üzere olsa da kendisi için yeni olana yönelik eleştirel olmaktan daha çok tartışandı. Hızır nebi ise sonuçta ilmi anlamda gerekçelendirdiği eylemleri dolayımında eleştirel olmaktaydı. Gerekçelendirilmiş her ilim; yanlış, zanna, batıl olana eleştiri olmak ile beraber, öncüllerine bağlı doğru yerde duran ama yeni olana açık olmayanlara (kati korumacı ve değişime açık olmayan şekilci olanlara) dair de hak olan sonuç belirlenimleri ile eleştirel belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Sure; beşer olduğu kadar metafizik varlık olarak kendinden fazlası olan insanı betimlemekteydi. Kendinden fazlası olmak için de ilim-yargı-yaratım-gelişim bağıntısında, tanrısal olanakları sonuna kadar kullanması gerektiğinin mesajını taşımaktaydı. Kendinden fazlası olan insanın modellendiği bir anlatı oluşu içinde sure biçimlenir iken insan, ilim, yargı, yaratım ve gelişim olguları ve bağıntısı surede konu alınmaktaydı.

*

Meryem suresi...

Meryem suresi Kaf, Ha, Ya, Ayn, Sad harfleri ile başlar. Kaf, harf olarak yeniden başlangıca, ulaşılmaz veya olanaksız görülenin gerçekleşebileceğine, sözün içerik-biçim belirlenimli gerçekleştiği varlıksal alana işaret etmekteydi. Hayal gücüne ve "Ol" emrine bağlı olarak gerçekleşme olanağına işaret etmekteydi. İnsanda karşılık bulan âlemler kuşağında ve insanlık âleminde gezgin, yolcu olduğuna işaret etmekteydi. Ha harfi; dirimselliğe, özde olanın gerçekleşerek görünüş bulacağına, başlangıca ve devamlılığa, devamlı olandan sonuç alınabilir olduğuna işaret etmekteydi. Varlığa, var olmaya dair alınan her nefeste varoluşun biricik yani özgün olarak gerçekleştiğine işaret etmekteydi. Ya harfi; mümkün varoluş içinde yeniden yaşama tutunmaya, zulmet içinde oluşan, doğan diriliğe işaret etmekteydi. Yeniden yaşama -varoluşa- tutunmaya, yeni olana, hak olup da yeni olana göre yükselmeye işaret etmekteydi. Ayn harfi; özelliğe bağlı olarak her şeyin gerçekleştiğine, anlam bulduklarımız ile görüş sahibi olduğumuza, değişmeyen gerçekliğe işaret etmekteydi. Ta harfi; uluhiyete, tenzih ile hakkı gereği bilmeye, terbiye ve tezkiye olmuş olarak ulaşılmaz gibi görüleni ulaşılır bulmaya işaret etmekteydi.

Kaf ile; misaller -emsaller- kılınmış olan nebiler ve anlatı seyrine tanıktık. Olmaz görülenin neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşebileceğine tanıktık. Ha ile; geçmiş dolayımında her zamana yönelik gerçeklik mesajı ile anlam nefesi verildiğine surede tanıktık. Ya ile; mümkün varoluş içinde zulmete, çıkmazlara rağmen yeni olan ile hep yeniden ihya olduğuna, yeniden varoluşa tutunulabileceğine tanıktık. Ayn ile; değişmeyen gerçekler bağıntısında gerçeğe dair görüş sahibi olunabileceğine tanıktık. Ta ile de uluhiyet merkezli olarak düşünüldüğünde olan biteni ve Allah'ı tenzih belirlenimli tanıtlama yöntemiyle hakkı gereği değerlendirmemiz, bilmemiz gerektiğine tanıktık.

Surede, Zekeriya nebinin evlat isteği hatırası sebebi ile bu surenin indirilmiş olduğu hatırlatılmaktaydı. Zekeriya nebi dolayımında, mirasa

varisçi olarak geleceği temsil eden ve bizleri yeni bir anlam-değer oluşunda kılacak, varisçiyeye ihtiyaçlı olduğu hatırlatılmaktaydı. İsa nebi ile de Meryem'e verili olanı miras almak ile kalmayıp yeni bir oluş içinde mirasın geleceğe taşındığı, yeni bir varoluşa, kendini kendisi anlatabilecek kadar kendi olmanın idrakinde olan varisçiyeye işaret edilmekteydi. Zekeriya'ya varisçi olan Yahya, geçmişin mirasını günde koruyarak geleceğe taşıyan temsili gelecekti. Yahya, Tevrat'ın dirimsel veya öznel anlamda vücut bulmuş en yüksek biçimiydi. Meryem oğlu İsa da geçmişin mirasını almak ile kalmayıp, Allah'tan yeni geleni de miras alarak mirası geleceğe yeni bir oluş içinde taşıyandı. Anlam kaynağı olmanın temsili olan ve mirasa doğan gelecekti... ki yeni olan anlamın/ sözün, İncil mahiyetinde vücut bulmuş olduğu en yüksek biçimdi.

Surede, anlamın ve ahlakın miras alınmasından bahsedilmesi tenzih düzeyinde konu alınır. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi de tarihsel anlamda, Meryem'in çift cinsiyetli olabileceği, melekle ilişki yaşamış olabileceği veya İsa'nın Allah'ın çocuğu olabileceği gibi formel mantık izleğinde gerçekleşen dedikodulara, iftiralara sebep olacak biçimde konu edinilmiştir. Bu iftiralar itikat olduğunda, formel mantık izleğinde yetersiz düşünen insan tipini de görünür kılmaktaydı. Bu açılardan bakıldığında sure, bu gibi dedikoduların, iftiraların önünü kesecek biçimde Meryem anneyi temize çıkaran tenzihi içeriğe haizdi. Allah çocuk edinmekten münezzehi. Meryem kutsiyetini adanmışlıkta bulan iffet sahibiydi. Melek, yani Cebrail de Allah'ın emri ile sözü Meryem'e müjdeleyen, miras bırakandı. Meryem de mirası alacak olan İsa'ya yüklenmiş olandı. Sure İsa Allah'ın çocuğu değil, kendi ifadesi ile de belirtilen kuldu.

Bu durumda, bir bilim insanı gibi olayı değerlendirerek sorulacak soru; dişilik yumurtasının spermaya ihtiyaç duymadan uyarılarak insan biçimine evrilecek biçimde fonksiyonel kılınıp kılınamayacağıdır. Bundan ilerisi; babaya ihtiyaç duymadan, bir enerji alanına veya organize edilmiş tanecik grubuna bilgi yüklemiş olarak anne rahmindeki yumurtaya yüklenmiş ve uyarılmış olması dolayımında

insana evrilmesi olanaklı mıdır? Yani anne, insanlık tininin taşıyıcı olarak miras yeterliliğini taşımakta ise babaya ihtiyaç duymadan insanın doğması olanaklı mıdır? Bu soruların cevabını, insan gelecekte elbet bulacaktır.

İnsanın dedikodular, iftiralar ile ilgilendiği ve sözün; akılları, kalbi (öznel kendilik alanını) dölediği oluş içinde iftiralara gebe olarak doğurduğu, sözün yalana ve yalanın itikat olmasına dair biçim kazandığı insanlık da vardı. Yani tinselliği miras alan insan, yalanı da itikat düzeyinde miras alabilmekteydi. İnsan en basit anlamda, genetik bilgi yazılımına bağlı olarak bir önceki kuşağı yazgısı olmakta miras almaktaydı. Söz konusu anlam-değer yüklü aktarılan dünya ise insanlığa dair gerçekte miras aldığı, içinde bulunduğu toplumun anlam-değer yüklemliydi.

Bu doğrultuda insan; yalanı veya kötü ahlakı, batıl olanı miras alabilmekteydi... ki surede Meryem'in iffete dair kutsiyeti ve Allah'ın tenzih ilkesi gereği kendisini ifade etmesi dolayımında yalanın, zannın, itikat olarak da batıl olanın sadece eleştirel değerlendirilmeyip, kötü olduğuna dair yadsınmasından da anlamaktaydık ki insan hak ve güzel ahlaka dair miras almaya dikkat etmeliydi. Hak olan ilmi ve güzel ahlakı da miras alabilmekteydi... ki bu anlamda Yahya, İsa ve reddi miras yapabilen, insanın sadece genetik mirasçı olmadığını gösteren İbrahim nebi ne güzel örnekti. Surenin muhatabı olan Muhammed Mustafa emsalinde de o güzel ahlakın temsilcisi ve miras bırakanı olduğundan ayrıca Kur'an ile gelen hak olanın bilgisi dolayımında, İslam olarak hak olan ilmi ve güzel ahlakı hem miras alıp hem de yeni nesillere miras bırakmak gerektiğini anlamaktaydık.

Bu durumda, söze ve ahlaka dikkat ederek, yeni nesillere neyi miras bıraktığımıza özellikle dikkat etmek gerekirdi. Sure çok yönlü olarak mirası konu alır iken insanın sadece genetik mirasçı değil, anlam-değer yüklü dünya mirasçısı da olduğuna dikkat çekmesi adına önemliydi.

Miras ile insan, geçmişin kazanımlarına dair birikimini miras almak ile kalmayıp, kazanıma dair birikimi geleceğe taşımaktaydı. Kazanıma dair birikimi sürekli kılmaktaydı. Kazanıma dair birikimi insanlık tininde

harmanlıyor olarak insanlık ekini kılmaktaydı. Her yeni gelen ekin ile doğmakta ve yaşamında ekini değer olarak hasat etmiş olmaya bağlı yaşamaktaydı. Anlam-değer yüklü kültürel -tarihsel- kazanım birikimlerini miras olarak bulan insan, yüklem almaya açık yaratım varlığı iken müşriklığe dair mirası tenzih ile ret etmeliydi... ki İbrahim nebi ile bu anlatılmaktaydı. İnsan, insana pek lütufkâr Allah'a imanı, tevhibi, tenzihî miras almış olmalıydı ki gerçek ile bağıntı olduğu yönde kültür zemininden yükselerek Allah'a yakın kılınmış olmalıydı.

Surede, Zekeriya nebi ile görmekteydik ki insan sadece cinsel haz sebebi ile ilişkide bulunmakta değil, sadece üremek yani soyun -türün-devamlılığı için de çoğalmakta değil, anlam-değer yüklemine miras varlığı olduğu için de mirası taşıyacak olan insanlara ihtiyaç duymaktaydı. Miras da aidiyet ve sorumluluk idrakinde yüklenilmiş olup geleceğe taşınan geçmişti. İnsanlık tinine dair gerçekleştirenlerin sürekli kılınmış olmasıydı. İçinde doğulan dünyayı yüklenmek anlamını da taşır iken ya kabul edilen ya da ret edilebilinen anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşmekteydi... ki surede buna bütün yönleri ile tanıklık. Tanrısal mirasın, soyca yüklenmesi veya ret edilmesi hem nebiler dolayımında hem de ardı sıra gelen nesiller dolayımında ifade edilmiş olmaktadır. Surenin 58. 59. Ve 60. ayetlerinde de bu, konu alınmaktaydı.

İsa ve Yahya nebi dolayımında tanrısal mirası taşımanın gerekenleri de ifade edilmiş olmaktadır. Yahya nebi dolayımında görmekteydi ki hakikiliğin korunması, isyankâr ve zorbalardan olunmaması, duyarlı ve samimi olmak, ana babanın hakkını gözetmek, geçmişin gerçeğe dair ilmini yüklenmek ve bu bağlamda olan biteni bir dünya oluşu içinde değerlendirmek, mirası almış olmanın belirlenimleriydi. İsa nebi dolayımında da görmekteydik ki soyca gelen mirasa aşkınsal mirası ereğine bağlı olarak neden kılmış, ereğine taşınmak gerekmekteydi. Önemli olan geçmişi miras alıp geçmişin hatırasında veya taşıyıcısı olan kişilerde kalmak değil, mirasın taşıdığı anlama bağlı olarak gerçekleşmesi ve hep yeni bir oluş içinde birikime dair kazanımlarında katlanarak içeriğinin zenginleşmesiydi. İsa nebinin, Zekeriya ve Yahya

nebiden farkı da buydu.

Zekeriya, İsrail'in yani Yakup nebinin mirasını taşıyacak birini istemekteydi. Mirası soyca taşıyacak yeterlilikte olan birisine, çevresinde tanık değildi. Yahya da ana babasını yüklenmiş olmakta geçmişin taşıyıcısıydı. İsa nebi ise baba ile gelen mirasın otoritesinden uzak olarak ana ile gelen mirasta yeni şeyi açık etmenin yeterliliğinde olan kişiydi. O Allah'ın kulu olduğunu ifade eder iken sadece tenzihte bulunmakta değil, mirası asıl kaynağından yüklenmiş olduğunu da ifade etmiş olmaktadır.

İsa nebi, söze haiz kitaptı. Yani miras alınması gereken özden beslenme olanağına haizdi. Allah'ın kendisini bereketli kıldığını söylerken de anlama ve nimete dair eksiksiz olarak mirası zenginleştiren olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Namazın emredilmiş olması ile her daim Allah'la olması, zekâtın emredilmiş olması ile de üzerinde hakkı olanların hakkını vermiş olması ile emredilmiş olduğunu ifade etmiş olmaktadır. O, Allah ile olup da Allah'ın kendisine hak kıldığı bütün kazanımları diğeri ile paylaşır iken Allah'ın hak, adalet ve rahmet ahlakını da miras almış olduğunu göstermekteydi... ki geçmişin bir hikâye oluşu içinde miras alınmış olması gerektiğini Zekeriya ve Yahya nebide görmekteydik. Mirasta esas Allah iken Allah'a açık olarak Allah'a dair tanrısalları miras almak ve miras bırakmak gerektiğini de İsa nebide görmekteydik.

Önemli olan, mirastan yana bereketli olmaktı... ki miras, yeni kazanımlar ile zenginleşen ve zenginleştikçe Allah'ı hep yeni bir açıdan tanımayı olanaklı kıldı. Âdem nebiden itibaren nesilden nesile gelen insanlık mirası sadece insan olmak değil, Allah'ı miras almış olmaktı ki kimisi bu mirastan uzaklaşmış/ uzaklaşmakta, kimisi de bu mirası taşıyor olmanın gayretini göstermekteydi. Surenin 58. 59. ve 60. ayetlerinde bunu görmek gerekirdi. İsa ile anlamaktaydık ki kendini miras bırakmak değil, insan olarak taşınan miras ne ise onu miras bırakmak olması gerekirdi.

Mirası taşımaktan yana insan mesul kılınmış olandı. Hak edişine bağlı

olarak sonuçta her nefis cehennemden geçecekti... ki cehennem; tanrısal mirasın açık olmasının gereği olan arınma yeri/ olayı veya gerçekte değer olanın ne olduğunu anlamayı olanaklı kılan değerden yitip kalınmış olma durumuydu. Mirasın değeri ve anlamı, cehennemden geçerken açık olandı ki miras, cehennemden geçerken miras bırakıldı. Mirası taşımanın zorluğu; mirası değer kılmakta ve miras açık olduğunda, değerinde yaşamayı olanaklı kılmış olmaktadır. Surede Zekeriya, Meryem ve İbrahim nebi anlatısına dikkatle bakıldığında, mirasın zorluğuna, cehennemden geçerken gerçek değerinin, anlamının açık olduğuna/ olacağına tanık olmaktadır.

Âdem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Zekeriya, Yahya, Meryem, İsa ve daha niceisi ile Muhammed Mustafa'ya uzanan miras sadece soya ait aktarılan olarak değerlendirilmeli değildi. Onlar, soya aşkınsal mirasın zorluğunu tecrübe eder iken mirasın katlanarak zenginleştiğini gösteren mirasçılardı. Yüklenmiş oldukları mirasın ve açık ettikleri hikâyenin sahibi olarak da insanlık tininde yerlerini almış olan hatıraya sahip miras olanlardı. Onların hikâyesinde insanlık mirastı, insanlık mirasının taşıdığı esas miras ise tanrısallar yüklemine görünüş bulan Allah'tı... ki Meryem suresi; insanlık tininin, insanlığın ve Allah'ın miras olduğu tanrısal mirasa işaret eder iken insan olduğu sürece, her devirde gerçekleşen gerçeğin miras belirlenimli gerçekleştiğini modelleyen, betimleyen sureydi. Surenin insanı; insanlığı, insanlık tarihinin anlam-değer zenginliğini miras alan insandı. Surenin insanı; insanlık tını dolayımında Allah sözünü iman ile miras alır iken hak, adalet ve rahmet belirlenimli olarak tanrısalları gerçekleştirdiği ölçüde Allah'ın varisçisi olandı. Sonuçta ise her gelenin göçtüğü bu dünyada mirasın zenginliğini hep yeni nesiller dolayımında katlanarak zenginleştiren ve sahiplenen hep Allah'tı.

Surede, İbrahim nebi ve babası da konu alınır iken biyolojik ve kültürel mirasın, reddi miras olabileceğine de tanık olmaktadır. Gerçek ile bağıntılı olmayan kültür nesnelere, hakikatte karşılığı olmayan ve hakikatten yana sonuçsuz bırakan batıl olanlar olup, miras alınması gerekenler de değildir. Hakikate dair olanlar miras alınması gerekenler

iken surede hep bir önceki nebi kuşağın mirasçısı olan nebiler hatırlatılmaktaydı. Miras bağıntısında gerçek, bengesel olarak insanlık tininde sürekli olarak farklı biçimlerde gerçekleşiyor olmakta görünüş bulmaktaydı.

Surede mirasçı nebilerin sadece gerçeği miras aldıkları değil, ahlaki belirlenimleri ile mirası öznellikte nasıl yaşamak gerektiğinin ahlaki belirlenimlerini de miras aldıklarını ve miras bıraktıklarını görmekteydik. Kötü ve batıl olanın miras alınması ise sadece eleştirilmekte değil, göklerin çatlamasına, yerin yarılmasına, dağların yıkılmasına sebep verecek biçimde kabul edilmeyecek kadar aşağı bir nitelemeydi. Varlıkta olanlar, varlıklarının ayet olması dolayımı ile Allah'ı tenzih eder iken insanın haksızca Allah'a nitelendirmelerde bulunması, insan için kılınmış olanların dahi kabul edeceği bir durum değildi. Surede buna da dikkat çekilir iken kötü ve batıl olanın reddi miras edilmesi gerektiği net olarak vurgulanır. Nebiler seyri ile de miras alınması gerekenin ne olduğu net olarak mesaj verilmektedir.

Miras sadece soya aidiyette devam eden değildi. Nebilerden sonra ümmetlerin yine düşkünler olması dolayımında da bu anlatılmaktaydı. Bu anlamda miras takipçiler ile de devam edendi ki bu bağlamda ümmet olmak önemliydi. Hazreti Resul'ün "Ümmetimin alimleri mirasçılarımdır" demesi bu bağlamda önemliydi. Miras; insandan insana aktarılır iken insanlığın miras alınması, iman ile Allah sözünün miras alınması ve talimde ise Allah'a mirasçı olunmasında devam etmekteydi. Allah sözünün iman ile miras alınması ise varlıkta karşılığı olmayan zanların -putların- miras alınmasından öte, gerçekte karşılığı olup da kendisine varisçi olmayı olanaklı kılan olanaktı ve mirasçı olma liyakatini göstermiş olmanın olanağıydı.

İnsan; hakikatten paye alan olarak pay sahibi olmakta kendi olarak varlık sahnesinde görülmekteydi. Mülkten de paye alma olanağında varlık sahnesine katılmaktaydı. Yaratım etkinliğinde anlam-değer yüklü dünyalar kurar iken dünyayı miras alıyor olarak miras varlığı olmakta da doğan ve yaşayandı. Surede, insanın miras varlığı olduğuna

dikkat çekilerek, neyi miras alması gerektiği ve neyi miras almaması gerektiği net olarak vurgulanmış olmaktadır. Gerçeğe dair gerçekleşen miras ile sadece geçmişini yüklem almış olmakta değil, geleceğe uzanma, Allah'a yükselme olanağı da bulmuş olmaktadır... ki miras geçmişte bırakan değil, geleceğe tutunma ve uzanma zemini olan kök olanaktı. Soyca genetik olarak üstlenilen olmak ile beraber, takip ettiklerimiz izleğinde de yüklem alınan anlam-değer yüklümlü gerçekleşti.

Miras; gerçeğe dair ise gerçeğin, insanlık tininde gerçekleştiği bir gerçekleşme biçimi ve gelecek nesillere aktırılır iken bengisel gerçekleşmesinin ekiniydi. Miras yeni nesillere aktarılır iken ekin, yeni nesillerde gerçekleşip de aynalaşılan varlık oluşunu olanaklı kıldığında ise hasat olarak gerçekleşti.

Miras, aidiyet ve sorumluluk idrakinde olarak yüklem alınan ve insan olmaya dair nefes aldığımız kendilik alanıydı. Gelecek de mirasın kök alınması dolayımında yükseldiğimiz, mirasa bağlı olarak gerçekleştirdiklerimiz dolayımında hak ettiğimiz olarak bulacağımızdı. Bu bağlamda gelecek belirsiz değil, miras alınanlara bağlı olarak mümkün gelecek olması bağlantısında okuyabileceğimizdi.

Surenin insanı, miras varlığı olan insandı. Geçmişin hatalarını, günahlarını, batıl olanı miras alan değil, hak olana dair gerçekleşeni miras alıp da geleceğe miras ile yürüyen insandı. Sure, geçmişini miras alarak geleceğe doğru yürüyen insanı betimlemekteydi. İnsanlığı miras alır iken Allah'ın insana dair projesini de miras almış olan insandı. Allah sözünü iman ile tarih olgusal olarak miras almakla kalmayıp, Allah'a varisçi olabilen miras insanıydı... ki insanlık tininde gerçekleşenlere duysız olmadığı gibi insanlık tinine katkıda bulunur iken zenginleşmesini sağlayan, Allah'a hizmetçi olan ubudiyet sahibi varisçi idi. Dolayısıyla da bu âlemde tanrısalların gerçekleşmesi ile görünüş bulması için Allah'ın kendisine yardımcı kılınmış olduğu varisçisi idi.

Miras babadan oğula geçen olmak ile beraber reddi miras olarak babadan oğula geçemeyebildi. Söz konusu gerçeğin miras alınması ise Zekeriya nebinin yakın akrabasını taşıyıcı yeterlilikte veya liyakatte

görmüyor olması sebebi ile evlat olarak varis istemesinden görmekteydik ki mirası her kişi taşıyamıyordu/ taşıyamıyordu. Her kişi, insanlığı miras alıyor olsa da özelinde insan oluyor değildi. Her kişi, Allah ile var olsa da Allah'a varisçi olmakta değildi.

Zekeriya, İbrahim nebiden gelen hakikat ve ahlak mesajını miras olarak yüklenmiş olardı. Yahya ile mirası taşıyacak, koruyacak gelecek talep edilmişti. Meryem, mirasın kayıp öznesi olan kadındı ki miras hep onun ile yeni bir geleceğe uzanmak olarak gerçekleşecekti. İsa ise yeni bir oluş içinde mirasın gerçekleşeceği gelecek olarak surede yerini almıştı. İbrahim nebi, reddi miras yapabilme cesaretini göstererek kendisine yeni bir yol çizen ve yeni bir miras oluşu içinde miras varlığı olardı. Musa nebi mirastan bağımsız olarak yeni bir oluş içinde mirası yeniden biçimlendirdi. İsmail nebi, özden geleni miras alır iken özden geleni olması gerekenlere taşıyan yeterliliğe sahip miras sahibiydi.

Âdem'den Nuh'a ve Nuh'tan diğer nebi ve insanlığa uzanan yolculukta insan; insanlığı miras alan ve varisçi olması gereken Allah'ı miras alabilmeye açık olan miras varlığı olarak zikredilmekteydi. Özellikle Nuh nebiden önce gelen, Âdem nebiden kaynaklı olarak insanlık potansiyelini miras alan İdris nebi; mirası yüklenmiş ve miras aldığı ile alıy yere yükselmiş olarak surede zikredilmiş olmaktadır. Miras zenginleşen olduğu kadar insanın tinsel yükselişini de olanaklı kılan/kılması gerekirdi. Surede mirası, bir hikâye oluşu içinde gerçekleşmekte bulmaktaydık.

Geçmişe dair helak edilen kavimler, nesiller de surenin son ayetinde zikredildi ki batıl veya kötü olanı miras alanların, zikre dahi konu edilmiyor olarak hiçliğe karıştıkları vurgulanmaktaydı. Zikredilmeye değer olanlar dolayımında, zikredilmeye değer olmayanların hissedilmeyecek ve sesleri duyulmayacak kadar hiçliğe karıştıkları vurgulanmış olmaktadır. Hiçliğe karışmaktan kastım; mutlak yok oluş değil, kayda değer alınmayacak kadar Allah nezdinde kabul görmemiş olmalarıydı.

Söz konusu mülk âlemi ise sonuçta miras alacak olan Allah'tı, Allah ile

biz olma olanağında bulunan merteye sahipleriydi. Bu da surede belirtilmekteydi. Bunun ile beraber sure dolayımında anlamaktaydık ki Allah da insanlık tininde gerçekleşenler dolayımında yarattıklarından hak etmeyenleri miras alıyor değil, hak edenleri miras alıyor olarak kendi hikâyesinin miras nesnelere kılmaktaydı ve geleceği onlara miras yazmaktaydı. Yani insan, geçmişten hareket ile Allah'a dair hakikati miras aldığında sadece miras almakta değildi... miras, miras olma niteliğinde gerçekleşir iken Allah'ın da insan dolayımında gerçekleştiği, görünüş bulduğu oluş içinde miras alınan Allah'tı. İnsanlık tinini bu bağırıtda sürekli kılan Allah'tan bakıldığında, insanlık tinini miras niteliğinde her geleceğe taşıdığında, yaratıcı fail olarak kendine miras kılan Allah'tı.

Surede dikkat çeken en önemli durumlardan biri de Yahya nebinin üzerine, surenin 15. ayetinde "Doğduğu gün, öldüğü gün, diri olarak kaldırılacağı gün ona selam olsun" denilerek selam veriliyor iken İsa nebi kendi üzerine selam vermekteydi. Surenin 33. ayetinde "Doğduğum gün, öldüğüm gün, diri olarak kaldırılacağım gün selam banadır" denilmekteydi. Yahya geçmişi güne taşıyan miras sahibi, İsa geçmişi yeni bir oluş içinde yeni bir doğum örneği ile geleceğe taşıyan anlam yurduydu... ki bu iki ayet ile anlamaktaydık ki her iki nebinin yakınlık düzeyleri farklıydı. Geçmişin mirası dolayımında Allah'a yükselen, zulmet içinde nurda doğan Yahya ile nurda anlam yüklemli olarak doğup da Allah'ın izni ile iş gören inisiyatif sahibi İsa, Allah ile buldukları anlam yüklemli diriliği farklı mertebelerde deneyimlemektelerdi. Miras aldıkları gerçek aynı olsa da mirası yaşama düzey ve biçimleri aynı değildi.

Bu da göstermekteydi ki miras aynılaştıran değil, farklı biçimlerde ve yüklemelerde, özgünlüğün ve özgüllüğün korunmasına bağlı olarak deneyimlenmekte, çeşitlenerek zenginleşmekteydi. Suredeki nebiler ve farklı yönleri ile anlatılıyor olmasından da anlamaktaydık ki miras sabit anlam-değer yüklemli değil, içeriği gelişen ve zenginleşen anlam-değer yüklemli gerçekleşendi. Mirasın gelişen ve zenginleşen oluşu içinde de farklı zamanların insanı olursa da aynı gerçeklik zemininden

hareket ile gerçekliğin deneyimlendiği kök olarak miras gerçekleşmiş olmaktadır.

İsra ve Kehf suresi ile telkin öncelikli bir katılıma tanık iken Meryem suresi ile miras öncelikli olarak varlık alanına ve Allah'a katıldığımız gerçeği vurgulanmış olmaktadır. Miras içinde doğan insana, nasıl bir miras içinde doğması gerektiğine dair telkinde de bulunulmuş olmaktadır.

Kehf suresinde ilim merkezli olarak vücuda gelen insana/ insanlığa dikkat çekilir iken Meryem suresinde hak olan ilim merkezinde tenzih belirlenimli olarak değer biçimsel olarak, gerçeğe dair mirasın yüklenmiş olunması ve bir sonraki kuşaklara aktarılması gerektiği vurgulanmış olur.

Surenin insanı; batıldan, içeriği boş sözden, başka bir deyişle de Allah'a iftira atmaktan veya Allah çocuk edinmiştir gibi gerçekte karşılığı olmayıp da Allah'a dair dedikodu yapmaktan uzak kılınmış insandı. Allah'ın dedikodusunu yapan değil, Allah'ı yakın bulmuş olarak tanıyan arif insandı. Allah hakkında bilgisini, yeni nesillere aktarabilen yakın ehli olan miras varlığı olan insandı.

Miras; kişinin kendi dışında gerçekleşen değil, anlam-değer yüklemine taşıyıcısı olmakta gerçekleşendi. Miras; Allah'ı yakın bulmuş olarak O'nun ile yaşamının olanağında gerçekleşen/ gerçekleşmesi gerekendi. İnsana pek lütüfkâr olan Allah'ı, kendisi için olmaz bildiklerini olur kılar iken yaşamın içinde bulmanın idrakini vermesi gerekendi. Bir yönü ile tenzih, bir yönü ile de yakın içeriğinde gerçekleşmesi gereken miras; tevhidi miras almak anlamında surenin modellenmiş içeriğiydi. Miras; gerçeğin her devirde, insanlık tininde gerçekleştiği idrakinin, ilke belirlenimli tanrısallar dolayımında gerçekleşmesi gereken ahlakın gerçekleşmesi olanağını göstermekteydi. Bu da insanlık tininde, gerçekleşme belirlenimlerine göre gerçeğin, sürekliliğinin göstergesiydi.

Surede miras varlığı olan insana, neyi miras alması gerektiğinin uyarısı

telkin edilmiş olmaktadır. Miras alması gerekenler dolayımında reddi miras yapması gerekenler de hatırlatılmaktaydı. Doğmak ile beraber insanlığı tür olarak fitraten miras alan insan, kültür ve tarih varlığı olarak da miras içinde anlam-değer yüklü doğmaktaydı. Önemli olan ise insani olan ahlaki güzellikler ile insanlaşması ve insanın taşıdığı en yüce miras olan Allah'ın varisçisi olarak yer yüzünde halifetullah olmasıydı.

Allah'a varisçi olmaktan, insanın Allah'ın çocuğu olması değil, halifetullah olması anlaşılmalıdır. Mirasa varisçi olmak için, taşıyıcı çocuğun olması değil, miras alınan yüklem taşıyıcısı olmak olması gerekendi. Söz konusu Allah ise Allah sözünü iman ile miras alanlar bizlerdik... potansiyelinde Allah olmak kaydı ile Allah'ı, insan olmakta miras almaktaydık. Tanrısalları da, hakiki -samimi- olmakta, emek ve güzel ahlak ile hakkı gereği hak ettiğimiz sürece, Allah'a halife olan varisçiler, yani tanrısalları talim eden varisçiler elbette bizlerdik.

Böyle olsa da Allah'ın yarattıkları üzerinde hep galip olduğu gerçeğinden ve insanın -yarattıklarının- fani olmasından bakar ise sonuçta anlama dair mirasa ve miras zenginliğine varisçi olan hep Allah'tı. İnsanlık tininde miras, fani olmanın gereği olarak hep yeni nesle taşınandı, taşınması gerekendi. Söz konusu Allah ise O'nu yüklem alıyor olmaktan daha çok, O'nun, yaratmış olup da yüklem almış olduğu anlam nitelikli gerçekleştirenlerdik. Yani anlama dair gerçekleştiren yüklem, miras olgusu düzeyinde yorumlandığında, yüklem alınan tarafından miras alınmış olmaktadır. Fani olan insanlığın anlamını, anlama dair zengin açılımını kendine miras alan, sonuçta Allah'tı.

Demek ki Allah ile insan, çift yönlü varoluşta birbirine varisçi olabilmekteydi ama sonuçta gerçek varis, gerçekleştirenler üzerinde varlık, yaratım, emek ve mülkiyet hakkı olan Allah'tı. İnsanın varis olması, Yahya ve İsa nebi emsalinde işaret edildiği gibi hak ediyor olmakta gerçekleştirmekte ise mirasın bereketli olan sürekliliğinde, âlemlerde Allah'ın varisçisi olmak da selam üzeri daim kılınmış olmaktadır.

Ayrıca belirtirim ki surede, Allah'ın çocuk edinmekten münezzehtir olduğu, tenzih ilkesi gereği net olarak ifade edilmekteydi. İnsanın Allah'a varisçi olmasından kastım; tarihsel olarak kendisine kadar gelen ilahi sözü iman ile kabul etmiş olması, fitratı gereği tanrısallar ile var olmakta iken özünde olan Allah ile var olması ve hakkı gereği talim ettiği tanrısallar dolayımında Allah'a yükselmiş olarak Allah'ın görünüşe geldiği mahal ve halife olması olanakları gereği gerçekleşen taşıyıcı olması anlamıdır. Bütün varlık âlemi, Allah'ın çocuğu olmadan, tanrısal yüklemle bağlantısında özsel anlamda Allah'ı taşımaktaydı. Ancak, taşıdığı yüklemi, idrakinde olarak kabul edenler, iman etmiş olarak aidiyet duyanlar, ihlas ve sorumluluk sahibi olmakta hak ederek gerçekleştirme çabasında bulunanlar varisçiler idi. Surede de insan, miras varlığı olarak varisçiydi. Varisçisi olduklarının asıl sahibi Allah olduğu içindi ki sonuçta varis olarak mirası sahiplenen de Allah'tı... ki surede geçmişin mirasçılarını yad ederken onların mirasına sahip çıkan, onlar dolayımında ve yad edilmeleri dolayımında kendi mirasına da sahip çıkmış olan Allah'tı.

Bu surede yönlemsel içeriği ile tasavvufu da görmekteydik. Çünkü tasavvuf; insan yetiştirme ocağı iken insandan insanlığı miras almak ile beraber, Allah'ın varisçisi olan insan yetiştirme ocağıydı. Tasavvuf; soya aşkınsal insanı merkeze almış olarak, Allah'a yolculuk etmenin, insanlık tarihi boyunca gelen miras zenginliği dolayımında tanrısalları yaşamının ve kendisine aktarılmış olan mirasta Allah'a yükselmek ile kalmayıp, Allah'ın görünüşe geldiği mahal olmakta Allah'a halife olarak varisçi olmanın yönlemselliğine haiz miras yurduydum. Allah onları severken, onlar da Allah'ı severken, kavuşmayı olanaklı kılan, uygulamaya dair yakınlık ilmiydi.

Tasavvuf; önceliği sohbet olup da anlama uyanışın olanaklı kılındığı yönlemselliğe haiz olmak ile beraber, sükutun ahlak edinilerek anlama/ anlamaya açık olmanın korunmasında ve hemhâl olma duyarlılığında yakınlık idrakinin -anlayışının- oluşturulmaya çalışıldığı yönlemselliğe haizdi. Zekeriya nebinin sükutu; anlamaya ve lütfâ açık olmanın duyarlılığını göstermek ile ilgiliydi. Meryem'in sükutu da

gerçeğe ait söz dair gerçekleşenin üzerine fazladan bir şeyler eklemeyen, gerçeği gerçekleşen biçimi ile göstermek gerektiğine işaret etmekteydi. Hakkı dışında üzerine söylenmiş fazladan her söz, gerçeği görmeye engel alabilirdi. Bazen yorum değil, gerçeğe dair olanı gerçekleştirirken müşahade etmek, gerçeği görebilmenin en kısa yolu idi. Yorum da gerçeğe dair anlamı yitirmeden, yapılması gerekendi.

Tasavvufta zikirler, nafil ibadetler, riyazetler, salih ameller vb. de nefsi emmareyi terbiye etmek ile kalmayıp, bedensel, duygusal ve iradi anlamda kötücül nitelikli yüklemelerden arınmanın olanağıydı... ki sonuçta yakın gerçekleşsin diye, insan terbiyesi altında yönetsel olarak başvurulandı.

Tasavvufta, söz konusu derviş olmak ise anlamaya açık Zekeriya'yı karakter olarak kendinde canlı kılmak, hizmet ve edep sahibi olan Yahya'yı karakter olarak kendinde doğurmak olmazsa olmazdı. Söz konusu konuşan dilinde Allah'ın sohbet ettiği Mürşidi Kâmil olmak ise saf zihin sahibi Meryem'i kendinde canlı kılmak ve sonuçta doğar doğmaz konuşan sözün/ anlamın doğmasını olanaklı kılmış olmak, olmazsa olmaz olardı... ki sohbet de salattandı. Beş vakit salatta Allah'ın huzuruna çıkma gayreti vardı. Sohbet namazında ise veli kulun dilinden Cenabı Allah, kuluna/ kullarına söze dair aynalaşma oluşu içinde inerti.

Sure; anlama/ anlamaya açık olmanın, meleklerin secde ettiği insana hizmet ehli olmanın, arınmış olarak hakiki insan olmakta Allah'ın sözünü taşıyarak yeni bir oluş içinde ifade edebilmenin olanağını gösteriyor olması ile tasavvuf yaşamını da betimlemekteydi. Yahya ile ata silsileyi miras alıyor olarak doğmak, İsa ile de öz kaynaktan kaynaklı olarak gerçekleşen sözü miras alıyor olmakta doğmak gerçekleşmekte iken iki farklı doğum ve miras alma biçimine tanık olmaktadır.

Yahya ile geçmişin miras alınması, İsa ile de yeni olanla geleceğin miras alınması surede konu edilmiş olmaktadır. Bu iki yönetsel gerçekleşme belirlenimi, miras ve doğmak içeriğinde, tasavvufta da

gerçekleşmekteydi. Tasavvuf; insan yetiştirme ocağı iken İsrâ ve Kehf surelerinde işaret edilen, Allah ile kendinden fazlası olan insanlığın, insanlık mirasının miras alınmış olduğu alandı. İnsanın kendisini Allah ile tanınması gerektiğinin olanağını açan insanlık mirasıydı. Demek ki tinselliğe/ öznelliğe anlam-değer yüklemli katılan her şey bir miras biçimi olarak yeni bir oluş içinde diğer nesile, doğma olanağında aktarılmaktaydı.

Tasavvuf; İslam âleminde veya tarihinde bir yerindeliğe haiz ise sure ve ayet baki, Kur'an'da yerindeliği olduğu için varoluşsal karşılığı olandı. Bu ifademden dolayı, tarihsel sebep-sonuç bağıntısından bakarak eleştirel anlamda itiraz edenlerin seslerini duyar gibiyim. Ancak, demek istediğim; Kur'an'da şahsiyetler karakter biçimsel olanaklar olarak ifade edilmekte iken olanak olmaları bağıntısında arketip, karakter olmaları bağıntısında erek belirlenimli gerçekleşme olanağı olanlardı... ki surede "Kitapta İbrahim'i, Musa'yı, İsmail'i, İdris'i... an!" denilir iken anmaktan kasıt sadece zikretmek değil, yaşama taşımak, gerçekleştirir iken karakter düzeyinde olmak anlamını da içermekteydi. Yani surede anlatılan Zekeriyâ ile Yakup, Meryem ile İsa anlatısı sadece bir anlatı değil, yaşam biçimsel gerçekleşme karşılığı olup da gerçekliği olan ayetlerdi. Bu anlamda sure, tasavvufun da modellenmiş olduğu yönlemselliği, betimlenmiş dil ifadesinde içerir iken insanlık tininde olan bitene, olacak olanlara nasıl bakmamız gerektiğini de anlamak adına önemliydi.

Böyle olsa da sure, en temelde mirası konu almaktaydı. Yaşananların hak edişe bağlı sonuçları olan bir evren oluşu içinde, geçmişin deneyimleri üzerinden geleceğin de miras alınması gerektiğinin dersini de içermekteydi. İnsan sadece geçmişin birikimlerini miras alan değil, gelecekte sorumlu olarak geleceği de hak edişlerine bağlı olarak miras alan varlıktı. Zamansal anlamda geçmişin ve geleceğin miras alınması, yurdun miras alınması, kültürel olanın miras alınması, tür ve olanak belirleniminde insanlığın miras alınması, kişilerin miras alınması, Allah sözünün miras alınması vb. içeriklerden bakıldığında, sure mirasın modellenmiş olduğu içeriğe göre betimlenmişti.

Surenin insanı, miras varlığı olan insandı. Surede, Cenabı Allah da insanlık tinini, anlam-değer dünyasına yani kendi tinine katarak, dolayısıyla da miras alarak bize dönmekteydi. Cenabı Allah kendisini miras olarak tinine katan insanlığın hatırasını (Meryem suresi ile görmekteydik ki), kendi tinine katarak miras almaktaydı. Zekeriya, Yahya, Meryem, İsa kitapta anılır ve “Kitapta İbrahim’i, Musa’yı, İsmail’i, İdris’i... an!” dedikleri, tevhidin temsilci olup da hatıralarıyla miras alınanlardı. Katmanlı yaratım olanağında katmanlı varlık olmakta gerçekleşen içkin çift yönlü varoluşta insan Allah’a varisti, Allah’ta insana varışçiydi. Bu, baba-oğul mirasçılığı değil, katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşen çift yönlü varoluşun bir olanağı olarak gerçekleşendi.

Böylesi miras olgusu, tarihsel süreç belirlenimli gerçekleşir iken birbirine katılan gerçekliği görmek adına da önemliydi. Birbirine katılan gerçeklik belirleniminde, anlama haiz taşınan gerçekliğin, her devirde farklı biçimlerde ve çok yönlü olarak açık olduğu gerçeğini de görmek adına önemliydi. Görülen o ki tarih, gerçeğin bengisel kılınmış olarak farklı biçimlerde ve çok yönlü olmakta, olgusal olarak gerçekleşmesinin tarihiydi.

Yaşamın sürekliliğinden ve türün devamlılığından bakıldığında, insan bir yönü ile de geleceği miras almakta iken cehennem veya cennet belirlenimli bir geleceği miras alacağını, Kur'an'da anlamaktaydık. Genelde Allah'ı inkâr edenler veya imanında zafiyet, eksiklik bulunanlar; hak edişe dair biçimlenen bir gelecek bakımından ve dünyada yaşanan her bir dakika karşılığının onlarca veya yüzlerce seneye tekabül ettiği zaman kuşağı oluşu içinde var olduğundan bakamadıkları için, cehennem, varoluşa dair haksızlık içerdiği ile ilgili beyanlarda bulunurlar. Cehennem, yani aciyete, öngörüsüz bir geleceğe, acılara, çaresizliğe mahkûm ediliyor olmanın, hak edişe dair gerçekleştiğine ve ona yönelik uyarılıyor olmanın gerçeğine kör bakanlar, cehennemi adalet ilkesi gereği sorgulamak yerine, gerçekliğine binaen nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat etmek gerektiğinden, görülen o ki habersizlerdi. Yani geleceğin,

cehennemin dedikodusunu yapmak yerine, gerçekliğine binaen pratikte nasıl yaşanması gerektiğine dikkat etmek, daha gerçekçi ve doğru olardı.

Surede de denildiği gibi her kişi bir biçimde cehenneme uğramış olacaktı. Önemli olan ise geleceği, tanrısal miras izleğinde cennet olarak ve Allah'a yönelmiş olmakta hak ediyor olarak miras almış olmaktı. Cehennemin varlığını ilke gereği tartışmanın elbette anlayışa katkısı vardı ama gerçek, gelecek olarak önümüzde durur iken öncelik, gerçeğe göre yaşamak olmalıydı.

Meryem suresinde namaz ve zekât, İsa ve İsmail nebi dolayımında ifade edilmekteydi. Allah ile olmak ve hakların tesis edilmesi, İslam mirasının bir kazanımıydı. Cebrail de Meryem'e, ilahi sözün temsilcisi anlamında İsa'yı müjdelediği anlatıda ifade edilmekteydi. Hazreti Muhammed efendimizin muhabbetine yönelik, Allah'ın emri ile indiklerini ifade ettiği ayet bağintısında da ifade edilmekteydi. Böylece surede Cebrail, iki defa ifade edilmekteydi. Melekler, Allah'a hizmetten yana vazifeliydiler... insan da Allah'a hizmetten yana vazifeli olsa da melekler, insanlık mirasının bir parçası olarak gerçekleşmekte değillerdi. 64. ayette "Biz yalnızca Allah'ın emri ile ineriz..." denilir iken insanlık tininin bir parçası olmadıkları, dolayısıyla da insanlık mirasının bir parçası olmadıklarını net olarak anlamış olmaktadır. İnsan, Allah ile kıyam etmesi gereken varlıktı ki bu neden ile melek beklentisi yersiz ve anlamsızdı. Melek beklentisine girmeden insanlık tinini anlamaya odaklanmak olması gerekendi.

İnsanlığın, tanrısal bir miras olgusu olarak gerçekleştiğinden habersiz olup da mirası hak etmeyenler için surenin 84. ayetinde "Öyle ise onlar hakkında acele etme! Biz onlar için -günlerini- teker teker sayıyoruz" denilmekteydi. Gerçeğin açık olacağı eşref vaktini beklemek, gerçekle yüzleşmeye dair anı beklemek ayetin konusu kılınmaktaydı... ki süreç belirlenimli gerçekleşme olanağında sonuçta inkâr ve zulmün zayıf olacağı an da er ya da geç gerçekleşecek olardı. Vakte bağlanmış olan, süreç belirlenimli olarak gerçekleşecek olardı ki beklemek kaçınılmaz

olarak gerçekleşti. İnsan için ise vakte bağlı kılınmış olmak içinde, olması gerekenlerini gerçekleştirmek ile insanlık tininin, tanrısal mirasın bir parçası olmak olması gerekendi. Ayet bu bağıntıdan bakıldığında, aymaz gafillere uyarı da içermekteydi. Nebi emsalinde, bizlere de sükûnet verilmekteydi.

Surenin son ayeti ile de insanlık tinine hakkı gereği katılmayanların, dünya sahnesinde anılası olmayan, hissedilmeyen anlamında hiçliğe karışmış oldukları ifade edilmiş olmaktadır. Sure genelinden bakıldığında, Allah nezdinde ise tanrısal mirası taşıyanlar hak ettikleri değerde anılmakta ve Kur'an'a konu kılınmaktalardı.

Surede, Allah için yapılan her iyiliğin karşılıksız kalmayacağı da vurgulanır iken kalpte yani kendilik alanında yaratılacak sevgi ile karşılanacağı da vurgulanmış olmaktadır. Allah, iman eden salihler için kendi katından bir lütuf olarak sevgi yaratacağının müjdesini de vermekteydi. Başka bir deyişle de yaşamı -varoluşu- anlamlı ve değerli kılmanın olanağını, iman ve salih amellere bağlı kılmaktaydı. Her iyilik diğerinin üzüntüsünü paylaşır iken ortak sevince sebep veriyor olmak ile beraber, aynı zamanda yaşama sevinci anlamında varlığına duyguda gerçekleşen değer oluşunda anlam katmayı da olanaklı olmaktadır. Cenabı Allah surede, sadece sevdiklerini anmakta değil, sevdiklerine kendisi ile yaşam sevinci ve değer verdiğini de hatırlatmaktaydı. Onun sevdiklerinden olmak için ise hak, adalet, rahmet üzeri güzel insan olmak, dolayısıyla takva, şükür ehli olmak olması gerekendi.

*

Ta Ha suresi...

Sure, Ta ve Ha harfleri ile başlar. Ta harfi ile tenzih belirlenimli uluhiyet işaret edilir iken Ha harfi ile de öz kaynaktan hareket ile varlık âleminde varoluşun nelere dair nefes alınarak gerçekleşmesi gerektiği ifade edilir. Surede, Kur'an'ın bir yük olarak güçlük çekilsin diye değil, Allah'tan çekinenler için gerçekten yana öğüt alsınlar diye peyder pey indirildiği vurgulanır. Nüzul sebeplerine bağlı olarak peyder pey indirilmesinden de anlamaktaydık ki Kur'an, insanın/ insanlığın muhatap alınması dolayımında insanın kendisine dair hikâye oluşuna bağlı indirilmişti.

Arş ve arşa istiva etme ayetini bu surenin 5. ayetinde görmekteydik. Surenin 6. ayeti ile de varlık alanında her ne var ise Allah'ın mülkiyeti olarak Allah'a ait gerçekleşmekteydi. Allah'a gizli hiçbir şeyin olmadığı da surenin 7. ayetinde ifade edilmekteydi. Surenin sekizinci ayeti ile de kendisinden başka ilah olmadığı net olarak ifade edilir iken varlık alanında gerçekleşen tanrısal sıfat, karakter ve kimlik belirlenimlerinin Allah'a ait gerçekleştiği net olarak ifade edilir. Başka bir deyişle de varoluş tanrısal varoluş biçimlerinde gerçekleşmekte ve görünüş bulmaktaydı.

Turi Sina dağında ateş görüp de fayda arayan Musa, fayda aradığı yerde Allah'ı buldu. O'na kutsal Tuva vadisinde olduğu ve nalinlarını çıkarması gerektiği ifade edilir iken dünyalığa dair menfaat ve geleceğe dair beklentisinden soyunarak Allah'ın huzurunda olması gerektiği vurgulanmış olmaktadır. Böyle olsa da bulunduğu alanda nur salınımının şiddetinden dolayı, toprak ile temas etmesi gerektiği için nalinlarını yani ayakkabılarını çıkarması buyrulmaktaydı.

Allah ile tanıştıktan sonra Musa'nın vazifeli kılınmış olduğunu görmekteydik. Kime vazifeli olduğunun idrakinde olmak, vazifeyi hakkı gereği yerine getirmek ve kime hesap vereceğinden yana sorumlu tutulacağını idrak etmek için de önemliydi. İhtiyaç için gittiği yerden nebi olarak artık vazife sahibi olarak inen bir Musa vardı. Nebiler içinde Allah'a dışsal anlamda en yakın kılınmış olan resul de o idi. Meryem

suresinde fıslıdaşacak kadar yakın kılınmış olduğu ifadesinden de bunu anlamaktaydık. Görmenin nasıl gerçekleştiğine dair bilgisi olmasa da Allah'ı, dil dolayımında ben olduğu ifadesinde ve nur olması belirleniminde gördüğünü bilmekteydik. Lakin Musa gördüğünün bilgisine haiz olmadığı içindi ki gördüğünü görmeyen -bilmeyen- bir oluş içinde Allah'ın huzurundaydı. Allah'ın tam anlamı ile ne olduğuna dair bilgisi olmadığı içindi ki gördüğünün idraki kendisinde olmasa da görmüş olduğu durum üzere artık Allah'ın ne olmadığına dair tenzih yapacak kadar ilim sahibi olmuştu. Allah'ı buzağı veya buzağı heykeli olmaktan bilfiil tenzih ediyor olmasından da bunu anlamaktaydık.

Surenin ilk sekiz ayeti varlık alanının Allah'ın varlık alanı olmak ile beraber iktidar alanı da olduğunun anlam içeriğine haizdi. Allah iktidar alanında Musa da gerçekte iktidarın kime ait gerçekleştiğini bilmeyen ve Allah'ın mülkiyet alanında sahip çıktıkları ile şımaran Firavun ve hanedanlığına gönderilmiş vazife sahibiydi. Kehf suresinde ilmi ledün öğrenmeye çalışan öğrenci rol modelli Musa nebiyi Ta Ha suresinde vazife insanı olarak görmekteydik. Musa nebi anlatısından da anlamaktaydık ki surenin başında Hazreti Muhammed Mustafa emsalinde belirtilen nübüvvet vazifesinden dolayı sıkıntıya, yeise düşülmüş olması eleştirilmekteydi. Söz konusu Allah'a hizmet ile görevli vazife insanı olmak, insanlığa hizmete dair alan belirlenimli vazife insanı olmak ise bunu Musa nebi emsalinde nasıl olması gerektiğini, Cenabı Allah bizlere anlatmaktaydı.

Surenin 41. ayetinde "Seni kendim için yetiştirdim" denilir iken sonuçta Musa nebinin, ilahi iktidarın -devletin- bir diplomatı misali vazife insanı olduğundan anlamaktaydık ki seni kendime vazife insanı olarak yetiştirdim denilmekteydi. O ilahi devletin devlet adamı olarak ilme ve vazife sorumluluğuna haiz yetiştirilmiş olandı. Firavun'un sarayında dünyevi alanın nasıl işlediğini öğrenmek ile kalmamış, ilahi devletin vazife insanı olarak da yeni donanımlar ile muhatabına göre pozisyon belirleyecek kadar ussal ve gerçekçi olandı.

Vazife sorumluluğunda hem Firavun ve hanedanlığına karşı hem de

kendi halkına karşı taviz vermeyen olmasından da görmekteydik ki o tam bir vazife insanıydı. Allah ile sözleşmelerine erken gitmesinden de anlamaktaydık ki kendi hoşnutluğundan daha çok Allah'ın rızasını, muhabbetini gözleyen aşık ve adanmış kuldu. Vazifesinin heyecanını Allah'a olan muhabbetinde bulmaktaydı. Her türlü zorluğa, acıya, itibarsızlaştırmaya karşı Allah'ı daim destekçisi olarak yanında bulan, bu anlamda da vazifesinde yılmayan vazife insanı Musa'ydı. Diğerine ne diyeceğim diye kaygılanan değil, Allah'a vazifeli olmanın heyecanı ile, vazifeyi tam anlamı ile başaramayacağını eksiklerini görüp yetersiz kalacağını ezikliğini ifade eden vazife insanı da o idi. Eksiklerini dile getirip, tamamlanmasını isteyen ussallığa haiz olan da o idi. Korkularını ifade etme cesaretini gösterip Allah'ın desteği ile korkularını aşan da o idi.

Musa nebi emsalinde vazife insanının nasıl yetiştirilmesi gerektiği ve nasıl vazife insanı olunacağı surede anlatılmaktaydı. Vazifeli olduğunun alan bilgisine hakimiyet, olanak desteği, psikolojik anlamda iradi ve duygusal motivasyon olmazsa olmazlardandı. Korkuya ve zorluklara rağmen ortam değerlendirmesi ile durum tespiti yapabilmek ve yerinde olduğunda pozisyon alabilme becerisi göstermek de şarttı. Kesin kararlılık, inanmışlık ve adanmışlık başarıya giden yolun olmazsındandı.

Bakara suresinde yaratım miti ve insan olma niteliği ile konu alınan, Hicr suresinde beşer anlamında topraktan yaratılan olarak konu alınan ve diğer birçok surede farklı yönleri ile konu alınan Âdem, bu sure de yaratım miti ve karşıtı İblis dolayımında konu alınır iken Âdem nebi olarak vazife insanı olma liyakat ve yeterlilik göstermediği yönünde eleştirilir. Aldanmaya müsait kılan zaaf ve yönelimleri sebebi ile vazife insanı olmaktan uzak olması sebebi ile eleştirilir. Seçkin olmak, doğru insan olma çabası göstermek de Âdem nebi emsalinde ifade edilir ama bunlar vazife insanı olmak için yeterli değildir.

Aldanmaya müsait kılan yönelimler ve zaafaların, söz konusu vazife insanı olmak ise terbiye edilmiş olması ve yönetilebilir olması

gerekmekteydi. Vazifeden yana liyakat göstermek vazifenin gerçekleşmesinin ilk adımıydı. Vazifeden yana yeterlilik göstermek ve değişen durumlar karşısında hem inisiyatif sahibi olabilmek hem de destekleniyor olmak vazifede başarılı olmanın olmazsa olmazıydı.

Vazife (görev) insanı olmanın olmazsa olmazları:

- 1) Liyakat,
- 2) Yeterlilik,
- 3) Sadakat,
- 4) Liyakat ve yeterlilik gösterecek ilmi ve ahlaki donanıma haiz eğitim almış olmak,
- 5) Motivasyonunu, ilkesinin gerçek olmasından almak,
- 6) Psikolojik olarak vazifeyi yapabilecek duyguda bulunmak,
- 7) Her daim yeni bir ihtimalin olduğu idraki ile düşünebilmek ve ihtimalleri değerlendirmek,
- 8) Vazifenin değer olduğunun idraki ile sorumluluk -idrakinde-sahibi olmak ve vazife idraki ile zorlukları göğüsleyebilmek,
- 9) Eksiklerinin farkında olmak ve tamamlamak,
- 10) Gelecek tehlikeleri öngörmek ve her türlü tehlikeye karşı güçlü olmak,
- 11) Değişen koşullara -kibirlemeden- hazırlıklı olmak,
- 12) Maddi ve manevi güç nesnelere, olanaklarını kullanabilme tasarrufuna sahip olmak... kullanabilme ruhsatına sahip olmak,
- 13) Değişen koşullar, konjonktür karşısında zaaflarını yönetebilmek ve soğuk kanlılığını -cesaretini- korumak,
- 14) Değişen koşullar karşısında ilişkileri organize edebilme ve yönetebilme kabiliyeti göstermek,
- 15) Değişen koşullar ve konjektüre rağmen olması gerekenden taviz vermeden hizmet etmek,
- 16) Aidiyet ve sorumluluğu Allah'a karşı bulur iken akli hür, iradesi hür, vicdanında hür olup da kararlarında öngörülü olmak,

- 17) Hesabını Allah'a vereceği idraki ile vazifeyi ilkesine bağlı hakkını vererek gerçekleştirmek ve vicdanında huzurlu olmak,
- 18) Yeni bir geleceği öngörüyor olarak pozisyon almak ve olması gerekenleri yerine getirmek,

Surenin insanı vazife insanıydı. Genel anlamı ile belirtmek gerekir ise insan, varlık alanında sadece anlam-değer yüklemelerinde mesul kılınmış varlık değil, ilahi devlet çatısı altında vazifeli olduğu alan ne ise vazifeli olduğu alanın ilkesi gereği hakkını vermiş olarak vazifesini gerçekleştirmesi gerekendi. Eğitim alanı ve öğretmen olmak, sanat alanı ve sanatçı olmak, felsefe alanı ve filozof olmak, tasavvuf alanı veli, arif olmak, bilim alanı ve bilim insanı olmak, devlet alanı ve devlet adamı olabilmek vb. bağıntıda alanın hakkını vermiş olarak alan dolayımında gerçekleşen karakteri ve kimliği hak etmesi gerekendi. İsrâ suresinde hak edilmesi gereken Allah, varoluş, diğeri vb. genel hak edilmesi gerekenler olarak ifade edilir iken Ta Ha suresinde insan ilişkilerinde ve alanlarında hak edilmesi gereken ilkesellik, vazife insanı olmakta ifade edilmiş olmaktadır. Tanrısallar veya Esmayı Hüsna, vazifeyi hakkı gereği yerine getirdiğimizde, ilişkilerimiz ve gerçekleştirdiklerimiz dolayımında bilfiil görünüş bulur iken insan, aslen halifetullah vazifesini de hakkı gereği yerine getirmiş olacaktır.

Surede Musa nebi, ilahi devletin diplomatı misali halifesi olarak vazife görmekteydi. Kehf suresinde sahada olan diplomat gibi değil de sahadan uzak olup da masa başında iş gören bir bürokrat gibi davranan Musa nebiye tanık iken Ta Ha suresinde, ilahi devletin temsilci diplomatı gibi iş gören Musa nebiye tanıktık. Kehf suresinde öğrenciydi ve öncüllerine göre olayları değerlendirmekte acele edendi. Ta Ha suresinde ise bir devlet reisine ve hanedanlığına karşı gönderilmiş bir diplomat resule, nebiye tanıktık.

Vazifeyi hakkı gereği yerine getirmek için en temelde ihtiyacımız olan ise ilimdi... ki surede Muhammed Mustafa (s.a.v) emsali ilim öğrenmek farz kılınmış olmaktadır. Söz konusu vazife ise en yakınlarından, iman edenlerden başlayarak hizmette sürekliliği

gözetmek de farz kılınmış olmaktaydı. Dünya nimetleri de vazifede zaaf oluşturacak biçimde yönelecek olunan değildi. Allah da bizden takva ile güzel sonuca doğru yürümemizi talep etmekteydi. Vazife takva ile gerçekleşmesi gerekendi. Yani sorumluluk ve aidiyet düzeyinde sakınacak ilkesi olanlar vazifelerini hakkı gereği yerine getirmiş olarak, güzel sonuç olan Allah'ın tanrısallarını hakkı gereği talim ediyor olarak Allah'a yükselmiş olacaktı.

Gerçeğe, vahiy bilgisine sırtını dönmüş olanlar da gerçeğe kör olduklarından, ahiretlerinde de varlık âlemine kör kılınmış olarak yaratılmış olacaktı... ki vahiy, insana vazifeli olduğu gerçeği hatırlatır iken gerçeğe kör kalmak, hak edilmeyen varoluşta varlık âlemine de kör kalmaya nedendi. Kişinin burada deneyimlediği şeyin, yeni bir yaratım oluşunda var olduğunu surede görmekteydik.

Dağlar misali dayanakların kaybolmuş olduğu bir sonuçta, her şeyin gizliliğini yitirdiği ve herkesin kendi ile hesaplaşacağı bir vakitte Allah'ın iktidar alanında var olduğuna uyanan her kişi, geçmişini ya pişmanlık duyacağı yük olarak ya da selamet bulacağı azık olarak bulacaktı. Söz konusu gelecek ise vazifeli olduklarımızdan yana olması gerekenleri yapmaktan yana mesuldük. Herkes yapılması gerekenlerden yana vazifeli olduğu ne ise ondan yana mesul kılınmış olduğunun idrakinde olarak olması gerekenlerini yapmalıydı. Eskilerin de dediği gibi "Bizler vazifeli olduklarımızdan yana mesuldük. Yetişemediklerimizden yana yapılması gerekenler ise Allah'ın mesuliyetinde olanlardı" ki Ta Ha suresi bu kelamı kibarın betimlenmiş olarak açıklaması olan modellenmeye haiz biçimlenmiş olan sureydi.

Meryem suresinde miras varlığı insanın neyi miras alması gerektiği ifade edilmekteydi. Ta Ha suresinde de vazife insanı konu alınır iken insanın neyi nasıl vazife edinmesi gerektiği vurgulanır. Samiri örneği ile de insanlığın gafletine sebep verecek, üstüne vazife olmayan şeyleri yapmaması gerektiği de net olarak vurgulanır. Samiri dolayımında Musa nebi ile de vazife insanın ilkesinden tavizi olmadan nasıl vazife insanı olması gerektiğini, bir daha görmüş olmaktaydık. Firavun

karşısında yılmayan Musa nebi, Samiri karşısında, vazifesinden taviz vermeyen azim sahibi insandı.

Surenin başına döner isek surede; Muhammed Mustafa emsalinde, Kur'an'ın güçlük çekilmesi içinde indirilmediği vurgulanmaktaydı. Artık surenin genel anlam içeriğinden anlamaktaydık ki Allah'a hizmet etmek bir yük değil, vazife olarak idrak edilmesi gerekendi. Vazife; yük değil, aidiyet ve sorumluluk idraki ile yapılması gerekendi. Bu anlamda, gerçekleştirilir iken yapılmasına engel şeylere takılmamak gerektiği de sure genelinde ifade edilmiş olur.

Vazifeyi genelleştirir isek; söz konusu ilahi söz ise anlama çabası içinde olmak ve onu gerçekleştirmek yük değil, kişinin kendine hizmeti olarak görmesi gerekendi. Söz konusu Allah'a tanrısalları gerçekleştirmekten yana hizmet ise zorluklarına rağmen bir yük değil, Allah'a aidiyette vazife idrakinde ubudiyet içeriğinde gerçekleşmesi gerekendi. Vazife anlamının -ruhunun- idrakinde olanlar, her türlü alanda alanın ilkesi gereği vazifeli oldukları her ne ise vazife idrakinde olarak olması gerekeni gerçekleştirmeliydi... ki alanın hakkını vermiş olsun. Vazife halka hizmeti de içerir iken dikkat edilmesi gerekenler ise hak, adalet, rahmet ve tevhidin korunuyor olarak gerçekleşmesi gerektiği idi.

Surenin insanı; Musa nebi gibi hak, adalet çizgisinde vazife insanıydı. Halife Ömer misali hak ve adalet çizgisini koruyandı. Aidiyet ve sorumluluklarına dair karakter sahibi olarak yaşamda duruşu olan insandı. Toplumsal anlamda Esmayı Hüsnanın ilişkilerde gerçekleşmesini, yani tanrısalların genele yaygın gerçekleşmesini olanaklı kılan zemini hazırlayan, hak ve adalet çanağı olan insandı. Vazifeli olduğu alana dair işleri ve deneyimleri yük bilmekte değil, vazifenin gerçekleşmesinin gereği, araçları olarak fırsat bilmekte olan insandı. Yılmış olan değil, vazife sorumluluğunun idraki ile olması gerekenlerini hakkı gereği yapmaya çalışan insandı. Vazifesi emanetiydi... o, emanete ihanet eden değil, sorumlu olduğunun idrakini gözetendi.

Surenin 50. ayetinde "O da: Bizim Rabbimiz, her şeye hikmetini

(yaratılışa dair varlık ve özelliklerini erek belirlenimli olarak) veren, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi” denilir iken her yaratılmış olanın varlık özellikleri ile beraber ereğine bağlı gerçekleşme olanağında var olduğu belirtilmiş olmaktadır. “Doğru yolu gösterendir” denilirken de aidiyet ve sorumlulukları hatırlatılanların, vazife belirlenimli bir oluş içinde var olduğu da kast edilmiş olmaktadır. Varlık olmak, nedenini (ne için olduğunu) vazife olarak üstlenmiş olma idrakine taşımayı da gerekli kılmaktadır. Bu anlamda sure, varlık olma nedenini vazife idrakinde deneyimleyen insanın modellendiği sureydi.

Musa nebinin 50. ayette ifade ettiklerinden sonra Firavun’un 51. ayette ifade ettiği “Dedi ki önceki nesillerin durumu ne olacak” demesi önemliydi. Bu soru, Cenabı Allah yarattığına hilkatini verdikten sonra doğru yolu göstermekte ise geçmiş nesiller neden helak edilmiştir sorusu olarak okunması gerekendi. Musa nebi de surenin 52. ayetinde “Onların bilgisi Rabbimin nezdinde -yanında- bir kitaptadır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz” diyerek cevap vermekteydi. Bu cevap doğru olmak ile beraber yeterli değildi. 50. Ayette dikkat edildiğinde sorunun cevabı görülecekti. Çünkü 50. ayette; “Her şeye hilkatini verdikten sonra da doğru yolu gösterendir” denilir iken her yaratılmış olan varlığın ereğine bağlı gerçekleşme olanağında bütün içindeki vazifesi ne ise onun için olduğunu anlamaktaydık.

Böyle olmak ile beraber, Kur’an perspektifinden bakıldığında, insanlar ve cinlerin teklife muhatap kıldıklarını da bilmekteydik... ki yaratılmışlar içinde insan, ilahi teklife muhatap kılınmış olarak doğru yol gösterilendi. Teklife iman etmeyen, inkâr edip de zulme devam edenler, sonuçta geçmişe katılmaktaydılar... ki Meryem suresi son ayetinde varlık sahnesi olarak dünyada artık hissedilmeyen ve işitilmeyenlerdi. Firavun’a da Musa ve Harun nebi ile teklif geldiğinde, geçmiş kavimlere dair sorusunun cevabını, bizzat kendisi Kızıl denizde boğulmak ile almış olacaktı... ki surenin son ayetinde; gözlenen veya beklenen sonucun er ya da geç gerçekleşeceği ve vazifesini düzgünce ve sonuç almaya bağlı olarak doğru yerine getirenlerin hidayet bulmuş oldukları ifade edilir iken sonucun cevap olduğu net olarak ifade

edilmiş olmaktadır.

Surenin son ayeti olan 135. ayet: “De ki herkes gözlemektedir. O hâlde siz de gözleyin. Kuşku yok ki kimin düzgün yolda olduğunu, kimin doğru yolu bulduğunu yakinen bileceksiniz.” Demek ki Firavun sorduğu sorunun cevabını talim etmişti. Öncekilere ne oldu ise kendisine de o olacaktı/ olmuştu. Söz konusu ahiret ise öncekilere ne olacak ise ona da olacak o idi. Musa nebinin 50. ayetteki cevabı, bir önerme olarak değerlendirildiğinde, önermeyi soruya dönüştüren Firavun, 51. ayetteki sorusunun gerçek cevabını talim ederek almıştı.

Firavun'un, geçmiş toplumların sonunu sorması karşısında, Musa nebinin, onların bilgisinin Allah nezdinde bir kitapta -belirli- olduğunu yani bir yazgı üzere olduğunu belirtmesi elbette doğrudur. Yazgıya dair olan; ne olduğuna, nasıl olduğuna, ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağına dair gerçekleşti ama neden bağıntılarında gerçekleşti. Başka bir deyişle de Allah'ın “Ol” dediği neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Yaratım bağıntısal indirgemecilikte neden bağıntılarında gerçekleşmekteydi... ki son, ister doğada gerçekleşenler dolayımında gerçekleşsin, ister görünen doğa alanından daha üst olan bir doğa alanında gerçekleşen melekler dolayımında gerçekleşsin, hep neden bağıntısında gerçekleşti. Son konusu ereksellik ise nedenler ereğe göre belirli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. Yazgı böylesi gerçekleşir iken Firavun'un sorduğu soru sonuçta; Musa'nın vazifeye dair teklifte bulunuyor olup da Firavun kabul etmediğinde, sonucu geçmiş kavimler olarak buluyor olmak cevaplanmış olmalı. Musa nebinin cevabı doğru olsa da gerçek cevabı Firavun talim etmiş olmakta alacaktı/ almıştı.

Melekler de insana dair eleştirel sorularının cevabını, insanlık tarihinde insanlığı gözlüyor olmanın taliminde almaya devam etmekteydi. Fesat ve kan dökmekten ileri, insan kendisinden fazlası olduğunu, fazla verdikleri dolayımında tanrısalları talim ederken görünüşe taşımaktaydı. İblis de üstenci bir bakışla, insanı beşerî yönleri dolayımında hakir gördüğünden dolayı, insanın ne için olduğuna dair

gerçeğini tarihsel olarak talim ediyordu. Demek ki Rabbim, soru niteliğinde olan gerçekleşen bütün yaklaşımlara, cevabını talim ve sonuç belirleniminde vermiş olmaktadır. Soruların muhatabı kendisi ise vahiy bilgisi ile de cevap vermektedir.

Her varlık, hilkati gereği kıvam üzere ereğine bağlı bir varoluşta bütün içinde ne için ise ondan yana fitri anlamda vazifelidir. İnsan da fitri anlamda vazifeli olduğu yönü ile beraber, gerçek ve sonuçlar kendisine telkin ve teklif edilir iken gerçek ve sonuçlardan yana mesul kılınmış varlık olarak gerçekte ne için ise hakkı gereği gerçekleştirmekten yana vazifeli kılınmıştır.

İnsanın, teklif edilmiş olan en genel üç vazifesi:

- 1) Allah'ı bilmek ve anlamaya çalışmak,
- 2) Tanrısal belirlenimlerinde Allah'ı yakın bulmak ve yakın bulmanın gereği olan ubudiyet ile ibadet,
- 3) Tanrısal hak, adalet, rahmet, tevhid, tenzih üzeri hakkı gereği talim ettiği halifelik,

Demek ki insanı, teklif edilen dolayımında tercihinin bağlı olarak karşılaşılabileceği sonucu beklemekteydi. İnsan, yaptıklarının sonucunu gözleyen bir varlıktı. Gerçekleştirdiklerinin sonucu ise sonuç yargı veya sonuç karşılık olarak insanı beklemekteydi.

Musa nebi emsalinde "Seni kendim için seçtim" denildiğinde, Allah için olup da kendisini Allah için olmanın vazifesi idrakinde gören ve gerçekleştiren insana tanıktık. Elbette vazife idraki, tek başına yeterli değildi. Aidiyet, sorumluluk, liyakat ve yeterliliğe bağlı donanım, vazife idrakini ahlak biçimsel ve ilmi olarak gerçekleştirmenin olanakları olarak olması gerekenlerdi. Surede, ilmin edinilmesi farz kılınıyor iken sure bağlamında ilmin fazlaşması hem vazife kolaylığı hem de vazifenin ne için olduğunun idraki ile beraber anlam ve değerinde gerçekleşmesi adına önemliydi. İlmin artmasını talep etmek; anlayışın artmasını talep etmekle de ilgili olup, anlamadıklarından yana daralan ve anlamadığı olguyu veya olguya dair gerçekleştirenleri yük hisseden

insanın, daralmaktan ve yük hissetmesinden kurtulmasının olanağı olarak gösterilmiş olmaktadır. Anlaşılmayana yönelik yabancılık ve körlük, anlaşılmıyor olanın anlaşılıyor olduğuna bağlı olarak giderildiğinde, öncesinde anlaşılmayan, artık daha anlamlı ve değerli olarak yaşanmaktadır. Yeter ki aidiyet, sorumluluk, duyarlılık, hakiki olmak -ihlas- korunuyorsa olsun.

Surenin 114. ayeti: “Gerçek melik olan Allah yücedir. O'nun vahyi tamamlanmadan, Kur'an'ı okumakta acele etme! ‘Rabbim ilmimi arttır’ de!” Bu ayette dikkat edildiğinde ilmin artması, Kur'an'ı anlamak, dolayısıyla da Allah'ı anlayabilmenin olanağı olarak da edinilmesi emredildi... ki ilmin artması sadece Allah'ı anlamak ile kalmayıp, Allah'ı anlamaya çalışan insanın, insan olmaya dair vazifesini, Allah'ı anlamak için olmak anlamında da bulmasının idrakini vermiş olmaktadır. Allah'ı anlamak, Allah'a ait tanrısalları talim etmek ve gerçekleştirmek, insan olmanın tanrısalları vazifelerindendir. Vazife ahlakı üzeri varoluşu ciddiyete alarak olanaklarını, vazifenin gerçekleşmesi için de kullanması, insan için olması gerekendir... ki insan tarih olgusu olarak en temelde ilmi, anlam-değer yüklü zihniyeti, kültürü, ahlakı vb. miras alan varlık iken vazifesi, ilim-ahlak bağintısında Allah'ı bilmek, anlamak ve güzel ahlak belirlenimli olarak talim etmektir. İlim arttıkça da Allah'ı anlayabilme olanağı da artmış olacaktır... Yeter ki yaratım temelli düşünmeyi öğrenebilsin.

Meryem suresinde mirası taşıyacak insanların gerekliliğine tanıklıkta. Ta Ha suresinde de mirası yüklenmek ile kalmayacak, siyaset alanında meşru kılacak, insani ilişkilerde genele yaygın kılacak adanmış insanların olması gerektiğine de tanıklıkta.

Miras; siyaset, eğitim, kültür ve ahlak bağintısında topluma mal edilmesi gerekendir. Toplumsal kılınmamış her miras; ferdi süregelisi içinde, insanlık tininde galip düşünce olarak gerçekleşecek olan değildir. Surenden de anlamaktaydık ki mirasın siyaset, eğitim, kültür ve ahlak ayağı toplumsal kılınmasının en temel ayaklarıydı. Sanat da mirası içselleştirilmiş değer kılmanın bir belirlenimi olsa da mirasın tinsel

anlamda nereye yükseltildiğini görmek adına önemliydi... ki ifade biçimi ile sanatsal niteliğe haiz Kur'an bu anlamda dikkate değeri.

Surenin 131 ve 132. ayetinde Muhammed Mustafa emsalinde bizlere; dünyanın öncelikli olmadığı, Rabbin vereceğinin daha hayırlı olduğu ifade edilmek ile beraber, aileden başlayarak vazifenin devam etmesi gerektiği vurgulanır. Güzel akıbet takva ile gerçekleşecek olmalı. Vazifeye ihtiyaçlı olan ise bizlerdik, Allah ihtiyaçlı değildi.

Eskilerinde dediği gibi işlerin ya memuru ya da amiriydik. Gerçekte güç yetiren amirin, yani emir sahibi yönetici olanın Allah olduğunu da Kur'an ile (özellikle Ta Ha suresinde) idrak etmekteydik. Amirinin Allah olduğunu, yaratılmış olanların kul olduğunu idrak etmek, vazife sahibi olarak olması gerekenlerini yapma idrakini de edinmek anlamını taşımaktaydı. Allah bizlere, önceden, olacakları hatırlatır iken sonuçlarına katlanacağımız bir yaşamı da hatırlatmış olmaktadır.

Artık isteyen güzel akıbeti, isteyen de kötü akıbeti tercih etmiş yaşıyor olarak geleceğe, akıbetine doğru yürümekteydi. Tekliften sonra, sonucu gözlemek veya beklemek, sonuca doğru yürümekte gerçekleşecek olmalı. Sonuç, kimin doğru olanı yaşadığının belirlenimi olacaktı.

Surenin diyalektiğe içkin eleştirel yönü ile de değerlendirmek gerekir ki insan; anlamın yargısal olması ile bakıyor olması, değer yargısal bildikleri dolayımında inanç varlığı olması, öncüllerine bağlı olarak beliren farklı ve karşıt pozisyonunu koruyor olması sebebi ile diyalektik bir oluş içinde bulunmaktaydı. Diyalektik, nihayeti olmayan varlığın kendinde aynılığı koruyor iken kendinde karşıtlığı var etmesi ile yaratabilmenin olanağıydı. Yaratmanın olanağı olmak ile beraber, karşıtlık dolayımında bilmenin de olanağı olarak gerçekleşti. İlkeye bağlı varoluşta ilkesel olanın gerçekleşmesinin, görünüş bulmasının ve genele yaygın tesis edilmesinin de olanağı olarak varoluş biçimsel de gerçekleşti. Değişen anlam-değer yüklemelerinde, gelişimi de olanaklı bulur iken değişen oluş içinde değişen zamanların da gerçekleşmesinin olanağıydı. Sure açısından bakıldığında kişi; anlamın

yargısallığı, öznelliğe haiz irade belirlenimleri olarak idealara bağlı değer yargısal bakışımı, bakışımını ve yaşamını biçimleyen öncüllerin farklılıklarına, menfaat belirlenimlerine ve tercih belirlenimine bağlı olarak karşıt taraflarda olabilmekteydi. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin! Hak olana dair sonuç, her daim cevap olarak gerçekleşecek olandı.

Surenin son ayetinde “De ki herkes gözlemektedir. O hâlde siz de gözleyin. Kuşku yok ki kimin düzgün yolda olduğunu, kimin doğru yolu bulduğunu yakinen bileceksiniz” denir. Sonuca doğru yürür iken gözlenen veya beklenen sonuç dolayımında insana, vazifesi ne ise hakkını vererek yapması gerektiği ifade edilmiş olunur. Sonuç, gerçekte kimin doğru, kimin yanlış, kimin hakikatten yana sonuçsuz kimin de hakikatten yana sonuç aldığına bağlı olarak yargısal belirmiş olacaktı. Talim ve sonuç cevaptı. Vazifesini düzgün yerine getirenler ve doğru - hakiki- olanlar, Allah'tan sonuç almış olmak ile beraber, Musa nebi gibi, Allah'ın desteğini kazanmış salihlerdi.

Sure genelinde işaret edilen; vazifenin yük değil, aidiyet ve sorumluluk idrakinde yapılması gerektiği idi. Vazife yani görev idrakinde olanlar, görevlerini yük olmaktan öte, ilkesi gereği uzmanlaşarak yapması gerekenlerdi.

Surenin başlangıcına yeniden döner isek: Musa nebinin kutsal Tuva vadisinde, Allah ile tanışmasına tanıklık. Meryem suresinde fısıldaşacak kadar yakın kılınmış olduğu ifade edilmekteydi. Cenabı Allah Turi Sina'da Rabb-ül Âlemin nuru ile ateş misali görünen nur salınımında Musa nebiye görünmüştü. Bu durumdan ve fısıldaşacak kadar yakın kılınmış olmasından anlamaktaydık ki Cenabı Allah, sadece tümel içerikli öznel bir varlık değil, nesnelliğe haiz varlık belirlenimi de olandı ki ateş misali gibi görünen nur salınımında Musa nebiye görünmüştü. Bu olayın önemli olan yönü; öte bir Tanrı değil, yarattığına içkin ve yarattığı da kendisine içkin kalmış olarak var olur iken katmanlı yaratım bağıntısında içsel ve dışsal kapsayıcı -muhit- bir Tanrı vardı. Kendi varlığının nesnesi ve öznesi olduğu için

gerçekleşmeyi, yaratmayı kendinden olarak olanaklı kılarak yarattıklarının da öznesi ve nesnesi olmaktadır.

Bütün zamanların Tanrı'ya dair sorunsal durumu; Tanrı'nın gerçekte mahiyeti gereği ne olduğu idi. Kur'an açısından bakıldığında ise bu sorunsal bir durum değil, insanların bilgi yetersizliğinden dolayı düştükleri bir durumdu. Kur'an'da Tanrı, öz niteliği ile nur olup türev nur belirlenimleri ve yaratılmış yapılar dolayımında iş gören varlıktı. Nihayeti olmayan varlık olarak katmanlı yaratma olanağında içkin ve dışsal kapsayıcı olan varlıktı. Niceliğe haiz varlık olanağından harekete haiz gerçekleşme ve yaratma olanağında yaratıma açık ve yarattıklarını yüklem almaya açık mümkün varlıktı. Öz niteliğini yitirmeden mümkün varlık olmayı da sürekli kılandı... ki her zamanın öznesi ve nesnesi olarak yarattıkları dolayımında Nur, Hayy, Allah, Rahman, Rahim, Veli, Basir, Semi, Alim vb. sıfat, karakter, kimlik belirlenimli tanrısal belirlenimlerinde kendini gerçekleştirme olanağı olandı. Tanrısallar kendisine aidiyette yarattıklarına dair kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. Nur olması olanağından, öznel ve nesnel olarak ne kadar istifade edebilmekte ise o kadar O'nun ile bilme, görme, duyma, yaratabilme olanağına da sahip bir yaratılışımız vardı.

Hem öznel hem de nesnel anlamda varlık olma karşılığı olan Allah; Ta Ha suresinde, ateş misali görünen nur ve Meryem suresinde fısıldaşarak yakın kılınmış olması dolayımında Musa nebiye göründüğünü ifade etmekteydi. Görmek anlam biçimsel gerçekleştiği içindir ki Musa nebi ilk evresinde gerçekte Allah'ı gördüğünden elbette ki haberdar değildi. Ancak, varlığın Allah ile var olduğunun idrakinde olarak kendisinden başka bir ilah olmayan Allah'ı tenzih gereği bilmekteydi. Varlıktan ayrı veya öte değil ama aynı da değil olmasında Allah'ı bilmekteydi ki tenzih ilkesi gereği paganlığa, putperestliğe yönelik sert tavır göstermekteydi.

Tanrı tasavvuru, bütün zamanların sorunsal durumu idi. İşte Ta Ha suresi ile bilmeye ihtiyaçlı olduğumuz Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin, nasıl bir tanrı tasavvuruna sahip olmamız gerektiğinin

uslamlamasına da tanıktık. Tanrı'ya iman etmek elbette önemliydi ve Tanrı'yı iman gereği bilmek de elbet önemliydi. Ancak, Tanrı'nın öz niteliğinde ne olduğu, hangi belirlenimlerde nasıl bir Tanrı olduğuna dair bilgimiz yok ise gerçekte neye/ kime iman ettiğimizizin, neye/ kime vazifeli olduğumuzun, neye/ kime hizmet ettiğimizizin, yakınlaşmak adına neye/ kime yönelik ubudiyeti gözettiğimizizin idrakinde olmadığımız gerçeği ile karşı karşıya kalmış olmaktaydık... ki "İlmimi arttır" ayeti bunun için de önemli olan bir ayetti.

Allah'ı; gerçekte ne olduğuna, neler olabildiğine, neleri gerçekleştirebildiğine dair bilmek hem O'nu anlayabilmenin temeli hem de Musa nebi gibi, yanlış tanrı tasavvurlarına karşı korunaklı ve tutum sahibi olmanın gereği idi. Vazifenin sıradanlaşmaması için ve anlam-değer yüklümlü olarak hizmetin canlılığını korumak için de ihtiyaç duyduğumuzdu. Yakın bulduğumuzda, O'nu gerçekte tanımak için de ihtiyaç duyduğumuzdu. Bu anlamda Ta Ha suresi sadece vazife insanı esasına göre modellenmiş değil, Allah'ı tanıma esasına göre de modellenmiş ve tenzih ilkesine göre de biçimlenen bir sureydi. Yaratılmış olanlardan Aliyy olmayı korur iken Musa ile karşılıklı varoluşta, yaratıyor olmaya rağmen, Allah'ın, öz niteliğini koruyan bir varlık olduğuna da tanık olmaktan anlamaktaydık ki varoluş ayrı değil aynı da değil oluş belirleniminde, tenzih ilkesi korunarak gerçekleşmekteydi.

Tenzih; Allah'ın ne olmadığı dolayımında Allah'ı bilmeyi... Meryem suresinde çocuk edinmekten münezzehe olan Allah, Ta Ha suresinde varlıkta görünenler ile aynı nitelikte varlık olmaktan münezzehe olarak ifade edilmekteydi. Altından buzağıya karşı Musa nebinin tavrından da bunu anlamak gerekir. Nur suresine geldiğimizde, Nur suresi 35. ayette Allah'ın yerin ve göklerin nuru olduğu ifade edilir. Yani Allah, Allah olma niteliğini nesnel anlamda nur olmakta bulmaktaydı. Bu ayet, Allah'ın, yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olduğu gerçeğini - anlamını- da taşımaktaydı. Bu ayetin Ta Ha suresi ile bağıntısı ise tenzih konusu ile ilgili olup Allah'ın ne olduğunu bilmekte isek ne olmadığını da bilmiş olacağımız ile ilgiliydi. Allah'ın nur olduğunu bilmekte isek

yaratılmış olanların O olmadığını ama O'ndan ayrı da olmadan yaratılmış olduğunu anlamış olurduk.

Sonradan edinilmiş tanrısal sıfat, karakter/ kimlik belirlenimlerinin de öz nitelik değil ama yüklem belirlenimli gerçekleştiğini de tenzihi anlamda bilmiş olmak ile beraber tevhidi açıdan kendisini oldu kılmış olduğu yüklem olduğu bilmiş olurduk. Yani Allah görme değildi ama görendi. Düşünce değildi ama düşünendi. Us değildi ama us sahibi olandı. Duygunun kendisi değildi ama duygu sahibi olarak Rahman, Rahim, Vedud olandı. Öz niteliğine bağlı olarak yaratım veya yarattıkları dolayımında kendisinden açık olan özellik olanaklarını yüklem alınmış özdeşlikte kendi olmanın belirlenimi kılabilen mümkün varlık oluşa da haiz varlıktı.

Sonradan yüklem alınmış olan bilme, duyma, görme, rahman, vedud gibi özellikler mümkün kılınmış olup olumsuzlaması yapılabilir ve değişim içinde gerçekleşebilir olanlar iken öz niteliğin kendisi değil, yüklem almış olarak kendisini oldu kıldıklarıydı. Yani aynı değil ayrı da değil olmakta gerçekleşenlerdi. Söz konusu olan, Allah ile var olmanın olanağında fakr ve aciz yaratılmış olan varlıklar ise, onlar da ayrı değil aynı da değil olmanın yaratım bağıntısında yüklem belirlenimli gerçekleşenlerdi. Ancak, Allah'ın kendisini oldu kılmış olduğu belirlenimler değil, ne olmadığını belirlenimi olarak gerçekleşenlerdi.

Allah'ta yüklem alma;

- 1) Kendisini oldu kılmış oldukları dolayımında gerçekleşen tanrısallar,
- 2) Kendinden fazla verilmiş olup da fazladan belirilmiş olgular olarak beliren ve ne olmadığını belirlenimi olan yaratılmış olanlar -mahlûkat- belirleniminde olmak üzere iki düzeyde gerçekleşmekteydi.

Yüklem almanın; ayrı değil aynı da değil olmakta mümkün varlık da olma olanağında gerçekleştiğini ve her yüklem olumsuzlanabilir olarak değişim oluşu içinde süreksizliğe haiz oluşta gerçekleştiğini

bilmekte isek yüklemelerin zatihi Allah olmadığını ama Allah'tan ayrı da gerçekleşmediğini tenzihi anlamda net olarak bilmiş oluruz. Böyle olmak ile beraber Allah'ın kendisini yüklem alınmış özdeşlikte oldu kıldığı (öz nitelik olarak olduğu değil, meleke sıfat ve anlam-duygu yüklü karakter/ kimlik belirlenimlerinde kendiliği oldu kılabilirdiği) yüklemeleri olmak ile beraber, kendini oldu kılmış olmadığı ama kendisinden fazla vermiş olarak yaratmış olduğu tür belirlenimli varlıklar düzeyinde gerçekleşen yüklemelerde vardı... ki Musa hem Allah ile var olabilmenin olanağında, Musa olarak kendi olabilmenin olanağına haiz çift yönlü bir varlık olarak fazladan belirmiş olgu olmakta gerçekleşebilmekteydi hem de Allah olmadığının gerçeği sebebiyle Allah ile karşılıklı var olabilme olanağına haiz muhatap alınarak hitap edilebilen olabilmekteydi. Aynılık düzeyinde özdeşliğin olduğu bir varlık düzeyinde ne çift yönlü varlık olmak ne de karşılıklı var olabilmek olanaklı olabilirdi.

Başka bir deyişle, toprak Allah değildi ama Allah yaratıyor olarak farklı başkası olmakta Allah ile var olmaktadır. Su Allah değildi ama Allah yaratıyor olarak farklı başkası olmakta Allah ile var olmaktadır. Güneş, Ay, yıldızlar, bitkiler, hayvanlar, melekler, cinler, insanlar vb. daha nice, Allah değildi ama Allah yaratıyor olarak farklı başkası olmakta ve fazladan belirmiş bir olgu belirlenimli kendi olmakta vardı. Yani Allah'ın kendini oldu kıldığı Allah, Rahman, Veli, Vedud vb. yüklem belirlenimli özdeşlikler olduğu gibi, Allah'ın kendisi ile yaratıp da farklı başkası olmakta var olan ve fazladan belirmiş bir olgu olarak oldu kıldığı ve kendi olmadığı, yüklem belirlenimli gerçekleşenler de vardı. Yüklem öz kendiliğin varlık mahiyeti değildi ama öz varlığın kendisine yüklem alıyor olarak gerçekleştirdikleriydi. Kendi olmadığı, tür belirlenimli yüklem çift yönlü varoluştaki hem Allah ile vardı hem de fazladan belirmiş olgu olarak farklı başkası olmakta var olabilmekteydi.

Çift yönlü ve karşılıklı varlık olabilme olanağı ise katmanlı yaratım bağintısında, içkin kapsayıcılıkta çift yönlü, dışsal kapsayıcılıkta karşılıklı var olabilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Katmanlı varlık olmak,

hep içsel ve dışsal kapsayıcılıkta gerçekleşiyor olsa da hakiki varlıktan bakıldığında, yarattığını kendi varlık alanında kalıyor olarak, kendi varlık alanında derinleşen bir oluş içinde içerilmiş derinleşmede gerçekleşmekteydi.

Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım, katmanlı yaratım olarak gerçekleşir iken ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında gerçekleşmekteydi. Yaratım, mümkün varlık olabilmenin olanağında yüklem belirlenimli gerçekleşen fazla verilmiş olgular belirleniminde gerçekleşmekteydi. Yaratım; bilfiil olarak gerçekleşen fazla verilmiş olgular dolayımında da hep yeniden bir fazla verilmiş (nur zemininde yine bilfiil gerçekleşen) yeni olgunun/ olguların gerçekleşmesi olanağına bağlı olarak çeşitlilikte ve tinsel derinleşmede devamlı kılınmaktaydı.

Nur olma niteliği ile yarattıklarına benzemeyen hem zamansal hem varlıksal hem şahıs olma niteliği hem de bitimsiz olmakta nihayeti olmayan varlık olarak Allah, nihayetsizliği sebebiyle yarattıklarına benzemeyendi... ki bu, bilgibilimsel anlamda, şeylere benzer gibi bilmek değil de şeylere benzemediği dolayımında O'nu bilmek anlamını taşımaktaydı ki tenzih; Allah'ı ne olmadıkları dolayımında bilmek anlamını taşımaktaydı. Tevhid ise Allah'ı; mümkün varlık belirlenimi olan tanrısal sıfat, karakter, kimlik belirlenimlerinde yani yüklemelerinde bilmek anlamını taşımaktaydı ki bu anlamda Esmayı Hüsna, tevhid gereği Allah'ı bilmenin tanımına haiz isimler olarak tevhidi bilmeye dair zemin kılmış olmaktaydı.

Söz konusu Allah'ı, öz niteliği olan nur olmakta bilmek ise, öz varlık durumu nitelik olarak değişmiyor olsa da niceliğe haiz belirlenimlerinde değişime açık mümkün varlık olmayı da kendinde bulduğu içindi ki Allah hem harekete haiz kendini gerçekleştiriyor hem de yaratma olanağı bulabiliyordu. Bu anlamda Allah'ın aslen öz varlık olmakta ne olduğuna bağlı olarak, yüklem belirlenimlerinde ne olmadığı ve neler olabildiğinin bilgisine artık sahip isek tenzih ve tevhidin hangi belirlenimlerde gerçekleşmesi gerektiğini de bilmiş

olmaktaydık.

Tenzih, ne olmadığına bağlı olarak bilmeye dair tanıtılma yöntemi idi. Tevhid de aslen ne olduğuna veya yüklem belirlenimlerinde ne olabileceğine bağlı olarak bilmeye dair gerçekleşen bilme yöntemiydi. Allah'ı bilme ilmiydi. Nerede ise her surede tenzihe dair ayetler görmekteydi ki bu kadar çok tenzihin geçmesi dolayımında anlamak gerekti ki Allah, ne olmadıkları dolayımında ne olduğunun bilinmesine dair bilimsel bir yöntem oluşu içinde ifadede bulunmaktaydı. Allah'ın, ne olmadıkları dolayımından da anlamak gerekmekteydi ki klasik vahdeti vücut düşünce biçimlerinin -ekollerinin- ifade ettiği, Tanrı ve yaratılmış olanların aynılığı, gerçekte söz konusu değildi.

Büyük surelerin genelinde, tenzihin bu kadar baskın anlam içeriği ile kullanıldığı Kur'an'dan bakıldığında, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında, aynı olmanın değil, farklı başkası olmanın olanağında yaratılıyor olmak ve karşılıklı varoluş olanaklı olabilmekteydi. Tenzih; Allah'ın ne olmadıkları dolayımında bilinmesine yönelik bilme yönetimi anlamını taşıy iken ayet de Allah olmayıp da Allah'ı işaret eden, varlıksal veya varoluşsal karşılığı olan gerçeklik belirlenimi anlamını taşıy iken aynılığın olmadığı bir yaratım oluşu içinde var olduğumuzu artık anlamamız gerekirdi... ki yaratılmış olanın kul olduğu içeriği ile de bakıldığında kul; Allah'a ait tanrısallar ile var olup da tanrısalları gerçekleştirme olanağında Allah'ı görünüşe taşıyan ama kendi olma olanağında bunu gerçekleştirme olanağı bulunandı. Tenzih, ayet, kul kavram içerikleri ile bakıldığında aynılığın olmadığı varlık oluşunda var olduğumuzu anlamak gerekirdi. Kur'an içeriğine bağlı olarak tenzihten kastım ise öte bir tanrı değil, Tanrı olması bakımından Allah'ın ne olmadığı dolayımında ne olduğuna dair bilme yöntemi idi.

Esmayı Hüsna, evrensel tanrısallar olup Allah'a ait, yaratılmışlara dair biricik olmakta ve farklı belirlenimlerde tavırsal renklilik olarak gerçekleşir iken yaratılmış olanların, tanrısallardan istidatlı oldukları kadarı ile kısmi anlamda tanrısallar dolayımında Allah'a benzer oldukları görülür. Böyle olsa da her tanrısal Allah'a ait olarak varlık

alanında biricik gerçekleşir iken benzersizliğini koruduğu içindi ki yaratan ve yaratılmış olana dair benzerlik temsili anlamda gerçekleşmekteydi. Bu doğrultuda belirtmek gerekir ise kulun tevhide dair her bilme düzeyinde, Allah'ı tanrısal olarak dolayımında kayıt almış olduğu belirlenimlerinde ne olduğuna dair biliyor olmasında tevhid de tenzih belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Surenin 8. ayetin de "Allah, kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler O'nundur" denilir iken hem tenzih hem de tevhidin içeriliyor olarak Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin yöntemselliği de verilmiş olmaktadır. Sure Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin modelleniş biçimi de olmak ile beraber Musa nebinin vazifesinin, en temelde Allah'ı tenzih belirlenimli olarak nasıl bilmemiz gerektiği anlatı içeriğine göre biçimlenmişti. Firavun'un, Allah'ın varlığına dair soru sorması ve Musa nebinin yaratım dolayımında soruyu cevaplaması tenzihin farklı bir yönünü göstermekteydi. Samiri'nin altından böğüren buzağı yapmış olması ve Musa nebinin onu yakacağını ifade etmiş olması dolayımında da görmekteydik ki insanoğlu, Allah tasavvurundan yana cahildi. Bu cahilliği aşmanın en temel yöntemi tenzihi ilke edinerek, Allah'ın ne olmadığına dair evvela bilmeye başlamak ve tevhid ilke edinerek de ne olduğuna veya neler olabileceğine dair bilmeyi sürekli kılmak olması gerekendi.

Tenzih; Allah'ı, ne olmadıklarından yana soyutlamaya gitmek ile bilme yöntemi idi. Tevhid de Allah'ı, ne oldukları dolayımında ne olmadığına bilgisi de edinmiş olarak bilmeye dair soyutlama olanağında gerçekleşmekteydi. Zaten her bilme, anlamın yargısal olması ve kavramının tümel belirlenimli yargısallığa haiz gerçekleşmesi dolayımında, soyutlamaya dair gerçekleşir iken bilmenin olanağını soyutlama yapmış olmakta buluyorduk. Meryem suresinde tenzihi, ilmi anlamda ifade ediliyor olarak görmekteydik. Ta Ha suresinde ise tenzih, talime dair oluş içinde gösterildiğine tanıklık.

Surenin 12. ayetinde "Şüphesiz ki Ben, evet Ben, senin rabbinim..." denilir. 14. ayette de "Şüphesiz ki Ben, yalnızca Ben Allah'ım..." denilir.

Her iki ayette de arı soyutlama düzeyinde en yalın biçimde varlık olma bakımından kendi olmanın, nesnel anlamda neliğine aşkınsal öznel anlamda kimlik belirlenimli ne olduğu ifade edilir. Ben olmak; nesnellik zemininde nesnelliğine aşkınsal olarak en arı biçimde kendi olmanın özsel mahiyetiydi. Hakiki varlık, en temelde kendi olma durumunu Ben olmakta bulmaktaydı. Dil dolayımında da anlama dair yüklem almış olmanın olanağında ben olmayı; anlam ile kayıtlanmışlıkta ama öznesi ve nesnesi kendi olduğu içindi ki hem kendi olmanın gerçeği dolayımında hem de dil dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal kendi olmanın gerçeğini arı soyutlamada yani arı tenzih düzeyinde ifade etmekteydi.

Demek ki Allah en temelde özde, ben olma niteliği olan ve ben olma niteliği ile de kendini ifade edebilen hem kendi olmanın salt niteliğini koruyan hem de salt varlık olma niteliğinde mümkün varlık olma belirleniminde kendini tanımlayan, arı soyutlama yaparken de tanımlayan varlıktı. İlişkide de karşılığı olmak ile beraber talime açık varlıktı... ki nesnesi ve öznesi kendi olmak kaydıyla, kendi ile kayıtlı olmakla beraber, nesnelliğine (nur olma niteliğine) aşkınsal özne olarak kendisinden fazlası olan metafizik varlıktı. Bize göre metafizik olmasını kast etmekte değilim... kendi -ben- olma durumu, kendinden fazlası olarak metafizik varlık olmakta gerçekleşmekteydi.

Surenin 14. ayetinde “Şüphesiz ki Ben, yalnızca Ben Allah'ım. Ben'den başka ilah yok. Bana kulluk et! Beni anmak için salata dur!” Ben olmak dil dolayımında hem karakter biçimsel bir ifadeydi hem de kimlik biçimsel olarak ifade edilmekteydi ki karakter/ kimlik, kendiliği -benliği- anlam-değer yüklü oldu kıldıklarımız olsa da ben olmak; kendiliği sonradan oldu kıldığımız ve kendiliğe -benliğe- bir elbise gibi giyilen karakter/ kimlik belirlenimleri gibi olumsuzlanabilir veya değişebilir mümkün kılınmış yüklem değil, en temelde soyutlanması yapılamayan kendi olma durumuydu. En fazla dil dolayımında, dilin anlam yüklem belirleniminde olumsuzlanması yapılabildi ama özde ben olan, kendini dil dolayımında ifade etmiş olmasa da kendi olmayı hep koruyor olmakta ben olma niteliğine haiz varlık olma durumunda

bulunandı. Ben olma durumu veya niteliği, olumsuzlaması veya değişimi yapılamayacak olan varlık olma durumuydu.

Böyle olmak ile beraber, yüklem almaya açık yaratım olanağında öz niteliğini yitirmeden, yüklem alma oluşu içinde ben olmak; anlam, irade, duygu, haz yüklümlü gerçekleşen karakter çizgilerinde ve kimlik belirlenimlerinde yüklem alabilmenin yaratım olanağında veya dolayımında, gerçekleşme biçimlerinde (yani varoluş biçimlerinde) hep kendinden fazlası olmakta gerçekleşmekteydi. Yaratım olanağı, kendinden fazlası olmanın sürekli kılınmış olması olanağı olarak öz varlığın varoluş belirlenimlerinde de metafizik varlık olduğunun belirlenimiydi. Metafizik varlık olmanın olanağı mümkün varlık olma olanağında gerçekleşmekteydi.

Sure; Musa nebi anlatısı ve vazife insanı dolayımında modellenir iken Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin modellenmesi olarak Allah'ın, Kur'an veya vahiy aracılığı ile bizlere seslenişini içermekteydi. Benliğimiz, Allah'ın benliğinden alınmış bir paye olarak Allah'a ait ama bize de dair kılınmış olan ve kendi olmaya dair, olumsuzlamasını kendi başımıza yapamayacağımız var olma olanağıydı. Bu yönümüz ve diğer tanrısallardan paye almış olmamız ile Allah'a benzerdik. Allah'a temsil ve paye almış olmanın olanağında kısmi olarak benzer olduğumuz tanrısallar dahi varlıkta biricik olarak Allah'a ait gerçekleşir iken Allah'ın tanrısalları ile benzemez olduğuna da tanık olmak gerekirdi.

Tanrısallardan paye almış olmanın olanağında var olmak, Allah olduğumuz anlamını taşımakta değil, tanrısalların gerçekleşmesinin bir olanağı olarak yaratılmış olduğumuzun gerçeğini açık etmekteydi. Başka bir deyişle de Allah ile var olduğunun idrakinde ubudiyet, her yaratılmış olanın var olmaya dair yazgısıydı. 12. ve 14. ayetlerden bunun da anlaşılması gerekmekteydi. Kendisinden başka ilah olmayan ile vardık ve O'na yönelmiş ve idrakinde olarak var olmalıydık. Bu anlamda her varlık hilkati gereği, ne için ise onun vazifeliydi. İnsan; vazifesi vahiy ile kendisine hatırlatılmış olup da vazifesi teklif edilen ve teklif ile beraber vazifesinden yana mesul kılınmış olunan varlıktı.

İnsan; hakkı gereği Allah'ı ve varlık olma bakımından kendisini bilmekte değil ise sadece kati iman kendisine yeter olsa da vazifesinde vesveseye açık manipüle edilebilirdi... ki surede Âdem nebi anlatısına bu açıdan da dikkat etmek gerekirdi. Manipüle edilmiş olup da vazifesine gafil kalmış her insan, tanrısal elbisesinden soyunup, kendisine ve öz varlığına yabancılaşan, öz varlığından uzaklaşan olmaktadır. Günaha dair kaygı her ne kadar yeniden dönüşe sebep vermekte ve utanç da her ne kadar varlık değerine dönmenin olanağını vermekte olsa da tanrısal olandan soyunarak öz varlığına yabancılaşma bir defa hissedilmiş ve gerçekleşmişti. Böyle olmak ile beraber, özür ile beraber yeniden kabul edilmek, karşılıklı anlam-değer oluşu içinde yabancılığı aşarak yeniden anlam bulmuş olmanın olanağı olabilmekteydi. Yeniden ilişki kurabilmek, yabancılığı aşarak yeniden başlayabilme olanağı vermekteydi.

Günah veya günah misali gerçekleşen hata; varlık olma değerinin kutsiyetinden soyunmuş olarak aşağı bir değerde anlam yüklenmiş olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Surede, Âdem nebinin cennette talim ettiği hata, öz varlığına yabancılaşmayı getiren ama kendisini de tanıma olanağı veren oluş içinde gerçekleşmekteydi. Öz varlığına yabancılaşmaya sebep oluş içinde kendini tanıma olanağı da bulan insan için Tanrı olmadığı gerçeği, kendisine aşikâr olmaktadır. İnsan, tanrısalara haiz modellenmiş temsil varlığıydı ama Allah olmadığı, Allah ile var olduğu gerçeğine de uyanması gereken varlıktı. Kendini Tanrı olduğuna inanan veya inandırılmış olan Firavun emsaline yönelik, meleklerin secde ettiği Âdem nebinin insan olarak yaratılmış ve hataya açık olan yönü ile eleştirel değerlendirilmesinden bakıldığında, tenzih, Allah'ı bilmenin kaçınılmaz yöntemiydi. Bu açıdan dahi bakıldığında tenzihin sadece bilmeye dair ilmi bir teori değil, varoluşsal bir yöntem olduğu da görülmekteydi.

Samiri ve İsrailoğullarının böğüren buzağı heykeli yapıp da tanrı edinmeleri ve sonuçta Musa nebi tarafından bu durumun yadsınmasından da görmekteydik ki tenzih, ilmi anlamda yaşamsal olarak da gerçekleşmesi gerekendi. Surede; Samiri emsalinde

görmekteydik ki insan keşfe açık varlık olsa da gerçekte olanı değerlendirmekten yana eksikleri, hataları, yanlış yargıları veya hevası sebebi ile gerçekten uzaklaşmayı, gerçeği çarpıtabilmeyi kendisinde olanaklı bulmaktaydı. Samiri örneği dolayımında dahi tenzihin, yönlemsel anlamda korunmasına ihtiyaçlı olduğumuzu görmekteydik.

Tanrısallara haiz Âdem, iktidar sahibi Firavun, hevanın ve anlayışsızlığın temsili buzağı da göstermekteydi ki Tanrı olma yeterliliği bir tek Tanrı'da bulunmaktaydı. Varlıklardan ve hakiki varlık anlamında üst varlık olan Allah'tan bakıldığında, tenzihin bilmeye dair olmazsa olmaz yönlemselliği içinde bilmeyi olanaklı bulmaktaydık.

Surenin 89. ayetinden buzağı heykelinin söze/ dile güç yetiremediği ve insana zarar ve fayda bakımından sonuçlar veremediği ifade edilir iken Tanrı olmaya yeterliliğinin olmadığı ve bunun da pratikte talime dair tahkikinden anlaşılması gerektiği ifade edilir. Bu ayet ile de tenzih gözetilmekteydi... ki Allah, Allah yeterliliği olmayanlar değildi. Dualara karşılık veren, vahiy bilgisi ile de konuşan, ilham ile insana yol gösteren Allah'tan; nesnel anlamda nurdan sonuç aldıkça, öznel anlamda tanrısallardan da sonuç almanın olanağı düşünüldüğünde, talime açık olup doğruluğuna dair tahkiki yapılabilir yani deneyimin konusu olduğu anlaşılır. Eş deyişle de Allah olma yeterliliğinin sadece Allah'ta olduğu, deneyime açık doğrulanabilir olan bir durumdu. Tenzih, Allah'ın ne olmadığı dolayımında ne olduğuna doğru bir yürüyüş olarak, ussal olduğu kadar pratikte karşılığı olan yönlemsel bilme biçimiydi.

Ne bulunduğu ve ne olunmadığı dolayımında varlıksal olanı bilmeye açtık. Varlıksal olanı talime de açık olarak bilmenin olanağına haizdik. Öyle ise bilmeye dair gerçekleşen bütün ilişkilerde bilmenin olanaklarına dikkat ederek, bilmeyi öncelikli vazife edinmiş olmak gerekir... ki gerçekte, yerindeliğine göre ve doğru olarak bildiklerimiz dolayımında nasıl yaşamamız gerektiğine dair bir fikrimiz olsun. Böyle yaşamda ilişki yöntemini hangi referanstan hareket ile gerçekleştireceğimizi de bilmiş olalım.

Söz konusu insan, vazife ve ilişkiler ise sure; amaç, sonuç, erek

bağıntısında ilişki yönetimi yapabilmenin gerekliliğini de göstermekteydi. Musa'ya asasının ne olduğunun sorulması, Firavun'a desteklenmiş ve donanımlı olarak gitmek, batıla karşı hak olanı gerçekleştirmekten yana taviz vermemek vb. bakıldığında surenin; vazife ve ilişki yönetimine bağlı olarak modellenmiş bir sure olduğunu görmekteydik. Surede; Musa nebi dolayımında vazifeye dikkat çekilir iken Allah dolayımında Allah'ı bilme biçimi olan tenzihe dikkat çekilmekteydi. İlahi isimleri ile bilme, müşahede, talim olanaklarında gerçekleşen ve tenzihi bilmenin bir biçimi olan tevhide de dikkat etmek gerekmekteydi. Zaten birçok surede doğrudan ifade edilen "La ilahe illallah" ifadesi tevhid kelimesi olmak ile beraber en temelde tenzihi - soyutlamayı- içermekteydi.

Surede, Arş zikredilmekte olduğundan, Allah'ın mülkiyet ve iktidar alanında var olduğumuz hatırlatılmaktaydı. Meryem suresinde, insanın yaratılıyor olmasında ve insanlık tininde iktidar sahibi olan Allah hatırlatılır iken Ta Ha suresinde de doğanın Allah'ın yaratım, mülkiyet ve iktidar alanı olduğu hatırlatılır. Söz konusu Allah'ın Arş'ı ise yaratım yönetiminin yapılar dolayımında gerçekleştiğini de anlamak gerekirdi. Her bir meleğin farklı bir tanrısallığın temsilcisi olması ve bu doğrultuda vazifeli olduğu işi yapmasından da bunu anlamak gerekirdi. Sadece biyolojik yapısallığa bakmak dahi bunu anlayabilmeyi olanaklı kılmazdı. Bu anlamda surede bahsi geçen Sur; üfürülen nesne iken sesin, dolayısıyla da anlam yüklü gerçekleşmesi gerekeni aktaran yapı olarak anlaşılması gerekirdi... ki "Sur üfürüldüğünde" demek; emir verildiğinde, katman katman bütün âlemlere aktarıldığında veya söz gerçekleşmeye yönelik işlevsel kılındığında, demek anlaşılması gerekirdi... ki emre dair her sonuç yaratım belirlenimli gerçekleşir iken hikmet, yasa, ilke, cevap, hesap vb. biçimsel gerçekleşmekteydi.

Arş, Sur, melek vb. her bir tanrısal yapıyı keşfettiğimizde, yeni bir âlemde yeni bir zamansal yaratım oluşu içinde olacaktık. Söz konusu Sur ise insanda temsilen, ağızdan üflenen söz kulağa üfleniyor olarak, iki yapıyla gerçekleşmekteydi. Sözün veya anlamın yargısal olması emir niteliğinde gerçekleşirken de söz yaratım biçimsel olarak yaratım

nesnesi kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi. Söz konusu hakikate dair söz ise hakikatle tanışanın kıyameti gerçekleşir iken yani Allah ile tanışması, ayağa kalkması söz konusu olmaktadır.

Bu bağtından bakıldığında surenin insanı, sadece vazife insanı değil, Allah'a hayran sadakat ehliydi. Çünkü ilahi söz dolayımında Allah ile tanışan kişi için Allah, hayran olarak seyir edilendi. Eskiler "Allah'ı görenin dili tutulur" derlerdi. Allah'ı gören, Allah'a hayran ilim ve seyir ehli olmaktadır.

Surede geçen dağların dümdüz edilmesi mecazi anlamda tefsir edildiğinde, ölüm ve sonrasında insanın hiçbir dayanağının kalmadan sadece kendinin kalmış olacağı gerçeğine işaret etmekteydi. Ayrıca yeryüzünde dağlar, insanın iskelet yapısında kemikleri olarak temsil edilmekteydi... ki insana ölüm emri geldiğinde, istisnalar hariç genel anlamda insan artık ayakta değil, dümdüz kılınmış olarak can vermekte ve gömülmekte veya yakılmaktaydı. Ahirete geçen insan için ise dağların olmadığı yeni bir dünyada gözlerini açmış olması kaçınılmazıydı... ki dağların dümdüz edilmesi ayeti, mecazi anlamından farklı olarak doğrudan bu durumu da konu almaktaydı. Ayrıca, gelecekte yeryüzünde yeni bir çağda dağların olmadığı bir dünya kurulur ise o dünya artık insanın değil, gerçek ile karşı karşıya kalınacağı hesabın dünyasıydı. Artık insan soru soracak değil, vicdan ve belleğe dair melekelerle bağlı olarak, melekler dolayımında Allah soru soracaktı, insanı sorgulayacaktı.

Taha suresinde dikkat edildiğinde; yeryüzüne birbirine düşmanlar olarak indirilen insana, karşıtlık dolayımının sürekliliğine dikkat çekilmekteydi. Sonuçta ise her deneyimin; cevap ve hesap hanesine eklenmiş olarak sonucun cevap ve hesap içeriğinde gerçekleşeceği gelecek belirleniminde, hak edişe dair karşılanmış olacağına da dikkat çekilmiş olmaktadır. Her kişi, sorularının cevabından, yüklendiği anlamların doğru olup olmadığının yargısından, yaptıklarının hesabından kaçamayacağı bir güne doğru yolculuk yapmaktaydı.

Meryem suresinde Allah; önceden yarattıkları dolayımında olmazı olur

kılabilecek olandı... Zekeriya nebiye, kendisini nasıl yarattı ise ona bir varisçi vermeye kadir olduğunu ifade etmekte ve göstermekteydi. Meryem anneden de babasız bir varisçi yaratmaya kadirdi. "Ol" emri anlam, irade içeriğinde öznelde gerçekleşse de nesnel anlamda neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Ta Ha suresinde de Allah, insan gayretini, gerçekleşecek olan yaratıma katıyor olarak, olmaz olanın gerçekleşebileceği mesajını da verir. İnsan bir işi kendine vazife kıldığında ve ereğine bağlı sonuca doğru olması gerekenlerini gerçekleştirdiğinde, Allah'ın inayeti ile beraber en olmaz işi dahi gerçekleştirebilirdi. Yeter ki olması gerekenlerini yaparak ve inanmışlığını koruyarak mücadele ruhunu -anlamını- yitirmesin.

Kur'an'ı anlayabilmek adına belirtmek gerekir ise Kur'an'a konu edilen her bir nebi, anlatisına sadık kalarak farklı surelerde farklı düzey, varoluş biçimi ve farklı anlam bağlamlarında yer edinmiş olmaktadır. Her bir nebinin yaşamından kesitler, yaşamın yalınkat doğrusal olmadığının belirlenimiydi. Bir insanın yaşamı boyunca süreç varlığı olarak birçok varoluş biçimi veya varoluş düzeyinden geçmiş olduğunu görmekteydik. Bu anlamda nebiler emsalinde bizlere ayna kılınan gerçek; anlam-değer yüklem almalara açık olarak yaratıma da açık olmanın olanağından, tekdüze yalınkat gerçekleşen bir varoluşun olmadığı, ayrıca yaşamın farklı mecralarında, farklı biçimlerde, farklı ilişki düzeylerinde çeşitlilikte ve katmanlı metafizik oluş içinde gerçekleştiği idi. Bu açıdan dahi bakıldığında insana/ kendiliğe, olmuş bitmiş veya oldum bittim olarak bakmanın yanlış olduğunun idrakinde olmak gerekirdi.

*

Enbiya suresi...

Enbiya suresi, nebilerin tarih olgusal süregelen mirasları ile insanlığa, görünen âlemlerin üstünde, üst bir gerçeklik anlamında Allah'ın gerçekliğinin olduğu, O'na şirk koşmamak gerektiği (tenzih), olan bitenin oyun için değil hikmet üzeri gaye bağıntısında anlam-değer oluşu içine halk edildiğini betimler. Olan biten, oyun için değil, hikmet bağıntısında yaratılmış iken hikmetine uygun yaşamak telkin edilir. Bunun için de Musa ve Harun nebiye Furkan'ın, öğüt olarak da Kur'an'ın indirilmiş olduğu ifade edilir.

Kur'an'ın bir isminin de Furkan olduğundan bakar isek olması gerekenler ve olmaması gerekenler, tenzih ve tevhid bağıntısında farktan baktıran, idrak sahibi kılan sözün Furkan niteliği taşımakta olduğunu anlamaktaydık. Furkan, diyalektik bağıntıda karşıtı dolayımında hak olanın ve ahlaki anlamda da olması gerekenin açık olması, görünüş bulması, gerçekleşmesi, genele yaygın tesis edilmesi idrakini veren anlam içeriğine haiz sözdü.

Kur'an ve Tevrat kurucu metin olarak değerlendirildiğinde; anlam-değer yüklemelerine ve hükme dair yöntem belirlenimlerine bağlı olarak oluşan yaşam biçimine göre, dünya kurulumunu önceleyen tarih nesnesiydi. Tarihte bu iki kitap gibi dünya kurulumunu sağlamış olarak fark yaratan, insanın tarih öznesi olarak varlık sahnesinde yer tutmasını ve sürekliliğini sağlayan üçüncü bir metin yoktu. Bazıları İncil'i de bu iki kitabın yanına koysa da Tevrat ve Kur'an, sadece mesaj değil, uygulamalı olarak yaşamı biçimleyen yönetsel niteliğe haizdi. Bu neden ile Furkan olarak Kur'an'da ifade edilmektelerdi. Özellikle Tevrat'ın orijinal metnini kast ederek bunları ifade etmekteyim.

Sureye dikkat edilir ise gaflete dalmış ve zanna bağlı saçmalıklara inanılan dünya oluşu içinde bulunan insana, yaşamın bir eğlence, oyun veya oyalanma nesnesi olmadığı hatırlatılır. Zanna, saçmalıklara dair dünya yaratımı da vardı ama surede özellikle İbrahim nebi emsalinde görmekteydik ki saçma dünyalar da anlam-değer yüklü mümkün dünyalar iken insanın/ insanlığın mutlak kaderi değildiler.

Dünya yaşamı oyalanılacak, oyun kılınacak, eğlence dünyası olarak kullanılmalı değil, geleceğe dair fırsat olarak değerlendirilmesi gerekendi. Allah da dünya yaşamını bir oyun, eğlence için yaratmış değildi... ki surenin 16 ve 17. ayetlerinde buna dikkat çekilmekteydi. Yarattıkları dolayımında hakkı gereği bilinmeyi isteyen bir Allah vardı. Allah'ı hakkı gereği bilmesi gereken bir insanlık vardı. İnsanlık; yaşamı, varoluşu, yaşananların sonuçları olan bir oluş içinde var olmakta iken ciddiye alması gerekendi.

Söz konusu mesuliyet ve hesap ise Yunus nebi ve helak edilen kavimler emsalinde, hesaptan kimsenin kaçmayacağı ifade edilmekteydi. Hesap görücü olarak da Allah'ın yeter olduğu ifade edilmekteydi. Allah hikmet, adalet ve rahmet üzeri iş görür iken kendisinden hesap sorulamayacak olandı. Yaşam hak edişlere bağlı değerlendirildiğinde ise kimseye zerre kadar haksızlık edilmeyeceği gerçeğine dikkat çekilerek, yaşamda dikkat edilmesi gerekenler; Allah'a iman, tenzih gereği Allah'ı bilmek, emek ve hak edilenlere dikkat etmektir. Süleyman nebinin mülkiyete bağlı değil de emeğe bağlı yargı sahibi olması da adalet ilkesi gereği surede yer edinmekteydi.

Tarihsel olarak bakıldığında, İbrahim nebinin düşünmeye dair fark yaratmış olduğu görülür. Davud nebinin devlet, emek, adalet, iman bağıntısında farklı bir yerde durduğu görülür. Süleyman nebinin, Davud nebiye rağmen fark yaratan yargısal bakışımından da bakıldığında, tarihin fark yaratmış olmakta gerçekleştiğini görmekteydik. Süleyman nebiye fark yarattığı yargının öğretilmiş olduğu surede ifade edilir iken Allah'ın öğretmiş olduğunu öğrenmekteydik. Ancak Allah, Biz olma bağıntısında bir melek veya insan eğitmen tarafından da öğretmiş olabilmekteydi. Tanrısallar, yaratılmış olanlar dolayımında gerçekleşir iken bilfiil Allah'a ait gerçekleşmekte olduğundan, Süleyman nebi ister bir kul dolayımında ister ise olay-ilişki bağıntısından esinlenerek ve özünden feyz almış olarak öğrenmiş olsun, her iki öğrenme biçiminde de tevhid gereği öğretilmiş olmaktadır.

Farz edelim ki Süleyman nebi, özünden feyz -ilham- almış olarak

öğrenmiş olsun... ki gerçekte olan da böyledir. Süleyman nebi, kendi öğrenmiş olduğu idrakinde yargı sahibi olarak hüküm vermekte iken aslında anlamın yaratıcısı ve ilham edeni Allah olduğundan, Allah'ın nurları dolayımında öğrenmiş olmaktadır.

Burada tevhid; Süleyman nebiyi Allah görmek değil, Allah'tan ayrı olmadan anlama dair öğrendiğini, aynı olmadığı oluş içinde gerçekleştirdiğini görebilme idrakinde bakabilmektir. Tanrısalların bilfiil talim edildiği ve gerçekleştiği dolayımında; gerçekleşmesinin vesilesi olan kulun, Allah olmaktan yana tenzih edilmiş olarak Allah'ın bilfiil gerçekleşme belirlenimlerinde müşahede edilmesi ve talim edilmesi ilmi, tevhitti. Her şeyi Allah veya Hakk görmek tevhid değildi, her şey üzerinden bilfiil gerçekleşen tanrısallar dolayımında Allah'ı görmek, tanık olabilmek, talim edebilmek tevhitti.

Bu bağintıdan bakıldığında surede, tarihi değişkenlikte belirli kılan her fark yaratma belirleniminin Allah tarafından, diyalektik oluş içinde, insanlığa bahşedilmiş olduğu gerçeğine tanık olmaktadır. Başka bir deyişle de insanlık tarihini, insan türünün, tür olarak bir ümmet oluşu bağintısında değerlendirdiğimizde, arkada yatan gerçekliğini Allah'ta bulmuş olarak gerçekleştiğini görmüş oluruz. Bu bağintıdan bakıldığında tevhid ehli bir kişinin insanlık tarihine, insanlık tininde olan bitene duyarsız kalması söz konusu değildir. Surenin 92. ayetinde "İşte bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Benim sizin rabbiniz, bana kulluk edin" denilir iken insanlığın tür mahiyetinde tek bir ümmet olarak zikredilmiş olduğunu görmekteydik. 93. ayette de "Aralarında emre dair işleri bozdular -parçaladılar-. Hepsi bize döneceklerdir" denilir iken ümmet olmaktan yana ayrılıklara düşüldüğü ifade edilir.

Surenin 94. ayetinde de insanlar içinde mümin olarak iyi ameller yapanlara yönelik asla nankörlük yapılmayacağı, görmezden gelinmeyeceği ifade edilir. Hak edişlerin tesis edileceği güvencesi verilir. 95. ayette de "Helak ettiğimiz bir ülkeye (geri dönüş veya yaşamak) haramdır (yasak kılınmıştır). Onlar geri dönemeyecektir" denilir iken batıda duranlara aynı oluş içinde bir daha gerçekleşme

hakkı verilmeyeceği ifade edilir. Başka bir deyişle de tarihsel her deneyimin biricik gerçekleştiği vurgulanır. Tarihin, değişim oluşu içinde tarih olduğu gerçeği de bu ayetten anlaşılır.

Ye'cüc ve Me'cüc de surede konu alınır iken ne olduklarından daha çok temsil ettikleri anlamdan bakıldığında, içsel ve dışsal anlamda kargaşa, yıkım ve belirsizliklere sebep olunmasının kastedildiği anlaşılmaktaydı. Her kargaşa, yıkım ve belirsizlik ise yeni bir tarihsel başlangıcın arefesi olmak ile beraber, geçmişin yıkımı ve geçmişini temsil edenlerin sonu olarak gerçekleşmekteydi.

Surenin son ayeti ile Allah'tan adalet ile hüküm vermesinin talep edilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Başka bir deyişle de Allah, hak edişe bağlı adalet ile iş görür iken adaletin dışında taleplerden bulunulmaması gerektiği ifade edilmiş olmaktadır. Surede, adalet ilkesinin farklı biçimlerde gerçekleştiğine dikkat çekilir iken adalet ilkesi gereği karşı karşıya kalınacak sonuçlardan dolayı insanın kendisinin mesul olduğu da hatırlatılmış olmaktadır.

Surede, gerçeğe dair doğru her yargının, haklılığı gözetmek kaydı ile Allah nezdinde kabul edildiğini de görmekteydik... ki insanın özgünlüğü, fark yarattığı yargılarında görünüş bulmaktaydı. Bu bağlamda bakıldığında yargısallık ve özgünlük, sure insanının anlam içeriğini vermekteydi.

Varoluş; oyun -eğlence- değildi, oyun -eğlence- için yaratılmış da değildi. Öyle ise sorulması gereken soru... varoluş -yaşam- ne içindi? Bu anlamda surede; normalin içinde gerçeğe gafil olan insanın, Allah'ı bilmesi gerektiğine odaklanılarak, Allah'ı tenzih gereği nasıl bilmesi gerektiğine dikkat çekilmek ile beraber, nebiler emsalinde, yaşamın hakkını vererek nasıl yaşanması gerektiği konu kılınmaktaydı. Nebileri sıradanlıkla suçlayanlara, sıradanlaştıkları ve sıradan gördükleri bir dünya oluşu içinde buldukları eleştirel olarak ifade edilir. Nebilerin insan olarak normalin gözetiliyor olması bağintısında gönderilmiş olmaları zaten olması gerekendi. Nebiler ile hak olana yönelik ifade edilen ve yaşama dair teklif edilen ise sıradanlığın, sıradanlaşmanın

ötesine geçip, normale aşkınsal farklı bir yerden bakabilmek, fark yaratmış olmakta insanlık tinine katkıda bulunmak ile hak olan zemininde anlam-değer yaratımının sürekli kılınmasıydı.

Her bir nebi sıradanlığı aşmanın, farklı bakabilmenin veya fark yaratmış olmanın olanaklı olduğunun emsaliydi. Zorluklarda tersleşen değil, ders çıkarmış olarak yolculuğuna devam edebilirdi. Her bir nebi, ders çıkardıkları ile beraber özgürleşmeyi olanaklı bulanlardı. Mesajın sürekliliği de özden kaynaklı olarak verili olanın, tarihsel kılınmış olması dolayımında olgusal kılınmış olduğunu göstermekteydi. Her bir nebi tarih öznesi oldukları dolayımında inanca dair tarih nesnesi de olmak ile beraber insanlık tininin kökleri gibiydi. Değer oluşu içinde anılmaktaydı.

Varoluş oyun kılınmış değildi. Cenabı Allah da yaşamı hikmet üzeri inşa etmekte, var etmekteydi... ki insan da yaşamı ciddiye alarak, anı gaflette olarak yaşamakta değil, hak edişe bağlı değerlendirildiği sonuçlara -geleceğe- göre anı yaşamalıydı. Elbette an da olmak gerekirdi ancak gerçeğe gafil olarak anı yaşamak, kaybedilen bir geleceğe sebep olmaktadır/ olabilmekteydi.

Sure tenzih ayetleri ile de devam eder. Yani Allah'ın ne olmadığına dair ifadelerde bulunulur. Bundan da anlamaktaydık ki Cenabı Allah, Allah Teala olarak kendi olmayı -öz niteliğini- korur iken olmadıkları dolayımında, yarattıkları ve zanlar ile aynılığın olmadığı üst -aliyy-gerçeklik olarak, varlık olma niteliği taşımaktaydı. Allah'ın varlık niteliğinden habersiz olan insanın O'ndan gayrı ilahlar edinmesi veya O'na dair zanlar ile ithamlarda bulunması, gerçekte karşılığı olmayıp kabul edilmekte de değildi. Büyük surelerin genelinde tenzih, hep farklı bir biçimde Allah'ın ne olmadığı dolayımında konu alınmış olmaktadır. Allah'ı bilme merkezli bir kitapta bu, O'nu nasıl bilmemiz, idrak etmemiz, olmadıkları ve oldukları dolayımında nasıl yaşamamız gerektiği açısından önemliydi.

Surede, gerçeğe dair sonucun cevap ve hesap olduğu net olarak vurgulanır. Hak olanın batıla galip geleceği, geçmiş kavimlerin bir daha

yani anlam-değer dünyalarının ve temsilcilerinin bir daha varlık sahnesine çıkmayacağı, putların sonuçta sonuçsuz bırakacağı vb. dolayımında gerçeğe dair sonucun cevap ve hesap olduğu vurgulanmış olur. İbrahim kavmi ile de insanın, gerçeğe açık ussal ve vicdani bir yönünün olduğu vurgulanmış olmak ile beraber, öncüllerin inanç nesnesi kılınmış olduğu toplumsallıkta, değişimin zorluğuna da dikkat çekilmiş olunur. İnsanlık âlemi, tarih sahnesi olarak hep yeniden kurulmaktaydı. Gerçekle her yüzleşme, zan ve batıl olanın yıkımı ile sonuçlanacaktı. Geçmişin zanları, batıla dair yaşam biçimleri, hak olanın gerçekleşmesinin nesnesi olmaktaydı.

Genel anlamda ve başka bir deyişle ifade eder isek bir önce gerçekleşen olay ve olgu, yeni gerçekleşecek olanın başlangıç nesnesi olmaktaydı. Geçmişin deneyimleri -izleri- amaç değil, hak olana dair her yeni başlangıcın nesnesi -aracı- olmalıydı. Batıl ise olumsuzlanmalı, hak ise değer oluşu korunarak yeni bir başlangıcın zemini olarak değerlendirilmeliydi. Helak edilen kavimler dahi batıl olanın olumsuzlanması gerektiğinin tarihi mesajını taşımaktaydı.

İbrahim nebi; geçmişten güne uzanan batıl olanı, hak olanı ifade etmenin, hak olanın gerçekleşmesi gerektiğinin nesnesi kılarak, yeni bir başlangıç yapma çabasındaydı. Kur'an da geçmişe dair çarpıtılmış olan semavi kitaplar ve takipçilerini ayrıca geçmişten güne uzanan dünya oluşu içinde müşrik ve kafir olanları eleştiri konusu kılınmış olan içeriği ile yeni bir başlangıçtı. Lakin, hak olana dair her yeni başlangıç, inkâr ve zülüm ile de karşı karşıya kalmaktaydı.

Surede her bir nebi, karşılaştığı durumlar karşısından farklı bir yerden bakabilme olanağını göstermekteydi. Fark yaratmış olarak ilişkilerde belirleyici olan İbrahim, Davut, Süleyman nebiler de surede konu alınmışlardı.

Kur'an genelinden ve sure bağlamından bakıldığında; her bir nebiye zamanın güncel durumuna göre yeterliliğe bağlı bereketler verilmiş olduğu da ifade edilir. Nuh nebiye; duanın kabulü, teknik anlamda mühendisliğin bilgisi, varlık alanının korunması gerektiği ve zulümden

kurtuluş verilmişti. İbrahim nebiye; anlayış kuvveti -rüş- ve ilim verilmişti... öncüllere bağlı felsefi düşünebilme, talime ve tahkike dair düşünme ve ilim sahibi olma yeterliliği verilmişti. Veli olma yeterliliğine bağlı olarak da Gavs-ül Azam (Başka bir deyişle de Eba Vakt) olma yeterliliğinde kutbiyet de verilmişti. O insanlık tarihinde, genç yaşta en erken kutup olanlardan biriydi. Lut nebiye; fitrata bağlı uyumlulukta ilişkilerde olması gerekenin/ gerekenlerin ilmi verilmişti.

Davut nebiye; devlet, sanatsallığı -estetigi- içeren dil ve zanaat yani emek ile yorum olanağında yaratıcı etkinlik verilmişti. Süleyman nebiye adalet, doğaya dair hüküm ve farklı türleri veya olanakları organize edebilme, yeteneklerini kullanabilme bilgisi ve hükmü verilmişti. Eyüp nebiye sadakat, sabır ve şifa yani bütünlüğün nasıl korunması gerektiği bilgisi verilmişti. Musa ve Harun nebiye; hakikat bağıntısında farkındalık ve olması gerekene dair değer yargısı verilmişti. Yunus nebiye; tövbe yani yeniden başlayabilmek, kendi varlığın sorumluluğunu üstlenmek, yanlışlarından derse alıyor olmanın idraki, Allah'ın iradesi ile tersleşmemek gerektiği bilgisi verilmişti.

Meryem'e anneye; iffet yani kendi olmanın değerini korumak, hak sözü taşıyabilmek yani geçmişe -miras- doğabilen İsa verilmişti. Zekeriya nebiye; hep yeniden anlam bulduğu ile geleceğe tutunmak, imkânsız gibi görünenlerin imkân dairesinde gerçekleşebileceği bilgisi verilmişti. Muhammed Mustafa nebiye; âlemlere rahmet olmak ile beraber hizmet ve Kur'an bahşedilmişti.

Her bir nebi, kendi zamanının anlam-değer dünyasına, fark yaratıyor olarak gelmişti... ki sadece kendi dünyası ile anlaşılacak değil, emsalinde ne anlatılmakta ise insanlığın bir aşamasına örnek verilmiş olarak surede konu edilmekteydi. Yani devlet, zanaat -emek ile yorumla-, sanat, Davut nebiye verilmiş iken sadece Davut nebi hatırlatılmış değil, insanlık tarihinde fark yaratmış olarak katkıda bulunan insan konu edilmiş olmaktadır. Mülkiyet hakkı değil de emek hakkı üzerinden yargı verebilme kabiliyeti olan Süleyman nebinin devlet, hukuk -adalet-, türler yönetimi hâlen tam anlamı ile

gerçekleşmiş değildi. Modern dünyada mülkiyet zemininde emeğin, sermayenin vergilendirilmesine bağlı olarak devletin işlevsel kılınması dahi Süleyman nebinin açtığı bir miras olarak gerçekleşmekten öte değildi.

İbrahim nebinin, tenzih idraki ile olmadıkları dolayımında Allah'ı tanıtlaması ve zannı olumsuzlayarak eleştirmesi de öncül farklılığından hareket ile farklı düşünebilen -bakabilen- insanın emsali olması adına önemliydi. Farklı düşünebilmek, farklı uygulamalarda adalet üzeri rahmeti tesis edebilmek, fark yaratımında sıradanlığa aşkınsal yeni bir dünyanın kapısını aralamak, sıradan değildi. Nebileri sıradanlıkla niteleyenlere eleştirel olarak sure; insanlık tininin tarih özneleri olan nebilerin, sıradanlığa aşkınsal sıradanlığın perdesini yırtan özneler oldukları yönde değer olarak konu kılar.

Sureye dikkat edildiğinde, nebilerin, kendileri gibi olduğunu gerekçe gösteriyor olarak inkâr edildiklerini görmekteydik. Ayrıca, doğada yaratıma dair olan bitenin, gökte ayet hükmü taşıyanlara vb. yönelik düşünülmesi gerektiği de surede ifade edilir iken normalin veya sıradanlığın içinde, farklı bakabilmek gerektiği işaret edilmekteydi. Bu içeriklerden bakıldığında; sıradanlık içinde, rutine bağlı kılınmış oluştta, algıya ve varoluşa dair normalleşenlerin, aslında hikmetine bağlı olarak hayret edilmesi gerekenler, üzerinde düşünülmesi gerekenler olduğu surede konu alınmıştır.

Sure; gerçeğe bağlı olarak farklı düşünebilmenin, farklı bakabilmenin, fark yaratıyor olarak yeni bir olgusallığı deneyebilmenin olanağını gösterir. Normalin içinde sıradanlığa aşkınsal, gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil görülmesi gereken Allah'ı hatırlatır. Allah açısından insanlık tarihinin ne anlam taşıdığı, nasıl geliştiği ve insanlık tarihinde de bilfiil Allah'ın rahmet kıldıkları dolayımında var bulunduğu gerçeğine dikkat çekilir. Doğada ve insanlık tininde olan biten, Allah'ın yaratımına bağlı olarak bilfiil gerçekleşmekteydi. Öyle ise gerçekleştirdikleri dolayımında gerçek ve yaratım bağıntısında Allah'a tanık olmanın olanağına dikkat edilmeliydi.

İnsanın sıradan bir varoluşu yoktu. Öyle ise insanın; sıradanlaşma veya rutin içinde, kendini anlam-değer oluşundan yana tinsel anlamda öldürmesine de gerek yoktu. Varlık nedeni bağıntısında değer olan insanın, farklı düşünerek farklı bakabileceği ve fark yaratabilerek insanlık tinine hep katkıda bulunabileceği, surenin anlam içeriği olup, surenin bu açıdan modellendiğini görmek gerekirdi.

Surede; nebiler emsalinde farklı düşünmeye, farklı bakabilmeye, fark yaratabilmeye olanaklı yaratılmış insanın, böylesi yaratılmış olan yönüne rağmen, sıradanlığı eleştirir iken sıradanlığın içinde ölmüş olduğunun ironik durumuna da dikkat çekilir. Nebileri sıradanlıkları ile eleştirenler, sıradan olup da sıradanlığı aşmanın teklifi gelmiş olmasına rağmen sıradanlığı aşamayanlardı. Sıradanlık, basitleşmiş varoluş alışkanlıklarında, varoluş nesnelere ve varoluş biçimlerinde konfor ve iktidar alanı olarak gerçekleşmekte ise yeni olana duyarlı olarak açık olmak zordu. Anlamın yargısal doğasına bağlı olarak, ortak değer alanı kurulumunda öncüller ne ise inanç nesnesi olarak gerçekleşir iken gerçekten kopuk olup da alışılmış inanmışlıkları bırakmak, zor olduğu kadar, gerçekleşmeye bilmekteydi. İbrahim nebinin kavmi ile bu durum betimlenmiş olmaktadır. İbrahim nebi ile de felsefi anlamda öncüller dolayımında eleştirel düşünmenin, deneyime ve tahkike dair değerlendirmelerde bulunmanın gerçek söz konusu ise hayati olduğunu görmekteydik.

Surede ve daha önceki surelerde de görmekteydik ki topluluklara erkekler nebi olarak gönderiliyor olsa da nebiler içinde İsa nebinin annesi Meryem'in, nebilik silsilesi içinde anılıyor olması önemliydi. O bir topluluğa gönderilmiş değil ama çevresini irşad edecek nur salınımına ve anlayışa haiz olma yeterliliği ile nebi olanağı taşıyordu. Kendisi için nebidir denilmiş olmasa da nebi özelliği göstermekteydi... ki kendisi dolayımında bize mesaj da verilmiş olmaktadır. Bir istisna olması sebebi ile Hazreti Meryem, bir topluma gönderilmiş değil de anlamın/ sözün edilgen kılan eril doğası dolayımında edilgenliğin temsili olan kadın olarak, anlamın kendisinde doğduğu mahaldir. İsa nebinin annesi ve Zekeriya nebinin de mürşidi misali, nebilik vasfını,

potansiyel olarak kendinde açılıyor olması dikkate değeri. Söz veya anlam kişiden doğduğunda erillik, cinsiyete aşkın gösterilmiş olmaktadır.

Surede varisçi olan İsmail, İshak, Yakup nebiler de zikredilmekteydi. İdris ve Zülküf nebiler de hatırlatılmaktaydı. Meryem suresinde, miras varlığı olan insan dolayımında nebiler hatırlatılmaktaydı. Enbiya suresinde ise nebiler zikri veya anılıyor olmaları, onların onore ediliyor olmaları ile ilgiliydi... ki vazifelerini hakkı gereği gerçekleştirmiş -başarmış- olanlar, yani hak edenler, hak ettikleri ile takdir edilmeleri gerekenlerdi.

Surede İbrahim nebi emsalinde diğer nebilerin ne ile karşılaşmış olduğu ve nübüvveti nasıl deneyimlediklerine de dikkat çekilmiş olmaktadır. Kültürel aidiyetin insanlar üzerinde belirleyici ve baskıcı olduğu onun anlatısında net olarak görülmekteydi. Nebilerin hak olana bağlı olarak eleştirel yönleri de İbrahim nebi dolayımında gösterilmekteydi. Hak olanın anlaşılıyor olmasına rağmen, kültürel aidiyetin baskıcı ve kendi gibi kıyıyor olarak kendi gibi olmaya zorladığı yönü ile hak olana karşı kıldığını da görmekteydik. Gereğesinde kültürel aidiyet olmak kaydı ile ortak menfaatler, ortak konfor alanı oluşmuş olması, hak olanı kabul etmemeye sebep olabilmekteydi. Hak olandan uzak gerçekleşen toplumsal tabular, dokunulmaz olarak eleştiriye, yanlış olsa dahi yıkımına izin verilmeyen kültür nesnelere -değerleri- olduğunda, gerçek, ikna edici yönü/ yönlerine rağmen kabul görmeyebilmekteydi/ görmemekteydi.

Demek ki yerleşik anlam-değerler, söz konusu ilişkilerde alan belirlenimli ortak belirlenimler olarak gerçekleşmekte ise kolay değişmekte değildi. İnsanlar, anlam-değer dünyalarını biçimleyen öncüllerine inanmışlığı bırakmaktan yana zorlanabilmekteydi. Gerçeği anlamış olmalarına rağmen, zanna -batıla- dair gerçekleşen dünyadan çıkmak, geçmişini, inancını yıkıyor olarak çıkmak anlamını taşıyan her kişi içinde bulunan dünyadan çıkma cesareti göstermekte değildi. Her dünya yaratılmış dünya iken anlam-değer yüklemelerinde

gerçekleşmekteydi ki, anlam-değer yüklemelerinin olumsuzlanarak değişebileceği gerçeğine de açık olmak gerekmektedir. Bu, nebilerin gönderilmiş olduğu diğer toplum anlatılarında da dikkat edilmesi gereken bir durumdu.

Başka bir deyişle de anlam-değer yüklemeli yeni dünya kurulumu; batıl olan eski dünyanın üzerine inşa edilecek değil, batıl olan yönleri ile yıkımı dolayımında, hak olana bağlı yeni anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşmesi gerekendi... ki nebiler ve kurtarılan takipçileri anlatısı ile yeni dünya kurulumunun zorluğuna da surede dikkat çekilmiş olunmaktaydı. Her kurtarıma hikâyesinde, nebilerin kurtarıldığı olgu her ne ise ondan yana insanın özgürleştirilmesinin olanağına da tanıtık.

Surede nebilerin insan oldukları gerçeğine dikkat çekilmek ile berber, ihtiyaç sahibi olan, insani duyarlılıkları olan ve ölümlü olan olduklarına dikkat çekilir. İnsanın Allah'tan başka tapındıklarının da ilah olma yeterliliğinden uzak, sonuçsuz bir geleceğin nesnelere oldukları ifade edilir. Ubudiyet Allah'a aidiyette gerçekleşmesi gerekendi. Kendisinden sonuç alınabilir olana bağlı olarak rahmete, hak edişe dair bir gelecek, emek ile sonuç alınmış olup da hak edilmiş bir gelecek olarak bulunmuş olmalıydı ki özgüven ile korkulmadan yaşanabilirdi. Surenin 102. ayetinde “Bunlar onun uğultusunu duymazlar. Diledikleri içinde ebedi kalırlar” denir. Surenin 103. ayetinde de “En büyük dehşet-korku- dahi onları tasalandırmaz...” denir. Bu iki ayet ile de hak olana göre ve hak edişe bağlı olarak geleceğe doğru özgüven ile yürüyen insan betimlenir.

Sure tarih olgusal olarak süregelen nebilerin hatırlatılması dolayımında tarihsel izlekte insanın; hak olan, ahlaki anlamda olması gerekenler, öncelikli değerlere göre sorumluluklar ve hak edişe bağlı olanlar ile geleceğe doğru yürümesi gerektiğini betimler. İnsan miras varlığı olarak tarih varlığı idi. Tarih varlığı olarak takipçisi olması gerekenler ve reddi miras yapması gerekenler vardı ki bunlar sure dolayımında insana hatırlatılmaktaydı. Tarih, galiplerin kendilerini merkezi kılarak

okudukları alan olarak, meşruiyet alanı ve kökler alanı içeriğinde değerlendirdiği. Surede tarih; Allah'ın nebiler ve inkâr edenler, batıda duranlar dolayımında varlığına meşru alan açıyor olması anlamında okunması gereken olduğu kadar, tarih sadece meşruiyet alanı değil, insanın kök arayışında kendini ne de veya nerede bulması gerektiğinin alanı olarak değerlendirilmekteydi.

Böyle olmak ile beraber tarih, sadece geçmişin anlatısı değil, geleceğin nasıl kazanılacağına veya kaybedileceğine dair ibretler alınması gereken ve dersler çıkarılması gereken alan olmakta, geleceğe uzanmanın ilmi olarak değerlendirilmesi gerekendi. Geleceğe tutunmak için geçmişe, tarihe ihtiyaçlıydık. Tarihi olanların kökleri vardı ki köklerine bağlı olarak yaşayanlar, geleceği köklerinin uzantısında dallanmış olarak deneyimleyeceklerdi. Mülkiyet alanları (toprak, aile, vatan, devlet, din, ümmet vb.) bağıntısında insan, tarihsel kökler edinmiş olmaktadır.

Bu bağlamda Allah'a iman edenlerin tarihsel kökleri nebilere uzanmaktaydı. Tarihsel kökleri nebiler olanların, nebiler izleğinde yaşaması gerekenlerin derslerini alır iken nebilerin davetini inkâr edenler dolayımında da ibret alarak geleceği öngörmek ile geleceğe uzanmaları, yürümeleri gerekmektedir. Tarih ilmi, geleceğin ilmi olarak Enbiya suresinin modelleniş biçiminde içermekteydi.

Enbiya suresinde tarih; sadece her şey üzerinde galip olan Allah'ın kendi varlığına iman edilmesine dair meşruiyet alanı ve insanlık tinine nasıl kök salmış olduğunun alanı değil, insanlığın neyi kendine zemin alarak geleceğe tutunması, yürümesi gerektiğinin ilmi alanıydı. Sure bağıntısında tarih, bengesel anlamda tekrar ederek gerçekleşen gerçekleri görerek, gerçeklere göre öngörülü bir geleceğe bakabilmenin, öngörülü bir geleceğe doğru yürüebilmenin ilmi alanıydı. Yukarıda belirtilen surenin 102 ve 103. ayetlerinde de sadece geleceği öngörerek özgüven ile deneyimleyenler konu alınmakta değil, tarihsel izlekten hareket ile gelecek öngörüsü olup da hak edişlerinden yana korkmayan insan konu alınmış olmaktadır.

Sure "İnsanların hesabı yaklaştı. Fakat onlar gaflet içinde yüz çevirmekteler" ayeti ile başlar iken yaklaşan hesap vakti ile geleceğe dikkat çekilmekteydi. Gaflet içinde bulunduğu içindi ki hesap vaktinden yana uzak yaşamakta olarak şimdi burada yaşamaktaydı. İşte bu neden ile tarih, insanın gafletten uyanmasının gereği olan gerçeklerin gerçekleştiği, insanlığın tinsel alanı olarak surede konu alınmış olmaktadır.

Surenin insanı; düşünen ve eylem sahibi olan insan olarak, tarihsel izlekte gelecek öngörüsü olup da hak edişlerine bağlı olarak özgüven ile geleceği karşılayan, geleceğe doğru yürüyen insandı. Gelecek; belirsizliğe bağlı yürünecek olan değil, tarihsel tecrübenin ve günde hak edişe bağlı yaşamın sonucunda belirsizliği aşmanın özgüvenini bulmuş olarak insan deneyiminin konusu olması gerekendi.

Surenin insanı; düşünce ataları olan nebilerin izleğinde, onların hem potansiyel olarak taşıyıcısı olan hem de erek biçimsel olarak karakter belirleniminde gerçekleştiricisi olan insan olarak selamete dair öngörülü bir gelecek oluşu içinde zaman varlığı olan insandı. Varoluş bir eğlence -oyun- oluşu içinde değil, hak edilmesi gereken bir geleceğe göre yaşanması gerekendi.

Surede hatırlatılan nebilerin en temel ortak özellikleri, özgün karakter sahibi olmalarıydı. Zulümden, batıldan, zandan, kötülükten, musibetlerden kurtarılmış olmaları veya sıkıntı durumuna göre himmet edilmiş olmalarıydı... ve surenin 88. ayetinde "... İşte biz müminleri böyle kurtarıyoruz" denilir iken nebiler emsaliinde her müminin kurtarılmayı hak ettiği oluş içinde bulunması gerektiği hatırlatılmış olmaktadır. Gerçekte kurtarılmış olmak ise hak edilmiş geleceğin kurtarılmış olmasıydı ki tarihsel izlekte öngörülü gelecek bakımına göre olması gerekenler günde gerçekleşmesi gerekenlerdi.

Surenin 101 ayetinde "Bizden kendilerine güzellik verilmiş olanlara gelince, onlar cehennemden uzak tutulurlar" denilir iken geleceği güzellik ile hak etmiş olanların, kötülükten uzak tutulmuş olarak cehennemden uzak kılınmış oldukları bir geleceği hak ettikleri ifade

edilmiş olur. Surenin 105. ayetinde de “... Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır” denilmektedir ki kutuplar, veliler, varisçi alimler ile bakıldığında ayet baki, Allah iyi kulları, başka bir deyişle de halifesi olan insanlar vasıtası ile yeryüzünde işlerini görmekteydi. Yeryüzü; iyi olup da güzelliği Allah'ta bulan kulların tanrısalı seyir ve talim mahaliydi. Allah'ın varisçileri olan insanların seyir ve talim alanıydı.

Surede ismi zikredilen nebiler seyri ile anlamaktaydık ki emek sahibi olup da vazifelerini hakkı gereği yerine getiren kişiler, hatıraları ile övülmekte, onore edilmektedir. Ta Ha suresinde vazife insanı anlatılır iken Enbiya suresinde vazife sahibi insanların onore edildiklerini, hatıralarının canlı tutularak övüldüklerini görmekteydik... ki Allah nezdinde hak edilmiş yaşamlar, kitabında hatıraları ile canlı tutulmuş, övülmüş yaşamlardı. Takdir edilmiş yaşam, değer olarak onanmış olarak da anlamlı kılınmış olup yaşam sevinci ile anlamlı yaşanan yaşamdı. İnsanın varoluşa dair tutunmasını olanaklı kılacak anlam ve değere de ihtiyaçlı olduğunu bilmekteydik.

Allah tarafından takdir edilmiş olmanın verdiği yaşam sevincinden de anlamaktaydık ki ilkeye dair gerçekleştirdiklerimizin, emek verdiklerimizin takdir edilerek onanmasına da ihtiyaç duymaktaydık. Emek verilmiş olup da hak edilmiş yaşam, sonuçta takdir edilecek yaşamdı ki bunu cennetliklere yönelik olarak konu edilen, surenin 103. ayetinde “... Melekler onları şöyle karşılar: İşte bu size vadedilmiş olan gününüzdür” ifadesinden de anlamaktaydık.

Haksız yere övülmek ya da takdir edilmek, dalkavukluk veya fırsata dair çıkarıcılık sebebi ile yapılabilir ve bu durumda kişiyi kibre sürükleyebilir. Ancak hak edilmiş övgü, kibirden uzak yaşam sevinci bulmuş olmanın olanağı olarak gerçekleşir, gerçekleşmesi de gerekir.

Enbiya suresinde; normalin içinde rutine bağlı olarak sıradanlaşan varlık âlemi ve varoluş, aslında sıradan değildi. Hayret edilecek kadar hikmet üzeri yaratılmış bir oluş içinde var bulunduğu surede hatırlatılmaktaydı. Gerçeklik bağıntısında farklı bakabilmenin, fark yaratabilmenin olanağına dikkat çekilir. Gerçeklik bağıntısında farklı

düşünerek farklı bakabilenlerin, fark yaratabilenlerin tarihin öznesi olarak tarihte yer edindiklerine de dikkat çekilir. Emek verdikleri dolayımında değer olarak yad edildiklerine de dikkat çekilir.

Sure ile görmekteydik ki doğada yaratım-gerçeklik bağıntısında otorite olan Allah, ereğine uygun iş görür iken insanlık tininde hikmet üzeri otorite olandı. İnsan, tarih öznesi ve anlam-değer dünyaları öznesi olan varlık olsa da özne olmayı Allah ile bulduğu nebiler dolayımında ifade edilmekteydi.

Surenin insanı; hayretini sıradanlık içinde öldürmeyip de kaynağı hak olmak kaydı ile farklı düşünebilen, farklı bakabilen, fark yaratabilen insandı... ki insan tipi olarak tarih öznesi olup, ürettiği değerler, yaptığı hizmetler dolayımında değer olarak yad edilen, başlangıçların insanıydı. İnsan; öz kaynağı olan Allah'a bağlı olarak anlam bulan ve her yeni bağlamda anlam üretebilen varlıktı... ki insan, sadece anlam bulan ve üretebilen değil, fazla verdikleri dolayımında artı değer üreten varlıktı. Kendisini değer kılan da artı fazla verdikleri dolayımında değer yaratımı içinde kendisini de değer kılmış olmasıydı.

İnsan, anlam ve değer varlığı olarak kendinden fazlası olan ve kendisinden fazla veren dolayımında, metafizik varlık olarak anlam-değer varlığıydı. Meleklerin ve iblisin beşerî yönlerine tanık olduğu durumda bulunsa da beşeriyetini varoluşuna olanak kılıp, anlam-değer olanağında beşeriyetine aşkınsal metafizik varlık olma özelliği göstermekteydi. Miras varlığı ve dolayısıyla da tarih varlığı olması da göstermekteydi ki beşeriyetine aşkınsal anlam-değer yüklemelerinde metafizik varlıktı.

İnsanlığı; varlık olma bakımından metafizik varlık olmasının olanaklarından, farklı düşünebilmesinden, farklı bakabilmesinden, artı değer olarak fark yaratabilmesinden, Allah ile var olmasının gerçek değerinden koparan, insan olma değerine örten ve gerçeğe bağlı köklerini koparıp da sözde yeni bir dünya kuranlara yönelik, surenin eleştirel olarak okunması gerekir. Çünkü surede; insanlık değerini yitirmeden, gerçeğe açık duyarlılığı -hayreti- ve düşünmeyi muhafaza

ederek yeni bir yerden bakılabilir mi, gerçek bağıntısında insanlığın hayrına fark yaratarak yeni bir dünya kurulabilir mi sorularının gerçekleşme olanağı konu edilmekteydi. İnsanın sadece haz nesnelere dolayımında tüketiciliğe indirgenerek düşünmekten yana pasifleştirildiği, gerçeğe dair insani değerlerin hiçe sayıldığı bir dünyada, bu soruların anlamı üzerine dikkatlice düşünmek gerekirdi.

Sure nebiler izleğinde, eleştirel olarak, sorgulanması gereken dünyaya dikkat çekiyor olması ile önemliydi. İnsan, anlam-değer dünyalarının insanıydı. Öyle ise hangi dünyanın insanı olduğumuzu sorgulamak gerekirdi. Gerçekten ve tarih varlığı olarak insan olmaktan, insanca yaşamaktan koparan her türlü çabanın karşısında durmak da insan olmanın, tarih varlığı olmanın gereği olarak olması gerekirdi.

Sureye, insanın beşerî yönüne aşkınsal Allah ile var olmasının olanağında ruhani makam sahibi olarak baktığımızda, surede geçen her bir nebinin sıradan görünmelerine aşkın gavs veya kutup olduğunu da görmek gerekir. Gençken gavs mertebesini alan İbrahim nebi ve diğer nebiler, kutup dediğimiz mertebelerin sahipleriydi. Yeryüzüne sonuçta varışçı olanlar her daim salihlerdi... ki surede ismi geçen bütün nebiler salihlerdi. Beşer olmaya aşkınsal ruhani mertebeleri ile yeryüzüne varışçı olanlar hep onlardı. Birileri çıkıp, yeryüzünün yöneticileri galip kuvvetler olan devletler, şirketler veya kişilerdir diyerek bu ifade ettiğime itiraz edebilir. Ancak, insanın Allah'tan aldığı olanaklar bağlamında ruhani mertebeleri de vardı ki meleklerin secde ettiği bu merteye belirlenimleri dolayımında Cenabı Allah yeryüzüne hükmünü verir.

Görünürde devletler, şirketler, servet ve iktidar sahibi kişiler, kurumlar vb. yeryüzünün sahipleri gibi görülse de Allah'ın kendi nezdinde tasarruf hakkı vermiş olarak üzerlerinde işlerini gördüğü salihler, yeryüzünün gerçek sahipleri, yöneticileriydi. Gizli olmaları, görülüyor olmaları, olmadıkları anlamını taşımakta değildi. Orijinal metin kaynağında Tevrat ve Zebur'da ayrıca Kur'an'da da salihlerin yeryüzünü varis alacaklarından/ almalarından bahsediliyor olmasından

anlamaktaydık ki yeryüzünde Allah'ın hüküm ve tasarruf sahibi olan salih kulları her daim vardı. Meleklerin secde ettiği olarak hizmetlerine katıldığı, yardım ettiği salih kullar zümresi, kutuplar anlamında salihlerdi. Allah'tan aldıkları olanaklar ile yeryüzünde gerçek hüküm sahibi de onlardı. İnsanlık tarihinin, her bir gelişim safhasında söz sahibi olup da peyder pey olarak Allah'ın anlam, olanak, hüküm, hikmet hazinesinden insanlığa fayda verenler de onlardı. Nurdan beslendikleri ölçüde ve olanak yeterlilikleri doğrultusunda mertebe ve makam hiyerarşisinde iş gören veli kullar da onlardı.

Sure; tasavvufta bahsi geçen abdallar, efratlar, pirlar, kutuplar, arifler, arifibillahlar, gavs ve diğerlerini salih kullar nitelemesi ile tanımlar iken insanlık âleminde, beşeriyete aşkınsal tanrısallar ile iş gören kişilerin olduğuna dikkat çekmesi başlığı ile de önemliydi. Cenabı Allah, kendisine has kılmış olduğu salih kulları dolayımında insanlık tinine hüküm vermekteydi. Surede İbrahim nebi, Davut nebi, Süleyman nebi, İsmail, Musa vb. nebiler dolayımında da buna tanıklık. Gerçekte hüküm verenler, görünür değilse de yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak varışçileriydi. Yeryüzünü de varis almış olanlardı. Normalin arkasında yatan üst ve evrensel bir gerçeklik vardı ki O'na ulaşan, nihayetsizliğe uzanmış olarak iş görebilme olanağına haizdi. Allah'ın dışında hüküm, tasarruf sahibi olunmakta da değildi.

İnsan elbette dinlenmeye, eğlenmeye ihtiyaçlı olan bir varlıktı. Ancak söz konusu yaşam ise gerçekleşenlerin sonuçları olan bir yaşamda varoluş, ciddiyete alınması gereken hayati bir olguydu. Varoluşun nedenselliği hayati anlamda sorgulanması gerekmekteydi. İnsan ne için olduğunu Allah'ta bulmalı ve emek verdikleri ile hak ettikleri dolayımında güzel bir geleceği, dünyayı, kendi için miras almalıydı.

Surede; varışçi salihler, nebiler emsalinde de "Biz" olabilmenin olanağına dikkat çekilir. Biz olmaya adım atanların da anlam-değer yüklemelerine bağlı olarak temsil ettikleri ile beraber muhafaza ediliyor olarak geleceğe varışçiler yani tarih öznesi oldukları ifade edilir. Geleceğe varışçi olmak, temsil ettiği anlama veya gerçekliğe bağlı

olarak katkıda bulunduğu dünyanın öznesi olarak tarih öznesi olmak anlamını taşımaktaydı. Olayların, olguların, kişilerin, kurumların, devletlerin, coğrafyanın, alanların (Din, felsefe, sanat, bilim vb.), en temelde ise anlamın ve insanın tarihi vardı. Enbiya tarihi de yaratıcının yani Allah'ın, insanlık tarihindeki yerindeliliğinin tarihiydi.

Enbiya suresinde, surenin genel anlatısında ve İbrahim nebi anlatısında surenin 53. Ayetinde “Dediler ki: Babalarımızı bunlara tapar bulduk” denilir iken insanın tarih varlığı olduğunu görmekteydik. İnsanlık tininde, tarihsel süregelişte Allah, tarih varlığı olarak da yerindeliliği olandı. Allah, insanlık tarihinde; yaratıcı neden varlık ve en yüksek ideal olarak yerindeliliği olandı. İnkâr edenlere inat, her daim yerindeliliğini koruyacaktı.

Surede İbrahim nebi, fark yaratan farklı bakışımı ile tenzih ve tevhidi, batıla yönelik eleştirel yöntemi ile belirgin kılmaktaydı. Daha önce de Güneş, Ay ve yıldızın Allah olmadığını yani yaratılmış olanların Allah olmadığını, tenzih yöntemi ile anlamamızı olanaklı kılmaktaydı. İnsanlığın inanç tarihinde İbrahim yeni bir sayfaydı, yeni bir başlangıçtı. Bu izlekten bakıldığında Hac suresinde de yeni bir başlangıcın emsali olarak yerini almaktaydı.

Yaşam bir oyun değil, yerindeliliğini gösterme, yaratımına katılma, hep yeniden yaratabilme/ yaratılabilme olanağında yeni başlangıçlarda gerçekleşmekteydi. Sıradanlığa, normale aşkınsal farklı bir yerden bakabilmek, fark yaratıyor olarak yeni bir başlangıca sebep olmak yani Eba Vakt olabilmek olanaklıydı. Surede zikredilen her bir nebi yeni bir başlangıcın babası olması anlamında, insanlık tinine dair değişen zamansallığı tarihsel anlamda belirli kılan Eba Vakt idi.

İnsan mirasta doğduğunda İbn-i Vakt idi. Yeni bir anlam-değer içeriğinde mirasa doğan olduğunda ise Eba Vakt idi. Suredeki her bir nebi, yeni bir tarihsel gelişimin, yeni bir başlangıcın olanaklı olduğunu, farklı bakış açılarından bakabilme veya fark yaratabilmek ile belirleyici olabilmek olanağında göstermekteydi. Hac suresi ile de tarihsel değil de bireysel anlamda yeni bir başlangıcın, yaşama dair yeni bir sayfa

açabilmenin olanağı bize işaret edilecekti.

*

Soru: İsrâ Suresi 14. ayette Cenabı Hakk; "Kitabını oku! Bugün sana hesap görücü olarak nefsin yeter" diye buyurur. Enbiya Suresi 47. ayette de "Hesap görücü olarak BİZ yeteriz" buyurulur. İki ayette geçen hesap görme durumunu, "Biz" olabilme olanağı ile ilişkilendirebilir miyiz?

Cevap: "Hesap görücü olarak Biz yeteriz" denilir iken hak edişe bağlı hesabın er ya da geç gerçekleşeceği ve buna güç getirileceği vurgulanır. Böyle olmak ile beraber, her kişinin hesabını, kişinin idrakine ve vicdanına bağlı olarak kendisine gördürürler. Bu, kendi olma hakkına riayet etmiş olarak bahşedilen bir durumdur. İsrâ suresi 14. ayette, her kişinin hesap vakti veya hesap verme oluşu içinde hesap verebilme yeterliliğinde, idrakinde bulunacağı da vurgulanmış olur.

Bizler hesabı göreceğ seviyeye gelir isek İbrahim nebi gibi eleştirel olma seviyesine çıkmamız gerekir. Enbiya suresinde ki İbrahim nebi anlatısına dikkat edilir ise kavminin zanlarını ve batıl olanı sahiplenişlerini eleştiren İbrahim nebinin ifade ettikleri dolayımında, kavminin kendilerini eleştirdiklerini, iman ile vicdani anlamda kısmi olarak tanıştıklarına tanık olunur. Yani İbrahim nebi, resul olma yeterliliği ile "Biz" olmaya dahildi. Kavminin hesap vaktini belirli kıldığı günde, hak olan ile eleştirel olması dolayımında, kavmini zanları ile aynalaşacak vicdanları ile baş başa bırakmıştı.

Demek istediğim; İbrahim nebi dolayımında hak olan ile insanı kendisi ile aynalaştıran zaten en temelde Allah'tı ki insan, vicdani anlamda kendisi ile aynalaşacak idrakte ve hesap verecek duyarlılıkta ise hesap görücü olarak nefsi yeterdi. Hesap görücü olarak İbrahim nebi de "Biz" olmaya katılmış olarak kendisi dolayımında hesap görülmesini olanaklı kılmış olmaktadır. Biz olmaya katılmış isek ayetlerin, Allah'tan kaynaklı olarak böylesi (beka belirlenimli) yaşanması olanağı da vardı. Cenabı Allah, kendisine yardımcı kıldığı resulleri dolayımında ayetlerini böylesi

de yaşatabilmekte, talim ettirebilmektedir.

Elbette “Biz” olmanın farklı mertebeye düzeyleri de vardı. Talime dair tevhid düzeyinde bunun nasıl gerçekleştiğini görmek adına, İsrâ suresi 14. ayet, Enbiya suresi 47. ayet ve Enbiya suresindeki İbrahim ve kavmi diyalogu güzel bir emsaldir. Söz konusu ahlaki anlamda yanlışlarımız ise hazreti Muhammed Mustafa efendimiz de hesap görmeye güç yetirir iken “Biz” olmanın yeterliliğinde, kişiyi kendi vicdanı ve idraki ile baş başa bırakacak olay akışında belirleyici olabilmektedir. Dilinden Allah'ın kelimeleri ettiği sohbet ehli pirin, sohbet meclisi de kişinin hesaba çekildiği yer olduğunda, kişi kendi nefsi emmaresi ile yüzleşip kendini hesaba çekebildiğinde de ayetler yaşamaktan öte gerçekleşmekte değildir.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak belirtirim ki “Biz olmak” yeterlilik düzeyinde gerçekleşir iken “Biz” olmaya katılanların hangi düzeyde yeterlilik gösterdiğine dikkat etmek gerekir. Böylece, resul veya pir düzeyinde “Biz” olmaya katılan şahısları, Allah ile aynı görmeden, onlar üzerinden tanrısalın gerçekleşmesi dolayımında bilfiil görünüş bulan Allah ile buluşma ve Allah'ı görebilme olanağı bulmuş oluruz. Resul; bir velayet mertebesi ve hakikati gösterme mertebesi olup, Allah ile buluşabilmenin olanağıdır.

*

Hac suresi...

Sure “Ey insanlar Rabbinizden sakının -korkun-! Çünkü saatin -vaktin- sarsıntısı büyüktür” ayeti ile başlar. O vakit; emzirilenin unutulduğu, yüklünün yükünden olduğu, insanların can korkusundan dolayı sarhoş gibi olduğu herkesi sarsan bir vakitti. Yani aidiyetlerin bırakıldığı, geleceğe tutunuyor olunan yüklemelerin olumsuzlandığı ve can korkusundan dolayı herkesin şimdi burada olduğu vakit surenin ikinci ayetinde betimlenmekteydi. İnsana, sonuçtan (akıbetten ve ahiret anlamında ölüm ve sonrasında) sakınılması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Çünkü sonuç, hak edişlere göre kişiye gelmiş olan yazgıydı. Her hak ediş, kişinin kendine yazgısı olarak gerçekleşecek olandı.

Bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya girenler, şeytana uyanlar cehennem ile uyarılır. Allah'ın insanı yeniden yaratma olanağına sahip olduğu; insanın evre evre yaratılmış olduğu ve doğadaki yaratım dolayımında hatırlatılır. Allah'ın gerçeğin ta kendisi olduğu da hatırlatılır. Gerçek olan Allah'ın ölüleri yeniden diriltmeye güç yetirdiği de hatırlatılır. Sure bu bağlamda bedensel ve dünyevi yaşam ile sınırlı olmayan sürekli bir yaşamın hatırlatılması içeriğine haiz olarak başlamış olur.

Varlık âlemi ile sınırlı olmayan yaşam içinde insanın, tek yönlü olarak ben merkezietçi kulluk ettiği de vurgulanır. Lehine olanlara sevinen, aleyhine olan musibetlerden dolayı üzülen bir tavır içinde olduğu belirtilir iken olan biteni hikmeti gereği gerçeklik bağıntısından yana okumaktan gafil olduğu belirtilmiş olur. Allah'a gafil olmak ile beraber, ussallıktan uzak, kendisine faydası ve zararı olmayacak nesnelere çare arar. Bu durumda surede, insanın gerçekten kopuk yaşamına dikkat çekilir iken firkalara ayrılmış olması da konu edilir iken tarafların kendisini haklı görmesi sebebi ile aralarındaki ayrılığa dair hükmün Allah tarafından verilmiş olduğu belirtilir (17 ayette ifade edilenler).

İnsanın gerçeği inkâr etmesi, ateşten bir elbise olarak giydiği idi. Gerçek ile karşılaşması sonuçta başından aşağıya kaynar su misali

deneyimleyeceğiydi. Geçmişe dair günahlar da demirden kırbaç olarak deneyimleyeceğiydi.

İnsanın gerçeğe iman etmesi ve iyi işlerde bulunması da sonuçta cennet ile sonuçlanacak olandı. Meleke yeterlilikleri altından bilezik, anlam dünyaları inciler, ahlaklarında latif ve nezaket sahibi olmaları da ipek elbise ile temsil edilmekteydi.

Allah'a ortak koşmaksızın iman eden müminler, Allah'ın hanif kulları idi. Allah'a ortak koşanlar ise sözde buldukları durumdan -gökten düşenler, kuşlara yem olanlardı. Rüzgârın uzaklara savurduğu nesne misaliydi. Hakikatten uzaklaştıkça, yıkım artmaktaydı. Sure ile berber insana "La ilahe illallah" teklif edilmekteydi. Tekliften uzaklaştıkça sonucu yıkım olan bir yaşam hatırlatılmaktaydı.

Kurban, beytullah ve Hac, surenin konu merkezinde yer edinir. Kurbanın insanlar için bahşedilmiş olduğu ve şükre araç kılınmış nimet olduğu vurgulanır. Kurbanlarımızın etleri ve kanlarının Allah ulaşmadığı, takvanın Allah'a ulaştığı hatırlatılır. İbadette öncelenmesi gereken, Allah'tan sakınmış olarak olması gerekenleri yapmaktı. Özde olana, öznel olup da özsel olan gerçekleşen anlam-değer yüklemelerinde ulaşmak olanaklıydı.

Bu doğrultuda beytullah dolayımında Hac; arınmanın bir aracı olarak Allah'ı yakın bulmanın, yeniden başlamanın bir olanağı olarak ifade edilmiş olmaktadır. Toplum düzeyinde yapılan ve zorluklarına rağmen yapılması gereken bir ibadet olarak Hac; ortak kimlikte buluşmak anlamında yeniden müslim olmanın anlamını farklı bir biçimde tatmanın, aidiyete dair anlamı canlı tutmanın ve günahların bağışlanması ile beraber hayatta yeni bir sayfa açmanın ibadeti olması sebebi ile surede konu edilmekteydi. Hac ve Kâbe (surede Beyt-i Atik diye ifade edilen Kadim Ev veya Eski Ev diye çevrilen) Allah yapımı mabet olan insanın, kötülükten ari olarak Allah ile yeni bir sayfa açmış olmanın olanağı olarak surede zikredilmiş olmaktadır. İnsanın diğer insanlar için kıldıkları ile beraber Allah'a takvası ile ulaşması ve değerinin artması da olanaklıydı. Kurban; Allah için feda kılmış olup da

diğerleri ile paylaştığındı... ki kişinin nefsi emmaresinin bencil, kötücül, varoluşa dair korkak doğasına rağmen kurban anlamında feda ettiklerimiz, nefsi emmareden yana tezkiye, terbiye olur iken Allah ile kurbiyet ilişkisi kurabilmemizin olanağıydı.

Farklı bir açıdan belirtir isek Hac ve Kurban; ölmeden önce ölümün deneyimlendiği, ölmeden önce ölmek gerektiğinin ibadeti idi. Kişinin hem yeni bir başlangıç anlamında ahirete idrak düzeyinde hazırlık yapmış olmasıydı hem de dünya yaşamında yeni ve temiz bir başlangıç sayfası açmış olmasıydı. Gerçekte kişi nefsi emmaresinden yana “Ölmeden önce Ölmek” (Hadisi şerif) anlamında, muhabbet ve rıza ile terbiye bulmuş ise kurbiyet kazanmış olarak Allah'ın muhatap aldığı olabilmekte, Allah'a yükselmiş olabilmekteydi.

Kâbe'nin temsil ettiği anlam bakımından, gerçekte beytullah olan insandı. İnsan da Allah'a adanmış olarak yapmış olduğu, temsilen Beytullah olan Kâbe dolayımında, kurban ve Hac ibadetinde beytullah olma niteliğine yükselerek, Allah ile yaşama dair yeni bir sayfa açması gerekendi. Hac ve Kurban bağıntısında da İbrahim'i, kurbanlık insan İsmail'i ve annesi Hacer'i yani insanlık tarihinin en nadide adanmış ruhlarını, anlam ve duygusunda kendinde canlı/ canlanmış bulduğunda Hac gerçekleşmiş olmaktadır. Arafat'ın duaya dair bereketinden istifade edildiğinde Hac artık kabul edilmiş olmaktadır... ki artık Allah, kulu ile arasında yeni bir başlangıç sayfası açmış olmaktadır.

Hac; Allah ile buluşup da yeni bir yaşam sayfası açma olanağıydı. Ölmeden önce ölüp, yeni başlangıca adım atabilmektir. Kâbe'nin temsil ettiği kâmil insanla buluşmak olanaklı olduğunda, insandan Allah'ın gerçekleştiğine tanık olmak söz konusu olur ise Hac misali, insan ile yeni bir sayfa açmanın olanaklı olduğuna tanık olunur. Arafat'ta mahşeri yaşayanlar, Mina'da şeytanını taşıyanlar, Kâbe'de Allah ile buluşanlar hacı olmaları kabul edildiğinde, kendilerine yeni bir sayfa bahşedilmiş olmaktadır. Kâmil insan ile olan sohbet ve muhabbet Allah ile buluşanlar ve nefsi emmaresini ölmeden önce öldürenler yani terbiye edenler de veliyullah olmaya dair yeni bir başlangıca kapı

aralamış olmaktadır.

Beytullah, huzura kabul edilmenin aracı olan mabetti. Surede mabet, Allah'ı hatırlamanın, huzura kabul edilmenin nesnesi olarak merkezi bir konuydu. Söz konusu beytullah anlamında mabet ise etrafının temiz tutularak insanın iç huzura ermesi istenendi. Ancak mabet emsalinde asıl beytullah, yukarıda da belirtildiği üzere insandı ki insandan istenen kötülükten ari olarak gönül temizliği edinmiş olmakta Allah'ın huzuruna varmış olmasıydı. Hac da yeniden başlamanın, yeni bir sayfa açabilmenin arınma, bağışlanma ibadeti olarak Allah'a yönelmiş olarak yaşamanın olanağını temsil etmekteydi. Beytullah olan insanın ari olarak Allah'a yükselmesinin, yakın bulmasının olanağı olarak surede yerini almıştı. Kurban kesmenin de günahlardan arındırıcı bir ibadet olduğunu biliyor isek surede tevbe etmekten farklı olarak günahlardan arınarak yeni bir sayfa açmanın, yeni bir başlangıç yapabilmenin olanağına dikkat çekilir.

Tevbe; yapılan yanlıştan, işlenen günahattan, yapılan kötülükten pişman olarak, affına dair özür dilenmesi ile beraber, telafisine dair yapılması gerekenleri yapmak anlamını taşımaktaydı. Allah'a yeniden dönebileceğimizin, O'nun ile olabileceğimizin olanağıydı. Ancak yeni bir başlangıç, yaşama dair yeni bir sayfa açmak anlamını taşımak da değildi. Hac ve kurban ise arınmak ile Allah ile buluşmak, yaşama dair yeni bir sayfa açabilmek anlamına haiz gerçekleşmekteydi.

Kurban ile adanmışlık, Hac ile yeni bir başlangıç ve beytullah ile insana tanrısalların gerçekleştiği mabet olduğu hatırlatılır iken Allah ile yeniden yeni bir sayfa açmış olarak yaşamanın olanağına dikkat çekilmiş olmaktadır. Yeniden başlayanlar için yaşam Allah için kılınmış olması gerekendi. Allah'a hain ve nankör olanlar ise Allah'ın sevgisinden mahrum kılınmış olanlardı.

Sure ile insana, gafletten uyanarak yeniden başlamanın olanağı sunulmuş olmaktadır. Hac, yeni bir sayfa açmış olarak Allah için olan/olabilen kulun ibadeti idi. Her insan için, gafletten uyanarak yeniden başlamak fırsat eşitliği olarak teklif edilmekteydi. Yeniden başlamaktan

gafil kalanlara ise geçmişin helak edilen kavimleri ibret olarak hatırlatılmak ile beraber, geleceğe dair acı azap da hatırlatılmış olmaktadır.

İnsandan beklenen ise aceleci olarak beklenti içinde olması değildi. Surenin 47. ayetinde “Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vaadinden asla dönmez. Muhakkak ki rabbinin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yılı gibidir” denilir. İnsanlık tininde gerçekleşenler, bir günü bin yıl olan bir günden hareket ile gerçekleşir iken Allah'ın insanlık tinine dair büyük planı çerçevesinde yerinde ve gerekli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi... ki bu anlamda sure, gaflet içinde iken olan bitenin gerçekte ne için olduğuna dair doğru biçimde okumayacağının mesajını da verir. Her bin sene de bir insanlık için yeni bir başlangıç sayfası açıldığını da bu ayetten öğrenmekteydik. Azapta aceleci olmak; olan bitenin gerçekleşme gerçeğinden, bir plan izleğinde süreç ve ilke belirlenimli gerçekleştiğinden uzak, sığca bakıyor olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Bin senelik bir günde insanlık tinine dair insanlığın sınanmış olarak yaşama taşıdıklarını belirtir isek:

- 1) Bir önceki bin sene bilgi-ahlak, bilgi-gerçeklik, bilgi-yaratım,
- 2) Ondan önceki bin sene bilgi ve yaşam, haklar ve kimlikler,
- 3) Ondan önceki bin sene bilgi, yasa/ ilke ve genele yaygın kurumsal kılınabilmesi,
- 4) Ondan önceki bin sene bilgi ve hakikat, semavi din ve hakikat, tenzih ve tevhid belirlenimli semavi dinin yerleşik kılınması,
- 5) Ondan önceki bin sene bilgi ve sağlık
- 6) Ondan önceki bin sene sanatsallık/ estetik
- 7) Ondan önceki bin sene bilgi ve inanç, tek Tanrı ilkesi gereği biçimlenen semavi din...
- 8) Ondan önceki bin sene bilgi ve savaş, savaşın kurumsal kılınması ve ekonomiye nesne kılınması,

- 9) Ondan önceki bin sene inanç ve mit,
- 10) Ondan önceki bin sene bilgi-yönetim ve organize olabilme,
- 11) Ondan önceki bin sene mülkiyet ve aile
- 12) Ondan önceki bin sene mülkiyet ve mimari
- 13) Ondan önceki bin sene bilgi, ihtiyaç ve zanaat, doğanın kullanım nesnesi kılınmış olması,
- 14) Ondan önceki bin sene bilgi ve yerleşim,
- 15) Ondan önceki bin sene bilgi ve iletişim/ dil,
- 16) Ondan önceki bin sene ilişki, dil ve bilgi,
- 17) Ondan önceki bin sene ilgi, duygu ve ilişki,
- 18) Ondan önceki bin sene ihtiyaç ve ilişki,
- 19) Ondan önceki bin sene topluluk olabilme ve organize hareket edebilme,
- 20) Ondan önceki bin sene korunma ve ihtiyaç iken
- 21) Önümüzdeki bin sene bilgi, ahlak ve yaratım sonrası gelen, bilgi ve yaratım bin senesidir.
- 22) Ondan sonra gelecek on iki bin sene de ise öze/ töze bağlı olarak bilgi-yaratım ve yaşam -varoluş- bağıntısında insanlık tarihini belirler.

Her bir bin sene, birbirine içkin gerçekleşme belirlenimlerine haiz olsa da her bin senede bir insanlığa yeni bir sayfa açılmış olarak insanlık tarihi biçimlendirilmekteydi. Her bin senede bir yeni sayfa bir önceki zemininde, bir önceki sayfayı da kendine katarak biçimlenmeye devam etmekteydi. Bir sonraki bin seneye dair her yeni başlangıcın konusu, bir önceki bin senelerde gerçekleşiyor olsa da gerçekleştiği bin senenin ana konusu kılınmaktadır. Her yeni başlangıç, bir önceki aşamayı içeriyor iken bir önceki aşama, yeni aşamanın geçiş dönemi gibi gerçekleşmekteydi.

Her bir sonraki aşamanın önceki aşamalarda karşılığı olsa da kendi bin senelik sürecinde insanlık tinine yerleşik olarak genele yaygın açık olmaktadır. Önceki aşamanın ve sonra gelen aşamanın birbirine içkin

gerçekleşiyor olması ve aşama belirlenimli gerçekleşiyor olması, süreç belirlenimli yöntemliliği içeriyor olarak her aşamanın gerçekleştiğini göstermekteydi. Her bir aşamada gerçekleşen konu başlığı yeni aşamanın da konu başlıklarından olarak devamlı kılınmak ile beraber yeni gerçekleşme biçimlerinde olanaklı kılınmaktaydı.

İnsan tarih öznesi ve nesnesi olarak anlam-değer yüklemelerinde ve bilgi-yaratım bağıntısında hak olana göre gelişime açık kılınmış varlıktı. Batıl ve hak diyalektiği dolayımında hak olan ile tekâmül etmekteydi. Bilginin varoluşa dair merkeziliyeti hep korunmaktaydı. Böyle olmak ile beraber insan, fazla verdikleri dolayımında ve özne olması bağıntısında bilgiden fazlası olan metafizik varlık olarak tarih sahnesinde görünmekteydi.

İnsan, sadece beşer kılınmış değil, beşeriyetine aşkınsal kendisinden fazla veren ve fazla verdikleri dolayımında metafizik varlık olardı. Metafizik varlık olma niteliğinde insanlaşıyor olmayı, hep fazla verdikleri dolayımında kendini oldu kıldıkları ile anlam-değer yüklemelerinde gerçekleştirmekteydi. Her bin senelik yeni aşamaya dikkat edildiğinde anlam arayışı ile beraber yaratma olanağında tarih nesnesi ve öznesi olan insana tanıktık.

Yukarıda belirtilen, bin senelik süreç belirlenimli zamansal dilimleri, farklı biçimde yorumlayanlar da olabilir. Önemli olan; Allah nezdinde bin senelik zamansal dilimlerde, insanlık tinine yeni bir başlangıç sayfası açılmış olduğunu idrak etmiş olmamızdı.

Büyük planın içinde iman da vardı, inkâr da vardı. İnsan olmak da vardı şeytan olmak da vardı. Gaflet içinde olmak da vardı gafletten uyanarak yeniden başlayabilmek de vardı. Özünde ilimden yoksun, gerçeğe kör olmak da vardı, ilim sahibi olarak gerçeği görmek de vardı. İnsana bahşedilmiş bir yeryüzü de vardı, yeryüzü ile sınırlı olmayan bir yaşam sahibi olmak da vardı... ve bütün işler Allah'ın planı çerçevesinde olması gerekene döndürülmüş olarak gerçekleşir iken Allah'a döndürülmekteydi. Allah'ın "Ol" demiş olduğuna döndürülmüş olmaktadır. "Ol" denilen de iradeye ve anlama için olarak neden

bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Bütün işler, Allah'ın yargısına bağlı olarak sonuca bağlanmış gerçekleşmekteydi.

Yaratıma dair bütün işler sonuçta, Allah'ın hakikatine uyanmaya yönelik oluş içinde gerçekleşmekteydi. Surede "İşlerin akıbeti Allah'a varır", "İşler Allah'a döndürülür" denilir iken "Ol" emri gereği her iş, ilahi planın bir parçası olarak gerçekleşir iken Allah'ın gerçekliğine uyanmaya, tanık olmaya yönelik gerçekleşmekteydi. Sure, insanın imtihan edildiği bir yaşam içinde var olduğu da ifade edilmekteydi.

Surenin 5. ayeti ile yeniden yaratılmaya dair şüphesi olanlara, insanın elinde olmadan gerçekleşen kısa varoluş -yaratım- süreci hatırlatılmaktaydı. Meryem suresinde Zekeriya nebiye de kendisini ilkin yaratanın, yeniden yaratmaya dair varisçi vermeye güç yetireceği ifade edilir iken Hac suresinde insan ilkin yaratılmış olmanın, yeniden yaratılmaya emsal olduğu, Allah'ın yeniden yaratmaya güç yetiren olduğu hatırlatılmaktaydı. Yaratılmak elinde gerçekleşmeyen insana, ilk yaratım dolayımında yeni başlangıçların olanaklı olduğu hatırlatılmaktaydı. Yeniden yaratılmak, yeni bir başlangıçtı. Yeni bir yazgı yani yeni bir kitap veya plan içinde yeniden başlamakti. Önemli olan ise hak edişe bağlı olarak yeni bir yaratım oluşuna, yeryüzü yaşamında ne kadar hazırlanmış olup olunmadığımızı. Sonuçtan sakınarak, olması gerekenlere göre yaşamak, insanın kendi hayrını gözetmiş olarak geleceği adına yapılması gerekendi.

İslam olmak ile bize yeni yaşam sayfası -başlangıç- açılmıştı. Buna bağlı olarak da Mümin olanlar, Yahudiler, Sabiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve müşrikler üzerine hüküm verecek olanın Allah olduğu 17. ayette belirtilir. Çünkü Allah hakkı ile bilendi ki gerçeklik bağıntısında, uzlaşmadığımız durumlara yönelik hüküm verecek olandı. Bu ayette dikkat edilmesi gereken, yeni bir başlangıç ile geçmişin kültürel getirileri arasında ayrılık düzeyinde anlaşmazlıklar var ise sonuçta gerçeğe dair hükme bağlayacak olan Allah idi. Kur'an içeriğinden anlamaktaydık ki Allah "La ilahe illallah-tan" taviz vermekte değildi. İnsan, iman ve salih amelle mükellef kılınmış iken iman ve salih amele

bağlı değerlendirileceğini de unutmamak gerekmekteydi.

Vahiy izleğinde yanlış ve doğru olana dair Allah ile hüküm sahibi olma olanağına da haizdik. Hak edişe bağlı yargısal olarak niteleneceğimizi de unutmamak gerekir. İtikatta, Allah'ın ne olmadığı ve ne olduğuna/olabildiğine dair doğru -hak- bilgi (tenzih ve tevhid bilgisi) ve uygulamada iman ile salih amel, kişinin doğru yöntem oluşunda sonuca doğru yürüdüğünün belirlenimleriydi. Surenin 16. ayetinde de Allah'ın dilediğini doğru yola sevk edecek olan olduğu belirtilir.

Enbiya suresinde ifade edildiği üzere belirtmek gerekir ise dünyevi yaşam oyun için yaratılmış değildi. Sınanan insanın hak ediş belirlenimleri ile yaratımına katılması öncelenmekteydi. Hac suresi ile de iman ile Allah'ın varlığını kabul etmek, salih ameller ile tanrısalları hakkı gereği talim etmek, ibadetleri kurbiyet bulmaya vasıta kılmak olması gerekendi. Allah'a sarılmak yani Allah'ı sevmek ile O'nun ile bağ kurmak, insanın kendisine yapacağı en büyük iyilikti. Allah; inkâr edenleri, başka bir deyişle de hainleri, ayrıca nankörleri sevgisinden mahrum etmekteydi (38. ayet). Kendisi için çaba gösterenlere de rıza ve sevgini lütfetmekteydi. Yani varoluş karşılıklı var olma olanağını da içermekte iken Hac suresinde genel anlamda, hakkaniyetli olarak, rızayı gözeterek ve sevgiyi umarak, karşılıklı var olabilmenin olanağına dikkat çekilmekteydi. Allah ile yeni bir başlangıcın olanağına dikkat çekilmekteydi.

Genel anlamda sure; insanın, olana bitenin hikmetine ve ilmine kör olduğunu konu alır. İnsanın fevri isteklerine göre değil, büyük bir planın parçası olarak olan bitenin gerçekleştiğinin içeriğine göre yaşaması gerektiğine dikkat çekilerek sure modellenir. Bu anlam doğrultusunda gaflet içinde olan insana, her daim yeni bir başlangıç yapabileceği olanağı hatırlatılır. İnsana, yeryüzünde olduğu surece yeniden başlayabilme olanağı hatırlatılır iken yaşamın sürekliliğine göre yaşadıklarının akıbeti de hatırlatılmış olarak akıbete göre yaşaması gerektiği, yaşananların sonuçları olan gelecek ile hatırlatılır. İnsanın, kendi durum eleştirisini yapabilmek için dahi olsa içinde bulunduğu

dünya oluşundan çıkması gerektiğine de 46. ayette dikkat çekilir.

Her iş büyük planın bir parçası olarak gerçekleşir iken yeni bir başlangıcın olanağına dikkat çekilir. Allah'ın insan için teklifine yönelik yeni başlangıç ise zandan, batıldan, nefsi emmarenin şeytani -kötü- ahlakından, iman ve salih amellerle arınmakta gerçekleşebileceği gibi Allah için kurban ve Hac ile olanaklıydı. Yeniden buluşmak söz konusu ise geçmişin mirasını tiyatral olarak taşıyan Hac, geçmişin mirası üzerine yeniden başlamanın olanağına da dikkat çekmekteydi. İbrahim, İsmail, Hacer olmak hem tenzih hem de ahlaki anlamda deneyimlenmesi gerekendi. Allah ile bağ kurabilmek için arınmaya dair ne var ise insanın yapması gerekendi. Batıldan, zandan, kötü duygu ve ahlaktan arınarak Allah ile bağ kurulabileceğinin -kurbiyetin- olanağına surede dikkat çekilir.

Surede, Allah ile yeniden başlamanın olanağına, bu bağlamda fırsatların değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilir. Bu bağlamda sure bir çağrı idi. İbrahim nebi emsalinde Hacca davet ediliyor olma dolayımında ve surenin genel anlamından bakıldığında da bunun anlaşılması gerekirdi.

Surenin insanı; sıradanlık içinde kaybolmuş insan olmayı, yeni bir başlangıç ile yeniden anlam bulmuş olmakta aşması gereken insandı. Böyle olsa da beytullah olup da kendi ile Allah'a ulaşmaya vasıta olan insan, surenin konusu olmaktaydı. İbrahim nebi bu anlamda önemliydi. Beytullah onun emsalinde ona ayna olarak ifade edildi ki insan, insan eliyle Allah için yapılmış evden üstün olan, Allah'ın kendi için yapmış olduğu mabet olan evdi. Allah'a adanmış ve kötülükten yana terbiye edilmiş takva sahibi olduğunda Allah nezdinde kabul edilen üstünlüğe haizdi.

Surenin insanı; tanrısalların gerçekleştiği, seyir edileceği ve talim edilebildiği olanak mahali olarak da hem Allah eviydi hem de Allah için olduğu yönde mabetti. Kâbe bu anlamda insanın özsel gerçeğine ayna kabul edilmiş mabet olarak insana ayna olandı. Bu doğrultuda, evvela temiz tutulması gereken ev, insandı. Ev temiz olduğunda kişi kendi

olmanın arılığında Allah nezdinde kabul görmüş olarak Allah'ı kendine yakın bulacaktı. Yeter ki insan müslim olarak Allah'a teslim olmuş olarak tanrısalları hakkı gereği ile Allah için olmakta gerçekleştirsın.

Surenin sonunda Allah'ın, hanif olarak İslam olanı 'müslim' olarak nitelemiş olması hem aidiyet belirlenimli varoluş hem ortak kimlik altında yabancılığın aşılması hem de Allah nezdinde değer olarak anlamlı kılınmış olmak vb. anlamlar taşımakta olarak verilmişti. Yeni bir oluş içinde, yeni hayata dair yeni bir sayfa açanlar, kendilerini yeniden nitelemeliydiler ki insanlık tininde yerleri ve değerleri açık olmuş olsun.

Dünyaya bulaşmış veya batmış olup da Allah'a gafil kalmış her müslimin; müslim kimliği, Allah'a aidiyeti, Allah'ı yeniden hatırlamasına dair yeni bir başlangıç sayfası açması ve yeni bir başlangıç hakkı verilmiş olması, surenin modellenmiş olduğu içeriğiydi. Her kişi, gerçekte hakiki, samimi ise yeniden başlamak hak etmekteydi. Yeniden başlamanın hakkı da verilmişti. Yeniden başlamanın hakkına sahipti. Yeter ki hakiki olarak Allah'a ve sevdiklerine duyarlılığı, aidiyeti yitirmemiş olsun.

Surenin insanı; geçmişe bağlayan zincirlerinden, nefsi emmarenin kişiyi kendiliğın dışına sürükleyen ve bütünden koparan kötücül doğasından uzaklaşarak, yeniden yeni bir başlangıç sayfası açabilen insandı. Surenin anlamını yaşamına uygulamış ise her yeni güne yeniden verilmiş bir hak olarak başlamak bilen insandı. Her yeni başlangıca hakiki olarak başlamış olup da yeni başlangıçları hak eden insandı. Yeni bir başlangıç fırsatının olduğu idraki ile yeni bir başlangıca, aidiyet ve heyecan ile samimi olarak başlayabilen insandı. Zorluklara rağmen yeniden başlamanın heyecanı ve aidiyetini anlam ve duygusunda yitirmeyen hâl sahibi insandı.

Yeniden başlayabilmenin hakkına sahip olmanın idrakinde olmak dahi büyük bir lütuftu. Sıradanlıktan çıkmak için, yeni başlangıçlara ihtiyaç vardı. Başarısızlıklar da yeniden başlayabilmenin olanağında aşılabilecek olandı.

Söz konusu olan ölüm ve sonrası ise sure gelecek bağintısında, yeniden başlamaya dair fırsatın/ fırsatların değerlendirilmesi gerektiğinin anlamını taşımaktaydı. Fırsat olarak değerlendirilmemiş yaşam ve yeni başlangıçlar, bir daha fırsat olarak değerlendirilmeyebilirdi. Cenabı Allah surede merhamet ve şefkat sıfatları ile yad edilir iken, nebının davete dair sürekliliği gözetmesi gerektiği işaret edilir iken yeniden başlayabilmenin olanağına da dikkat çekilir.

Söz konusu insanın Kâbe olması yani beytullah olması ise, Hac da kâmil insan ile buluşmaktı... kâmil insan ile terbiye olur iken yaşama dair yeni bir sayfa açabilmektir. İnsan ile buluşur iken aynalaşmaya dair oluş içinde Allah ile de buluşmanın olanağına kapı aralayabilmektir. İnsan ile olan ilişkide arınır iken Allah ile yeniden başlayabilmenin olanağına nail olmaktır... kâmil insan ile buluşmak da Allah ile yeniden başlayabilmenin, yaşamın normallerine aşkınsal yeni ve farklı bir başlangıca sayfa açabilmenin olanağıydı. Yeter ki fırsat ile buluştuğumuzda, fırsat olduğunun duyarlılığında, idrakinde bulunarak, ahlaki gerekenleri ile fırsatı, hakiki insan olmaya yani aslen beytullah olmaya dair kazanıma çevirebilelim. Her insan, beytullah misaliydi ama Allah ile hakiki insan olabilenler gerçekte beytullah olma olanağını gösterebilmekteydi.

Surede Allah'ın hakkın ta kendisi olduğu da ifade edilir iken gerçekliği en temelde nerede aramamız gerektiği de vurgulanmış olur. Tenzih ilkesi bu surede de konu başlıklarından olup, Allah'ın yaratıma dair güç yetiren tek varlık olduğu; sure genelinde insanın yaratımı, doğada gerçekleşenlerin yaratımı, yeniden yaratımın olanağı, bir sineğin dahi yaratımı dolayımında ifade edilir. Sure, söz konusu Allah ise yaratım-gerçeklik bağintısında da modellenir iken Allah'ı gerçek ve yaratım dolayımında tanımamız gerektiğine de dikkat çeker. Her varlığın sonlu olduğu gerçeği bağintısında ve dünya yaşamının fırsat kılınmış olması bağintısında yaşamda yeni bir sayfa açabilmenin olanağına dikkat çekilir. Kurban ve kurbiyet, Hac ve arınma bağintısından bakıldığında, Allah ile bağ kurabilmenin olanağına dikkat çekilir iken yeni bir başlangıcın olanaklı olduğunun, anlaşılması gerekir.

Ey İnsan! Her şeye rağmen yeniden başlayabilirsin. Her türlü zorluğa, nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen, kurbiyete araç olanları hakkı gereği gerçekleştirmek ile yeni bir başlangıcın olanaklı olduğunu, gönlünde tazelenmiş olarak yeniden başlayabilmekte görebilirsin. Bazen yeni bir başlangıç, zulme uğradığında sana savaş hakkı verilmiş olarak kendi mücadeleden ile gerçekleştirmen gerekendi. Surede buna da dikkat çekilmek ile beraber, hicret etmek ile kendine yeni bir başlangıç bulanlara da dikkat çekilir. İman ve salih amel yani seçkin -erdemlilikli eylemler ile özgürce yaşayabileceği geleceğe dair de yeni başlangıç insanın öngörmesi gerekendi. Emek ile kişinin kendi yaratıcı çabası içinde hep yeni bir başlangıca gebe oluş içinde bulunması ve yaşama dair yeni bir sayfa açması gerektiği de surede vurgulanır. Surede adalet dahi yeni bir başlangıcın olması gerekeni olarak vurgulanır.

İnkâr, zulüm, hased, nefret, öfke vb. kötü durum, eylem ve duygulardan arınmayanlara da yeni bir başlangıç vardı. İman ve vahiy bilgisinden rahatsız olduklarından, kendileri için daha kötü olan da cehennemdi. Surenin 72. ayetinde de bu, net olarak ifade edilmekteydi. Cehennem de yeni bir başlangıçtı ama kötü bir son olarak yeni bir başlangıçtı... ki surede bu bağlamda, kötü bir son anlamında yeni bir başlangıç değil de hak olana, adalete, rahmete, tevhide dair olarak yeni bir başlangıç yapmanın olanağına dikkat çekilmekteydi.

Enbiya suresinde salihlerin varisçi olduğu dünyada, Hac suresi ile anlamaktaydık ki Allah'ın kendisine resul olarak seçtiklerinden, yani tanrısalları hakkı gereği yaşar iken Allah'ı görünüşüne taşıyan halifelerden olabilirdik. Surenin 75. ayetinde "Allah meleklerden ve insanlardan resuller seçer..." denilir... sure geneli ile bu ayeti değerlendirdiğimizde; insanlardan resuller seçer iken beytullah olup da arınmış olanların, Allah ile kurbiyet hak etmiş olanların resuller sınıfından olmayı hak ederek seçkin kılınmış olduğunu/ olacağını da anlamak gerekirdi. Allah'ın gerçek olması, yaratım-gerçeklik bağıntısı ve nefsi emmarenin kötücül doğasından arınmaya sebep ibadetler ve

seçkin -erdemli- kılan salih ameller dolayımında insan, nefsi emmaresini Allah'a kurban ettiğinde, kurbiyeti hak etmiş olarak Allah ile yeni bir başlangıca kapı aralayabilecekti.

Fark yaratıyor olmaya dair özgünlüğü olanlar, insanlık tarihine yön verebilmekte veya yeni bir sayfa açabilmekteydi. Öze dair özgüllüğü olan resuller de insanlık tinine özden hareket ile yeni bir sayfa açabilmekteydi. Özgün ve özgül olanlar ile gerçekleşen yaratıcı etkinlikte tarihte hep yeniden yeni bir sayfa açılmış olarak yeni bir başlangıca adım atılmış olunmaktaydı.

Allah göklerin ve yerin sahibiydi. Yerde olanları insanın hizmetine vermişti. Yani kendisine ait olanı, insanlık tinine dair kılmıştı. Böyle olmak ile beraber hain ve nankörleri kendi sevgisinden mahrum kılmıştı. İman eden, salih amel işleyen müslimleri de koruyacağına ve geleceğe varışçı salihler kılacağına dair söz vermişti. Salihler -kutuplar- ile biçimlenen bir dünya da vardı.

Enbiya suresi ile yeni başlangıçlara sayfa açabilen nebilere tanıktık. Hac suresi ile de yeniden başlayabilmenin olanağına/ olanaklarına tanık kılınılmaktaydık. Özellikle Hac suresinde, her yeni başlangıca yönelik gerçekleşenleri -vahyedileni- çarpıtacak şeytani yeltenmelerin olacağı vurgulanır iken inkâr edenlerin de yani yeni olanı kabul etmeyenlerin de olacağı vurgulanır.

Özellikle 52. ayette; her bir nebinin hak olana dair getirdiğine yönelik, şeytani olarak beşerî beklentilerin veya zanni görüşlerin katılma çabası ile karşı karşıya kalındığı da ifade edilir. Sonuçta ise hak olanın galip geleceği de ifade edilir. Hak olana dair her yeni gerçekleşene yönelik, menfi ve kasti her çabanın diyalektik gerçekleşme biçiminin bir gereği olarak gerçekleştiğini görmek ile beraber, hak olanın lehine olarak gerçekleştiğini de anlamaktaydık. Hak olup da yeni olana dair ne gerçekleşmekte ise bir biçimde şeytanlık yapanların musallat olduğu, çarpıtmaya çalıştığı olabilmekteydi.

Hak olana dair her yeni başlangıcın korunması gerektiğini de 52. ayet

dolayımında Allah emsalinde anlamaktaydık. Yeni başlangıca dair gerçekleşenleri, ilişkilerde değer nesnesi olarak muhafaza etmek gerektiği, onlara yönelik duyarlılığın yitirilmemesi gerektiğini de surede anlamaktaydık. Surenin sonunda, hanif olarak İslam olana Müslim kimliğinin veriliyor olmasında dahi yeni başlangıca aidiyet duymanın gereği ve mesul kılınmış olarak değer muhafazasının gereği olan olanak bahşedilmiş olmaktadır.

Böylesi her yeni başlangıç, yeni bir dünya oluşu içinde yaratılmış olan dünyanın insanı olarak var olmaktı. Yeni dünyanın değerlerini, ilişki nesnesi olarak değer oluşu içinde yaşama dair değer nesnesi veya anlam nesnesi kılmak gerekmekteydi. Yeni dünya; değerlerin muhafaza edildiği, duyarlılıkların canlı tutulduğu, aidiyet ve sorumluluk idraki oluşturulduğu kadar yeni nesillere canlı miras olarak bırakıldı.

Enbiya suresinde, tarihsel anlamda yeni başlangıcın olanaklı olduğuna tanıklık. Hac suresinde de bireysel anlamda yeni bir başlangıcın olanaklı olduğu vurgulanmaktaydı. Bireysel anlamda yeni bir başlangıç, tarihsel anlamda değişime sebep verecek nitelikte ise insanlık tinine, yani mirasa doğmak vardı... değişen zamanın öznesi olarak, değişen zamana doğmak da vardı. Her iki suredeki tenzih ve adalet ayetleri de yeni bir başlangıcın sınır çizgilerinin ne olması gerektiği ile ilgili olarak değerlendirilmeliydi. Yeni bir başlangıcın korunması, değer oluşu içinde yaşama taşınması, değer olmasına yönelik duyarlılığın yitirilmemesi önemliydi.

Hak ve adalet, tenzih ve tevhid her yeni başlangıçta, yeni başlangıcı muhafaza etmenin olanakları olarak yitirilmemesi gerekenlerdi. En basit örnek ile; diğeriyle olan ilişkilerimizde dahi gerçekliğin ve diğerrinin varoluş haklarının gözetilmesi, ilişkilerin sürekli ve değer oluşu içinde gerçekleşmesinin gereği idi. Diğeri ile ilişkide, diğerrinin ne olmadığı ve ne olduğu veya ne olabildiği/ olabileceği belirlenimlerine dikkat etmiş olarak, yani tenzih ve tevhid niteliklerine dikkat etmiş olarak ilişki kurabilme olanağımız vardı. Diğerrinin olmadıklarına dair nitelenmesi veya diğerrinden olmadıklarından yana beklentilerde

bulunmak nasıl ki hak değildi, Allah'ın olmadıklarına dair nitelenmesi veya olmadıkları dolayımında kendisinden beklentiye girmek de hak değildi.

Enbiya suresi 112 ayette “Rabbim adaletle hükmünü ver...” denilir iken Cenabı Allah kendisinden yana adalet ilkesini gözeterek talepte bulunmasını şart koşar. Yani kendisi adalet sahibi iken adaletsizce isteklerin kendisinde karşılık bulmayacağı ifade edilmekteydi. Hac suresinin 78. ayetinde de “...O sizi seçti. Dine dair de hiçbir güçlük - zorluk- size yükledi...” denir iken sadece seçilmiş olmak değil, seçilmiş olarak sizi muhatap aldı denilmek ile beraber her muhatap ilişkisinde karşılıklı yükümlülükler olduğu hatırlatılır. Bu yükümlülüklerin, mesuliyetlerin güçlük anlamında zorluk olmadığı da ifade edilir.

En temelde ve en basit anlamda bizden istenen iman ve salih ameldi. Bu ise her insanın nefsi emmareye, kültürel baskılara rağmen gerçekleştirebileceğiydi. Allah'tan haksızca taleplerde bulunmak ve Allah'a yönelik haksızca zanna dair nitelemelerde bulunmak da yeni bir başlangıcın çizgilerinden olarak gözetilmesi gerekendi. Her çizgi karakter biçimsel olarak vücut bulmanın olanağı olması belirleniminde gerçekleşmesi gerekendi.

Hayat; tekdüze, yalınkat, sığ, anlama yitik vb. yaşanmayacak kadar yaşama dair yeni başlangıç fırsatları ile doluydu. Yeter ki fırsat önümüze geldiğinde fırsata kör ve fırsatı tepecek biçimde inatta durmuş olmayalım. Allah ile tersleşerek değil, yaşamdan dersler çıkararak yeni bir başlangıç yapabileceğimizi de Enbiyalar emsalinde unutmamak gerekir.

*

Enbiya suresini konu alarak farklı bir başlık konusu açarak değerlendirmeler de bulunur isek: Enbiya suresinde varoluşun oyun olmadığı net olarak vurgulanır. Surenin 35. ayetinde “Her canlı -kişi- ölümü tadacaktır. Sizi değerlendirmek/ denemek için şerr ve hayır ile

sınarsınız. Bize döndürüleceksiniz” denirken de ölüm ve yaşam arasında değerlendirmeye tabi tutulduğumuz bir oluş içinde var olduğumuz vurgulanır. 37. ayette de insanın aceleci yaratılmış olduğuna dikkat çekilir. Yargısal anlamda süreç belirlenimli ve neden bağıntılarında gerçekleşmenin olanaklı kılınmış olduğuna dair insanın cahil olduğu belirtilmiş olur.

Enbiya suresinde Ye'cüc ve Me'cüc ayeti (96. ayet) ve ardı sıra gelen ayet ile de kargaşa, yıkım, belirsizlik ve ölüm ile sonuçlanan olay akışında, sonuçta kişinin kendini değerlendirdiğine dikkat çekilir. Yani her kişi gerçekleştirdiklerine bağlı olarak aldığı anlam yüklemelerinde, kendi eylemleri dolayımında hangi değerde var olduğunun yani yaratılmış olduğunun farkındaydı.

Her bir nebi surede taşıdığı anlam ve değer oluşunda hatırlatılır iken meleklerin övdüğü bir geleceğe doğru yürümektedirler. Kötü olanlar da sonuçta kendilerini kötü olarak niteleyecekleri sonuca doğru yürümektedirler.

İnsan yaşam ve ölüm arasında sınanandı. Sonuçta gerçekleştirdikleri dolayımında değerlendirileceği bir oluş içinde bulunacaktı. Her kişi kendisinin değerlendirildiği sonuçlar ile karşı karşıya kalacaktı. Kendisini değerlendirme idrakine haiz olarak da hangi değerde var olduğuna dair yargıda bulabilecek olanağa haizdi. Yani sonuçta inkâr ehli ve zalim kötü bir insan mıydık, yoksa iman eden ve salih amel sahibi iyi bir insan mıydık? Ölümün travmatik haberciliğinde, insanın kendisini sorgulaması da vardı.

İnsan nebiler misali iman ve Allah'ta kararlı olarak salih amel sahibi ise yani diğerkâmlık veya fütüvvet sahibi ise hakkaniyet ilkesini gözetiyor olarak çok iyi bir insan olması anlamında salihlerdendi. Hakkaniyet ilkesi haricinde hak ilkesini koruyarak kendi için ve diğeri için adaleti gözetmekte ise iyi bir insandı. Nefsi emmaresine uyup, arzu ve zaafllara yenik düşmekte ise kötülüğe meyilliydi ama pişman ise yeniden dönebilmenin olanağında ahlaki sınırları gözetendi. Kötülüğü amaç edinmiş olarak şeytanlaşmakta, şeytanlığı ahlak edinmekte ve karakter

olarak bir elbise misali kendiliğe giymekte ise o gerçekte kötüydü.

Yani birinin kötü olup olmadığına dair yargıya varmak için gerekli olan en temel kriter, kötülüğü amaç edinmiş olması ve karakter edinmiş olmasıydı... ki bu düzeyde bulunan kişi, grup, kurum veya devletler, nefsi emmarenin vücut bulduğu oluş içinde kötü olduklarının sorgulamasını yapmayacak kadar kötü olabilmekte, kötü olduklarının idrakinde olmayacak kadar kötü olabilmekteydi.

Hac suresinin 38. ayetinde "... Allah hain (inkâr ehli) ve nankör olan (nimetin, varoluşun değer idrakinde olmayan) herkesi sevgisinden mahrum eder" denilirken de Allah'a olan iman, nimetin veya varoluşun idrakinde olarak şükür ve Allah'a olan sevgi, iyi insan olmanın belirlenimlerindendi. Çünkü Allah ile sınırları olan insan, kötülüğü amaç edinmeden iyi olma çabası içinde bulunacak olan insandı.

İnsanın elbette inkâra, zulme, kötülüğe dair bir doğası vardı. Ancak iyi, doğru, hakkaniyet sahibi olmaya dair güzel bir yönü de vardı. Kendisini değerlendirebilme olanağı olan vicdan sahibi olmaya dair de bir yönü vardı. Enbiya suresinde İbrahim nebini gönderilmiş olduğu kavim anlatısında da buna tanık olmuştuk... ki özeleştirme yapabilmesine rağmen kötü olanı gerçekleştirmeye yönelik, vicdanını susturarak kötü olanı da yapabilmekteydi. Her kişi; akıl veya vicdan melekesi sağlıklı ise, tercihleri ve gerçekleştirdikleri dolayımında hangi anlam yüklemine nasıl bir kişi olduğunu bilme idrakine sahipti. Kendini sorgulayacak kadar vicdan ehli ise kötülüğe bulaşmış olsa da hâlen bir umut vardı. Sorguladıktan sonra kötü olanı tercih etmiş ise kötü olmak ile nitelenebilirdi. Özeleştirisini yapmaya dahi yitik ve kötülüğü amaç edinmiş ise artık iblis karakterinde şeytanlaşmış olarak kötü diye nitelenebilirdi.

İnsan; her türlü zorluğa ve nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen, ilkesi Allah olmak kaydı ile Allah'ı sevmekte olarak Allah'a tutunmak ile beraber iyi ve doğru bir insan olma mücadelesi vermekte ise iyi bir insandı. Vicdanı sükût etmiş bir biçimde diğerine rahmet olma ahlakı olan diğerkâmlık veya fütüvvet sahibi ise çok iyi insan olmakta

salihlerdendi.

Enbiya suresinde açmış olduğum bu başlık, Enbiya ve Hac surelerinin ortak bir başlığı olarak da değerlendirilebilirdi. Her iki surede tenzih ve adalet başlıklarına da dikkat etmek gerekirdi. Enbiya suresinde tenzih zanna yönelik gerçeklešenlere dair iken Hac suresinde tenzih, Allah olma yeterliliği kriterine göre kritik edilmiş olarak konu kılınmaktaydı. Enbiya suresinde Cenabı Allah adalet ilkesi gereği iş gören olarak surenin konusu kılınır iken Hac suresinde ise Allah'ın adaletinden yana insanın sakınması gerektiği, ilişkilerine hak olana göre dikkat etmesi gerektiği vurgulanır.

Her iki surenin en temel mesajı; yeni bir başlangıcın olanaklı olduğuydu. Enbiya suresinde, birçok başlığı ile beraber, değer oluşu içinde yeni bir başlangıç yapabilmenin olanağı ifade edilir. Her bir nebi tarihsel ve bireysel anlamda yeni bir başlangıcın nebisiydi. Zorluklardan kolaylığa çıkarılmaları, zulümden selamete vardırılmaları veya kurtarılmaları vb. de hep yeni bir başlangıcın olanaklı olmasının haberini -mesajını- vermekteydi. Hac suresinde de yeni başlangıcın olanaklarını fırsat olarak değerlendirebilmektir. Yeni bir başlangıç yapabilmenin olanaklı olduğuydu. Kendini sorgulayabilenler, özleştirisini yapabilenler, içinde buldukları durumun dışına çıkarak kendileri için yeni bir başlangıcın olabileceği gerçeğine tanık olurlar.

Her yeni başlangıçta önemli olan; her yeni başlangıcın, gerçekte bağıntısal olarak diğerini de kendilik alanına değer oluşu içinde katabiliyor olmakta, hakiki yaşanmasıydı -deneyimlenmesiydi-. Âlemlere rahmet olabildiğimiz yaratıcı etkinlikte diğerini değer olarak ne kadar yükseltebildiğimizdi... ki buna Enbiya suresinde Allah'ta ve nebilerde tanıktık. Hac suresinde de yeniden başlamanın olanağı/ olanaklarını fırsat olarak değerlendirmemiz gerektiğine tanıktık. Yaşam, fırsatlara müsrif olunmayacak kadar değerliydi.

Dünya yaşamı elbette kısıydı. Söz konusu akıbet ve ahiret ise hak ediş dair fırsat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yeni bir başlangıcın

emsali olan nebilerin izleğinde yeni bir sayfa açmanın olanaklarını fırsat bilerek yeni bir yaratım oluşu içinde bulunabilirdik.

İnsan; sadece anlam-değer yüklemelerinde yaratılan değil, yeni anlam-değer yüklemeleri yaratımında değişen zamanların, değişen özneliğin yaratım oluşu içinde hep yeniden yeni bir başlangıç yapabilme olanağına haiz olan yaratıcı öznellikten paye alan/ alabilen varlıktı. İnsanlık tinine katkıda olduğu ölçüde değerli olan ve değer olarak yad edilmeyi hak eden varlıktı.

*

Müminun suresi...

Sure; müminlerin kurtuluşa erdiği müjdesi ile başlar. Müminlerin; huşû ile salata durdukları, boş ve yararsız şeylerden uzak oldukları, zekâtı verdikleri, iffetlerini korudukları, zinadan uzak durdukları, haddi aşmadıkları, emanet ve sözlerine riayet ettikleri, namazda sürekli oldukları ile devam eder. Bu özellikleri ile müminlerin sonuçta varisçi olmayı hak ettiklerinin de ifade edildiği ayetleri görürüz. Bu ayetler, selamete, kurtuluşa -Firdevs'e- dair sonucu hak edip etmediğimizi değerlendirmemizin de ayetleridir.

Surenin 10. Ayetinde “İşte, bunlar varis olacaklardır” denilir... ki bu ayet ile insanlık tininin birikimine dair geçmişin mirasını almaya layık olanların müminler olduğu ifade edilir. Alınan miras ise hak olana dair olup batıl olana dair değildi... ki surenin genel içeriğinde buna tanık olmaktaydık. Surenin 11. ayetinde de yukarıda bahsi geçen özellikleri karşılayan müminlerin Firdevs'e varis olacakları ve orada ebedi kalacakları ifade edilir... ki her iki ayet ile müminlerin sadece geçmişini değil, geleceği de miras alan varisçiler olduğu ifade edilir.

Surede insanın, süreç belirlenimli olarak yaratımına dair bilgi verilir iken süreç, yaratımın takip edilebilir olduğunun ussal/ ussallık belirlenimiydi. Yaratım, yaşam ve ölüm, dünya yaşamının kaçınılmazıydı. Yaratılıyor olmak, yeniden yaratılıyor olabileceğimizin delili olarak da gösterilir iken Allah'ın yeniden yaratmaya güç yetiren olduğu ifade edilmekteydi. Hac suresi 5. ayette de bu içeriğe bağlı olarak insan, süreç belirlenimli yaratımın konusu kılınmaktaydı. Müminun suresinde de insan, süreç belirlenimli yaratımın konusu kılınır. Ancak, Hac suresindeki yeniden yaratım, başlangıç olanağını anlam olarak içermek ile beraber, Müminun suresi genelinden bakıldığında, yaratımda otorite olan, yaratma olanağı kendisine ait gerçekleşen Allah'ın gerçeğin ta kendisi olarak hatırlatılmakta olduğunu görürüz.

Beşerî yaratımın surede yeniden konu kılınmasının en temel sebebi ise surede anlam-değer oluşu içinde mümin olarak yaratılmak öncelenir

iken bedensel anlamda beşerî ve tanrısallara haiz yaratım oluşu, anlam-değer yüklemine tinsel/ öznel olarak yaratımın zemini kılınıyor olmasından dolayıydı. Beşerî yaratım zemininde tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında insan, anlam-değer yüklemine alıyor olarak ya kafir, münafık, müşrik, pagan vb. ya da mümin, müslim, muhsin, salih vb. olarak yaratılıyor olmaktadır.

Mümin; Allah'ın varlığından emin olan, ahlakından emin olunan, olması gerekenleri hakkı gereği yaşayandı. Surede de mümin olmak hem anlam hem irade hem duygu hem eylem hem ahlak hem karakter hem de kimlik belirlenimli olarak net anlatılmaktaydı.

Surenin 17. ayetinde insanın üstünde yedi yol yarattık denilmektedir ki yaratmaktan/ yarattığından habersiz olunmadığı da haber verilmiş olmaktadır. İnsan, Allah'a ait subuti sıfatların meleke belirlenimli olarak kendisinde görünüş bulması dolayımında, varlık âlemine açılan yollara sahipti... ki her bir temel meleke; varlığı veya varlık âlemini, farklı bir oluş içinde bulmanın, varlığa tutunabilmenin, gerçekliğe uzanabilmenin bir yolu olarak bahşedilmişti.

Surenin 86. ayetinde yedi gökten ve Arş'tan bahsedilir iken insandaki yedi yolun yedi gök ile bağıntılı olarak yaratılmış olduğunu da hatırlamak yerinde olur. İnsanın en temel melekeleri baş kısmında yer alır iken baş, Arş'a işaretten yaratılmış olardı. Melekeler de göksel, tanrısal olanaklar olarak insana bahşedilmiş olanlardı... ki 86. ayette göklerin ve Arş'ın Rabbi hatırlatılır iken varoluş biçimi ve varoluşsal olanaklar anlamında melekelerin, tanrısallar anlamında Allah'a ait ve rabb belirlenimli sıfatları olarak gerçekleştiği de ifade edilmiş olmaktadır.

Surenin 17. Ayetinde geçen yedi yol:

- 1) Düşünme ve yaratabilme,
- 2) Düşüncenin neden belirlenimine göre yapısal kılınması dolayımında beliren us ve bilme,
- 3) Görme ve varlığa tanık olma, gözlemleyebilme,

- 4) Duyuma ve anlama/ anlamaya açık olma,
- 5) Gerçekleşme erki gösterme, güç yetirebilme ve irade, yönelim, tercih belirlenimli gerçekleşme,
- 6) Duygular ve anlam-değer oluşuna bağlı ilişki kurabilme,
- 7) Dil ve dile bağlı oluş içinde anlamak ile beraber anlam yüklem almaya açık olarak gerçeği bilmek, yaratıma açık olmak, varlığa ve gerçekliğe açılan yollarımızdı.

Böyle olmasına rağmen, söz konusu Allah'a iman etmek ise bu yollar dolayımında yeryüzünü kendine dünya kılıp, yaşamı bu dünyadan ibaret sanmak da vardı. Nebilerin teklifi, çağrısı dolayımında Allah'a iman ile yol tutmak da vardı. Sure geçmiştekiler, günde olana hitap ve geleceğe dair mesajı ile diğer sureler gibi üç zamanlıydı. Böyle olmak ile beraber, zaman idrakinden ve yaşamın sadece dünya ile sınırlı olduğu zannından yana yanlış değerlendirmelerde bulunduğumuzu da konu almaktaydı.

Dünya hayatı, Allah'ın sınırsız zaman genişliği veya çoklu zaman genişliği olan katman ve dünyalara kıyasınca bakıldığında, zannettiğimiz gibi uzun değil, bir rüya misali kısacık deneyimlediğimizdi. Söz konusu zaman ve idrak ise daha geniş bir zamansal oluşu deneyimlemediğimiz içindi ki içinde bulunduğumuz zaman algısının baskınlığı sebebi ile diğer zaman genişliklerini ve o zaman genişliklerine göre içinde bulunduğumuz zamanın azlığını değerlendiremiyorduk... ki rüyalar; birçok hikmeti ile beraber, yaşamın kısa bir zaman aralığında deneyimlendiğini, değerlendirmemizin bir belirlenimi olarak da verilmişti.

İnsana fayda esasına göre yaratılmış yeryüzü de surede konu edilir iken yağmur, bitkiler, hayvanlar, deniz ile ulaşım olanağı ile beraber, insanın faydasına olan olanak denizinde insanın halk edilmiş olduğu vurgulanmış olur. Ta Ha suresinde, buzağı dolayımında, insana fayda ve zarar vermeyen bir nesnenin Tanrı olma yeterliliği olmadığı vurgulanır iken Müminun suresinde yeryüzünün insana fayda esasının korunarak biçimlenmiş olduğu gerçeği ifade edilir. Doğadaki fayda

esas dolayımında, Allah'ın gerçekliğine yönelmek gerektiği de böylece vurgulanmış olur.

Nuh nebi ve ismi geçmeyen başka bir ve genel nebiler ifadesi ile beraber, nebiler dolayımında insana, gerçeğin teklif edilmiş olduğu da ifade edilir. Su ve toprak, bedensel ve mekânsal varoluş zemini faydaydı ama Nuh nebide su ile tufan felaketi, ismi zikredilmeyen nebi anlatısında da toprak, deprem ile felaket kılınmış olmaktadır. İsmi verilmeyen nebi anlatısında, kavmi yakalayan büyük ses, depremde açık olan sestir... ki Nuh nebi ve ismi verilmeyen nebi anlatısında, felaketler konu merkezinde iken rahmet kılınmış olanın, mümkün yaratımda ceza, musibet, acı azap, helake sebep olabileceği gösterilmekteydi. Varoluş kendi kurallarına haiz gerçekleşir iken sadece nesnel bağıntılılığı içermekte değil, öznel bağıntılılığı da içermekte gerçekleşir iken varoluşa dair anlam-değer kaidelerine dikkat ederek yaşamamız gerektiğini, Müminun suresinden anlamaktaydık.

Nuh nebi, bir ismi ile de Allah'ın kurtarmış olduğu kişi anlamında Naciyullah'tı. Kendisine katılan insanlar ve insanlığın faydasına olan hayvan ve bitkiler ile yeni bir yaşama adım atarken kurtarıcı da olandı. Musa nebide surede, kurtarıcı önder -imam- olma sıfatı ve yasa getirici resul olması sıfatı ile anılmaktaydı. Meryem oğlu İsa nebi de mesih olması sıfatı sebebi ile surede annesi Meryem ile beraber anılmaktaydı. Öze bağlı olarak anlam-değer oluşu içinde insan olmakta, özde yaratılıyor olmaya emsal olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi gerekendi.

Gerçek olan yaratıcı varlık, Allah'ın ta kendisiydi. Nebilerin gerçeğe daveti, Allah'a davetiydi. Gerçeği inkâr edip de zulme dalan helak edilen kavimler, kurtarılan halk ve nebiler dolayımında da görmekteydik ki gerçek; zulümden, gerçeğe örtük olmaktan kurtaran, özgürleştirdi. Modern dünyada "Gerçek özgürleştirir" olarak ifade edilen, surenin modelleniş içeriğini belirli kılmaktaydı.

Nebiler dolayımında insana teklif edilen gerçektir. Gerçek olan ise

hakkın ta kendisi olan Allah'tı... ki sure genelinden bakıldığında, nebiler dolayımında insanlık türünün muhatap alınmış olduğunu görmekteydik. İnsanlık türüne veya insanlık âlemine, dünya ile sınırlı olmayan bir yaşamın olduğu, yaratıcı gerçeğin Allah olduğu, sonuçta Allah'a döndürülmüş olarak gerçek ile er ya da geç karşılaşılacağı vurgulanır. Ölümün; mutlak bir sonlanış değil, yeni bir âlem oluşu içinde devam edecek yeni bir başlangıç olduğu da vurgulanır. Allah ise hem bu âlem hem de ölüm sonrası gideceğimiz bütün âlemde hazır olan yaratıcı varlıktı.

Surenin 100. ayetinde ölüm eşiği deneyimi sureye konu kılınır. Surenin 107. ayetinde de ahiret âlemine dair bir kesit sureye konu kılınır. Yaşamın sürekliliğine bu iki ayet ile de dikkat çekilir. Sonu cehennem olanlar veya Firdevs cennetini -geleceği- miras alanlar ile surede hak olan Allah'a göre yaşamak gerektiği vurgulanmış olarak hatırlatılır. İçinde bulunulan anlam-değer yaratım oluşuna bağlı olarak yeni bir yaratım oluşu içinde olduğu da vurgulanır.

Sure ile anlamaktaydık ki varoluş zamansaldı ve hep yeni zaman kuşaklarına geçişli olarak süreliydi. Yaratım süreliydi ve hep yeni âlemlerde, mekânsal oluşa bağlı olarak yeni biçimlerde devam etmekteydi. Allah, yaratıma rağmen tükenmez bir niteliğe haiz olmak ile beraber, her yarattığı alanda hazır ve yarattıklarının sahibi olarak iş görendi. Yaratımda, teklifte, sonuçta hep rahmeti önceliyor olsa da sonuçta hak edişe göre ceza verecek, misillemede karşılık verecek, muamelede bulunacak olandı. Kurtuluş veya özgürlük; gerçeği idrak etmek, gerçek olan Allah'a iman etmek, gerçeğe göre yaşamak ve sonuç ilmine vakıf olarak yaşamak ile olanaklı olandı. Önemli olan sonuçta ki özgürlük, hak olanı hak kılınmış haklar çerçevesinde tesis etmenin sonucunda gerçekleşecek olandı.

Gerçeği idrak etmek, Allah'a iman etmek, gerçeğe göre yaşamak, bize verilmiş melekeye dair yollar ile olanaklıydı. Bu da insanın kaldırabileceği bir yük, yapabileceği bir şeydi. İnsana, yapmaya güç yetirmeyeceği teklif edilmiş değildi. Hac suresinde, Allah ile yaşama

dair yeni bir başlangıç yapabilmenin olanağına dikkat çekilir iken Müminun suresinde ahirete/ akıbeteye yani sonuçlar ilmine göre gelecek odaklı yaşamaya dikkat çekilmekteydi. Bedensel yaratıma dikkat çekilmek ile beraber tanrısalların meleke kılınmış olmasına göre yaratılmış olduğumuz da vurgulanmaktaydı. Anlam-değer oluşu içinde insanlaştığımızı da dikkat çekilmekteydi.

Surede; varlığı, var olmayı deneyimlemeye yol kılınmış melekeler zemininde ve anlam-değer oluşu içinde yaratımın sadece bedenen olmadığı net olarak vurgulanmaktaydı... ki bedensel yaratım zemininde tinsel/ öznel yaratıma geçiyor olmanın olanağında nelere dikkat ederek yaratılıyor olmak gerektiği surede net olarak vurgulanır. İnkâr ve zulümden uzak, mümin olmanın karakter olanaklarında yani güzel ahlakta yaratılıyor olmak, sonuçta özgürlüğün anahtarıydı.

Ahlak; öznel yaratıma dair huy, kişilik, karakter oluşumuna bağlı gerçekleşen varoluş biçimlerinde, anlam-değer nitelikli öznel/ tinsel var olma belirlenimi idi. Böyle olmak ile beraber surede de görmekteydik ki ahlak; hak edişeye bağlı yeniden yaratılıyor olmanın zemini kılınmış olmaktaydı. Bunun içindi ki kötü ahlak değil, güzel ahlaka dair var olmak öncelenmesi gerekendi. Surede bütün insanlık muhatap alınıyor olsa da özellikle müminlere güzel ahlak telkin edilmekteydi.

Her nebi dolayımında, insana rahmet kılınmış olunanların, insanın felaketine, helakine de neden olabileceği vurgulanır. Yani mümkün bir varlık oluşu içinde vardık ki şu an rahmet diye gördüğümüz, gerçeğe örtük gerçekleştirdiklerimiz dolayımında olumsuz anlamda yıkımımıza da neden olarak kullanılabilir olanlardı. Eskiler bunun için olsa gerek ki "Felaket veya musibet değil, rahmet olsun" demişlerdi. Ancak, söz konusu inkâr ve şerr ise insan için varoluşa dair rahmet kılınmış olanlar, insan için sonuçta felaket olabilmekteydi.

Nebilerin gerçeğe ve olması gerekene dair getirdiği haberi yalanlayanlar, sonuçta rahmet kılınmış olanı, musibet veya yıkım sebebi olarak bulabilmekteydi. Yeryüzü, varlık âlemi olarak insanlık

âleminin varoluş zeminiydi ve insanlığın gerçeğe yönelimli olarak rahmete dair kullanması gereken varlık alanıydı. Surenin 52. ayetinde “Şüphesiz ki bu -insanlar- tek bir ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının” denilir. Bu ayet ile sure genelinden bakıldığında, tür ve ne için olduğuna bağlı olarak insanın bir ümmet olduğu vurgulanmış olur. Varlık alanında yaratım ve üzerlerinde tanrısal sıfatları ile de galip olan Rablerini bilmeleri gerektiği ve bu doğrultuda O'ndan sakınmak gerektiği vurgulanmış olur. Bu gerçeğe rağmen, insanların firkalara ayrılmış olarak taraf oldukları ne ise ondan yana hoşnut oldukları da surede vurgulanır. Yani herkes, yaşama dair öncülü olan varlık görüşünden, toplumsal yaşama dair değerlerinden yana konumlanmış olarak varlık sahnesinde yerini belli etmekteydi.

İnsan, varlık olarak kendini konumlandırılan varlıktı. Kur'an içeriğinden bakıldığında Allah da kendini tanrısal belirlenimleri ile beraber anlam-değer yüklemelerinde öznelliğe dair konumlandırmaktaydı. İnsan kendini konumlandırılan varlık olsa da Allah'ın gerçekliği söz konusu ise kendini konumlandırmasını gözden geçirmesi gerekirdi.

Nebiler ile gelen gerçeğin haberini yalanlama yani inkâr etmek ve inkâr etmekte inat etmek, hezeyanlar savurmak yani saçmalamak da insanın gerçeğe inat etmiş olarak saplantısı olabilmekteydi. Gerçeğe karşı inadı, saplantı olarak deneyimleyen insan da vardı. Saplantısı içinde gerçeğe kör kalmak ile kalmayıp, rahmete dair huzurdan mahrum olmak da vardı. Bunun tam tersi olarak Allah'a olan muhabbet ve saygıdan dolayı kötülükten sakınan, ayetlere inanan, ortak koşmaktan uzak olan, üzerinde rabbi olan Allah'a kavuşma çabası içinde heyecan ile çaba gösteren, iyiliklere koşan ve iyilikten yana yarışan müminler -salihler- de vardı. İnsan; varoluşa yönelik neyi öncül kılmakta ise öncülleri dolayımında var olduğu bir hayatı yaşamaktaydı. Önemli olan ise yaşadığı hayatın sonuçta hak edişe dair getirilerinin ne olacağıydı.

Surede insana teklif edilenler, mümin olmanın özellikleri olarak surede belirtilir. Bunlar, insanın yapamayacağı -gerçekleştiremeyeceği- veya

yük olarak kaldıramayacağı değildi.

İnsanın haksızca isteklerinin gerçekleşmiş olduğu bir evren oluşu içinde var olunmuş olunsaydı, varlık âleminde düzenin, varlıkların bozulmaya yüz tutacağı da surede vurgulanır. Yani hak, rahmet ve adalet ilkesine göre gerçekleşen bir yaratım oluşu vardı ki mümin olmak bu yaratım oluşuna ilke gereği ahlak biçimsel olarak ayak uyduruyor olmak da gerçekleşti. Hac suresinde yeni bir başlangıca kapı aralayan insana, Müminun suresinde yeni başlangıcın öncelikli olarak ahlak biçimsel olarak nasıl gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmış olmaktadır. İnsana teklif edilen veya vahiy ile verilmeye çalışılan da insanın kendi olma olanağının neye göre gerçekleşmesi gerektiğinin zikri yani hatırlatılmasıydı. Başka bir deyişle de insana, insan haysiyetini yani insan olma anlam ve değerini koruyarak var olması gerektiği hatırlatılmaktaydı.

Çünkü insan, beşerî yönü ile tür olarak insan olmak ile beraber, mümkün varlık olma niteliğinde olabildikleri/ oldukları, kendiliği oldu kıldıkları da olabilmekteydi. Anlam-değer yüklemelerinde iblis olmaya da açıktı, rahmani veya ruhani olmaya da açıktı. Gerçekleştirdiklerine bağlı anlam-değer yüklemelerinde hak edişle bağlı karakter biçimlerinde kimlik belirlenimli var olan bir varlık için, varlık olma bakımından ne olduğu önemliydi ama varoluş biçimsel olarak kendini ne kıldığı, ne olduğu veya ne olacağı daha önemliydi. Çünkü hak edişlerine bağlı ceza, misilleme ve muamele karşılıkları dolayımında Allah ve Allah'ın yarattığı gelecek kendisini karşılamaktaydı.

Surenin insanı, insan olma haysiyetini namusu bilip bu bağtıda mümin olarak yaşamayı tercih eden insandı. İnsan; ilme, gerçeğe açık olmayı koruması gerekiyor olmalıydı ve ahlak biçimsel olarak insan haysiyetini, anlam ve değerini koruyacak biçimde yaşamalıydı. Varlık âlemi kendisi için kılınmış iken kendisinin değer olarak ne olduğuna dair uyanması gereken insan, surede konu alınmış olmaktadır. Varlık âleminin, Allah'ın mülkiyet ve iktidar alanı olduğu yani her şeyin Allah'a ait gerçekleştiği insana hatırlatılır iken insanın, sahiplendikleri

dolayımında gerçeğin idrakine örtünmüş olduğu, büyülenmiş bir dünya oluşu var olduğu da 88 ve 89. ayetinde vurgulanır.

İnsana, varoluşa dair yollar yani melekler bahşeden, varlık âleminde insanın faydasını gözeten Allah, insanın kendi faydasını dahi gözetmediğini, sure genelinde vurgulamış olur. İnsanın kötülüğü iyilikle savdığı, şeytanların kışkırtmasından ve yanında durmalarından dolayı rabbine sığındığı bir oluş içinde diğerinin faydasını ve kendi faydasına olanı gözetmesi gerektiği de surede vurgulanmış olur.

Sonuçta ölüm haktır. Ölüm eşiğinde gaybi olan gerçeğe tanık olanın, dünyanın tesirinden uyanmış olarak kurtuluşu adına yeniden döndürülmeyi istediğine tanıklık. Geri dönmek imkana dair gerçekleşebilecek olandı ama gerçekte inkârı inat kılmış olarak saplantı yapmış, kötülüğü ahlak edinmiş olanların, ölüm eşiğinde geri dönmeyi talep etmiş olmaları kabul görmekte değildi. Bu, olabilecek bir şeyin, "Hayır" denilmiş olarak tercihe bağlı gerçekleşmemesi anlamını taşımaktaydı.

Dünya yaşamının bir an kadar kısa olduğu da vurgulanır. Her bir dakikasının onlarca veya yüzlerce seneye tekabül ettiği yeni bir zaman kuşağında var olunacağına da haberi verilmiş olunur. Dünya yaşamı, geniş zamansallığa haiz ahiret yaşamına kıyasen kısacık bir yaşamdı. Sure genel anlamda; dünya yaşamının bir fırsat olduğu ve fırsatın hak edişe dair kazanımlara göre değerlendirilmesi gerektiğinin modellenmesi içerisine haizdi.

Fırsatı, mümin olmanın itikadi ve ahlaki özellikleri ile değerlendirilenler sonuçta hem dünya büyüüne aldanmayanlar olarak hem nefsi emmarenin, şeytanların, şeytanlığın etkisinden kurtulanlar olarak hem de ahiret yaşantısına dair cehennemden uzak, Firdevs cennetine dair geleceği miras almış olarak kurtuluşa eren salihlerdi. Sure bu bağıntıdan değerlendirildiğinde, kurtuluşa ermenin, Allah ile insan olmanın haysiyetini koruyarak, mümince yaşamının olanağında ne olduğunu da betimlemiş olmaktaydı... ki geleceğe dair selamet, özgürce ve öngörülü yaşamının olanağı olarak kurtuluşun kendisiydi.

Surede; dünya yaşamının fırsat olduğu ve kurtuluşa nesne olabileceği gibi cehennemine de sebep olacağı betimlenir. Söz konusu kurtuluş ise her neden kurtulmakta isek ondan yana özgürleştiğimiz bir dünyaya kapı aralamaktaydık. Bu anlamda sure, insanın gerçekte özgürlüğü ne de araması gerektiğinin içeriğine haizdi. Rahmete dair kılınmış olanların, felakete dair kılınabileceği de betimlenir. Yani fayda ereğine göre her şeyin yerinde ve gerekliliğinde gerçekleştiğine de dikkat çekilir.

Mümkün varlık olma belirleniminde varoluş eşiklerinde yaratılmış olan ne var ise giderilebileceği gibi, musibet veya felaket olarak da gerçekleşebilirdi. Rahmete dair gerçekleşmeyecekleri veya felakete, helake sebep verebileceklerinden bakıldığında, surede, olmadıklarında veya rahmetin dışında gerçekleştiklerin ne olacağı da ifade edilir. Bu açıdan bakıldığında insanın, varlık olma bakımından gerçekleşenleri, gözleme dair ve ussal olarak hakkı gereği değerlendirmedeği vurgulanmış olur.

Sonuçta kafirlerin, iflah olmaz oldukları yani ders çıkarmayıp da gerçekten yana nasipsiz, özgürlükten mahrum oldukları vurgulanmış olur. Bağışlamanın da Allah'a ait olarak gerçekleşeceği vurgulanır. Sonuçta gerçek ile karşılaşmakta ve hak edişe bağlı değerlendirilmekte iken ihtiyaç duyacağımız merhamet ve bağışlanmak olacaktı. Merhamet edip merhameti hak etmiş, bağışlanmış olup da bağışlanmayı hak etmiş isek ne mutlu! Merhametten, bağışlamaktan yana nasipsiz isek hak edişe dair sonuçtan bakıldığında, Allah'ın inayetine muhtaçtık.

Genel olarak da sure; Allah'a iman etmek ve hak olduğunun idraki ile beraber, hak olana göre gerçekleşmesi gereken güzel ahlak dolayımında yaratımın hangi zeminde devam etmesi gerektiği gerçeğini, insana, yaratımına katılıyor olması sebebi ile teklif ediyor olmak da biçimlenmekteydi. İnsana, hak ve insan olma değerinde yaşamak teklif edilmekteydi. Beşerî yaratım dolayımında anlam-değer yüklü yaratım oluşunda mümin olarak yaratılmış olmak telkin edilmekteydi. Gerçeğin karşısında durmak, kötü ahlak sahibi olmak ve

sonuçlarına bağlı olarak yaratılıyor olmak surede ifade edilmekteydi. Gerçeği anlam ve duyguda içselleştirmiş olmak, güzel ahlak sahibi olmak ve sonuçlarına bağlı olarak mümin yaratılıyor olmak da surede ifade edilmekteydi.

Surede mümin olmanın karakter biçimsel ahlakı ifade edilir iken anlam-değer yüklü yaratım oluşunda, mümin ereğinde mümin olarak yaratılıyor olmak ifade edilmekteydi. Mümin ismi, karakter biçimsel ahlak belirlenimi olarak, surede işaret edilen gerekenlerini gerçekleştirmek ile hak edilmiş varoluş biçimiydi. Kafir veya münafık, müşrik veya pagan yaratılıyor olmak da vardı ama iman edenlere mümin olarak yaratılıyor olmanın gerekenleri ve anlam-duyguyu yani hâl belirlenimleri ifade edilmiş olmaktadır.

İnsan nedenini aramalıydı. Boşuna yaşamış olup da sonuçta pişman olacağı bir yaşam yaşamamalıydı. Hak-ahlak bağıntısında yaratımın hep yeni sonuç belirlenimlerde sürekli kılınmış olarak gerçekleştiğinin idrakinde de olmalıydı. Beslenme biçimi ve ilişki biçimlerimiz de yaratımın sürekliliğinde yaratımın neye göre biçimlendiğine bağlı olarak yaratımı etkilemekteydi. Surede bu anlamda, beslenmeye ve ilişki biçimlerimizde neyi öncelememiz gerektiği de vurgulanır. Güzel bir akıbet için; Allah'a imana, güzel ahlaka ve helal kılınmış olanlardan beslenmeye dikkat etmek gerekmekteydi.

Demek ki sure; hakka çağrılıyor olmanın ve insan olmanın haysiyetinde yaşamının yani insan olmanın değerinde insanca yaşamının bağıntısında, anlam-değer yaratımının çizgilerini gösteriyor olmakta modellenmişti. İnsan anlam-değer oluşu içinde kötü-zalim ise cehennem denen varlıksal alanı, iyi-mümin ise cennet denilen varlıksal alanı hak etmiş olarak mahal olanağı içinde de yaratım bulmaktaydı. Hak olana göre insan olma değerinde insanca, güvenilir -erdemli veya salih- insan olma ereğinde yaratılıyor olmakta yaşamak, insanın gelecek odaklı önceliği olması gerekendi.

Sure, müminlerin kurtuluşa erdiği ifadesi ve müminlerin mümin olmayı hak ettikleri ahlaki özellikleri ile devam etmekteydi. Surede

Müminlerin itikadi anlamda dünya görüşünün nasıl biçimlenmiş olduğu (Rablerine ortak koşmayan, kötülükten sakınan vb.) ve bu doğrultuda nasıl bir ruh hâline bağlı olarak yaşadıkları da ifade edilmekteydi... ki varlık görüşü, insanın nasıl yaşaması gerektiğini belirli kılmaktaydı. Böyle olmak ile beraber varlık görüşü ve varlık görüşü dolayımında değer oluşuna bağlı biçimlenen ahlaki yaşamı, insanın anlam ve değer biçimsel yaratılan varlık olduğunun da göstergesiydi.

Surede her ümmetin kendi itikadını sahiplendiği ve ona göre varlıkta kendini konumlandığını, nebilere olan tavırlarından görür iken varlık görüşüne bağlı biçimlenen dünyaları, bireyselliği de anlamak gerekirdi. Mümin ise 57, 58 ve 59. ayetlerde geçen “Onlar ki Rablerine olan saygıdan dolayı çekinirler. Onlar ki Rablerinin ayetlerine inanırlar. Onlar ki Rablerine ortak koşmazlar” denildiği izlekte varlık görüşü olup da bu doğrultuda tutum ve davranışlarda bulunandı. Varlık görüşü, özneliğin yaratımına dair biçimleyici anlam-değer yüklemine gerçekleşmekteydi.

Surenin 115. ayetinde “Sizi boş yere yarattığımızı ve asla -geri/ bize-döndürülmeyeceğinizi mi sandınız” denir iken insanın anlam-değer oluşu içinde yaratılmış olduğu ifade edilir. Yedi gök ile bağıntılı yedi yol ile anlamaktaydık ki varlık âlemi ile uyumlu ve temsilde varlık âleminin biçimlendirildiği, tanrısallar dolayımında Allah'ın da kendisine temsil kıldığı bir varlık olarak insan, boş yere yaratılmış değildi. Temsil ettiklerine bağlı olarak varoluşu anlam-değer yüklemelerinde bulmaktaydı. Sadece beşerî yaratılmış değil, anlam-değer yüklemelerine bağlı öznel yaratılmaktaydı. Sadece anlam-değer yüklemelerinde öznel yaratılmakta değil, varlık âleminde gerçekleşenlerin temsil edildiği, tanrısalların temsil edildiği, tanrısallar dolayımında da Allah'ı temsil eden varlık olması bakımından insan, anlam-değer yüklemeli var kılınmıştı.

Sure ile insana, insan olmasının anlamı da teklif edilmiş olmaktaydı. İnsan olmasının anlamı da hatırlatılmaktaydı. Nebiler ile gerçek ve insan olmanın anlamı ve insan olma değerinde insanca var olmanın

olanağı teklif edilir iken teklife muhalif veya düşman olanların, asli anlamda varlıklarının mahiyetinden -anlamından- mahrum kaldıkları ifade edilmekteydi. Kendi olmanın anlam ve değerinden uzak yaşamının helake dair akıbeti ve ahiretteki acı azaba, zorluğa dair akıbeti net olarak ifade edilmekteydi. “Müminler kurtuluşa ermiştir” diyerek başlayan surede kurtuluşa ermeyenler net olarak ifade edilmekteydi... ki bu anlamda surede, gelecek belirlenimli olarak kurtuluş -özgürlük- ve mahrumiyete, helak edilmeye, cehenneme mahkûmiyet bağıntısında diyalektik anlatıya öncelik verilmişti.

Nebi emsalinden bakıldığında, zorluklar içinde hizmet edenlere Nuh nebi ve sıkıntılara maruz kalan nebiler hatırlatılmaktaydı. Söz konusu iman eden ümmet ise, zorluklar içinde Allah’a hizmet eden nebi ve ashabi emsal olarak yeterdi.

Sureye dikkat edildiğinde; kötülük ve iyiliğin ne olduğuna dair tanımlama yapmanın olanağını, vahiy bilgisi ile görebilmekteydik. Söz konusu insan ise nefsi emmarenin varlığı sebebi ile kötücül bir doğası vardı. İnsan nefsi emmareye rağmen iyi olabilme gayretini gösterebilen bir varlıktı. Surede kötü; sonuçtan bakıldığında kişinin kendisinin zararına olup da gerçekleştirdikleriydi. İyi ise sonuçtan bakıldığında kişinin faydasına olandı. Kötü, nefsi emmareye, batıla, sonuçta cehenneme mahkûmiyete sebep olandı. Hakikat idrakinden, aslına yitik bırakan ne var ise kötüydü. Hakikat idrakine taşıyan, aslına yitik koymayan ne var ise iyiydi. Geleceğe dair ceza ve mahkûmiyete sebep veren kötüydü. Geleceğe dair özgürleştiren ise iyiydi.

En basit anlamda kötü, zarar veren veya zararlı olandı. İyi de fayda veren veya faydalı olandı. Ancak kişinin dünyevi olarak faydasına gördüğü şey ahiretine/ akıbetine zarar verebilmekteydi. Kişinin faydasına gördüğü şey, diğerine zarar verebilmekteydi... ki sonuçta zararlı olan ve diğerine zarar vermeye sebep olan da hak ilkesi gereği kötü olarak değerlendirmesi gerekendi. İyi olan herkesin iyiliğine, rahmetine olması gerekendi. İyi olan sonuçta kişinin akıbetine, ahiretine yönelik te zararı olmayandı. Fayda ve zarar, gelecek

belirlenimli sonuç olarak açık olur iken insanın deneyimleri, fayda ve zararı ayırt edecek akli yeterliliği vermekteydi.

Tanrısallara haiz olup da kutsiyeti olan bedene zararı olanlar olduğu gibi, nurdan yaratılmış öz kendilik anlamında ruha zarar veren yüklemeler de vardı. Ruha zararı olanların bedensel zararları dahi oluşabilmekteydi. Hak edişleri kaybetmeye yönelik zararı olanlar olduğu gibi faydalı hak edişler de vardı. İlişkilerde ahlaki anlamda, kişilere ve ilişkilere zarar verecek tutum ve davranışlar olacağı gibi kişilerin ve ilişkilerin faydasına olan tutum ve davranışlar da vardı. İçki, kumar, sigara, oburluk, cinsi sapkınlık, kumar gibi bedene ve maddi olanaklara zararlı olan vardı.

Kötü zan, kötü içgüdü, bencillik, nefret, öfke, aşırı hırs vb. ruhun kararmasına sebep veren ve insani ilişkilere, diğerine de zarar veren kötüye dair gerçekleşenler vardı. Kötü olanı iyilikle savmak Kur'an'da öncelenir iken kötü olup da zarar verici, parçalayıcı, bütünlüğü yitirmeye sebep verici ne var ise meşru olup da herkese rahmet -fayda- olan, tamamlayan, bütünlüğü koruyan ile savılması gerekendi.

Kötü olan en basit anlamda zarar verendi... ama parçalayıcı, bütünden koparıcı, bütünlüğün yitimine sebep verici, nesnelere kılar iken aslına veya gerçeğe idrak düzeyinde örtük kılıcı, sonuçta ceza, mahkûmiyet ile karşı karşıya bırakıp da özgürlükten de edici olandı. İyi olan da en basit anlamda; fayda veya rahmet ilkesine bağlı gerçekleşti... ama tamamlayıcı, bütünleyici, bütünlüğü olanı sürekli kılıcı, nesnelere aşkınsal kendilikten mutmain kılar iken kendiliği tatmayı olanaklı kılıcı, nefsi emmareden yana ruhsal olarak arındırıcı, Allah'a yakın kılıcı ve sonuçta da Allah'tan yana selamet, inayet, himmet, yakın kılıcı olarak özgürleştirici olandı.

Yukarıda belirtilen iyiliğin veya rahmet olanın özgürleştirici olanağına ek olarak özgürlüğe, sure bağlamından bakıldığında:

- 1) Hak olan varlık görüşü... ki her varlık görüşü varlık sahnesinde kendiliğin anlam-değer yüklemli olarak konumlandırılmasına

sebepler verir iken hak olan varlık görüşü ile özgürleşme olanağı vardı.

- 2) Varlık görüşü zemininde gelecek/ sonuç odaklı ahlaki anlamda olması gerekenleri yapmak... ki gelecekte ceza ve mahkûmiyete sebep verecek olanlar, sonuçtan bakıldığında özgür olmadığımızın belirlenimleri olarak gerçekleştirdiklerimizdi. Rahmete dair gerçekleştirdiklerimiz, geleceği miras alacak olanak içinde özgürleştiriciydi.
- 3) Olması gerekenleri yük görmeden, vazife ahlaki kılmaktan da ileri içselleştirilmiş değer olarak anlam ve duygusunda yaşamak... ki kendilik; yüklem almış olduklarını gerçek anlam ve değerinde kendine dışsal kılmadan yaşarken özgürdür.
- 4) Allah ile olmayı, Allah'ın hakikatinden sonuç almayı baskılayacak, engelleyecek kötülüğü güzel ahlak ile savmak... ki kötü olan özgürlüğe mâni olardı. Özgürce yaşamının katiliydi.

Kötü olan, sonuçta insana vicdanen yük olacak olardı. İyi olan ise vicdana dair sükûnet, huzur bulmanın olanağıydı. Kötü olan, ilişkilerde değer olmayı yitirmeye sebep iken iyi olan ise ilişkilerde değer olmayı hak etmeyi olanaklı kılmaktaydı. Diğerleri ve ilişkiler, iyi olan ile hak edilebilmekteydi.

Gerçek iyi, kişinin hakiki olarak ihlas ile sadece kendi olarak olması gerekeni yaptığıydı. Diğerinin beklentileri ve ne diyecek olması, kendi olmanın olanağına zeval getirmeyecek biçimde, Allah'ın kabullerine bağlı meşruiyet zeminine göre kâle alınmalıydı. Kişi; nefsi emmarenin iyiliğe karşı hayır demelerine hayır diyebilmekte, haksızca istençlerine hayır diyebilmekte ve iyilikten yana beklentilerini aşarak beklentisiz olarak gönüllülük esasına yani rızaya göre iyilik yapabilmekte ise o gerçekte iyi olandır... ki öylesi iyilikte kulundan Allah iyilik yapmakta, görünür olmaktadır.

İşte kul, tam ihlas ile yani en saf, hakiki kendi olma hâliyle Allah'ı görünüşe getiren bir ayna veya bir taşıyıcı olarak gerçekte kul olma

olanağını göstermeyi, kul olmayı hak etmeyi gerçekte rahmet -fayda olduğu iyilikte bulmaktaydı. Yaptığı iyilik; sadece diğeri için değil, sadece iyilik de değil, yüklem belirlenimli olarak iyi olmakta kendi olmayı nitelemenin, tanımlamanın yani öznellikte iyi olmaya dair yaratılmanın da olanağıydı.

İnsanın niyetine bağlı olarak değerlendirilen kötü veya iyiye dair gerçekleştirdikleri sadece kötü ve iyi değil, anlam-değer yüklü yaratım oluşunda kendiliği de kötü veya iyi diye nitelemenin, yaratıyor olmanın olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Bunun için dahi olsa insan anlam-değer yüklü yaratımda niyetine -istencine- vicdani anlamda dikkat etmeliydi. Gerçekten kötü olmuş, iblis olunmuş olup da kötülükten haz alan insansızlaşma hastalığına tutulanlar hariç, hiç kimse kötü olarak nitelenmek istemezdi. İyiliğin öncelendiği, vicdani anlamda meşruiyetin Allah'ta ve toplum nezdinde arandığı halk içinde kötü olanlar dahi kötü olarak nitelenmek istemezdi.

İyilik, kişinin nefsi emmaresi olan kötücül doğasına, şeytani yönüne rağmen yapması gerekendi. Nefsi emmaresine aşkınsal olarak diğeri içinde olabilmekte isek iyi bir insandık. Hakkaniyet ilkesine bağlı olarak diğeri için olmayı ahlak edinmiş isek çok iyi insan yani salihlerden -erdemlilerden olmaktaydık. Ancak insan aidiyet ve sorumluluk belirleniminde kendisi ve yakın çevresi için de olmayı unutmaması gerekendi. Bu bağlamda iyilik budalası değil, iyiliği, diğeri dolayımında hak ilkesine bağlı olarak ahlak edinmiş olmak önemliydi.

Sadece kendi için olan değil, sadece diğeri için de olan değil, kendi için olabildiği kadar diğeri için de olması gereken olmak önemliydi. Meşru olanlar dahilinde, kendi için istediği iyiyi diğeri için de isteyebilmek, kendi faydası için olanı diğeri ile paylaşabilmek, hak edişlerini diğeri ile paylaşabilmek, kendi için olmayı da koruyarak olması gerekendi. Çünkü, kişi iyiliğe dair dengeyi koruyamadığında, kendi olmanın kutsiyetini ve anlamını yitirecek sonuçlar ile karşı karşıya kalabilirdi.

Bir ayette "Elini ne fazla sık ne de fazla aç" denilir iken ne cimrilerden ne de müsriflerden ol denilmiş olmaktaydı. Yani iyilikte dahi dengenin

gözetilmesi gerekmekteydi ki kendi için olduğu kadar diğeri için de olabilmekte sürekli bir ilişki bütünlüğü korunmuş olabilsin.

Söz konusu akıbet ve ahiret anlamında sonuç ise vahiy bilgisi ile bilmekteydik ki kötü olan, Allah'tan, gerçekliğinden mahrum kılıcı olandı. İyi olan ise herkesin rahmetine -faydasına- olup da Allah'a ait tanrısalları hakkı gereği hak ederek yaşamayı olanaklı kıldı. Kötü cehennem ile sonuçlanan, iyi ise cennet ile sonuçlandı. Gerçek iyi olan ise sonucunu Allah'ta bulandı... ki gerçek iyi; arı biçimde kendi olmanın olanağında Allah'a yükselmiş olarak bilfiil iyi olmayı, Allah ile buluyor olmakta gerçekleşmekteydi.

Farklı bir bağlamdan sureye bakar isek sure; insanın beşeriyete aşkınsal uluhiyete dair yaratım olanağına dikkat çeker. İnsana, beşeriyeti teklif edilmekte değildi. Zaten bir yönü ile beşeriyet belirlenimli yaratılmıştı ki beşeriyetine aşkınsal insan olmanın değerini Allah'ta bulması ve Allah'a göre rahmet, hak ve adalet belirlenimli yaşaması teklif edilmiş olmaktadır.

Ayrıca, surede “Salatta devamlıdırlar” ve “iyilikte yarışlar” ifadelerinden de anlamak gerekirdi ki mümin olmanın gereğini devamlılıkta bulmak gerekmekteydi. Hakikate dair insanın faydasına olan salih amellerde sürekliliğin esas kılınmış olduğuna dikkat etmek gerekirdi. Az dahi olsa sürekli olanın, çok olup da devamı olmayandan daha hayırlı olduğu Hazreti Muhammed efendimiz tarafından zaten bildirilmişti. Önemli olan, çok yapıp da arkası gelemeyen değil, az dahi yapıp da devamlı kılınandı. Çünkü emek, yaratıcı etkinlik olmak ile beraber anlam-değer oluşunda kılmak ile beraber, devamlı olmakta aidiyet ve aidiyet bağıntısında hak edişi de sağlamaktaydı.

Ayrıca Allah ile bağıntının, ilişki kurmanın sürekli kılınmış olması, kişinin emeğine bağlı devamlılıkta hakikatten yana sonuç almasını olanaklı kılmaktaydı. Çok yapılmış olan da sonuç vermiş olsa da sürekli kılınmış olup da içinde kılan ve etkileşimi sürekli gibi bereketli değildi. Sonuçta anlam-değer belirlenimlerini korumuş olarak hakikatten nefes almaya dair sonuç alınacak ise az dahi olsa sürekli olan tercih edilmeliydi. Çok

yapılmış olup da ardı kesilen emek, sonuçta vesveseye veya nefsi emmarenin kötücül doğasına açık kılınmaya sebep olabilirdi.

Cenabı Allah bu sure ile insanın, farklı bir açıdan yani uluhiyet açısından ve uluhiyete bağlı hangi değer ve anlamda var olabileceği açısından kendisini değerlendirebileceğine dikkat çeker. İnsan beşer yaratılmıştı ama beşeriyete mahkûm zorunlu bir kaderi var değil, mümkün varlık olma olanağına bağlı olarak uluhiyete ait olanaklar ile beşeriyete aşkınsal Allah ile var olabilme olanağı da vardı.

Mümin; Allah'ın varlığından emin olan, Allah'ın işlerinden de ilkesel olması gereği emin olan, ahlakından da emin olunan olup Allah ile var olma olanağını değerlendirendi. Beşeriyete aşkınsal Allah ile var olabileceğinin olanağını deneyimleyen, talim eden kuldu. Yani tanrısalların gerçekleşmesi olanağında Allah'a ahlaki anlamda katılır iken Allah ile bakabilme, yaşayabilme olanağına hizmet edendi. Mümin; insan olmanın değerinde diğeri ile insanca yaşamının, insan olmanın anlamında var olan ve kendi olmanın olanağını Allah ile değerlendirmiş olandı.

Hac suresinde Müslim olarak kimliklendirilerek yeni bir başlangıca adım atan ve kulluğu müslim olmakta bulan, Müminun suresinde mümin olması gerekendi. Müslim kılınan, mümin olmaya taşınmalıydı. Müslim olma kimliğinin içeriği mümin olmakta gerçekleşmeliydi.

Mümin olarak yaratılma olanağı, Allah ile var olabilme olanağıydı... ki Hazreti Muhammed Mustafa "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın, sıfatları ile sıfatlanın" der iken Müminun surenin başlıklarından birini belirtmiş olmaktadır. İnsanın beşeriyete aşkınsal Allah'a ait uluhiyet yönü de vardı ki anlam-değer yaratımında, Allah ile var olabilmeyi, yaşayabilmeyi öğrenebilirdi. Bunun için ise yeryüzü dünyası ile sınırlı değil, Allah ile nihayetsizliğe uzanan bir gelecek vizyonuna ihtiyaçlıydı. Küçük bir dünyaya/ dünyalara mahkûm bakmalı değil, daha büyük düşünmeyi de öğrenmeliydi.

*

Nur suresi...

Nur suresi; surenin kendisinin farz olduğu, yani ereğe bağlı zorunlu kılınmış olan olması gerekenlerin modellendiği içeriğe haiz olduğu ile başlar. Farz, yani ereğine/ sonucuna bağlı olması zorunlu veya gerekli kılınmış olan, araçsal kılınmış olup, yönlemsel anlamda yaşam biçimi kılınmış olmalı... ki her kişi; gerçeğe, olması gerekene dair sonuçta - erekte- istenen ne ise gerçekleşmesini, kendisi için de olanaklı bulmuş olsun.

Sure, “Ola ki insanlar öğüt alırlar” diye devam eder. Öğüt, var olma hakkına saygı duyarak geleceğe dair telkinde bulmaktır. Tecrübeye dair olarak deneyimlenmesi gerekendir. Öğütü uygulamak da kişinin tercihine bağlı olarak gerçekleşecek olmalıdır.

Sure, zinanın yasak olduğu bağintısında zinaya dair cezanın ne olduğu ile devam eder. Zinaya dair iftira atmanın kabul edilmediği gibi büyük suç olduğunun anlamını içerecek biçimde devam eder. Delilsiz olarak, dedikodu ve iftira düzeyinde ifade edilenlerden yana müminlerin korunması gerektiği de surede ifade edilir. Başka bir deyişle de insanın kadın ve erkeğe dair ilişkide toplumsal düzeni bozacak, birbiri için değer olmayı yitirmeye sebep verecek ilişkilerde bulunulmaması gerektiği ifade edilmiş olur. Birbiri için değer olmanın korunması gerektiği, korunmadığı durumlarda toplumsal bütünlüğün bozulacağına dikkat çekilir. Birbiri için değer olmak söz konusu ise değeri yitirmeye sebep her ilişki ve ilişki biçimi yasak edilmiş olur. Yasak edilmiş olmak ile beraber, ceza dolayımında meşru olmadığı veya meşru kılınmaması gerektiği de vurgulanmış olur.

Surenin 22. ayetinde fazilette ileri olan kimselerin akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere yardım etmemekten yana yemin etmemeleri gerektiği de vurgulanır. Efendimizin eşi Aişe'ye atılan zina iftirası dolayımında Hazreti Eba Bekir Sıddık emsaliinde bütün ümmet, müminler arası buğuz, düşmanlığa, ayrıklara, parçalanmaya sebep verecek olaylar karşısında yeniden birliğin tesis edileceği bağışlamaya davet edilmekteydi. Bağışlama ile Allah'ın

bağışlamasına da davet edilmekteydi. Çünkü, kısasın uygulama ilkeleri veya biçimleri olan ceza, misilleme ve muamele ilkesi gereği belirtmek gerekir ise bağışlamayı başaranlar, Allah tarafından bağışlanmayı hak edenler olarak muamele görecek olanlardı.

Eskiler “Düşmez kalkmaz bir Allah'tır” derlerdi ki bu ifade ile insanın hata ve günah işlemeye müsait olduğunu ifade etmiş olmak ile beraber insanın affetmeye de açık olması gerektiğini kast etmiş olmaktadır. İnsan affedici ise Allah da insana muameleye dair kısas gereği bağışlayıcıydı... ki 22. ayette buna da dikkat çekilmiş olunmaktaydı. Ardı sıra gelen ayetlerde de iftirada bulunan ve ısrar edenlerin, yalana dair değer yitimine sebep verdikleri için lanetlenmiş olduklarına ve sonuçta cezayı hak etmiş olduklarına dikkat çekilmekteydi.

Kötü olanların kötü olanlara, iyi olanların iyi olanlara yaraştığı da surede belirtilir iken kadın ve erkek arası evliliğe dair ilişki ve beraberlik tercihinde neye dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmış olur. İyi olanlara dair bağışlama ve güzel rızkın olduğu da ifade edilir. Her kişi, hak edişine bağlı olarak layık görüldüğü üzere, kendi gibi olan ile eşleştirilmekteydi.

Sure; zina, zinanın yasak olması, mahiyeti gereği insanın namus yani dokunulmaz değer oluşundan soyunmuş olması, zinaya dair iftira ve sonuçlarını merkeze almış olarak biçimlenmekteydi. Cinsiyete ve mülkiyete bağlı olarak insan ilişkilerinin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini konu almaktaydı. Söz konusu zina ise evliliği esasa alarak cinsiyete dair ilişkinin öncelenmesi gerektiğini de surede vurgulanmaktaydı. Dünya menfaati sebebi ile namusunu koruyan cariyelerin fuhuşa zorlanmaması gerektiği de surede özellikle vurgulanmaktaydı. İnsan, kendi varlığını namus bildiğinde yani dokunulmaz değer kıldığında, değerinden düşürecek işlerden uzak ise onu zorlamak da büyük günahlardandı. Kişinin rızası dışında olana ve Allah'ın hak kılmamış olduğuna zorlanması, zorlayanın zulmü, günahı olarak kendisine yeterdi.

Surenin 35. ayetinde “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun

temsili, içinde lamba bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Onun yağı, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Nur üstüne nurdur. Allah dilediği kişiyi nuruna eriştirir. Allah temsiller getirir ve her şeyi bilir” denir. Bu ayet, Allah’ın, varlık âleminin hem nesnesi hem öznesi olarak, öz niteliğinin nur olduğunun ayeti olmak ile beraber Allah’ın nurundan sonuç alınabilir olarak nurlanmanın olanağına dikkat çekildiği ayettir.

Tefsir tarihi boyunca Nur suresi 35. ayette geçen, Allah’ın nur olması, mecazi bir ifade olarak yorumlanmış olup, surede mecaz ifadelere yer verilmiş olsa da bu, Allah’ın nur olduğunun mecaz olması değil, nuru anlayabilmemiz/ anlatabilmek için kullanılmış olan ifadelerin mecaz olduğu yönünde ayette geçer... ki Allah’ın nuru, cam, inci ve dokunmasan yanacak gibi temsil edilir iken nurun nicel belirlenimli niteliksel durumu temsilen anlatılmış olmaktadır.

Her bir nur taneciği; tanecik durumu ile nur olduğu gibi tanecik durumunun karesi kadar bir alanda salt biçimsiz enerji alanı yani nur alanı barındırmaktaydı ki yapısal anlamda her nur taneciği elektromanyetik yapısalı. Küre biçimsel tanecik durumu ve biçimsiz manyetik enerji alanı ile her nur taneciği, elektromanyetik yapısal nitelikte, nicelik belirlenimli duruma haizdi... ki ayette nurun betimleniş biçimi, bu duruma uygun olarak tercih edilmiş bir ifadeydi.

Nurun elektromanyetik yapısal durumu için belirttiklerimi, elektromanyetik etkileşim kuvveti ile karıştırmamak gerekir. Elektromanyetik yapı demekteyim, enerji fiziğinde ifade edilen kuvvet belirlenimlerinden biri olan, elektromanyetik kuvvet etkileşimi demedim! Her bir nur tanesi; tanecik durumu ve karesi büyüklüğünde yüksüz alan enerjisiyle, yüklü ve yüksüz enerji biçimi durumunda, elektromanyetik yapısal niteliğe haiz nicel belirlenimli var olmaktadır... ki bu yapısalından hareket ile nur ayetinde dokunmasan yanacak gibi ışıldayan zeytin yağı, inci tanesi, inci tanesine benzeyen fanus ile temsil

edilmekteydi.

Nur; şeffaf olduğu kadar tanecik yapısal durumu ile beraber fanus ve inci tanesine benzetilmekteydi. Cam bilyeler misali ve ışıldayan küresel tanecik durumu, kandil misali radyoaktivite belirlenimi vb. bakıldığında, nurdan kastın, enerjinin öz niteliksel durumu olduğunu anlamak gerekirdi. Nurun özelliklerinin temsilen anlatıldığını da ayetten anlamaktaydık.

Yani ayette temsil veya mecaz; Allah'ın nur olduğuna veya nurun gerçekliğine dair değil, nuru anlayabilmemiz için yapılmaktaydı. Ayette "Allah göklerin ve yerin nurudur" yani "Allah nurdur" denilir iken bu ifadenin mecaz olmadığını evvela anlamak ve kabullenmek gerekir. Varlık olma niteliğini nur olmakta bulan Allah'ın, nur olmadığını belirtenler, bu ayeti de mecaz ifade biçimi olarak yorumlayanlar, Allah'ın varlık niteliğinin cahili olduklarını söylemiş olmaktan öte, bir şey de demiş değillerdi.

Ayette O "Nur üstüne nurdur" denilirken dahi Allah'ın niceliğe haiz varlık niteliğinin olduğunu anlamaktaydık. Niceliğe haiz varlık niteliği ile katmanlı varlık olanağında, kendini gerçekleştirme ve yaratabilme olanağını bulmak ile beraber, kendi varlık olanağını yitirmeden kendinden yaratarak yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olan Allah'tan yani göklerin ve yerin nuru olandan, ayette bahsedilmekteydi.

Müminun suresinde; Allah'ın yaratma olanağına bağlı gerçekleşen, insanın varoluşuna dair rahmet kılınmış olanların, yaratılanlar için felaket de olabileceği zikredilir. Fayda olan, zarar da olabilmekteydi. Rahmet olan, helake sebep de verebilmekteydi. Gaflete sebep neden kılınan, selamete veya hidayete varmanın nedeni -nesnesi- de olabilmekteydi. Nur suresinde ise yaratıma dair zikredilenler, rahmet olanağı gözetilmiş olmak ile beraber, nurun en temelde yaratıcı töz -madde- ve özne olma niteliğini kendinde barındırdığı anlamında zikredilmekteydi.

Nur olan Allah, göklerin ve yerin öznesi ve nesnesi olan yaratıcı olmak ile beraber 42. Ayette, göklerin ve yerin iktidarı olmak da O'na aitti. Yaratımda otorite de kendisiydi... ki sonuçta dönüş yaratım biçimsel olarak farklı biçimlerde gerçekleşmekteydi. Tanrısalların kul dolayımında gerçekleşmesi bir dönüş biçimi olmak ile beraber, Allah'ın huzuruna çıkılması ve gerçekliği ile tanışılması da bir dönüş biçimiydi. Bu dönüş biçimleri mertebe ve makam belirlenimine göre değişebilmekteydi.

Yaratımda otorite Allah'ta olduğu içindi ki 43. ayette belirtilen bulutlar, yağmur, dolu, şimşek bağıntısında Allah'ın yaratıyor olmasından bakıldığında, anlamaktaydık ki neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olmakta yaratım gerçekleşmekteydi. Ayet baki... doğada yaratım neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak her daim tekrar edenler dolayımında, bizlerin izlemine ihtiyaç duymadan veya bizlerin elinde gerçekleşmeden devam etmekteydi. Surenin 44. ayetinde ifade edilen, "Gece ile gündüz" döngüsünden de anlamaktaydık ki yaratım karşıtlık belirlenimlerinde diyalektik oluşa bağlı gerçekleşmekte ve döngüsel kılınmış oluş içinde sibernetik işlevsel olarak erek bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Surenin 45. ayet ile de anlamaktaydık ki su gibi ara tözler var etmiş olarak, su temelli biyolojik yaşam dünyada öncelenmişti. Sürüngenler ve ayaklı olanlar ifadesinden de anlamaktaydık ki yaratımdaki çeşitliliğin fail nedeni Allah'tı. Yaratımda su, toprak gibi ara tözler yaratılmış olarak kullanılıyor olsa da en temel maddi neden yani mutlak töz, Allah'ın kendi varlık niteliği olan nurun kendisiydi. Yaratımda fail neden Allah iken maddi neden de Allah'tı ki yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olan Allah olarak Rabb-ül Âlemin olabilmekteydi. Yarattıklarını; form neden ve ereğine bağlı fail neden olarak erek neden belirleniminde yaratan Allah'tı. Erekte kendisi olmak üzere yarattıkları dolayımında, Allah karakter içeriğinde ve kimlik belirleniminde kendini de Allah olarak erek form nedende yaratmış olan da Allah'tı... ki bu, varlık olarak kendini yaratmak değil, özde sireten anlam-değer yüklemine kendi yaratıyor olmak anlamını

taşıymaktaydı. Mümkün varlık olunduğu içindi ki yüklem almaya açık olup da yaratıma da açık olmaya haiz var olunmaktaydı.

Aristoteles'in varlıklara dair belirttiği maddi neden, fail neden, erek neden ve form -suret/ biçim- neden belirlenimlerini sure bağlamında hem yaratılmış olanlar dolayımında hem de Cenabı Allah'ın kendisi belirlenimlerinde okumak olanaklıydı. Kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi yani hem maddi nedeni hem de fail nedeni kendi olan Allah, yarattıklarının da hem nesnesi hem öznesi olmaktadır. Kendi varlığında yarattıklarına önsel olduğu gibi yarattıklarının kendisi ile var olması olanağında erek olduğu içindi ki tanrısalların gerçekleşmesi belirleniminde her varlık, tanrısallardan paye almış olduğu kadar Allah'ı tanrısallarında deneyimlemekteydi. Her daim erek olmayı koruyor olmasında, tanrısalları dolayımında Allah'ı talim etmekteydi. Bu durum da ayrı değil aynı da değil olma yaratım bağıntısında gerçekleşmekteydi. Yarattıkları da ayrı değil aynı da değil olmakta, paye almanın olanağında pay sahibi olarak farklı başkası olmanın belirleniminde erek neden belirlenimine göre türe dair form belirlenimli var olmaktadır.

Yukarıda ifade edilenlerden, Aristoteles gibi salt özcü bakışıma haiz olduğum anlaşılmamalıdır. Ne Aristoteles gibi salt özcü veya salt tümel yaklaşımlı ne de modern fiziğin bazı temsilcileri gibi salt nicel veya salt natüralist yaklaşımlı bir görüş belirtmekteyim. Kendinde hem niceliğe haiz olup hem de nicelik zemininde hareket bağıntısında tümel varlık belirlenimli var olan mümkün varlık olma durumuna dikkat çekmekteyim. Katmanlı yaratım bağıntısında katmanlı varlık olma niteliği gösterildiğini, ayrı değil aynı da değil olmanın yaratım bağıntısında çift yönlü varlık olma durumunu ifade etmeye çalışmaktayım. Mümkün varlık olmanın olanağında harekete bağlı gerçekleşmeyi kendi özsel gerçeğinde bulur iken gerçekleşmeye binaen yaratabilme olanağına bağlı olarak nicelik zemininde tümel belirlenimli farklı başkası olan fazladan belirilmiş olgular yaratıyor olabilmenin mümkün varoluşunu ifade etmekteyim. Yarattıkları dolayımında anlam-değer yüklemeleri almaya açık olarak anlam-değer

yüklemli tanrısal sıfat ve karakter belirlenimlerinde öznelliğe dair mümkün varoluşu ifade etmekteyim.

Katmanlı varlık alanının her katmanında var olanların da neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım oluşunda mümkün kılınmış mümkün varlıklar olduğunu ifade etmekteyim. Her yaratılmış olanın Allah'a ait tanrısalardan paye almış olmasının olanağında, tanrısalın kendisine dair kılınmış olmasına binaen pay sahibi olmakta farklı başkası olmakta kendi olabilmenin olanağında (fazladan belirmiş olgu) varoluşsal anlamda da mümkün kılınmış mümkün varoluşa haiz olduğunu ifade etmekteyim. Her varlık, neden bağıntılarına bağlı olarak yüklem almaya açık olduğu yönde mümkün varoluşunu korur iken yaratıma açık mümkün bir varoluşun olduğunu ifade etmekteyim.

Söz konusu öznellik ise Kur'an'ın sure disiplininde her surenin üç zamanlı olmaya ve bengesel zamansal olmaya (sure baki yani içeriği gereği her daim gerçekleşme olanağı olan) haiz ifade içeriğinden de anlaşılacağı gibi varoluş Allah ve yarattıkları için zamansal gerçekleşmekteydi. Allah bitimsiz ve sınırsız zaman genişliğinde var olandı. Yarattıkları ise bitimli ve sınırlı kılınmış zamansal varoluş eşiklerinde vardı. Zaman dahi nesnel ve öznel belirlenimlerinde mümkün varoluşa dair gerçekleşmekteydi. Her varlık mekân bağıntısında konumlanmış olarak var iken Allah, yaratım gereği kendi varlığını yarattıklarına mekân kılmış El- Muhit'ti. Varlığına ise mekân olan bir yer olmayıp, nihayeti olmayan varlık olmakta varlığı varlığına mekân olandı.

Demek istediğim: artık Allah'ın da nasıl zamansal ve mekânsal varlık olduğunu kabul ediyor olmaya bağlı olarak zaman-mekân bağıntısında düşünülmesi gerekmekteydi. Klasik kelamın mutlak tenzih, yani salt soyutlama ilkesini geride bırakarak, sadece tenzih içeriği ile Allah'ın ne olmadıkları ve tanrısal belirlenimlerinde ne olduğuna dair tevhid dolayımında düşünmek gerekmekteydi. Salt tümel tanrı anlayışını geride bırakarak, Allah'ın, varlıksal niteliğinde niceliğe haiz olup da

tümel tanrı belirlenimli var olduğunu artık anlamak gerekirdi... ki yaratmanın olanağını anlayabilelim. Yaratımı da sadece irade ve kudret belirlenimine indiriyor olmaktan ileri, mümkün varlık olma olanağında neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci ve zaman-mekân bağıntısında gerçekleştiğini de artık anlamak gerekirdi... ki doğada olan bitenler dolayımında Allah'a bilfiil gerçekleştirdikleri üzerinden ve bilfiil gerçekleşen tanrısal belirlenimlerinde tanık olabilelim.

Mümkün varlık ve mümkün varoluş belirlenimlerinde varlığı ve varoluşu, Allah'ı merkeze alarak düşünmek, temellendirmek gerekir. Öz varlığın hem niceliğe haiz maddi -nur- hem de tümel belirlenimli metafizik varlık olduğunu yani Allah olduğunu artık anlamak gerekirdi. Mümkün varlık olmaya bağlı yaratım olanağında yaratıyor olduğunu bilmek gerekirdi. Kur'an'ın genel içeriğine bakıldığında da yukarıda ifade ettiklerimin, rahatlıkla temellendirileceği görülecektir.

Değişmeyen değil, özde öz niteliğini yitirmeden, yüklem almaya açık olup da yaratıma açık olan öz varlığın, değişen zamansal ve değişime açık olarak yerleşik kılınmış mekânsal yaratım belirlenimleri dolayımında, mümkün varlık ve mümkün varoluş belirleniminde kendini gerçekleştirdiği oluş içinde var olduğumuzu anlamalıyız. Süreksizliği yaratıma zemin kılar iken kendisi için kaotik bir durum olmadan yaratımı zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleştirdiğini görmeliyiz. O, "Ol" derken dahi irade ve anlam yüklü yaratım oluşunda bulunmakta iken niceliğe haiz mümkün varlık olma olanağı zemininde her ne yaratmakta ise neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci, süreç belirlenimli ve yönetsel kılıyor olmakta yaratmaktaydı.

Artık akılı, klasik felsefede ki gibi formel mantığa sıkıştırmamak gerekmektedir. Formel mantık elbette gerekliydi ama katmanlı, çok varlıklı, çok gerçekli, çift yönlü, niceliğe haiz metafizik belirlenimli varlık olma olanağını anlamaktan yana yetersizdi. Mantık neden bağıntılarının mantığı iken en temelde mantık, neden bağıntılarının

mantığı olarak temellendirmek gerekirdi... ki salt nicel veya salt tümel veya metafizik olarak düşünceyi bir açılı bakmaya sıkıştırmış olmayalım.

Allah, varlık niteliği ve yaratım bağıntısı açısından değerlendirildiğinde artık hem maddi hem de metafiziği içeren bir varlık anlayışı görüşümüz olmalıydı. Bu anlamda varlık görüşümüzü temellendirerek Allah'ı bilmeye ve olan biteni anlamaya çalışmalıydık. Kur'an dolayımında Allah'ı anlamaya çalışmakta ve yaşam biçimi edinmekte isek Allah merkezli varlık görüşünü hem maddi hem de metafizik belirlenimde, ayrıca düşünsel ve deneyimsel anlamda temellendirmeliydik.

Mümkün varlık olmaya bağlı yaratma olanağında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak mümkün kılınmış olduğumuzu da felsefi anlamda bilmeliydik. Mümkün varlık ve öznel anlamda yüklem almaya açık gerçekleşen mümkün varoluş sebebi ile geleceğe dair belirsizlik bizler için mümkündü ve bilmeye dair şüphe de yerindeliğini koruyacak olandı. Ancak, Allah ile bilmenin olanağında ve metafizik yaratım belirlenimi olan olgular dolayımında olgusal bakabilmekte isek geleceği bilmeyeceğiz diye bir kaide yoktu. Talim, tahkik, fayda, süreç ve yöntemsel belirlenimlere bağlı olarak da şüpheyi aşma olanaklıydı. İman da şüpheyi yer vermeden gerçekleşendi.

Varlık görüşüne dair yukarıda belirtilen bağlamlar dolayımında Nur suresinin yorumuna, Müminun suresi ile döner isek: Müminun suresinde; insanın, süreç belirlenimli ve yöntemsel kılınmış beşerî yaratımı dolayımında, sadece beşer olmadığı, uluhiyete içkin anlamdeğer varlığı olarak, mümkün varlık kılınmış olması zemininde, mümkün varoluş belirlenimli yaratıldığına yani sireten suret belirlenimi olan karakter içerikli kimlik düzeyinde yaratıldığına dikkat çekilir. Nur suresinde ise sireten suret bulmaktan farklı olarak, her varlığın maddi surette var edeninin Allah olduğu bildirilmek ile beraber, insana, ana töz olan yani ana maddi neden olan nurda/ nurdan yaratılma olanağı hatırlatılmaktaydı.

İnsan, Allah ile nurdan olarak yeniden yaratılma olanağına haiz

varlıktı... ki bu anlamda yaratımına, gerçekleştirdikleri dolayımında katılan insan; ilişkilerde gerçekleşen anlam-değer yüklemli yaratımına, birbirini etkileyen katmanlı yaratım düzeyleri bağintısı sebebi ile dikkat etmeliydi. Nurdan istidatlı olmayı kötülükle öldürmeli değil, rahmet olmak ile sürekli kılmalıydı. Anlam-değer yüklemli varoluşundan ve diğer insanlardan ruhsal anlamda besleniyor olmasından dolayı bütün ilişkilerine hak, rahmet ve adalete dair dikkat etmeliydi... ki bu doğrultuda Nur suresi, farz kılınmış olan bir sureydi.

Diğerinin de değer olduğu oluş içinde, ilişkilerinde ne yaparsa, anlam-değer yüklemli olarak nurdan yaratılıyor olmasına dokunmuş olmakta gerçekleşmekteydi. Birbirini karşılayan, etkileyen, katmanlı kuşatan âlemler kuşağında, her gerçekleşen sadece gerçekleşmekte değil, sonuçları gereği hep yeniden biçimlenen yaratımı etkilemekteydi.

Surenin 46. ayeti ile de doğru yolu gösteren ve doğru yol üzere kılınan Allah olduğu ifade edilir iken tinsel yaratımın da Allah ile gerçekleştiği vurgulanmış olur. Anlam-değer yüklemli olarak yaratıma açık mümkün varlık olmakta ereğe bağlı biçimlenen varoluşta yaratım, özde Allah'ın nur olması niteliğinden dolayı gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Yaratıma dair yukarıda belirtilen ayetlerden de anlaşılmalıydı ki yaratmakta mutlak neden Allah'tı. Yaratım dolayımında gerçekleşen her ne ise mümkün varlık olmakta gerçekleşme olanağı bulur iken yüklem belirlenimli gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda nur ile gerçekleşme olanağı olan bütün melekeler de nur değil, nura yüklem alınmış tanrısallar olarak gerçekleşmekteydi.

Nuru, melekeler indirgeyen nesiller, nuru tam anlamış değillerdi. Tanrısallar melekeler Allah'a aidiyette nur zemininde gerçekleşme olanağı olup, nura yüklem olarak gerçekleşenlerdi. Yani nurun bizatihi kendisi değil, nur ile gerçekleşme olanağı olan yüklemelerdi.

Cenabı Allah varlık olma niteliği ile nurdu ve "Allah göklerin ve yerin nurudur" denilir iken bu, net olarak ifade edilmekteydi. Tefsirciler ve kelimacılar, bu anlamda Allah'ın varlık niteliğinden uzak, salt tenzih

durumunu korumak ve bu ayeti hakkı gereği ile de anlamadıkları için zanna, yanlışla düşmüşlerdi. Gazali, "Allah nurdur" demiş olsa da ardılarının bunu sürekli kılmış olmaması, büyük bir kayıp ve zaman yitimi olmuştur. Cenabı Mevla'm cehaleti kible edinenlerden etmesin!

Sureye kendi anlam içeriği ile yeniden döner isek: İnsan beytullah olarak Allah evi olduğu içindi ki kutsiyetini Allah ile bulmaktaydı. Allah ile değer olan bir varlık kendi değerine sahip çıkıp, Allah'ın anıldığı, yüce değer olarak aidiyet duyulduğu oluş içinde kendi olmayı bulmakta ve Allah'ı anmaktan gafil olmadan yaşamakta ise Allah'ın nuru ile nurlanan bir kandil misaliydi. Gerçekte değer olan ile değer olduğunun idrakinde olan ve değer olduğuna göre yaşayan kişi Allah'ın nurundan nurlanıyor olmayı hak eden kişiydi... ki nur, insan olmanın değerini, Allah ile tanrısallara dair istidat artışında olanaklı kılarken de insan olmanın değerini nede/ kimde bulmamız gerektiğinin gerçeğiydi.

Ev, kişinin ailesi, eşi ile bütünlendiği yuva, tanrısalları yaşadığı kutsiyet alanı olduğu içindi ki özel mülkiyet alanıydı. Diğerinin hadsizce girip çıkacağı veya davranacağı alan değildi. Özele dair olanın değer oluşunun korunması da gerekmekteydi. Eşler Allah için olup da evlerini Allah için oldukları mescid yani Allah evi kılmış ise onların adanmışlığına binaen Allah nuru ile onları nurlandırmış, hem kendilerini ve yuva olarak evlerini, nurunun salındığı kandiller kılmış olmaktaydı.

Gerçek değerini Allah ile bulmayan kafirler yani Allah'ın gerçek olduğunun idrakine gafil olanlar ise Allah'ın nurundan yaratılmış olsalar da karanlıklara mahkûm olarak Allah'ın nurundan istifade edecek değillerdi. Doğada gerçekleşen her şey Allah'ın nuru ile yarattıklarıydı. Allah için olmaktan yana gücenmekte de değillerdi. Müminler "İşittik ve itaat ettik" der iken münafıklar ise yalancılar olarak itham edilenlerdi. Müminler Allah ve resulüne iman edenler ve hayır üzere olup da edebi gözetenlerdi. Karşılıklı değer oluşu içinde var olmayı öğrenmiş olup da değer olmayı ahlaka dair ilişkilerde koruyanlardı.

Sureye genel anlamı ile bakıldığında; hakikatin insan ilişkilerinde nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin gerçeğine dikkat çekildiği görülür. İnsan değerdi. Diğerinin de değer olduğu ilişki biçimini öncelemeliydi. Allah'ın ve Resulünün değer olduğu oluş içinde ilişkilerine dikkat etmeliydi. Allah, resul, aile, namus gibi kavramların anlam karşılıklarına bağlı olarak, ilişkileri yönetsel anlamda biçimleyen üst yapı kurumları olmakta değer biçimsel gerçekleştiğinin gerçeğine dikkat çekilir. İnsan değerdi, değerini Allah'ta bulduğunda Allah'tan nur ile beslenme olanağına haiz kandil misali olması gerekendi. Allah'ın ve diğerinin değer olduğu ilişkide değerleri koruyarak ve Allah ile olmanın olanaklarını değerlendirerek var olmakta ise nurdan beslenmeyi sürekli kılabilme olanağına da haizdi.

Surenin insanı, hakikat ile var olduğunun idrakinde olup da hakikat herkesin hakikati iken hakikat bağıntısında değer oluşu içinde diğeri ile var olmayı öğrenen insandı. Bunun ile de kalmayıp, Allah'tan sonuç almanın olanağında nurdan beslenmenin yönetselliğinde hakikati ilişkilerinde açık edebilmenin de olanağına haiz yaşayabildi.

Evli çiftler için çifti, Allah'ı değer biliyor olarak duygusunda anması, güzel ahlak sahibi olması vb. değer oluşu içinde yaşamı biçimlerken anlamlı kılmak ile kalmayıp Allah'tan nurlanmanın da olanağıydı. Yaşam bütün olanakları ile Allah'a dönmenin, Allah'tan sonuç alarak yeni bir yaratım oluşunda yeniden var olabilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Beslenmekten cinselliğe, cinsellikten diğerini değer olarak öncelemeye kadar ne gerçekleşmekte ise nur zemininde yaratılıyor olmanın da bir olanağı olarak gerçekleşir iken insan, var olmanın bütün olanaklarına ve varoluşa dair ilişkilerin hangi nitelikte gerçekleşeceğine kadar dikkat etmeliydi. Dikkat etmesi gereken en önemli öncelik ise Allah ile var olmanın değeri dolayımında insan olmanın değeri ve diğerinin de kendi olmanın değerinde var olduğunun idrakinde olmasıydı.

Surede Allah, bütün varlık âleminde olan bitenin, mahlukatın hem nesnesi olan nur hem öznesi olan Allah iken anlam-değer oluşu içinde

birbirine rahmet olmanın öncelenmesini teklif etmiş olmaktadır. İnsanı değer oluşuna yitik kılabacak, değer oluşundan yana düşürecek her türlü olay ve ilişkiden uzak kalması gerektiği de surede ifade edilmiş olmaktadır. Sure, hangi değere/ değerlere göre yaşamı biçimlemek gerektiğinin ve hakikati yaşam ilişkilerinde değer oluşu içinde talim etmek gerektiğinin aklını verir iken hangi değere göre yaşandığında Allah'ın nurundan beslenen kandiller misali var olunacağıının betimlenmesiydi.

İnsanın özelleri vardı... Özellerini herkese göstermesi, paylaşması, dillendirmesi kendisine günah olarak yeterdi. İnsan özel bir varlıktı... anlam-değer oluşuna bağlı yaratılıyor iken diğerinin haklarına dikkat etmeliydi. İnsan olmuş bitmiş değildi... hep diğeri ile ilişkide anlam-değer yüklemelerinde yaratılıyor olmakta iken ilişkilerinde diğerinin değer olarak öncelendiği, değer kabul edildiği nezaket, letafet, kibarlık gibi görgü kurallarına da dikkat etmeliydi. Nurlanmak ancak diğerini, değer olanı, değer olarak öncelediğimiz ilişkiler ile hak edilmiş olmaktadır.

Değer yitimine sebep eylemlerden ve ilişki veya ilişki biçimlerden uzak durmak gerekmektedir. Sure kavram olarak geçiyor olmasa da haya, iffet ve haya merkezi kavram içerikleri olarak değerlendirilmeliydi. Haya; varlığını değer kılmak anlamını taşımaktaydı. İffet; varlığını namus anlamında ilişkilerde dokunulmaz değer kılmak anlamını taşımaktaydı. Edep; diğerinin varlık değerini kabul etmiş olarak ilişkileri değerli kılmak, değerli kıldığı saygıda biçimlemiş olarak ilişkilerinde diğerine açık olmayı korumak anlamını taşımaktaydı.

Söz konusu nurdan yaratılma zemini olan insan ise insani ilişkilerde sadece anlam-değer beslenimi olmakta değil, anlam-değer yüklemelerinin taşıyıcısı olan nurani etkileşim içinde de birbirinden beslenilmekteydi. Öyle ise ilişkilerde haya, iffet, edep bağıntısında ve layık olduklarımız ile biçimlenen varoluşta, dikkat etmek gerekmektedir... ki nurani yaratımımız güzel kılınmış olanlardan olsun. İstidat artışından yana nasipsiz olunmuş, gerçekleştirdikleri hakikatten

yana sonuçsuz kalmış, karanlıklara mahkûm kılınmış olanlardan olunmasın.

Herkes hak ettiği, layık olduğu ile değerlendirildiği bir oluş içinde var olmaktaydı. İyilerin iyiler, kötülerin kötüler ile ilişkilendirildiği bir oluş içinde herkes yönelimlerine, beklentilerine ve arayışlarına bağlı olarak, yönelimlerinin gerçekleşeceği kişiler ile karşılaşması kaçınılmazdı. Ancak, beklentilerin birebir karşılanmasını kimse garanti edemezdi. Kişilerin beklentilerine göre gerçekleşen bir gerçeklik değil, gerçekliğe bağlı olarak gerçekleşen bir varoluş vardı. Beklentilerin karşılanması veya gerçekleşmesi, gerçek ile uyumlu olduğu yönde süreklilik kazanabilirdi. Bu açılarından bakıldığında surede, insanın ahlaki ve nurdan yaratımı konu kılınır iken nasıl bir gerçeklik içinde var olduğu da ifade edilmiş olmaktaydı.

İnsan sadece beşerî varlık olarak toprak-su temelli yaratılan değildi. Yükleme almaya açık yaratım oluşunda mümkün varlık olarak, anlam-değer yüklemelerinde ve ilişki belirlenimli de yaratılıyor olmaktaydı. Anlam-değer yüklemelerinde öznel anlamda yaratılıyor olmakta insan olmaktaydı. Eskiler “İnsan beşer doğar, insan olur” demişlerdi. Böyle olmak kaydı ile insan; beşerî zeminde ve anlam-değer yüklemelerinde yaratılıyor olmakta değil, bu zeminden hareket ile beslenme, anlam-değer yüklemeli diğeri ile ilişki belirlenimleri ve bedene dair gerçekleşen enerji -nur- salınımı dolayımında, nurdan da yaratılmaktaydı. İnsan bedeninde üç yüz atmış altı nur salınım merkezi olup, beslenme ve anlam-değer yüklemeli ilişki biçimleri dolayımında, nurdan yaratılan öz kendilik yani ruh merkezli olarak nurdan biçimlenen yeni bir beden sahibi olabilme olanağında yaratılıyor olması da vardı. Nurdan paye alabilmenin -beslenebilmenin- olanağında insan, nurdan da yaratılıyor olma olanağına haizdi.

Beden, ruhun nurdan beslenebilmesinin yani paye alabilmesinin olanağını vermekteydi. Anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşenler de nurdan bedeninin nasıl biçimlendiğini belirli kılmaktaydı. Böyle olmak kaydı ile anlam-değer yüklemelerinde insan, nurdan beslenme

derecelerini de hak etmiş olmanın olanağında yüksek derecede nurdan paye alıyor olarak kandil misali nurdan yeni bir beden sahibi olma olanağına sahipti... ki bu anlamda Nur suresinde, ilişkileri değer oluşu içinde gerçekleşir iken anlam-değer yitimine sebep ilişkilerden uzak kalınması emredilir.

Çünkü sonuç; kararmış bir beden oluşu içinde kararmış olmaya mahkûm özüne örtünmüş ruhani bir beden olabilmekteydi. Ayrıca tanrısal olanaklardan mahrum kılınmış olup da yeni bedenin biçimlenişini sağlıksız kılmak yani bütünlükten yitik ucube kılmak olarak da gerçekleşebilmekteydi. Öyle ise insana emredilenler dolayımında, nurdan bir kandil misali ve tanrısal olanaklardan istidat artışı bulduğu yeni bir bedenin nasıl gerçekleşmesi gerektiği emredilmekteydi.

İlk ayette, surenin kendisinin farz kılınmış olmasından ve surenin anlamına bağlı modellenmiş içeriğinden de anlamaktaydık ki sure, insanın değer oluşu içinde değerlere, diğerine, ilişkilere, sonuçlara dikkat etmesi gerektiğinin olmazsa olmazlarını içermekteydi. Sure; Muhammed Mustafa emsalinde de bizlere, hakikate memur iken şeriate neden dıçar olunduğunun gerçeğini göstermiş olmaktadır. İnsanın cinselliğe dair olan biteni değerlendirmesi, cinselliği merkeze alarak belden aşağı yaşaması da vardı. İnsanın değer oluşu içinde her şeyi kendisine konu kılarak değer oluşu içinde yaşaması, nurdan bir kandil olarak Allah'ın nurundan beslenmesi, diğerine rahmet olması da vardı.

Müminun suresinde bir müminin nasıl olması gerektiği ifade edilmek ile beraber kurtuluşu hangi mahiyette bulduğu, kurtuluşun gerçekte ne olduğu ifade edilmekteydi. Nur suresi ile de mümin olan bütün ilişkilerinde değer oluşunu, diğerinin de değer olduğunun idrakinde olarak Allah ile var olmanın olanağında, Allah'ın nurundan da beslenmenin olanağında yaşaması gerektiği farz kılınmış olmaktadır. Cinsellikten tutun da yeme içmeye, yeme içmeden tutun da diğeri ile ahlaki ilişki biçimine, ahlaki düzeyden tutun da Resulullah ile ilişki

biçimimize, Resullah ile ilişki biçimimizden tutunda Allah ile ilişkilerimize kadar, değer oluşu içinde gerçekleşenler dolayımında Allah'ın nurundan beslenmek vardı. Öyle ise değer oluşu içinde insan olmaya ve nurdan yaratılışı biçimleyen ilişkilere dikkat etmek gerekmektedir.

İnsan sadece belden aşağı yaşayan, yani temel ihtiyaç belirlenimlerine göre yaşayan varlık değildi. Cinsellik, yeme ve içme, barınma ve örtünme, anlam-estetik, anlam-değer ve anlam-duygu, anlam-haz bağıntısında gerçekleşir iken kendinden fazlası olarak metafizik varlık olmanın belirlenimleri idi. Bu anlamda kutsiyet değeri olup, insanca yaşamının olanağında yaşanması gerekenlerdi. Söz konusu anlam-değer ve nurdan yaratılmak ise yaratımın biçimleniş nesnelere olabilmektelerdi. Müminun suresinde, hak olana ve insanca yaşamaya bağlı olarak mümin olmak, anlam-değer oluşunda yaratılmak konu alınmaktaydı. Nur suresinde ise diğeri ile ilişkilerde, öncelikli olarak değer ve anlam oluşu içinde nurdan yaratılıyor olmanın çizgilerine dikkat etmek gerektiği hatırlatılmaktaydı.

Müminun suresinde, insanca yaşamının olanağı hem teklif edilmekte hem de hatırlatılmaktaydı. Nur suresinde ise insanca yaşamının olanağı, diğeri ile ilişkilerde diğeri kazanmak ile olanaklı gösterilmekteydi. Müminun suresinde mümin olmak, başka bir deyişle de insanca yaşamak, Allah merkezli olarak surenin konusu kılınmaktaydı. Nur suresinde ise insan, diğeri ile ilişkilerinde surenin konusu kılınmaktaydı. Nur suresi ile beraber, nefsi emmarenin kötücül doğasından, zaaflarından yana, diğeri ile ilişkilerinde arınan/ arınması gereken insan konu kılınır iken nuru hak etmesi yani Allah'a layık olması gereken insanın olması gerekenleri ifade edilmekteydi.

İnsanın çifti kılınmış olan ailesi; huzuru, sevgiyi, aidiyeti, biz olabilmeyi, olanaklı bulduğu cennetiydi. İnsan diğeri olarak bulduğu aynasını, ilişkilerinde hak ettiği kadar birbirini tamamlamış olarak Allah'a yükselmeye yol bulabilmekteydi.

Nur suresinden bakıldığında, ilişkilerde birbirini hak etmek için

yapılması gerekenler vardı. İnsanı kaybetmek -yitirmek- değil, kazanmak için olması gerekenler öncelenmesi gerekendi. Söz konusu resul denilen nur kapısı ise nurdan istifade etmek için dahi olsa edebe dikkat etmemiz gerektiği surede Muhammed Mustafa emsalinde hatırlatılmaktaydı. İnsan; insan ile ilişkilerinde, diğerinden anlam-değer ve nur açılımına göre beslenme olanağı olardı. Bu anlamda resuller ile olan ilişkiye dikkat etmek gerekirdi. Allah'ın kendisi ile nurlandırmış olduğu, insandan Allah'ın nuru salınır iken insanı, insan ile ilişkiyi hak edecek biçimde güzel ahlakı, rızayı, muhabbeti, edebi öncelemek gerekirdi.

Muhammed Mustafa örneğinde olduğu gibi, resul Allah öncelikli iş görürken ve yeni bir ideal, amaç bağıntısında yeni bir dünyaya kapı aralarken, öncelenmesi gerekenlere dikkat etmek gerekmektedir. Kişinin artık kendi fevri beklentilerini, stres eşiği ruhsal hâllerini aşması gerekirdi. Önceliğin Allah olduğu, haksız beklentilerin karşılık bulmayacağı, karşılıklı ilişkide değerlerin, edebin öncelenmesi gerektiği yerde kişiler, gerçekte değer olana göre ne kadar değer olabileceklerini de açık etmekteydi. Söz konusu öncelikler ise önceliklere göre değer oluşu içinde kendi olmanın değerini de gösterdiğimiz anlam-değer ve anlam-duygu oluşu içinde bulunmaktaydık.

Cinsellik de nurdan beslenmenin bir biçimi olarak gerçekleşir iken kutsiyetine zeval getirecek, fuhuştan, zinadan uzak hakkı gereği yaşanması gerekendi. Bedensel beslenmenin nesnesi olan gıdalar da Müminun suresinde, temizlerinden veya helalinden istifade edilmesi gerektiği yönünde hatırlatılır iken nura dönmek ile beraber nurdan beslenmenin olanağıydılar. Bu durumda kutsiyetlerine haram kılınmış olanlar ile zeval getirmeden bedensel beslenmeye de dikkat etmek gerekirdi. Beslendiklerimiz, nura dönerken nur zemininde meleke belirlenimli tanrısallar da yaratım oluşu içinde gerçekleşir iken insan beytullah olarak yaratılmış olmaktaydı. Öyle ise gıda olarak beslendiklerimize de helal ve haram çizgisinde dikkat etmek farzdı.

Müminun suresinde insanın anlam ve değeri, insanca yaşaması

gerektiği teklif edilmekte ve hatırlatılmaktaydı. Nur suresinde ise anlam-değer oluğu içinde insanca yaşamak farz -zorunlu- kılınmış ve insanca yaşamak, hukuki anlamda tesis edilmesi gerektiği yönde belirtilmekteydi. Müminun suresinde Allah'a dair varlık görüğu ile hangi ereğe bağlı olarak nasıl yaşanması gerektiği gösterilmekteydi. Nur suresinde de bütün varlıkların yaratımına dair hem öznesi hem de nesnesi olan nura, nur olan Allah'a bağlı olarak varlık görüğu verilir iken nura bağlı olarak yeni bir yaratım oluğuına katılmanın olanağına dikkat çekilmekteydi.

Müminun suresinde, insanın beşeriyete dair süreç belirlenimli yaratılmasına, tür olarak tek bir ümmet olduğuna, beşerî belirlenimlerine bağlı ve aşkınsal olarak da anlam-değer yüklemli yaratım oluğuunda yeniden yaratılabileceğine dikkat çekilir. Nur suresinde de insanın, anlam-değer oluğu ilişkilerine bağlı olarak nurdan da yaratılıyor olmasına dikkat çekilmekteydi. Nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen, melekut seviyesinde veya daha ileri olarak nurdan yaratılıyor olmanın olanağı bizlere hatırlatılmaktaydı. Nur ayetinde de Allah'ın dilediğini nuruna yetiştireceğini öğrenmiş olmaktadır ki sure, nurdan yaratılan varlığın, nurlanarak nur olanağının artabileceğine bağlı olarak, beşeriyete aşkınsal yeni bir yaratım olanağına dikkat çekmesi adına önemlidir.

Surede, Allah dilediğini nuruna, eş deyişle de kendisine yetiştirir denilir iken nurdan bir zeminde melekler gibi yaratılıyor olmak da kast edilmekteydi. Ruh nurdandı ve toprağa bulaşmış olmaktan sıyrılarak nurdan yaratımına, istidat artışında olarak devam edebilirdi.

Kafir olanlar dahi Allah'la -nur ile- var olsa da Allah'ın nurundan beslenmekten yana sonuçsuz kalacakları bir sonuca doğru yürümektedirler. Önemli olan ise önceden nurlanmış olarak Allah ile geleceği hak etmiş olmanın güveninde geleceğe doğru yürümektir.

Nur suresinin geneli ve nur ayeti dolayımından bakıldığında Nur suresi; Allah'ın hakikati bağıntısında varlık olmanın mahiyeti ve Allah'ın varlık hakikatine yükselebilenin olanağını betimler. Surenin farz kılınmış

olmasından sadece emir ve yasaklar anlaşılmalı değildi. Nasıl yaşadığımızı bağı olarak yeniden yaratıldığımızı dikkat etmemiz gerektiği de anlaşılmalıydı. İnsanın, Allah'ın nuru ile yaratılıyor olarak yeni bir varlık düzeyinde yaratılabiliyor olacağı surenin ana konusuydu... ki sure bu anlamda yaşadıklarımıza çok dikkat etmemiz gerektiğinin gerçeğine odaklanmamızı olanaklı kılar.

Elbette Ta Ha suresinde tenzih ilkesi gereği ayrı değil aynı da değil olmakta var olduğumuz gerçeğini işaret etmiştik. Böyle olmak ile beraber aynı olmadığımız durumlardan tevhide dair bilfiil gerçekleştirdiklerimiz ile soyunarak yani tenzihi tanrısalları gerçekleştirme dolayımında kendi üzerimizde yönlemsel anlamda gerçekleştirerek, Allah ile farklı varlık düzeylerinde var olacağımız/olabileceğimiz olanağına, Nur suresinde dikkat çekilmekteydi... bu olanak hatırlatılmaktaydı. Nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen, nefsi emmareyi terbiye ederek kullanmış olarak, yaşama dair bütün ilişkilerde -gerçekleşenlerde-, Allah'ın nuru ile yaratılıyor olmaya dair bir olanak içinde bulunabilirdik.

İnsanın, topraktan yaratılıyor olup da nur düzeyinde yaratılıyor olmaya dair bir yolculuğu da vardı. Aslen ruhu gereği nurdan yaratılmıştı ama yeryüzüne inerken toprağa bulanmış olarak insan formunda yaratılıyordu. Yeniden aslı olana rücu etmenin olanağında, aslen nurdan yaratılmış iken nurdan yaratılıyor olmayı sürekli kılmanın gerekenleri ile karşı kaşıyaydı. Beşerî yaratımı kendi elinde gerçekleşmeyen insana, Nur suresi ile nurdan yaratımına katılabileceği teklif edilmekteydi. Nurdan yaratılıyor olmanın gerekenlerini yerine getirmesi ise yaratımına katılıyor olmanın belirlenimleriydi. Topraktan yaratılmış olup da beslenme zinciri içinde topraktan gelenler ile yaratıyor olmayı, süreksizlik zemininde ölüme kadar sürekli bir oluş içinde bulan insan; özde kendi olma olanağını nurda yaratılmış -ruh- olmakta bulur iken nurdan beslenmenin olanakları ile nurdan yaratılıyor olmanın sürekliliğini edinebilirdi.

Surede, insanın yaratımına katılıyor olarak nura dair yeni yaratım oluşu

içinde yaratılıyor olacağı yeni düzeyi hak etmesi gerektiği de telkin edilmiş olmaktadır. Sure bu bağlamda farz olup, toprağa bulaşmış insana, yeni bir düzeyde yaratılıyor olabilmenin olanağını göstermesi adına önemliydi. Kendini topraktan, beşerden ibaret zannedenler; topraktan, beşer olmaktan ileri yeni bir varlık düzeyinde yaratılma olanağın olduğunu da bilmeliydi.

Hac suresinde beşerî yaratımına tanık kılındığımız insan, Müminun suresinde anlam-değer varlığı olarak yaratılmasına tanık kılındığımızdı. Nur suresinde de nurdan yaratılan insana tanık olmaktadır. Müminun suresinde hak ve insanca yaşamının olanağı teklif edilmekteydi. Nur suresinde de diğeri ile ilişkilerde, meşru zemini yitirmeden değer oluşunu koruyarak yaşamak teklif edilmekteydi. Sadece beşerî değil, tinsel anlamda anlam-değer varlığı olarak da yaratılan insan nurdan da yaratılmaktaydı ki öznel anlamda her ne yaşamakta ise nurdan yaratımına dokunuyor olmakta biçimlenmesine sebebi. Başka bir deyişle de insan; beşerî yaratımına dair söz hakkı olmasa da anlam-değer yaratımına katılıyor olarak söz sahibiydi ve anlam-değer oluşuna bağlı deneyimleri ile nurdan yaratımına da dokunuyor olarak biçimlenmesine sebep vermekteydi.

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı gibi mümkün varlık olarak farklı düzeylerde yaratılma olanağı olan insan, beşerî anlamda yaratımı kendi elinde gerçekleşmiyor olsa da anlam-değer yüklü olarak öznel/ tinsel ve nur düzeyinde ruhani yaratılıyor olmaya katılmaktaydı. Ara tözlerden, en temel töz olan nur düzeyinde yaratılıyor olarak Allah'a varması olanaklıydı.

Sure genelinde de görmekteydik ki insan, nurani yönü ve anlam-değer yüklemeleri ile yeni yaratım oluşuna katılmakta, etkileyebilmekteydi. Beslenmesi, anlam-değer yüklü var olması ve diğeri ile anlam-değer yüklü ilişkileri de bu yaratımı etkilemekteydi. İnsan, hep yeni bir yaratım oluşu içinde var olan varlıktı. Bu durumda Nur suresi ile anlamaktaydık ki katmanlı yaratım bağıntısında birbirini kapsayıcı olarak gerçekleşen her yaratım aşamasına/ aşamalarına dikkat ederek

yaşamayı gerektmekteydi.

Eskiler, insanın nurdan olarak cennete gireceğine, nurun derecesi veya fazlalığına göre cennet mertebesinin yüksek olacağına dair ifadelerde bulunmuşlardı. İnsan bu anlamda dünyevi yaşamı, bedensel deneyimleri, anlam-değer yüklü varoluşunu, bir ekin gibi bilmeli ve yeni yaşamına nurdan bir bedeni hasat ediyor olarak geçmeliydi.

Müminun suresinde, anlam-değer yüklü yaratım oluşu içinde geleceği miras almaya bağlı olarak kurtuluş öncelikli bir yaratım öncelenir. Bedensel yaratılıyor olmanın yeniden olanaklı olduğuna dikkat çekilir. Yeniden dünyaya gelme olanağında yeryüzü ara tözler (toprak, su, hava vb.) unsurları ile yaratılmış olmak veya yeryüzünde yenide yaratılmak, elbet olanaklıydı. Ancak, Nur suresi ile nurdan olarak en temel töz olanağında yaratılabilme olanağına dikkat çekilir. İnsanın nurdan da yaratılabileceği bir gerçeği, olanağı vardı. Gerçek kurtuluş, nurdan yaratılıyor olabilmenin olanağında Allah ile en yüksek düzeyde/ düzeylerde var olabilmektir. Böylesi var olamayanlar; cehennemden tözsel unsurları ne ise onun ile yaratılacakları veya yeryüzünün tözsel unsurları ne ise onun ile yaratılacakları yeni bir yaratım oluşuna maruz kalmaktaydı.

Bu durumda yeryüzündeki dünya yaşamını ve bedeninin özel olanaklarını fırsat bilmek gerekirdi. İnsan kendisine tanınmış fırsatı/ fırsatları hakkı gereği değerlendirerek nurdan bir kandil misali yaratılıyor olarak, Allah ile yüksek düzeyde var olabilme olanağını dikkate almalıydı. Müminun suresinin 51. ayetinde “Ey resul! Temiz olanlardan yiyin, yararlı işler yapın...” denilir iken yeniden yaratımın, nurdan yaratımın zemini temellendirilmekteydi. Nur suresi ile de nurdan paye almanın olanağında nurdan yaratılabilmenin olanağına dikkat çekilmekteydi.

Hakikat; insan ilişkilerinin hak, adalet, rahmet üzere düzenlenmesi dolayımında görünüş bulmaktaydı. Bu anlamda surede; Allah'a dair hakikat, tanrısal belirlenimlerde görünüş bulur iken insanlık tininde veya âleminde tanrısalın gerçekleşme zemini hukuk ve ahlak kılınmış

olmaktaydı. Surede; özsel bağıntılılığa dikkat ederek ilişkilerin anlam-değer oluşuna bağlı sürekliliği öncelenmekteydi. Özsel bağıntılılık nur zemininde kuvvet etkileşimleri dolayımında tanrısal belirlenimlerde gerçekleşmekteydi ki anlam-değer yüklü her ilişki özsel bağıntılılıkta nur zeminde yaratılıyor olmanın olanağını vermektedir.

Katmanlı yaratım bağıntısında, gizil (batın) duranın aşikâr (zahir) olanı etkiliyor olması, aşikâr olanın gizilde olanı etkilemesi bağıntısından bakıldığında yaratıcı özde, yani gizilde durur iken kendi ile var olanların kendisi ile uyumlu var olmalarını incelemektedir. Sure bunun için farz kılınmış olup, insanın hak, adalet, rahmet ilkelerini gözeterek, ilişkilerinde değer öncelikli olmaya da dikkat ederek, gizilde duran Allah'a gerçekleştirdiklerimiz dolayımında örtük kalmadan yakın bulmanın da olanağını göstermektedir.

Böylesi bağıntıda sure; tanrısalların gerçekleşme zeminin ne olması gerektiğinin içeriğine göre modellenmiş olup, bu zeminden hareket ile tanrısalların görünüş bulması ve tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında da Allah'ın görünüş bulması öncelenmiş olmaktaydı... ki insan tanrısallardan paye alır iken Allah ile var olmanın olanağında fıtratı gereği Allah'a (diğer varlıklar gibi) yakın yaratılmıştı ama idrak ve istidat artışında yakın kılınmış değildi. Sure bu bağlamda özsel yakınlığı olan Allah'ı, hakkı gereği hangi çizgilerde talim etmemiz gerektiğinin aklını verir iken Allah ile var olduğunun idrakini vermektedir.

Sure; Allah ve diğerleri ile ilişkilerimizde, ilişkiyi sürekli kılacak değer önceliğine dikkat etmemiz gerektiğine göre modellenir. Hangi ilişki biçiminde (Hak, adalet, rahmet -fayda- belirlenimli olarak) Allah'tan yani nurundan beslenerek, nurdan yaratılabilme ve istidat artışına göre yeni bir yaratım oluşu -fırsatını- yakalayabilme olanağını işaret eder.

Müminun suresinde anlam-değer yüklü nasıl var olmak gerektiği vurgulanır. Varlıkta bireyin sirette, özde yaratımı öncelenir. Nur suresinde de özünde nur olarak yaratılmış olan insanın, nur zemininde yaratılıyor olmasının nelere bağlı olarak sürekli kılınması gerektiğinin olması gerekenleri farz kılınmış olarak vurgulanır.

Müminun suresinde, mümin olarak yaratılıyor olmanın anlam ve değer belirlenimleri, Nur suresinde, ahlak ve hukuki zeminde gerçekleşmesi gereken ilişkilerde nurdan yaratımın zorunluluğu kılınmış olur. Müminun suresinde özne, bireysel anlamda muhatap alınır iken nur süresinde ise toplumsal varoluş belirlenimlerinde muhatap alınmaktaydı. Müminun suresinde insana, insan olmanın anlamını ve değerini -haysiyetini- nasıl bulması, yaşaması gerektiği teklif edilir. Nur suresinde ise insan olmanın haysiyetini yani anlam ve değerini, insani ilişkilerde, değer yitimine sebep verecek ilişkilerden kaçınarak korunması gerektiği mesajı verilir.

Nur suresinde, insan ya nurdan yaratılıyor olarak nurun olanaklarından mahrum kılınmış ya da nurdan yaratılıyor olarak nurun olanaklarından istifade edebildiği yaratım oluşundaydı. Nurun olanaklarından istifade edebilecek düzeyde yaratımına dikkat etmesi gerekendi.

Allah nurdu... nurundan dilediğini halk ederek yeni bir yaratım oluşuna yükseltebilmekteydi... ki meleklerin nurdan yaratılıyor olması, ruhun nurdan yaratılmış olması da böyle bir yaratımın olanağını göstermekteydi. Yeter ki kişi; nura layık olmanın anlam ve değer belirlenimlerinde, ilişkilerini de bu doğrultuda anlam-değer yüklümlü gerçekleştiriyor olarak hak ettiği bir varoluşu göstermiş olsun.

*